

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MARIUS VIBÆK

DEN UNGE TJETGEN

MARIUS VIBÆK

C. F. TIETGEN

OG HANS SAMTID

DEN UNGE TIETGEN

DET SCHØNBERGSKE FORLAG

DEN UNGE TIETGEN

A. Fichsen

MARIUS VIBÆK

C. F. TIETGEN

OG HANS SAMTID

DEN UNGE TIETGEN

DET SCHØNBERGSKE FORLAG

FORORD

SKØNT det den 19. Marts i Aar bliver hundrede Aar, siden C. F. Tietgen fødtes, er der hidtil ikke blevet gjort noget Forsøg paa at give en samlet Fremstilling af hans Liv og Virke paa Grundlag af hele det Kildemateriale, skriftligt og mundtligt, der maatte eksistere. Det undrede mig længe, og som Leder af Niels Brocks Handelsskole, der er oprettet af Tietgen, følte jeg det til sidst som min Pligt at faa denne Mangel og forhaabentlig ogsaa Savn afhjulpet.

Men Tietgens Livshistorie er jo hele vort Erhvervslivs Historie i den Tid, han virkede. Begge Dele maa følges ad. Tiden har formet Tietgen, og Tietgen har formet Tiden. Derfor har jeg kaldt mit Arbejde »C. F. T i e t g e n o g h a n s S a m t i d«. Det er ikke blot hans Historie, men ogsaa Historien om, hvordan dansk Erhvervsliv vaagnede og udviklede sig under hans Førerskab. Og kun som en Indledning dertil er denne Bog tænkt.

»D e n u n g e T i e t g e n« gaar, til Tietgen bliver Bankdirektør. Dermed træder han ud af Privatlivet og over i Erhvervslivets Tjeneste. Dette Tidsrum danner saaledes et Hele for sig, hvor Skil- dringen af hans personlige Udvikling maa være Hovedsagen, og Samtidens Forretningsliv interesserer kun, for saa vidt det var med til at forme Fremtidens Fører. Det er derfor slet ikke tilsigtet at give nogen Fremstilling — hverken som samlet Hele eller i Enkelt- heder — af Fyrrernes eller Halvtredsernes Erhvervsliv. Jo nærmere vi imidlertid kommer op imod 1857, desto mere glider vi ind i Op- takten til hans Tid, og i den Udstrækning, den er Grunden, hvorpaa han bygger, maa den medtages. Det er her kun sket for Bankvæsenets Vedkommende; thi ud af Bankprojekternes brogede Virvar steg Privatbanken frem, og med den skabtes der ham en ny Mulighed for Udfoldelsen af hans rige Evner.

Min Hovedopgave har været at bringe Tingene paa Plads og ikke at lyksaliggøre Verden med personligt Fyrværkeri; for jeg synes, det er vigtigere, at Forholdene kommer frem i Tidens Belysning, end at en, der lever halvtreds eller hundrede Aar senere, ræsonnerer sig til Sammenhængen i Stedet for at gaa til Kilderne. Der har været digtet mer end tilstrækkeligt om Tietgen. Nu kommer Prosaen.

Mine Kilder har jeg gjort Rede for bag i Bogen. I mit Arbejde for at finde dem frem og faa Adgang til dem er jeg overalt blevet mødt med den største Imødekommenhed og Elskværdighed. Først og fremmest maa jeg bringe Godsejer Axel Jarl, Strødam, min allerhjørteeligste Tak, fordi han har givet mig Adgang til alt, hvad der er opbevaret af, hvad Tietgen har efterladt sig af Breve og Papirer. Han har desuden stillet sig til min Disposition ved enhver Lejlighed; jeg har saaledes kunnet øse af en rig Familietradition og derigennem faaet mange Oplysninger om, hvor jeg kunde søge videre. Han har ogsaa stillet hele sit store Billedmateriale til min Raadighed. Uden hans Hjælp og Bistand vilde den biografiske Del af mit Arbejde kun være blevet en Gengivelse af tidligere kendt Stof.

For yderligere Støtte og Hjælp retter jeg en særlig Tak til Lektor Bardram, Frk. Bardram og Underarkivar Seesten i Odense, Museumsinspektør Andrup, Frederiksborg, Arkivarerne Marquard og West i Rigsarkivet, Kontorchef i Radoraadet A. C. Nielsen, tidligere i Telegrafdirektoratet, og Frk. Møller paa Børskontoret som dem, hvis Taalmodighed jeg vistnok har sat paa den haardeste Prøve, og føjer dertil en hjærteelig Tak til Etatsraad, Bankdirektør F. Nørgaard for en Række supplerende Oplysninger og til Bestyrelsen for Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse, fordi den har villet hjælpe mig til at faa mit Arbejde frem.

I Citaterne har jeg paa et Par særlige Undtagelser nær anvendt Bogens almindelige Retskrivning og Tegnsætning; selve Sproget er der derimod ikke rørt ved.

Saa vidt det har kunnet lade sig gøre, giver Portræterne Billeder af vedkommende Mænd saa nær som muligt op ad den Tid, Bogen behandler.

Februar 1929.

MARIUS VIBÆK.

INDHOLD

	Side
I. H. C. Andersen og C. F. Tietgen	9
II. Slægten	11
III. Hjemmet	16
IV. Barneaarene	30
V. Odense	37
VI. Højkonjunktur og Dyrtid	44
VII. Diskontokassen	51
VIII. Læretiden	64
IX. Uddannelse	74
X. England og Danmark	81
XI. Manchester	90
XII. Handelsrejsende	99
XIII. Told	114
XIV. Etablering	124
XV. Hjem i København	133
XVI. Det Salomonsenske Bo	139
XVII. Telegraftraad	147
XVIII. Vesterhavskablet	157
XIX. Kryolit	165
XX. Kornhandel	174
XXI. Korngrosserer	181
XXII. Nationalbanken	189
XXIII. Kreditbanker	200
XXIV. Private Banker	212
XXV. Privatbanken	225
XXVI. Stempelfrihed	236
XXVII. Aktietegning	246
XXVIII. Ledelsen	256
XXIX. Moritz Levy	262
XXX. Bankdirektør	274
Kilder	283

H. C. ANDERSEN OG C. F. TIETGEN

H. C. Andersen og C. F. Tietgen er Bysbørn, og Tietgen mente endda, at de var født i samme Gade. Selv var han født i Pogestræde 1, og det Hus, H. C. Andersen var født i, laa paa den anden Side af Gaden ved Siden af Skrædder Saukopf. Han vidste det ganske bestemt; for han havde det fra sin Mors Tante, gamle Madam Hansen paa den adelige Klub. Det er gammel Odense Tradition; men den holder næppe Stik. Noget andet er, at Digterens Bedsteforældre boede i Pogestræde, og dem kom han meget hos. De var altsaa ikke fra samme Gade, og at de var fra samme By, bragte dem heller ikke i Berøring med hinanden. H. C. Andersen var for længst borte fra Odense, da Tietgen fødtes og voksede op der.

Tietgen saa vistnok Digteren første Gang, da han som Dreng besøgte Haven ved Glorup, hvor H. C. Andersen, der da lige var kommet hjem fra sin Rejse til Grækenland, spadserede om med en Fez med stor Kvast paa Hovedet. Det er hans Barndomsindtryk af Digteren som en aparte Person. Tiden gik, og ogsaa Tietgen gled væk fra Odense, og kort efter hans Ankomst til Manchester, hvor hans Tanker endnu var fyldt af Byen derhjemme, slugte han med opladt Sind H. C. Andersens *The true story of my life*. »Den Bog«, siger han, »morede mig særdeles som Følge af hans Beskrivelse af hans Barndomsophold i Odense.« Det var Fødebyen og ikke Digteren, han kom nærmere ved Læsningen af den.

Under sit Rejseliv gjorde han først hans personlige Bekendtskab. Under en Overfart fra Calais til Dover ser han H. C. Andersen sidde og lide under Søsnygens Kvaler. Da han tænker sig, det kunde glæde ham at blive trøstet lidt paa Dansk, gaar han hen til ham og præsenterer sig; men imellem hvert Anfald af Søsnygen faar Digteren fortalt ham, at han var indbudt af Charles Dickens til at besøge ham, at »De to Baronesser« var udkommet samtidig i Danmark og London o. l. Det hele efterlader hos Tietgen et Indtryk af ubændig Forfængelighed, og Opfattelsen af ham som en aparte Person holder sig. Og selv efter at han hos Kammerherre Meldahl har hørt ham

læse et af sine Eventyr op, synes han ikke at have haft saa forfærdelig meget tilovers for ham. Han faldt for meget uden for den Verden, Tietgen kendte og beherskede.

Men saa er de engang til Fest sammen paa »Rolighed« hos Etatsraad Moritz G. Melchior, og der udbragte H. C. Andersen Tietgens Skaal. Da han gik derud, sagde han, fornam han en mærkelig Susen af Telegraftraade i Luften. Han grundede længe paa, hvad der kunde give Anledning til dette Fænomen, da det pludselig gik op for ham, at det var en Hilsen fra den store Hans Christian (Ørsted), som den lille Hans Christian (Andersen) ønskede at bringe Tietgen fra Himlen som Tak, fordi han ved Anlægget af Telegrafnen havde bragt hans Opfindelse ud i Verden. Det kunde Tietgen ikke staa for. Han fremhæver selv, at Skaalen blev udbragt i de mest smigrende og anerkendende Udtryk. Dermed var hans Hjerte vundet; for af de to var H. C. Andersen ikke ene om Forfængeligheden.

H. C. Andersen skal have været Markør ved Billardet i den adelige Klub; men det syntes han mærkelig nok helt at have glemt, da Tietgen engang slog paa det overfor ham; men Tietgen skal ogsaa have været Markør ved Billardet i samme Klub, hvor hans Far var Vært; men han glemmer mærkelig nok ogsaa at omtale dette i sine Erindringer. Og den Familietradition, at der var adeligt Blod i begges Aarer, tyder maaske paa, at denne lille menneskelige Svaghed ogsaa var nedarvet. De var begge to store nok til, at en Smule Forfængelighed hverken gjorde fra eller til.

De var begge to i Verdensformat. Men der er den Forskel, at mens H. C. Andersen maatte døje meget, inden han blev anerkendt, gik det let for Tietgen. Til Gengæld voksede saa H. C. Andersens Ry med Aarene, der gik efter hans Død, mens Tietgen ligesom glemtes mere og mere over de store Virksomheder, han havde skabt. Da han var blevet ført til Graven med al den Hæder, der tilkom en Stormand som ham, saa var han ligesom ude af Sagaen. Han nævnedes ikke engang altid med skyldig Hæder, og der gjordes intet for at uddybe Forstaaelsen af hans Gerning og Betydning for vort Erhvervsliv til Belæring for kommende Generationer.

Det har været et erhvervsmæssigt Tab for vort Land, som det vilde have været et aandeligt Tab for os, var H. C. Andersens Gerning blegnet saa hurtigt.

II

SLÆGTEN

Det danske Landbrug var ved Midten af det 18. Aarhundrede i stærkt Forfald. Den hidtil anvendte Driftsform var stivnet i gammel Slendrian og gav ikke mere tilstrækkeligt Udbytte, og Kvægpesten satte det yderligere ned. Der var derfor for driftige Landmænd god Grund til at se sig om efter nye Fremgangsmaader, og de behøvede ikke at gaa vidt for at finde dem. Under Paavirkning fra Opgangstider, der gav god og indbringende Afsætning for baade Korn- og Kvægprodukter, havde Holstenerne skabt et Landbrug, der maatte tiltrække sig de danske Godsejeres Opmærksomhed, saa meget mere som de paa Grund af de mange Slægtskabsforbindelser ofte havde Lejlighed til at tage det i Øjesyn. Markerne indhegnedes til Kobler, deraf Navnet Kobbølbrug; de ryddedes for alt, hvad der kom i Vejen for Ploven; ny Jord toges ind til Dyrkning; en Sædfølge, der baade tog Hensyn til Kornavl og Kvægdrift, gennemførtes, og for at sætte Udbyttet op fik Jorden en langt omhyggeligere Behandling end tidligere.

Frederik V. skænkede kort efter sin Tronbestigelse Adam Gottlob Moltke som sin tro Raadgiver Bregentved Gods, som denne snart supplerede ved Køb af omliggende Gaarde, og han gik som en af de første for Alvor i Gang med at indføre Kobbølbruget. Som født Mecklenburger indkaldte han en Landsmand til at lede Arbejdet; men han tabte hurtigt Modet overfor alle de Vanskeligheder, en saa gennemgribende Reform medførte. I Stedet for fik han saa en Holstener herop, og denne førte Forsøget igennem med saa stor Dygtighed, at han senere som Inspektør blev knyttet til de Reformere, Regeringen fra 1768 gennemførte paa Antvorskov og Vordingborg Krongodser.

Da Moltke i 1762 købte Glorup og i 1765 Rygaard, blev ogsaa det holstenske Kobbølbrug, som han havde gjort saa gode Erfaringer med paa Sjælland, indført her, og som derovre tyede han ogsaa paa Fyn til holstensk Medhjælp til Omlægning af Driften. I det Øjemed kom Peter Ulrich Tietgen herop og blev Forvalter paa Rygaard.

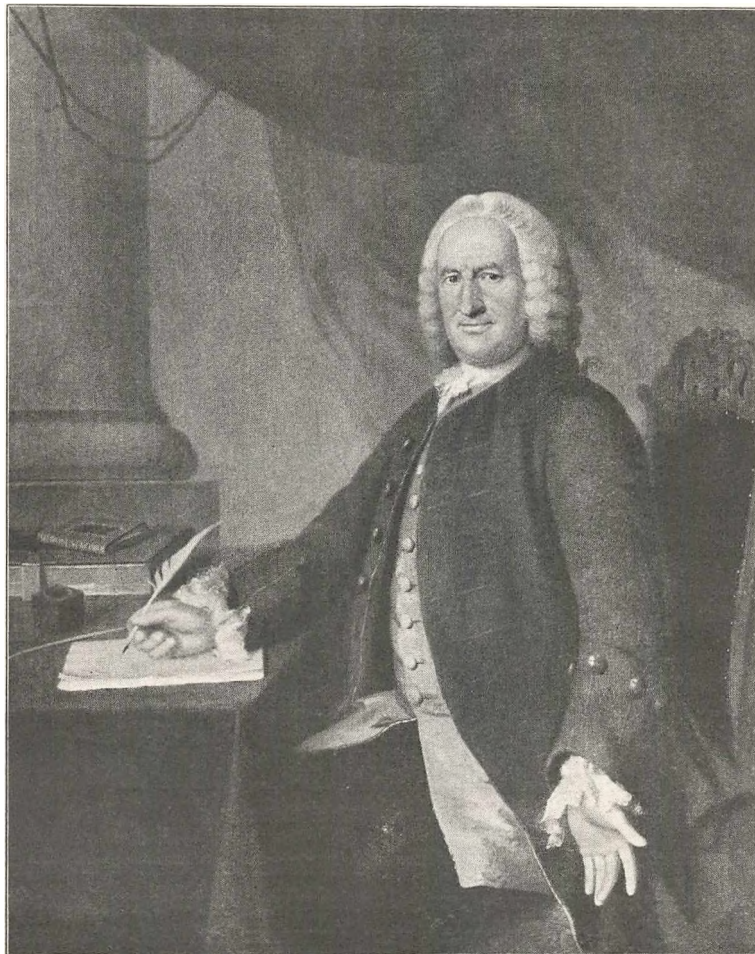
Og da Driften ogsaa paa Glorup og Anhof blev omlagt til Kobbeldbrug, er der en vis Sandsynlighed for, at han ogsaa har forestaaet Ledelsen deraf. Vi træffer ham i alt Fald senere som Leder af alle tre Gaarde. Moltke var en Mand, der forstod at varetage sine egne Interesser, og han har derfor sikkert kun overladt Tietgen denne store Forpagtning, fordi han saa sin Fordel ved, at Gaardenes Drift var i en saa dygtig Mands Hænder. Denne Mand var C. F. Tietgens Oldefar, og som han var med til at modernisere det danske Landbrug, er hans Efterkommer et Hundrede Aar senere med til at omlægge hele vort Erhvervslev.

Navnet minder om sin holstenske Oprindelse; det er en plattysk Formindskelsesform. Skrivemaaden er ret varierende. Paa Tietgens Vaccinationsattest staves det Titken, og da man endnu i Fyrreerne kom i Avisen, naar man fik brandassurert, saa faar vi derigennem at vide, at Jomfru Titgen — rimeligvis en af hans Søstre — er optaget som Interessent i Det fynske Brandassuranceelskab. I Breve til ham forekommer Navnet ogsaa skrevet Tiedtgen. I Tietgens Læretid optraadte der i Odense en Parfumeur fra København, der hed Tiedgen, og Titchen er Navnet paa en ogsaa i Odense meget kendt Skuespildirektør fra den Tid. Fra København kendes fra tidligere Tid en Hermann Christopher Titgen og en Urtekræmmer Tittgen. Den førstnævnte af disse er den ældst kendte af dette Navn her i Landet. Da hans Billede findes i Familien og da der synes at være en vis Lighed med C. F. Tietgens Slægt, er der Mulighed for Slægtskab; men at faa dette udredet er saa godt som umuligt med en saa lidet fæstnet Navneform.

Peter Ulrich Tietgen var gift med Engel Magdalene Haartzen, der døde 1777 36 Aar gammel. Selv døde han 1799 i en Alder af 67 Aar. Han efterlod sig tre Sønner og fire Døtre, og der havde været flere Børn. En af hans Døtre, Cathrine Margrethe Tietgen, var Mor til Tietgens Far, Johann Friederich Tietgen, der var født den 25. Maj 1798. Han er døbt i Langaa Kirke og er derfor sikkert født paa Rygaard, hvor hans Bedstefar synes at have haft sin Bopæl. Som Dreng var han i Pleje hos Skolelærer Broder Clausen i Svindinge. Her saa han fra Kirketaarnet den engelske Flaade i Storebælt 1807, og i 1808 saa han nede ved Svendborg de spanske Tropper aflægge Troskabsed til Joseph Bonaparte. Efter Konfirmationen kom han i Snedkerlære, hvor han skal have haft det saa strængt, at han forsøgte

paa at tage Livet af sig, men blev forhindret i det af en af Svendene. Maaske er Læretiden faldet ham særlig svær, fordi han ligesom

Hermann Christopher Tietgen. (Efter Maleri).

Sønnen ikke havde Evnen til at lystre. Senere nedsatte han sig i Odense og drev Professionen som Snedkermester der.

Ogsaa Tietgens Mor stammede fra Landet. Slægten var dog allerede i forrige Generation indvandret til Odense fra Hunderup i Landsognet. Her boede ved Aarhundredskiftet kgl. Landinspektør

Knud Nielsen, der var født i 1734 eller 1735, som Enkemand hos sin Søn Niels Knudsen, kgl. Landmaaler og Selvejergaardmand. Han er 43 Aar i 1801, og hans ti Aar yngre Søster bliver gift inde i Odense med den tre Aar ældre Hvedebrødsbager Jørgen Wulff. Hendes Familie gør Indtryk af at have været lidt ud over den almindelige Bondestand, og Hvedebrødsbageren var sikkert et passende Parti.

Broder Clausen. (Efter Maleri).

De boede paa Vestergade og havde i 1801 to Smaapiger og dertil kom lidt senere Tietgens Mor. De havde dengang to Læredrenge, en Gaardskarl og to Tjenestepiger; desuden boede hans Søster hos dem, og der logerede en Stabssergeant i Huset. I de følgende Aar føres de i Skattelisterne med fire Folk, og Forretningen er vel derefter gaaet godt for dem; men saa dør Bagermesteren i September 1803, og to Maaneder senere dør Moren i Barselseng efter et dødfødt Barn.

Tietgens Mor, Barbara Kirstine Wulff, angives i Almindelighed at være født den 17. Januar 1803. Datoen er maaske rigtig, Aarstallet

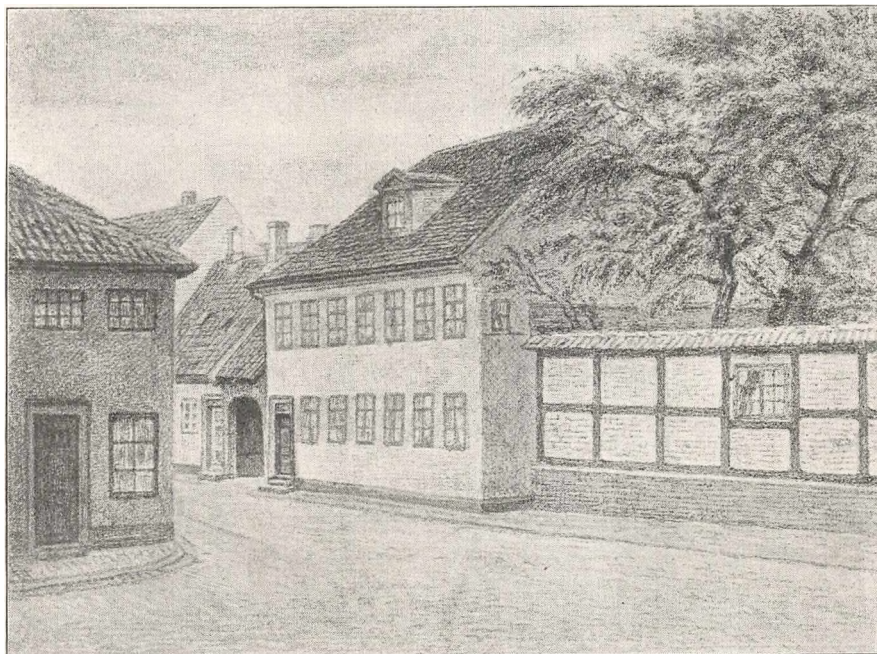
derimod ikke. Hun blev i alt Fald fremstillet i Kirken efter i Forvejen at være hjemmedøbt den 27. Januar 1802, og alt taler derfor for, at hun er født det Aar; men ved hendes Død i 1841 angives hendes Alder til $40\frac{1}{2}$ Aar, og i Dødsannoncen siger hendes Mand, at hun døde i sit 41. Aar, og i Familien gaar Traditionen, at hun i Alder fulgte med Aarstallet; derefter skulde hun senest være født i Begyndelsen af 1801. Hun anføres imidlertid ikke i Folketællingen fra Februar det Aar, og det kan derfor ikke være rigtigt. Saaledes skulde hun knap to Aar gammel være blevet forældreløs. Den herrnhutiske Brødre menighed havde dengang mange Tilhængere rundt om paa Fyn som i det hele taget her i Landet, da dens Gudsdyrkelse tiltrak alle dem, hvis religiøse Følelser Rationalismens fornuftmæssige Kristendom ikke kunde tilfredsstille. Herrnhuterne regnede det for en særlig kær Opgave at tage sig af forældreløse Børn, og da Familien i Hunderup havde Tilknytning til Bevægelsen, falder det naturligt, at Tietgens Mor blev sendt til Christiansfeld og blev opdraget der; en Kusine til hende var der endnu i 1826, og hendes Fætters Kone drog endog efter Mandens Død til Herrnhut og endte sine Dage der, og blandt dem, hun betænkte i sit Testamente, var ogsaa Barbara Kirstine Wulffs Børn. Som voksen kom hun tilbage til Odense og lærte her Tietgens Far at kende. De blev viiede den 22. December 1826. Af deres ti Børn overlevede kun Carl Frederik og tre Søstre Moren.

HJEMMET

Ved Tietgens Fødsel boede Familien i Pogestræde 1; men hvergang Tietgen omtaler Gaden, han er født i, tilføjer han »kaldet St. Knuds Kirkestræde«. Der er noget, der tyder paa, at det, der senere kom til at hedde Pogestræde efter Skolen for Enden af Gaden, tidligere er blevet regnet med til St. Knuds Kirkestræde, og da den fynske Udtale af Pogestræde ikke lyder saa godt, har man holdt fast ved det andet Navn i Stedet for. Officielt laa Fødestedet i Pogestræde, og Huset staar der den Dag i Dag saa nogenlunde uforandret. Snedkerværkstedet havde Faren paa den anden Side af Gaden i Fortsættelse af Bygningen til venstre paa Billedet, og det laa efter Avertissementer at dømmen i St. Knuds Kirkestræde. Her boede Familien, til Faren blev Vært i Klubben.

Da Klublivet i Slutningen af det attende Aarhundrede begyndte at florere i København, fulgte Odense som den førende Provinsby hurtigt efter. Embedsmænd og Officerer slog sig sammen med et Par næringsdrivende Borgere og stiftede i 1780 en Klub, der i den første Tid havde Navn efter Klubbens Vært og kun undtagelsesvis betegnes som »Odense Klub«. Sin første Glansperiode havde den omkring 1790. Odense var da Vinterresidens for saa godt som alle Fyns adelige Familier, ja selv fra Jylland og København søgte man til Odense for at være med i det Selskabsliv, Byen dengang husede. Adelen havde i et Par Aar haft Tilladelse til at benytte Odense Slot til sine Assembleer; men fra 1789 blev det overladt Stiftamtmanden, og Adelen søgte da til Klubben, der da allerede havde Lokaler i Oluf Bagers gamle Gaard, som den selv købte i 1800 under Navnet »Den ældste Klub«. I daglig Tale hed den som Regel »Odense adelige Klub«; men med Borgeraadens Vækst blev det fra 1838 til slet og ret »Odense Klub«; men ogsaa under dette Navn blev den ved med at være Byens førende Klub. I de pengeknappe Tider i Aarhundredets Begyndelse kneb det haardt for Klubben at skaffe de nødvendige Midler til Bygningens Vedligeholdelse. I 1839 beskrives den saaledes: »Facaden er skæv og heldende, Vinduerne smaa

og uregelrette. Bagbygningerne faldefærdige og skæve«. Gode Tider gav nu Mod til at vove det, der saa ofte havde været paa Tale, at rejse Klubben en ny Bygning. Den gamle nedreves, og et nyt Klubhus stod færdigt til Indflytning i Efteraaret 1840. Og selve Kronprins Frederik deltog som Medlem i Indvielseshøjtideligheden, saa Tietgen overdriver nok ikke, naar han understreger, at det var »det eneste Samlingssted for Adel og Borgerskab dengang«.

Tietgens Fødested. (Efter en Tegning).

Den sidste Klubaften om Foraaret det samme Aar i den gamle Bygning havde man haft »den Ærgrelse, at Værtinden uden Til-ladelse havde brudt op og kun sendt en Tjenestetøs til al Opvar-ning med en Klat Smør og et Stykke Ost i Skabet i Forværelset«. Sligt kunde man naturligvis ikke finde sig i i de nye Selskabsloka-ler. Det er derfor naturligt, at man saa sig om efter en ny Vært; man fandt ham i Tietgens Far. Den 23. Oktober 1840 indviedes den nye Klubbygning, og Dagen før averterer Tietgens Far i Fyns Stifts-tidende, at han flytter fra St. Knuds Kirkestræde hen i Klubgaar-den i Overgade, »hvor jeg fremdeles fortsætter Snedkerprofessionen;

dette undlader jeg ikke at bekendtgøre for mine ærede Kunder og den, der fremdeles vil gøre Bestillinger«. Her var saa Tietgens Hjem Resten af den Tid, han var i Odense. Til Værkstedet fik Faren Lokaler i Bagbygningen.

Moren skulde forestaa Beværtningen i Klubben, og for at Serveringen kunde svare til Lokalerne, gennemgik hun forinden en Uddannelse i Kogekunst paa Slottet; saa var man paa den sikre Side med Kronprinsen som Medlem. Man synes ogsaa i Klubben at have befundet sig vel under den nye Værts Ledelse. Medlemsantallet steg i alt Fald stærkt i de næste Par Aar efter Indflytningen i de nye Lokaler. Familien synes ogsaa at have klaret sig godt i Klubben til hen sidst i Fyrreerne; saa kom Omslaget. Klubben er ikke mere, som Faren udtrykker sig, nogen Guldmine, og en af Søstrene driver det endog til at skrive til Broren »dette Trækhul eller Hundehul, som Klubben i Almindelighed bliver kaldt i Byen«. Med det aftagende Besøg og Liv i Klubben er der blevet tomt og uhyggeligt, saa Familien ligefrem aander op, da Faren efter sin anden Kones Død opgiver den i Foraaret 1852.

Jacob Marstrand, der har staaet Tietgen nær og derfor i sin Biografi bygger paa, hvad han har fortalt ham om sit Hjem, tegner Moren i et vist Martyrskær og med Rette. I Løbet af knap femten Aar fødte hun ti Børn, hvoraf hun kun beholdt fire; enkelte var dødfødte, andre døde kort efter Fødselen. Det har været strengt for en Mor, hvis Kræfter i Forvejen har været udtømt af mange Fødsler, og man kan derfor godt forstaa, at hun ikke med særlig Begejstring er gaaet til den nye Gerning i Klubben. Det kan have været tungt nok for hende ved Siden af sin daglige Gerning at skulle gaa og lære fin Madlavning i Kronprinsens Køkken, og den Tone, der har hersket mellem Tjenerskabet paa Slottet, er sikkert ikke faldet i hendes Smag, religiøst anlagt som hun var. Men skal vi være ærlige, har vi kun det Billede af hende, som hun har efterladt i Tietgens tolvaarige Sind. Hun har staaet for ham som den kære Mor, og da Faren giftede sig igen snart efter, er hans afdøde Mor blevet ham endnu kærere. Og hun har sikkert været en god og from Hustru og Mor.

Hun døde allerede den 28. August 1841. »Min retskafne, kærlige Hustru, mine 4 endnu levende Børns omhyggelige, fromme Moder, Barbara Kirstine, født Wulff, blev i Lørdags Aftes hjemkaldt af

Gud, efter at hun i vort 14 Aar og 8 Maaneders i Sandhed lykkelige Samliv troligen havde i vort simple, men glade Hjem delt de onde og de gode Dage med mig. Hun var i sit 41de Aar og havde i vort Ægteskab haft 10 Børn, hvoraf de 6 dels døde i den spæde Alder, dels var dødfødte som det sidste, hun fødte den 11. dennes. Fred og Kærlighed over den godes Grav!« Af denne Dødsannonce i Fyns Stiftstidende mærker man, at det har været et stort og smerteligt Tab for Faren. Der var Grund til at have Medfølelse med ham, og det er den, Carl Bagger giver Udtryk for i et Digt i Fyns Stiftstidende, som han dengang redigerede:

Ja, det er sørgeligt, naar Moder gaar
fra Hus, hvor der er mange Smaabørn inde.
Hvert Værelse saa klamt og ensomt staar,
og Tagets Fløj gaar vildt for alle Vinde.
Det er et sort, et grufuldt Øjeblik
for ham, der staar med Børnene tilbage.
Ej ændser Vennens Haandtryk han og Nik,
ej at Kanalens Skibe sorgfuldt flage.

Paa Kisten stirrer han; paa Kisten, som
indslutter tæt hans Ungdoms Drøm og Tanker,
hans Mænddoms dyrebare Helligdom;
paa denne Kiste er det, at han banker.
Bank ej, den Nøgle har kun Gud i Hænde,
kun han har Lygten til den dunkle Nat,
men sænk den Kærlighed, Du har til hende,
ned over dem, hun har Dig efterladt!

Nogle af hendes sidste Ord var: »Jeg vilde saa gerne have levet med Eder en Stund endnu; men Guds Vilje ske!« Det var haardt for hende at gaa bort fra Mand og Børnene, som hun som enhver Mor har ventet sig saa mange Glæder af. For Børnene og Manden var Tabet stort, ogsaa rent materielt set. Det var ikke nemt for Faren at staa alene med fire Børn og Klubben, hvor en omsorgsfuld Værtinde var en Nødvendighed, naar han skulde passe sin Profession ved Siden af. Et nyt Ægteskab var næsten den eneste Maade at komme ud over Vanskelighederne paa, og det endte da ogsaa med, at han halvandet Aar efter giftede sig igen med Johanne Marie Bardram, hvis Far var Vært paa Komediehuset. Marstrand siger, at Tietgen ikke kunde forsone sig med denne Utroskab hos Faren mod hans afdøde Mor, og i hele sit Liv skal han have haft vanskeligt ved at forstaa, at Folk giftede sig anden Gang. Det sidste behøver ikke at have haft noget med Farens Giftermaal at gøre. En Mand,

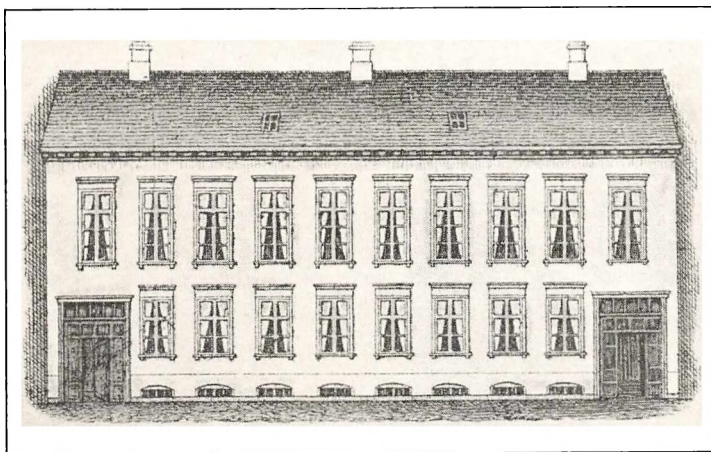
der levede i et saa lykkeligt Ægteskab, som Tietgen gjorde, vil altid mene, at han ikke kunde gifte sig igen, og han vil derfor heller ikke kunne forstaa, at andre gør det. Der er intet, der tyder paa, at det nye Ægteskab forrykkede hans Forhold til Faren.

Den nye Mor har han ogsaa forsonet sig med. Under Englandsopholdet skriver hun moderligt og forstaaende til ham og lader til at tage sig med megen Omhu af Søstrene. Der skulde gøres lidt særlig Stads af hende. Faren beder ham af og til om at betænke Moren med en eller anden lille Opmærksomhed; hun er ikke utilbøjelig til næsten selv at ville bestemme, hvad det skulde være. Faren anmoder ham ogsaa engang om, naar han skriver til Moren, at gøre det i et særskilt Brev, der bliver lagt inden i Brevet til ham. Hun har nok været noget af en Rasmus derhjemme, og med en Mand som Tietgens Far har det sikkert været nødvendigt, at hun passede paa og holdt igen, saa godt hun kunde. Hun døde den 4. Marts 1852 efter et langt Sygeleje, og en tre Ugers Tid derefter letter Faren sit Hjerte overfor Sønnen: »Jeg begynder at finde mig endogsaa tilfreds i den Forandring i Livet, uden jeg derfor nogensinde frakender den salig afdøde de mange gode Sider og retskafne Tænkemaade for os alle, saa var der dog mange tunge Øjeblikke, der ofte har gjort Hjærtet ondt«. Samlivet har altsaa ikke været, som det skulde, hvis nu Skylden var.

Digtet til ham og Skibenes Flagning ved hans første Kones Død er Tegn paa, at Tietgens Far var en vel anset Mand i Byen, og han fortjente sikkert ogsaa sine Medborgeres Medfølelse og Tillid. Det siges om ham, at skønt »han kun havde nydt en tarvelig Undervisning i en fynsk Landsbyskole, var han dog en oplyst Mand, idet hans gode Evner og senere Flid havde ladet ham indhente det forsmøgte i den Grad, at han i sin kraftige Manddomsalder var forud for sine ligestillede samtidige«. Vi ved ikke noget om, hvor han har faaet sin Uddannelse og hvornaar han har etableret sig som Snedkermester; Borgerskab fik han den 13. August 1828. Han var da Underofficer ved Fodjægerne i Borgervæbningen.

Da han nedsatte sig som Snedker i Odense, var dette Haandværk det førende i Byen. Efter en Statistik over næringsdrivende i Odense 1815 og 1835 er Snedkermestrenes Antal gaaet frem fra 15 til 32, og desuden er der i det sidstnævnte Aar 30 Svende og 40 Lærlinge. Det er en betydelig Fremgang, og navnlig det store Antal Lærlinge

tyder paa, at Faget er i stærk Udvikling, og det siges ogsaa udtrykkeligt om den nævnte Statistik, der er fra 1841, at kunde Tallene føres helt op til Dato, vilde Forholdene være endnu mere paafaldende. Tietgen skal da ogsaa en Tid have haft 12 Svende og Drengene paa sit Værksted og været den, der i Odense begyndte med at holde Møbelmagasin. Trods Fagets gode Kaar netop paa dette Tidspunkt gik han alligevel hen og blev Klubvært ved Siden af. Det opfattes overalt som Udtryk for, at Professionen ikke gik godt for ham; saa

Odense Klub.

havde han to Strengene paa sin Bue. Men det er ikke afgjort, at det var det, der alene var Grunden. Han var vist nok noget af en Spekulant, der gerne prøvede nyt, og en Stilling som Klubvært har nok været noget, der i al Almindelighed laa for ham og tiltalte ham.

Det er vist hævet over al Tvivl, at Klubben var ham en udmærket Støtte, da Haandværkets Stilling hen i Fyrreerne ikke mere var saa glimrende. Landbrugets stærke Opsving med de gode Aar i dette Aarti kunde Byhaandværket ikke holde Skridt med og gik saaledes forholdsvis tilbage; men desuden led det direkte derunder paa Grund af Levnedsmidlernes Prisstigning. Den Journalist træffer ikke meget ved Siden af for Købstadshaandværkerens Vedkommende, der under Landmandsforsamlingen i Odense Sommeren 1846 skriver, at den blinde Fortuna »uden det mindste Hovedbrud for Landmanden

og uden nogen Selvvirksomhed fra hans Side forøger, imedens han sover, hans Ejendoms Værdi til det dobbelte, ja tre- og firedobbelte, medens hun under Købstadsmandens Slid, Flid og Nattevaagen ikke bringer ham et Skridt videre end til det, man kalder fra Haand til Mund«. Der er naturligvis lidt Bymisundelse deri overfor Landbruget — men det havde nu gode Tider det Aar; Byhaandværket kneb det for, da det ikke var hurtigt nok til at sætte sine Priser op med de dyre Tider.

Tietgens Far opgav ikke Professionen, da han blev Vært i Klubben. Han kunde ikke leve af den alene, og for saa vidt var det en heldig Kombination, som Klubben synes at have hjulpet over Haandværkets sløje Dage og omvendt. Det sidste var navnlig Tilfældet de sidste Aar, han havde Klubben. I 1850 beskæftiger han 6 Svende, og det følgende Aar siger han, at han har nok at bestille, »men det giver jo kun lidt af sig«. Og da han i 1852 flytter fra Klubben, kaster han sig med fornyet Iver over Snedkeriet. Han faar sig et nyt Værksted med 9 à 10 Høvlebænke, og de er alle optagne. Et Par Maaneder i Forvejen beskæftiger han 5 Svende og 3 Dreng; desuden arbejder en Mester og hans Søn for ham ude i Byen, og han har en Karl til Byærinder. Han tilføjer da ogsaa: »Det forekommer mig, at den gode Gud lægger sin Velsignelse i alt, hvad jeg foretager mig«. Men om han nu ogsaa har kunnet taale al den Velsignelse, er et Spørgsmaal. Saasnart Sønnen var kommet til Manchester, var han meget optaget af, om man ikke kunde købe Mahogniet billigere derovre, og Tietgen fik ikke Ro, før han gjorde et Forsøg derpaa; senere meddeler Faren ham, at han har arrangeret sig med en Isenkræmmer om en Mahognitræhandel, hvortil Tietgen skal gøre Indkøb i Liverpool. Hvad det blev til, ved vi ikke. Det bedste var maaske, at det ingenting blev til.

Tietgens Far var sikkert en udmærket Snedker; men hvor meget han fik lavet og hvor meget han fik ud af det, er noget andet. Hans Møbler var gode og solide; der findes endnu af dem i Brug i Familien. De var maaske for gode til Prisen; dertil skal han have givet for stor Kredit. Har han saa tilmed ingen Evne haft til at holde paa Penge, hvad der er meget, der tyder paa, er det begribeligt, at hans Kaar ikke altid var lige gode. Tietgens Hjem var ikke fattigt; velstillet kan det paa den anden Side heller ikke kaldes. Som Regel var der ikke Overflod. Der maatte udvises den Nøjsomhed, en Dreng

har godt af at vokse op under. Det var et godt Hjem, Tietgen voksede op i. Forældrene var meget religiøse. Moren tog Drengen med i Kirke Søndag efter Søndag; ogsaa Faren var et aandeligt interesseret Menneske, men absolut ikke noget Hængehovede; han var tvært-

Tietgens Far.

imod en glad og munter Natur, der altid var tilfreds, endskønt Lykken ikke var ham synderlig huld, som det hedder i Nekrologen over ham i Fyns Stiftstidende. Hjemmet havde derfor ikke noget pietistisk Præg. Det var snarere gennem Lægmandsbevægelsen i Udvikling over mod Grundtvigianismen, som Tietgen i sine Manddomsaaar sluttede sig nøje til.

Tilknytning til Lægmandsbevægelsen havde Hjemmet gennem Peter Larsen Skræppenborg. Han stammede som Tietgens Mor fra

Hunderup, hvor Faren var Branddirektør. Om Familierne var beslægtede, vides ikke; men som ung kom han i Landmaalerlære, sandsynligvis hos hendes Morbror, og han blev senere gift med en Datter af hendes Moster. Paavirkning fra denne stærke religiøse Natur kan have vakt Forældrene til et mere bevidst aandeligt Liv end den gammeldags Religiøsitet, Faren i alt Fald var født og opvokset i, og hos ham skabt Trang til aandelig Oplysning og Udvikling. Vi træffer ham da ogsaa som en interesseret Tilhører ved de Bibellæsninger, Dr. Chr. H. Kalkar, den senere bekendte Præst i Gladsakse og Missionshistoriker, dengang Overlærer ved Odense Katedralskole, holdt der i Byen i Slutningen af Trediverne, maaske endog i en Forening, Tietgens Far var Formand for. I hvert Fald paatog han sig Inkasationen af Bidrag til en Sølvpokal, Tilhørerne vilde skænke Kalkar ved Afslutningen af Bibellæsningerne. Ved den Lejlighed tjente Tietgen sine første Penge. Han gik omkring og samlede Beløbene ind, og da Bidragsyderne enten skulde betale 9 Mark 11 Skilling eller 9 Mark 13 Skilling, fik han flere Steder 10 Mark og tjente paa den Maade et Par Mark som Inkassator.

Ogsaa for Haandværket var Tietgens Far stærkt interesseret, og allerede i August 1837 var han med til at arrangere den første Udstilling af fynske Haandværks- og Industriarbejder. Han var selv blandt Udstillerne. I Avisen fremhæves et smagfuldt og heldigt konstrueret Rejsechatol af ham. Udstillingen, der var installeret i Raadstuesalen, var vel besøgt af Odensianerne med Kronprinsen i Spidsen, og selv enkelte af den elegante Verden, der opholdt sig i Byen i Anledning af Hestevæddeløbene, fandt Vej til den. Odense var i de Tider en By, der nødig var bagefter, og da det i 1843 var lykkedes Lasenius Kramp at faa Det tekniske Institut oprettet i København, indbyder Marts næste Aar 5 Haandværksmestre, deriblandt Tietgens Far, til Dannelse af et teknisk Selskab, der skal oprette en Teknisk Lærestanstalt, hvor Svende og Lærlinge kan tilegne sig de nødvendige teoretiske Kundskaber til at blive dygtige Haandværksmestre. Selskabet blev dannet og Lærestalten oprettet. Indbyderne vælges til Selskabets første Bestyrelse, og næst efter den, der var den førende i denne Sag, faar Tietgens Far det største Stemmetail og flere Stemmer end den anden Snedkermester, der blev indvalgt. Ved Lodtrækning afgaar han allerede næste Aar, og om Genvalg synes der ikke at have været Tale; man holdt nemlig paa,

at det var bedst, Bestyrelsen skiftede saa ofte som muligt, og særlig Tietgens Far var ivrig Talsmand derfor, saa da han i 1848 indvælges paa ny og bliver Formand, gaar han af den Grund af allerede næste Efteraar, men indvælges igen 1850 og er for anden Gang Formand til 1851.

Han har altsaa haft sine Standsfællers Tillid og fortjente den ikke

Tietgens Far.

blot ved sit Arbejde for Haandværkerstandens Dygtiggørelse, men ogsaa ved sin Interesse for alt, hvad der kunde tjene til Erhvervslivets Fremme. Hvor der kunde gøres noget i den Retning, holdt han sig ikke tilbage, men stillede sit Navn og Arbejde til Disposition. Da der i Maj 1846 skal afholdes en stor Landmandsforsamling i Odense med Dyrskue, Basar eller Industriudstilling, finder vi hans Navn under Opraabet derom, og næste Aar er han Medindbyder til Oprettelsen af en Industrieforening for Fyns Stift. Ved Siden af har han en Mængde Smaahverv. Han er Medstifter og Medbestyrer

af den almindelige Ligkasse og Ligvognsinteressentselskabet, Revisor-suppleant i »Stiftelsen af 18. September« for gamle værdige og trængende Haandværksmestre og deres Enker, og der siges om ham ved hans Død, at »han overhovedet altid var med, hvor der kunde udrettes noget godt for den ubemidlede«. En saadan Mand, der desuden »ved sin bramfri Færden og sit venlige Væsen vandt de mange, som han kom i Berørelse med«, havde naturligvis ogsaa det offentlige Bud efter. I 1847 valgtes han med næsthøjeste Stemmetail til Skatteligningsmand; ved Dyrtidsforanstaltningerne samme Aar lægges der ogsaa Beslag paa hans Tid og Arbejdsevne, og da der i 1849 dannes en Komité til at tage sig af Krigsflygtninge, er han ogsaa med der. I 1851 valgtes han til Borgerrepræsentant og vedblev at være det, til Valgperioden udløb i 1857, og han kunde ikke genvælges, da han ikke mere var næringsdrivende.

Hans mange Hverv, der, bortset fra et Revisorat i Sparekassen 1851, alle var ulønnede, har stjaalet megen Tid fra Haandværket, saa han næppe fik det passet saadan, at det gav ham det nødvendige økonomiske Rygstød. I Fyrrernes Opgangsaar spillede det næppe nogen Rolle; da har Klubben sikkert været en udmærket Indtægtskilde. Han er i alt Fald paa dette Tidspunkt Husejer i Nedergade og averterer en underste Etage til Leje. Selv overtager han i Foraaet den Lejlighed, Grev Sehestedt Juul hidtil har beboet i Klubben. Samtidig bliver han malet. Det synes at have været mere, end hans Kaar kunde bære, navnlig da den ene af hans Virksomheder nu begynder at svigte. Han skriver nemlig i de samme Dage til Sønnen, at han har temmelig godt at bestille ved Professionen; »derimod er Klubben flau for Tiden«, og den synes ikke mere at være blevet god igen i Resten af den Tid, han havde den, hvad enten det nu skyldes Krigen, hans Hustrus svigtende Helbred eller andre Aarsager.

I December skiller han sig af med Ejendommen i Nedergade. Han har øjensynlig maattet tære paa Reserverne for at klare sig. Hvor tilfreds han end selv var med Snedkeriet i de Aar, har det ikke givet saa meget, at han kunde faa det hele til at løbe rundt. Fra Klubben kom han med Gæld, og selv om han drev sin Økonomi i det store, som han udtrykker sig, er han paa det Tidspunkt, hvor hans Søn er ved at arbejde sig op, kørt fast og har maattet opgive Snedkeriet. Han fik saa en Stilling i Sparekassen og en Klasse-

lotterikollektion, som endnu indehaves af Familien, og havde i sine sidste Aar, da han boede hos en af sine Døtre, der var gift med en Bror til hans Kone, mere betryggende Kaar, end han nogensinde havde haft. Han levede stadig med i alt, hvad der rørte sig i Odense, og elskede at færdes blandt Mennesker. Han døde Natten mellem den 24. og 25. August 1868 og blev begravet under megen Deltagelse fra St. Knuds Kirke som en af Odense Bys ansete Borgere, over hvem Stiftstidenden bragte en ret udførlig Nekrolog. Da var Sønnen allerede Etatsraad.

Havde man senere hen i Livet spurgt Tietgen om, hvem af hans Forældre der stod hans Hjerte nærmest, vilde han have svaret Moren. Hun døde fra ham, mens han endnu var et Barn; for ham har hun derfor kun været Mildhed og Godhed. Han mindedes Søndagene med hende i Kirken, og hvordan han havde staaet og ventet paa hende ved en Post uden for Køkkenet paa Slottet, den Tid hun gik der for sin Uddannelses Skyld. Han har længtes efter sin Mor og er derfor kommet i god Tid og har undertiden maattet vente længe; derfor har Mindet derom bidt sig saa fast i hans Hukommelse. Andet mindes han ikke om hende. Men hun har sikkert været ham en i alle Maader god Mor; derfor og som den, der døde først og af den Grund oftest blev mindet, fik hun den første Plads i hans Hjerte.

Faren var ham sikkert lige saa god en Far. Han holdt ham til Arbejde og Skole og gjorde derigennem et dygtigt Menneske af ham, og der synes ogsaa at have været et nært personligt Forhold imellem dem, maaske særlig inderligt, fordi Moren manglede. Stærkt kommer det frem, da de skal skilles ved Sønnens Afrejse til England. Faren gav ham et Brev med, da han øjensynlig var bange for ved Afskeden at skulle blive saa overvældet af Bevægelse, at han ikke

Tietgens Far som ældre.

kunde faa sagt Sønnen, hvad der laa ham paa Hjerte. Og omvendt indleder Sønnen sin Dagbog i Form af et Brev til sin kære Far; »den være tillige et Slags Skriftemaal, paa det at jeg forsættelig ikke foretager mig andet, end hvad jeg kan forsvare for Gud og lade min Far vide«. Ogsaa den følgende Brevveksling er Udtryk for et godt og hjerteligt Forhold dem imellem; men der synes med Tiden at blive længere mellem Brevene.

Som Tiden gik, følte Tietgen sig mere og mere knyttet til Familien paa Tiselholt; det er hos sin senere Svigerfar, han søger Raad og Vejledning, da han skal forme sin Fremtid, ikke hos Faren. Denne trænger tværtimod under sine vanskelige økonomiske Kaar i Halvtredserne til Sønnens Støtte og Raad og sandsynligvis paa et Tidspunkt, hvor det var Sønnen ubelejligt og vanskeligt, fordi han havde nok i sit eget. Han skulde oparbejde sin Virksomhed og grunde Hjem. Samtidig har Sønnen udviklet sig til en selvstændig Personlighed, der tager haandfast paa Tingene, mens Faren er den runde Optimist, der snakker mere, end han handler. Mens Faren sidder og skriver i Sparekassen og ved Siden af passer sin Klasselotterikollektion, bliver Sønnen den indflydelsesrige Bankdirektør, og til den sociale Afstand kommer en forskellig menneskelig Udvikling. Faren bliver ved med at være den livsglade og fornøjelige Odense Borger, mens Sønnen bliver den kølige, verdensmæssige Forretningsmand. Alt dette virker med til at bestemme Sønnens Opfattelse af Faren bagefter og gør, at alt det, Faren har betydet for ham under hans Opvækst, kommer saa langt paa Afstand, at det næsten helt fordunkles af det Skær, der omstraaler den tidlig afdøde Mor.

Hvem af sine Forældre Tietgen mest slægtede paa, er det vanskeligt at sige noget om, da vi ved saa forholdsvis lidt om Moren. At han særlig skal have arvet sin religiøse Interesse efter hende, er der ingen Grund til at tro. Faren var ogsaa stærkt religiøst interesseret, men dog ikke mere, end at han kunde være Klubvært; paa samme Maade trivedes praktisk Virke og Religion udmærket sammen hos Sønnen. Vi genfinder ogsaa hos ham Farens Foretagsomhed og Interessethed for det Samfund, han virker i. Faren var øjensynlig ingen Pengepuger, og det blev Sønnen heller aldrig; derimod synes han at have holdt fastere ved de Poster, han naede frem til, og heri har vi maaske Lov til at se et Karaktertræk, der er arvet fra Moren. Herrnhuterne holdt haardnakket fast ved deres Tro

og fremmede den med sikker Haand i Stilhed, hvor Forholdene hindrede dem i at gaa aabenlyst til Værks, og en fast Overbevisning i Troen giver Selvsikkerhed, der maaske var Tietgens mest fremtrædende Karakteregenskab. Den kan imidlertid ogsaa være tilegnet, og paa den anden Side er der heller intet til Hinder for, at baade dette Træk og andre kan være nedarvet fra tidligere Slægtled. Af rent udvortes Ting kan nævnes, at han sikkert af Faren havde lært at sætte Pris paa solide Møbler, og det var maaske et lille Minde om det odensianske Bagerblod, der flød i hans Aarer, at han altid blev ved med at foretrække Bagværk fra Odense, skulde han have noget rigtigt godt af den Slags til sine Selskaber.

IV

BARNEAARENE

Carl Frederik Tietgen er født den 19. Marts 1829, blev døbt den 18. Maj og kort efter vaccineret af Skarpretteren. I Familien blev han altid kaldt Frits. Marstrand siger, at han var en stille, noget inde-sluttet Dreng, og synes at bygge denne Opfattelse paa det stærke Indtryk, Morens Død gjorde paa ham; men det var dog kun naturligt, at en Dreng, der holdt saa meget af sin Mor, som han gjorde, blev stærkt grebet, da han kom hjem fra en Udflugt til Bogense og fandt hende døende, og at han var dybt bedrøvet, da hun et Par Timer efter lukkede sine Øjne for stedse. Han gik ud i Baggaarden for at græde ud og troede aldrig, han kunde blive glad mere. Saa voldsomt reagerer Barne-sindet, og Udløsningen skal foregaa i Ensomhed. Saadan er nu engang den sunde Barnenatur. Hos Marstrand bliver det til, at han gaar ned i Baggaarden ikke for at græde ud, men for at de fine Herrer i Klubben ikke skal se hans Sorg. Og i en anden Biografi hedder det, at efter Morens Død og Farens Giftermaal paa ny »lukkede Tietgens Barnesind sig som en haard Skal uden om den bløde Kærne, som den forgudede Mors stærkt religiøse Liv havde skabt af hans Indre«. Begge Dele er Forsøg paa hos Barnet at finde Karaktertræk, der kendetegner Tietgen som moden Mand; men han lærte først i Livets Skole at anlægge sin berømte Maske.

Tietgen var tværtimod en sund og rask Dreng, der var med, hvor Drengene var paa Færde. Det siger han ogsaa selv i sine Erindringer. Som Drengene altid gør, lokkedes han ogsaa af Vandet. Han færdedes meget oppe i Odense Kanal og om Bord i Skibene der. Og en Gavtyvestreg gik han absolut ikke af Vejen for. Da han engang var paa Tiselholt hos Forpagter Jørgensen, som han var i Familie med paa fædrene Side, var en gammel Kusk ved at male en Vogn. Tietgen listede sig til, fik fat i en Pensel og malede, uden at Kusken mærkede det, Forbogstaverne i hans Navn bag paa hans Lærredsbeklæder; da Kusken opdagede det, fik han en farlig Bunke Skænd af ham, og senere hen i Livet maatte han mange Gange erstatte de Bukser. Og det skal endda efter hans eget Sigende ikke have været

hans eneste Bedrift der under det Besøg. Han har rigtig skullet være rask paa det for at tage sig ud i Døtrenes Øjne. I Skolen kom han en Dag under Kammeraternes Jubel ridende ind i Klassen paa en stor Hund. Lønningen derfor blev, at han maatte sidde over hver Dag en hel Uge; og da Faren derved kom under Vejr med, hvad der var sket, vankede der et Ekstratillæg fra hans Side.

Med sine Kammerater, navnlig Brødrene Wedell og Recke, slog han mangan Leg af i Reckes store Gaard paa Vestergade, og med dem spillede han ogsaa ofte Komædie paa Købmand Crones Loft; Købmanden gav uhøvlede Brædder til Scenens Indretning, men forbød absolut Anvendelsen af Ild og Lys; der maatte derfor spilles om Dagen, og her spillede de da Tordenskjold, Hakon Jarl, Rinaldo Rinaldino for et Publikum, der væsentligst bestod af Karle og Tjenestepiger. Blandt Hovedskuespillerne var ogsaa Brødrene Moe, og undertiden spillede Selskabet i deres Hjem Stykker, Fru Moe havde skrevet til det. Tietgens Hovedrolle var Karl den tolvtes Aand i Tordenskjold. Han optraadte ogsaa som Deklamator med Numre som »Bonden i det russiske Dampbad«, »Hydroxygen Gas Mikroskopet« og lignende. Allerede fra de unge Aar forstod han at goutere en god Historie, saadan som hans Ven, Emil Friis ovre fra Apoteket, kunde fortælle dem om de to Originaler, Provisor Walther og den gamle Jørgen Støder. Selv har han gjort Gengæld og tidlig opøvet den Sans for kort og rammende Udtryksmaade, han senere blev en Mester i. Alt i alt en kvik og livlig Dreng og ikke noget pietistisk Hængehovede. Lidt vigtig af sig har han nok været. Jørgensen fra Tiselholt paastaar det i alt Fald, men tilføjer, at han alligevel holdt af ham.

Saaledes voksede han op med Bysbørn af alle Stænder og var hjemme overalt i Odense; men ogsaa det øvrige Fyn lærte han at kende som Dreng. Ovenfor var der Tale om en Udflugt til Bogense, hvor han besøgte en Onkel, der var gift med hans Mors Søster; med ham sejlede han tilbage til Odense ad Kanalen. Det synes ikke at have været den eneste Gang, han var der. Oftest gik dog Turen ned til Sydfyn og da navnlig til Familien paa Tiselholt, hvor han var glad ved at være sammen med Døtrene. Vilde han derned, maatte han tage Turen til Fods, hvis han da ikke kom til at age med en eller anden Tørvebonde. Sin Bagage havde han i en Randsel paa Ryggen; der var ogsaa den nødvendige Vejkost, som dog undertiden

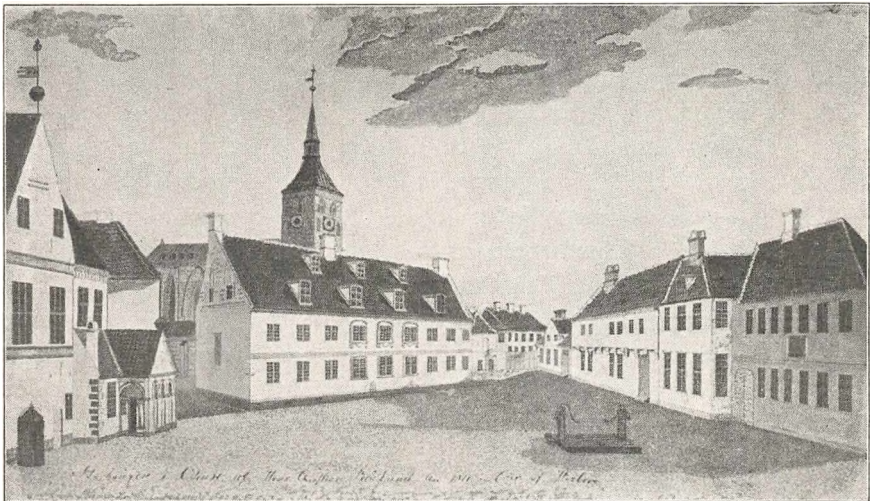
suppleredes med en Æggecake i Kværndrup Kro; og aldrig, paastod han siden, havde nogen Mad smagt ham saa godt. Paa en saadan Tur overnattede han ogsaa engang hos den Lærer Clausen, hans Far havde været i Huset hos som Dreng. Han var med ham oppe i Svindinge Kirketaarn, hvorfra Faren havde set Englænderne i 1807, og aflagde sammen med ham et Besøg i Haven ved Glorup, hvor han saa H. C. Andersen.

Hjemme havde han sine Drengesysler. I hans Barndom var Silkeavlens paa Mode. Der var i Begyndelsen af Fyrreerne en kolossal Interesse for al Slags Industri, der kastede sig over alle mulige og umulige Objekter, deriblandt ogsaa Silkeavlens. Tietgen havde en Kammerat, hvis Far var meget optaget deraf; gennem ham fik han Silkeormæg; de var opklæbet paa Papir og lagt i Æsker, og disse blev overalt, hvor han kunde faa Lov til det hjemme, stillet op i Vinduerne og udklækkede. Og for at skaffe den nødvendige Føde til Silkeormene maatte han to, tre Gange om Ugen ud paa en Gaard en halv Mils Vej uden for Odense efter Morbærblade. Noget Udbytte af dette sit første Forsøg i Industrien fik han ikke. Selv om han havde Fritid nok, var han ikke Herre over hele sin Tid. Vi har allerede set Faren bruge ham som Inkassator, og efter at de var flyttet ind i Klubben, maatte han hjælpe til ved forefaldende Arbejde f. Eks. som Markør ved Billardet. Dertil kom Lektielæsning til Skolen, og hen imod Konfirmationsalderen hjalp han ogsaa nu og da til i den Forretning, hvor han senere kom i Lære. Hans Barndom gik ikke hen alene med Leg, Fritidssysse og Skolegang, men havde den passende Tilsætning af Arbejde og Pligter, der skal til for at modne sammen med Væksten.

Man skulde tro, at Værkstedet havde spillet en stor Rolle for Tietgen i hans Barndom; men vi hører ikke et Ord om det. Han siger heller ikke meget om Klubben; men vi kan skønne, at den har haft stor Betydning for ham, efterhaanden som han voksede til. Klubben var ikke et Sted, hvor Spil og Drik foregik for lukkede Døre. Det var en Samlingsplads for Datidens fine Verden fra Land og By, der her holdt sine Fester, og der holdtes stærk Hævd over, at den gode Tone ikke brødes. Desuden havde Tietgen sit gode, solide Hjem, der nok skulde lære ham at skelne mellem den fine Verdens gode og daarlige Sider. Derfor er det misvisende at give det Udseende af, at Klubben var en farlig Ramme om Tietgens Barn-

dom og Ungdom. Tværtimod. I sin Leg og Færden kom han i Berøring med alle Slags ligestillede; dertil kom han nu i Klubben i Forbindelse med de højere Kredse, tilegnede sig Optræden og Belevenhed og fik Lejlighed til mangan belærende Samtale, da der blandt Klubbens Medlemmer var flere, hvem det morede at underholde sig med dette opvakte unge Menneske. Kammerherre Sehestedt Juul, der boede i Huset, skal f. Eks. ofte have snakket med ham om Handels- og Pengespørgsmaal senere i Læretiden. En saadan

Odense Realskole. (Efter et gammelt Litografi).

Lejlighed til Omgang med kloge og kultiverede Mennesker kunde kun virke opdragende og har sin Andel i at præge Tietgen til den, han blev. Dertil kom de Forbindelser, han paa den Maade fik lige fra de unge Aar.

Sin Skoleuddannelse fik Tietgen i Odense Realskole. Skoler med dette Navn voksede frem i Slutningen af det 18. Aarhundrede med dens Trang til praktiske Kundskaber, og Skoleloven af 1814 optrak ogsaa Rammerne for denne Skoleform med stærk Hensyntagen til Købstædernes Næringsliv. Skolerne fra det forrige Aarhundrede gled imidlertid mere og mere over til udelukkende at blive lærde Skoler, og de magre Aar efter 1814 forhindrede Skolelovens Planer i lige straks at blive Virkelighed. Men med Trediverne vaagnede

disse Tanker til nyt Liv. Skulde vort Erhvervsliv rejse sig igen, maatte der bedre Skolekundskaaber til. Det var en Erkendelse, der var stærkt fremme rundt om i Købstæderne, og den begyndende Interesse for det politiske Liv og Haabet om snarlig Deltagelse i det øgede Trangen til Almendannelse. Tilsammen førte det til Opretelse af Realskoler i Provinsbyerne paa den Tid. Det var ikke Skoler, der fulgte Skolelovens Plan eller overhovedet arbejdede efter nogen fælles Plan, men tilrettelagde deres Undervisning efter det lokale Behov, og med de Midler og Kræfter, der stod til deres Raadighed, søgte de at naa saa vidt, de kunde. Tietgen er født i Kanten af denne Skoleform, men dog sent nok til, at han kan faa denne Højnelse af Skoleundervisningen med.

Odense Realskole, som Tietgen kom til at gaa i, var i 1837 opstaaet ved Sammenslutning af to mindre Skoler, der var oprettet henholdsvis 1822 og 1827, og derved blevet en ret betydelig Skole med 140 Elever og seksklasset Undervisning. Til Skolen var knyttet fire faste Lærere og ni Timelærere, og saa havde den paa Grund af Sammenslutningen hele tre Forstandere, og dertil kom endda i 1840 som fjerde Forstander, Adjunkt Lassen fra Nyborg, da den lærde Skole der blev nedlagt. Da han imidlertid ved Siden af sin Lærergerning overtog »de med den daglige Inspektion over hele Skolen forbundne Forretninger«, er det sikkert ham, der har haft mest med Drengene at gøre i Tietgens sidste Skoleaar. Han skal have været en dygtig Skolemand og blev senere Rektor i Kolding. Skolens Formaal var »at bibringe unge Mennesker, der ikke er bestemte for den studerende Bane, den Grad af almindelig Dannelse, som ifølge Tidens Fordringer kræves af dem, der forberedes til de mere fremtrædende Stillinger i Samfundet, hvortil Adgangen ikke betinges af de saakaldte Humanitetsstudier«, d. v. s. Studentereksamen. Ved Siden deraf skulde den være en forberedende Dannelsesanstalt for de Elever, der gaar over til Specialskoler eller gaar over i praktiske Livsstillinger, førend de fuldstændigt har gennemgaaet dens Kursus. Det var sikkert en god Skole baade paa Grund af sin Klasse- deling og Fagdeling, og efter at den i 1842 var flyttet til Jens Andersens Beldenaks Gaard paa Flakhaven, havde den ogsaa gode Lokaler.

Skolen var indrettet paa at modtage sine Elever i 5—6 Aars Alderen; de første fem Klasser skulde være gennemgaaede i 13 Aars

Alderen, saa Eleverne i 6. Klasse var i Konfirmationsalderen. Undervisningen i fremmede Sprog begyndte allerede i 2. Klasse med Tysk, i 3. med Fransk og som Regel først i 6. med Engelsk og dreves især med Sprogets praktiske Tilegnelse for Øje. Allerede i 3. Klasse var der Diktat i Tysk, i næste Klasse begyndte Stilskrivning og Taleøvelser, og de fortsattes i den følgende Klasse, og i 6. Klasse taltes Sproget af Lærere og Elever ved Undervisningen. Franskundervisningen dreves efter lignende Principper, selv om man ikke naaede saa vidt som i Tysk, og selv i Engelsk havde man dog i det ene Aar, Undervisningen varede, baade Stil- og Taleøvelser. For den vordende Købmand var der alt saa sørget ved en fortrinlig Sprogundervisning; men han fik i 6. Klasse tillige Undervisning i Handelsregning, og i Forbindelse med Danskundervisningen lærte han at skrive Breve og udfærdige Regninger og Dokumenter. Heller ikke hans selskabelige Dannelse blev forsømt; fra 2. Klasse af lærte han at danse og fra 5. at fægte. Intet Under derfor, at gamle Elever med Glæde mindedes deres Skole; endnu i 1874 næsten en Snes Aar efter Skolens Ophør samles de til Fest for at mindes den.

Skolebestyrer H. C. E. Lassen.

I Skolen var alle Samfundsklasser repræsenterede; de fleste Elever kom dog fra de næringsdrivende Borgeres Kreds, den Samfundsklasse, Tietgen tilhørte; men ellers var der Sønner af Landmænd, deriblandt Godsejersønner, af civile og militære Embedsmænd, af Lærere og gejstlige, f. Eks. en Søn af Biskoppen. Saaledes færd-

des Tietgen ogsaa her mellem jævnaldrende fra alle Samfundslag. Blandt Kammeraterne var der flere, hvis Vej senere i Livet krydsede hans. Med Worm var han paa Kontor i Manchester. Bang i Rouen havde han en Del at gøre med, da han arbejdede med at faa sin Kryolit solgt. Andre hjalp han til Stillinger i de Virksomheder, paa hvis Ledelse han havde Indflydelse. Selv hørte han til Skolens flinkeste Elever og blev den, der naaede videst af dem alle.

Disse private Realskoler afsluttede ikke med nogen offentlig Eksamen. Ganske vist var Almindelig Forberedelseseksamen blevet indført i 1838; men den kunde kun tages ved Københavns Universitet og toges kun som en Adgangseksamen til visse Fagstudier. Ved Odense Realskole var der i de første ti Aar, den bestod, kun tolv, der tog den. Det var ikke den Vej, Hovedparten af Eleverne gik. Af 250 Elever fra Skolens første Tiaar gik 91 til Handelen (72 til Handelsfaget, 19 til Kontorfaget), 52 til Katedralskolen, 28 til Landvæsenet, 26 til Hær og Flaade osv. Naar Tietgen gik til Handelsfaget, fulgte han altsaa kun den samme Vej som de fleste af Kammeraterne. En af hans allerbedste Kammerater gik imidlertid den militære Vej. Tietgens Far blev ogsaa opfordret til at lade sin Søn gaa ind paa den militære Højskole; men det forbød sig af sig selv, fordi hans Far ikke havde Raad til det, siger Tietgen; men han var absolut ikke ked af det. Da han senere som Rejsende besøgte gamle Skolekammerater, der da laa som Kaptajner i Fredericia, og de lader lidt store overfor ham, tager han sig det meget let i Følelsen af, at han allerede har Oberstgæge. Han har sikkert ingen Lyst haft til den militære Vej og skal dengang, den var paa Tale, have svaret Faren, at han ingen Evne havde til at lystre. Om den sande Grund til, at han ikke blev Officer, var, at han følte en uimodstaelig Lyst til Handelen, ved vi ikke. Og noget Bevis derfor tør vi ikke se i, at de Skolekammerater, han omtaler, alle blev Forretningsmænd; thi dem har han naturligvis senerehen haft mest Berøring med, og desuden gik jo de allerfleste den Vej.

V

ODENSE

Fra Hjem og Skole vender vi os nu til Byen, Tietgen voksede op i, og ser lidt paa, hvilke Betingelser den rummede for hans Uddannelse til Købmand. I 1813 beskrives Byen saaledes: »Odense er meget ulige bygget og har for det meste krumme, til Dels ret ilde brolagte Gader. Men den har ogsaa smukkere Partier med nye og anselige Bygninger; især udmærker sig i denne Henseende den vestlige Ende af Byen, hvor man finder en Del store og smukke Huse og i det hele ligesom en forskellig Stil og Karakter, saaledes at man kunde tro at være kommet til en ganske anden Stad. Den Blanding af gammelt og nyt, af ret og kroget, af Anselighed og Ringhed, som man møder i denne By, giver den en vis broget Karakter og gør den i mine Øjne interessantere, end om alt var lige, snorret, regelmæssigt og sirligt«. Og denne Beskrivelse passede endnu paa Byen i Tietgens Barndom. Den rummede lidt af hvert og gav derfor ved sine Modsætninger Fantasien Næring nok og var rig at øse Menneskekundskab af, naar man som Tietgen var i livlig Berøring med Mennesker baade fra den ene og den anden Ende af Byen.

Tietgen voksede op i den saakaldte Guvernementstid, da de senere Konger Kristian VIII. og Frederik VII. som Kronprinser efter hinanden var Guvernører over Fyn med Residens i Odense. Det gav Byen en Særstilling blandt Provinsens Købstæder som en Slags Hovedstad Nummer to, der, som det næsten altid gaar i saadanne Tilfælde, dannede en vis Modsætning til den egentlige Hovedstad. Hoffet i Odense holdt sig saaledes ikke fornemt afsondret, navnlig da ikke i Frederiks Tid, men gjorde, hvad det kunde for at jævne Skellet mellem Samfundsklasserne, og virkede derved ansporende paa Byens Udvikling, mens Kongens Enevoldshof i København snarere var med til at holde igen ved sit stive Væsen, især i Frederik VI.'s Tid.

Byen var i Udvikling i de Aar. Befolkningen steg fra 8000 i 1830 til 10,000 i 1845 og naaede i 1850 op over 11,000; saa vidt var Aarhus først ved Folketællingen i 1860. Odense var saaledes dengang vor

største Provinsby. Omkring 1830 hedder det om den: »Velstand spores ej at være i Tiltagende«. Og det har maaske endnu Gyldighed for de første Aar af Trediverne; men saa var man ogsaa ude af det Dødvande, der var fulgt paa Krig og Krise i Begyndelsen af Aarhundredet. Kommunalforfatningen af 24. Oktober 1837 bragte nyt Initiativ ind i Byens Styrelse, og med de bedre Tider begyndte Erhvervslivet at røre paa sig. Ganske karakteristisk etableredes i 1835 en ny Klædefabrik i de samme Lokaler, hvor en Klædefabrik, der ophørte i 1830, havde været til Huse. 1836 begyndte M. P. Allerup sit Jernstøberi i et lille Bindingsværkshus; men allerede 1839 blev det betydeligt udvidet; det samme var Tilfældet med Klædefabrikken, der det Aar fik installeret den første Dampmaskine i Odense; Allerup fulgte næste Aar efter med den anden; de indvarsler den nye Tid, der ogsaa kommer til Udtryk i Klubbens nye Bygning.

Dermed er vi paa Tærsklen til Fyrreerne, hvor Opgangen fortsættes i stigende Tempo. I 1840 køber Elias B. Muus fra Kerteminde Hus i Odense, et Tegn, som vi senere skal se, paa at Byen nu ogsaa er ved at blive Fyns kommercielle Midtpunkt. I 1842 grundlagde F. W. Hey sin Vinforretning og i 1845 Brødrene Schnakenburg deres Købmandsforretning for blot at nævne nogle af de allerkendteste Navne fra den Tid inden for det odensianske Forretningliv. I 1842 gik det første Dampskib op ad Kanalen til Odense; i 1844 indviedes i Odense den første Jernbro i Danmark, og den var tilmed fremstillet paa Allerups Jernstøberi; 1846 fik Odense som den første Provinsby sin egen Bank. Tilsammen viser det en By i Udvikling og det ikke blot paa den Maade, at den følger med i den almindelige Opgang, Provinsbyerne er inde i paa det Tidspunkt; men den gaar nu og da i Spidsen og kendetegner sig ogsaa derved som vor første Provinsby.

Som vi allerede har set, steg Befolkningen med Opgangen. Der kom ca. 200 Familier til i 1840—45. At skaffe Plads til dem gav nyt Virke og greb ændrende ind i Byens Fysiognomi, ikke altid for det bedste, da der efterhaanden kom en saa hæslæsende Fart i Udviklingen, at det kneb at følge med paa en god og forsvarlig Maade. I Slutningen af 1847 ser Situationen saaledes ud: »Naar man i den seneste Tid passerer Odense Gader, føler man Øjet saaret ved de paa flere Steder under Opførelse værende nye Bygninger eller maaske rettere under Ombygning værende gamle. . . . Man tager Stenene ud af de gamle Bindingsværkssvægge, sætter en Del nye Stolper ind,

flikker lidt paa og retter de gamle, kliner Væggene atter op, sætter en Gesims under Taget og skraber endelig det hele af udvendig — og dermed er den Bygning færdig«. Forfatterens Harme faar yderligere Luft i en afsluttende Bemærkning om, at det er noget, der hører hjemme i Nibe eller Skelskør og ikke i Kongerigets næststørste Stad.

Kritikken er næppe blevet ænset; for man var paa det Tidspunkt inde i en Højkonjunktur, en Gullaschtid, hvor man saa mere paa det ydre end paa det gedigne, og hvor det, som Regel er i den Slags Tider, vrimlede med Projekter. Der var Tanker fremme om Omnibusbefordring; men særlig optaget var man i disse Aar af en stor Plan om at udvide Byens centrale Kvarter omkring Vestergade ved at bryde en ny Gade igennem fra denne Gade til Vindegade. Her skulde der for første Gang anvendes Fortovsfliser, og her skulde der skaffes Plads til monumentale Bygninger som f. Eks. til Diskontokassen og maaske en Børs, som et københavnsk Blad, der er meget interesseret i Planen, slaar paa. Projekterne om Byens Omformning ledsagedes af en skarp Kritik af dens Mangler. Fortovsfliser savnedes helt; flere Bydele savnede Vand om Sommeren, og andre var for daarligt oplyst om Vinteren osv. En By, om hvis Udvikling der var et saadant Liv og Røre, var ikke noget daarligt Lærested for en ung Mand som Tietgen, der tilmed havde en Far, der ivrigt fulgte med i alt dette.

Bag disse gode Aar for Købstæderne ligger Opsvinget i Landbruget. Efter at den store Landbrugskrise havde kulmineret først i Tyverne, gik det atter opad med den begyndende Prisstigning, der fortsattes gennem Trediverne og Fyrerne. Selv om en Del af denne kun var tilsyneladende, saalænge vor Valuta endnu ikke var i pari, saa skulde der heller ikke saa meget til, for at Landmanden kunde klare sig. Fra de daarlige Tider var han vant til stor Nøjsomhed; desuden havde mange af de nuværende Ejere købt deres Gaarde til lave Priser under Landbrugskrisen og sad derved for forholdsvis smaa Udgifter. Opgangen gav derfor hurtigt Landbruget Midler i Hænde til at faa Gaardene i bedre Drift, og da Landbruget var det første Erhverv, der kom i Gang igen, søgte ledig Kapital ud til det for at finde lønnende Anvendelse. Ogsaa dette fremmede Udviklingen, der yderligere støttedes af en ny landbovenlig Lovgivning fra Midten af Trediverne. Med Fremgangen steg Produktionen, navnlig

af Korn, der dengang var Hovedartiklen. Udførslen deraf beløb sig i Fyrrerne aarlig til 2,258,000 Tdr. gennemsnitlig mod 1,682,000 Tdr. i Trediverne og naaede i 1846 første Gang op over 3 Mill. Tdr. Paa samme Maade gik det med de andre Landbrugsprodukter. Af Smør udførtes der nu aarligt 73,600 Tdr. mod 58,000 Tdr. i det foregaaende Tiaar. Landbruget var blevet vort bærende Erhverv.

Omsætningen af Landmandens Produkter faldt saa at sige af sig selv i Købmandens Lod. Med dem betalte han Købmanden, hvad han aftog hos ham, og denne havde maattet tage imod dem, som de var, for overhovedet at faa sit Tilgodehavende ind og beholde Kunden; saa maatte han se at faa saa meget ud af dem som muligt; for Kvaliteten var ofte ringe. Paa den Maade blev Prisen næsten en Biomstændighed ved Forretningen. Endnu i Midten af Fyrrerne var der Eksempler paa det gamle patriarkalske Forhold mellem Sælger og Køber, hvor den første længe efter, at Varerne var leveret, spurgte til Prisen, og det var langt fra altid Tilfældet, at dette Forhold var i Landmandens Disfavør; thi for at faa Dækning kunde Købmanden blive nødt til at afregne til en højere Pris, end Varerne egentlig var værd.

Dette Forhold ændredes stærkt med de opadgaaende Konjunkturer, som gjorde navnlig Kornet til en stadig vigtigere Udførselsartikel. Dermed kom Kvaliteten til at spille en stigende Rolle for Købmanden, da den betingede den gode Pris, og han gjorde derfor, hvad han kunde, for at gøre Landmanden dette begribeligt. Efterhaanden som det gik op for ham og Opgangen gav ham Midlerne dertil, begyndte han at benytte renere Udsæd, holde Markerne renere og rense Kornet for at faa en Vare frem, Købmanden var ude om at faa fat i, men som han saa ogsaa vilde have en ordentlig Pris for. Baade paa Grund af sin bedre Vare og øget Velstand som Følge af de bedre Tider var Landmanden ikke længere saa afhængig af Købmanden, som han før havde været, og han er heller ikke mere bundet til nærmeste Købstad i samme Grad som tidligere, da Landeveje og Kjøretøjer næppe tillod ham at handle paa længere Afstand. Denne Uafhængighed bevirkede i alt Fald paa Fyn, at »besynderlig, hvor Landevejene er gode«, sælger han, hvor han faar de højeste Priser, og køber, hvor der er bedst Køb, uden Hensyn til om det bliver i nærmeste Købstad eller ikke. Købstæderne laa desuden paa Fyn saa nær ved hinanden, at Afstanden ikke kunde spille nogen større Rolle.

Og Odense maatte af den Grund se mangt et Læs Korn fra Byens Opland gaa til Kystbyerne.

Til at begynde med førte de an i Kornhandelen; de laa bedre for Udførslen; de trak derfor Handelen til sig fra den største Del af Fyn, saa Odense foreløbig maatte leve paa at være Stiftsby og Residensstad. I Kystbyerne nedsatte ofte en Skipper sig som Købmand. Det var f. Eks. Tilfældet med Tietgens Onkel i Bogense. En saadan Mand kendte fra tidligere Tid Varernes Vej over Havene. Han eksporterede Kornet direkte paa eget Skib og lod det tage Varer med hjem igen; derved var der skabt Betingelser for de mindst mulige Omkostninger og dermed Muligheden for at kunne betale en ordentlig Pris for Landbrugsprodukterne og sælge Landbruget dets Behov af importerede Varer saa billigt som muligt. Disse gunstige Forretningsbetingelser lokkede snart driftige og formuende yngre Mænd til at nedsætte sig saadanne Steder. De optog for Alvor den direkte Forbindelse med Udlandet, hvor mange af dem havde faaet deres Uddannelse. For dem var Landbrugsprodukterne og da navnlig Kornet Hovedartikler, som det gjaldt om at faa frem i de bedste Kvaliteter og selv ved Rensning og Tørring, Kastning og Sortering at oparbejde til Artikler, der kunde opnaa gode Priser paa Verdensmarkedet. Mange af disse Forretningsmænd lagde Grunden til de store Købmandsdynastier i vore Provinsbyer.

Odense var ogsaa Søkøbstad ved sin Kanal, der trafikeredes af et stadig stigende Antal Skibe. Naar den alligevel ikke kom saa hurtigt med i Kornhandelen som de egentlige Kystbyer, synes det at skyldes en vis Mangel paa Initiativ til forretningsmæssigt at udnytte den Fordel, det gav Byen at være Øens administrative Midtpunkt. Forstaelsen deraf kom med Opgangen i Slutningen af Trediveerne, og med Fyrerne blev Byen ogsaa førende inden for Kornhandelen. Udviklingen illustreres let ved et Eksempel. Elias B. Muus var Søn af en høj Toldembedsmand i København, alligevel nedsatte han sig i 1829 som Købmand i Kerteminde, hvorfra Familien stammede. Han forstod fra første Færd Betydningen af den gode Kvalitet og var ikke bange for at give en god Pris for en god Vare, og Landmænd helt henne fra Odense foretrak derfor at sælge til ham. Alligevel ser han sin Fordel ved i 1841 tillige at etablere sig i Odense.

Grunden dertil var sikkert, at han begyndte at mærke Konkurrencen herfra, hvor navnlig Firmaet Ploug & Richardt søgte at skabe

et virkeligt Kornmarked, saa Kornet søgte dertil, mens Forholdet tidligere havde været, at det i selve Odense blev opkøbt af Udsendinge fra Købmændene i Kystbyerne. Fyrrerne igennem var det det førende Kornhus i Odense, og det samlede Samtidens Beundring om sig, da det i Juli 1843 hejste Kransen paa sit første Kornmagasin paa det »hidtil nøgne Klintebjerg«. Magasinet rummede en Korn-tørringsindretning, hvor Kornet gennem Aabninger førtes fra den øvre Etage ned i den nederste. Og dette Anlæg blev senere yderligere udvidet. Firmaet indlod sig imidlertid efterhaanden paa for dristige Spekulationer og brød sammen i 1849, hvad der gjorde et meget stærkt Indtryk paa Tietgen og et Par af hans Venner fra Odense, der dengang ligesom han havde Plads i England.

Ikke alene Købmændens Behandling af Kornet, men ogsaa hans Opkøb af det skiftede Karakter med den stærkere Interesse for Varen. Tidligere hjalp man paa Kvaliteten ved rigeligt Maal; men Topmaalet opvejede ikke mere den ringe Kvalitet. Det gjaldt tværtimod om at finde Former for Kornets Udmaaling, der lod den gode Kvalitet komme til sin Ret; og man begyndte derfor at gaa over til at købe det efter Vægt. Ogsaa i saa Henseende synes Odense at have været en Foregangsby; ellers vilde man ikke der have dadlet Købmændene i Stege, fordi det paa Møen er Landboforeningen, der arbejder for at faa Køb efter Vægt gennemført. Efter Opfattelsen i Odense burde det have været Købmændene, der havde taget Initiativet dertil.

Kornudførslen fra Odense beløb sig i

1841 til 56,967 Tdr.

1842 - 49,016 »

1843 - 62,478 »

Det vil sige, at Byen de to første Aar havde den største Kornudførsel uden for Sjælland, hvor af Provinsbyerne Kallundborg og Holbæk havde større Eksport; først i 1843 blev den overfløjet af Aarhus. Odense var ikke mere blot Eksportby for Kornet fra det omliggende Opland, men trak ogsaa Korn til sig søværts. Der ankommer stadig Smaabaade med Korn fra Bogense og Samsø, saa man har en Fornemelse af, at Kornkøbmændene i Odense nu har underlagt sig disse to Omraader; men der er ogsaa Tegn til, at de har købt længere borte; enkelte Ladninger fra andre fynske Havne peger i den Retning, og

en Evert med Havre fra Kiel til Udførsel tyder paa begyndende Transitforretninger.

Af en Statistik fra 1843 fremgaar, at Odense navnlig handlede paa Norge; derfra indgik der i det Aar 118 Skibe, og dertil afgik 120. Bestuvningen var begge Veje saa godt som den samme. Næstefter følger England med kun 24 Skibe begge Veje; men i denne Fart er Skibene betydelig større; thi Bestuvningen er her omkring Halvdelen af den til Norge; der gaar 688 Kml.¹⁾ ind fra og 828 ud til England. Til Tyskland gaar der 25 Skibe, og der kommer derfra 23; men Bestuvningen er henholdsvis kun 211 og 159 Kml.; endelig kommer der 4 Skibe fra Holland med 35 Kml., og afgaar dertil 5 med 115 Kml. Forbindelsen med Sverrig, Finland og Rusland er ganske forsvindende. I indenrigsk Fart indgaar der 141 og udgaar der 129 Skibe med en Bestuvning, der tilsammen er knap saa stor som den til England. Gaar vi tre Aar frem i Tiden — altsaa noget ind i Tietgens Læretid — ser det ud, som om Forbindelsen med Holland har været noget livligere; ellers er Forholdet i det væsentlige det samme.

Fra Norge og en sjælden Gang fra Sverrig kommer Skibene med Trælaster og gaar som Regel tilbage med Korn, nu og da lidt Fedtvarer, en enkelt Gang ogsaa med Smør. Fra England kommer de navnlig med Stenkul og Jern og gaar dertil med Hvede, Havre, Raps og Oliekager. Til Holland synes der kun at gaa Rug og Byg. Til Lübeck og Flensburg gaar der Havre, Vikker, Hørfrø og Kiddike. Den indenrigske Fart beskæftiger sig navnlig med Flyt- og Stykgods; dertil kan komme en Ladning Salt fra den ene By og en Ladning Klude til den anden foruden de tidligere nævnte Kornladninger. Af og til kommer der en Ladning Stykgods fra Flensburg, sjældnere fra Lübeck og Altona; men Trafikken paa de sidste Havne er ikke større end paa en eller anden dansk Provinshavn og er ikke nær saa livlig som paa København. Herved maa man huske paa, at Forbindelsen sydpaa for en stor Del foregik over Land, og denne lettedes mere og mere ved Forbedring og Anlæg af Landeveje.

Saadan laa i store Træk Handelen i Tietgens Fødeby, da Højkonjunkturen naaede den hen i Fyrreerne.

¹⁾ En Kommercelæst var dengang omtrent 2 Registertons.

VI

HØJKONJUNKTUR OG DYRTID

Opgangstiden kulminerede lige efter Midten af Fyrrerne, da vi fik gode Høstaar, mens der var Uaar rundt om. Under saadanne Forhold kunde vi udføre mere Korn, end vi plejede, og tilmed til stigende Priser. Det maatte give Landmændene gyldne Aar; thi den største Del af de store Summer, der strømmede ind i Landet for den øgede Udførsel, gik i deres Lommer. Naturligvis førte denne pludselige Velstand til Udskejelser, som naar 10 Bønder, deriblandt nogle Prangere, i en Landsbykro drak 17 Flasker Champagne og en Flaske Portvin. Det er imidlertid Undtagelsen. Regelen er, at Pengene sættes i Bedriften eller gemmes væk paa Kistebund eller i Strømpeskafter, hvis de ikke blev sat i Sparekassen eller anlagdes i gode rentebærende Papirer som f. Eks. det dansk-engelske 3 pCt. Statslaan af 1825, hvoraf der købtes mange Obligationer tilbage over Hamburg. Ved saadanne Former for Kapitalopsparing unddroges store Kapitaler Cirkulationen, og det kunde ikke være anderledes paa en Tid, hvor der manglede Pengeinstitutter til at tage imod dem og frugtbargøre dem for Ejerne, samtidig med at de udnyttedes til Erhvervslivets Fremme. Derigennem vilde de i højere Grad, end Tilfældet blev, være kommet Byerne til gode. Det forstod man i Odense før noget andet Sted og fik derfor Diskontokassen oprettet. Alligevel profiterede naturligvis Byerne ogsaa af Højkonjunkturen. Den stigende Velstand, navnlig paa Landet, gav Detailhandelen øget Omsætning i Tietgens Læretid; men først og fremmest drog Kornkøbmændene Fordel af den Fart, der i disse Aar kom i Kornhandelen, Datidens eneste virkelige Storhandel.

Fra Midten af Fyrrerne skiftede Kornhandelen paa forskellig Maade Karakter, først og fremmest Opkøbet. Hidtil havde Landboerne kun maattet sælge i Byerne, hvad de selv havde frembragt. En Undtagelse dannede Sjælland, hvor de havde Lov til at opkøbe og til København indbringe visse Landbrugsprodukter. Denne Ret søgte nu Regeringen at faa udvidet til at gælde for hele Landet for saa godt som alle Landbrugsprodukter, dog ikke Korn. Under

Forhandlingerne i Stænderforsamlingerne blev det dog medtaget. Resultatet blev Forordningen af 23. April 1845 angaaende Opkøb af Landmandens Produkter. »Det skal herefter være alle Landboere i de danske Provinser, hvad enten de er Gaardmænd, Husmænd eller Inderster, tilladt paa Landet at opkøbe samt til Købstæderne at indbringe og der i store og smaa Partier at sælge alle Naturalprodukter af Landbrug, Kreaturhold, Havedyrkning og Fiskeri samt alle Slags Skoveffekter og Tørv«. Naturalprodukter er i denne Forbindelse at forstaa saaledes, at de nævnte Artikler godt inden Salget maa have undergaaet nogen Bearbejdning, for saa vidt denne faldt inden for Landbrugets naturlige Arbejdsomraade. Opkøbsfriheden berettigede ikke nogen til at udføre de opkøbte Varer, hvis det i øvrigt ikke var tilladt, saaledes som det f. Eks. var med Heste og Kvæg efter Forordningen af 11. Juni 1788.

Kornudførslen var altsaa stadig forbeholdt Købmændene. Men mens Landmændene hidtil var søgt til dem med deres Korn eller de gennem egne Opkøbere i nogen Grad havde søgt at bringe dem dertil; saa indskød der sig nu mellem Købmændene og Landmændene en ny Klasse Mellemandlere, der i Almindelighed betegnes som Prangere, undertiden som Tingere. De opkøbte i stor Udstrækning Kornet paa Landet og bragte det til Købstaden, hvor de søgte at faa den højeste Pris for det. Købmændene kunde derfor ikke længere vente, til Kornet blev dem tilbudt. I Mellemtiden kunde det være kommet paa Konkurrenternes Hænder. Dem maatte man se at komme i Forkøbet i dette Udtryks oprindelige Betydning. Og da Konkurrencen var haard paa Grund af Udsigten til god Fortjeneste under de stigende Priser, synes intet Middel at være ladet ubenyttet. Allerede ude paa Landevejene opsnappede man Sælgerne. Man raabte dem an i Gaderne og synes heller ikke at have holdt sig for god til at lokke et og andet Læs Korn, der allerede var kørt ind i Konkurrentens Gaard, bort derfra ind i sin egen. Men det gjaldt ikke alene om at faa Sælgeren i Tale. Man maatte byde ham en god Pris, og vilde han ikke nøjes med Dagens Pris, gav man ham en yderligere Chance ved at købe »paa Køb«, hvorved Sælgeren paa den ene eller anden Maade fik en vis Andel i Prisstigningen eller Købmandens Fortjeneste.

Konkurrencen om Kornet var saa stor, at Købmændene i blind Iver for at faa fat i det demoraliserede Markedet for sig selv, mens Land-

mændene og Kornprangerne gik af med Hovedfortjenesten. Saa snart de blev klar over, at den voldsomme Konkurrence var spildt Ulejlighed, da den hovedsagelig gik ud over dem selv, fandt de hurtigt hinanden i fælles Arbejde for at trænge Mellemlandlerne ud og at ophøre med at skade hinanden ved overdreven Konkurrence. Maaske er det det stærke Liv og Røre, der i disse Aar hersker inden for Provinsbyernes Handel, der først skaber den Forstaaelse af Samhørighed, der faar Handelen til at føle sig som en Stand paa en hel anden Basis end tidligere, hvor den ved sine Lavsbestemmelser havde været sidestillet med Haandværkerstanden, der, som vi har set, i Modsætning til Handelsstanden led under den Dyrtid, der fulgte med Højkonjunkturen. Til Værn om Handelens Interesser under de nye Forhold stiftedes i Odense i 1846 Den merkantile Forening, »hvis Hensigt det er i ugentlige Møder at diskutere og varetage Handelens Tarv«. Der er ingen Tvivl om, at det er Storhandelen, d. v. s. Kornhandelen, der har taget Initiativet dertil; for i et Møde den 21. September samme Aar vedtager den følgende Bestemmelser for Opkøbet af Landmændenes Produkter:

1. Fra 1. Oktober d. A. ophører alt Opkøb af Landmandens Produkter ved Prangere paa Landet og i Købstaden, hvorimod det staaer Købmanden frit for at lade Køb ske ved Folk, staaende i hans Tjeneste mod fast halvaarlig Løn, der kun kunde afskediges ved lovlig Opsigelse, og som følgelig erholde Betaling per indkøbt Tønde.
2. Enhver af os forpligter sig til ikke at lade gøre Indkøb af Landets Produkter ved ikke-handelsberettigede i Byen eller paa Landet, ligesom ethvert Køb af saadanne Folk er forbudt i Partier, der er større, end kan skønnes at være egen Avl eller at være Indkøb til eget Forbrug.
3. Enhver Handel maa ske i Sælgerens egen Bopæl, hvorimod alt Opkøb paa Landevejen, ved eller uden for Byens Porte, saa vel som i Gaardene aldeles afskaffes.
4. Ligesom det af os er vedtaget ved egne Folk ikke at lade gøre Opkøb paa Veje og Gader, saaledes forpligter vi os til til Købs Opnaaelse ikke at opraabe forbikørende Folk eller paa noget som helst Sted at anholde Vogne, der tilfører Produkter.
5. Hvad Smør og Hørfrø angaar, da bliver den hidtil fulgte Skik

ved Køb af Landprangere indskrænket dertil, at man kun maa købe af dem, men ikke ved dem.

6. Samtidig hermed ophører det saakaldte »Køben paa Køb« af Landmanden, saaledes at fremtidig kun den Pris, der ved Handelens Afslutning fastsættes, ogsaa udbetales, uden Hensyn til om Prisen ved Leveringen er steget eller faldet, hvorved tillige underforstaas, at man ikke modtager Produkterne paa sit Loft, forinden Prisen er afsluttet. Som en Følge heraf skal enhver, der direkte eller indirekte giver Godtgørelse eller gør Foræring, i hvad som helst nævnes kan, til den, som maatte have forsolgt sig, anses og straffes som Overtræder af det her indgaaede.
7. og 8. handler om Overtrædelse, der straffes med Mulκτη; hvis de ikke erlægges, opslaas Navnet paa en Tavle i Foreningens Lokaler; de skal kontrolere hinanden og anmelde Overtrædelser til Bestyrelsen af Den merkantile Forening, der bliver det Forum, til hvilket Undersøgelsen og Afgørelsen overdrages.

Bestemmelserne vedtoges for et Aar og bevirkede i alt Fald, at Købmændene nu sendte deres egne Opkøbere ud paa Landet og derved skabte Prangerne en virksom Konkurrence. Det lykkedes dog ikke at fortrænge dem; maaske har Købmændene ogsaa i mange Tilfælde taget dem i deres Tjeneste. Som i mange andre Forhold gik Odense ogsaa her i Spidsen og blev Forbillede for andre Købstæder. Middelfart vedtog saaledes kort efter ikke mere at ville købe paa Køb. Det var naturligt at følge Odense i saadanne Spørgsmaal, da Byen nu var det førende fynske Kornmarked, og som saadan var den fuldt rustet til at udnytte Højkonjunkturens store Chancer. Som allerede omtalt drevs Kornhandelen her i stor Stil af enkelte førende Handelshuse, der var indstillet paa Konjunkturerne paa Verdensmarkedet. Gik de dem imod, indstillede de Opkøbet, saa man ikke engang kunde sælge til dem til Dagspris, hvad man dengang fandt meget mærkeligt. Omvendt solgte de paa Tid uden i Øjeblikket at have Varerne. De var med andre Ord naaet frem til Deltagelse i den Spekulationshandel, som altid findes paa Verdensmarkedet i en Konjunkturvare som Korn. De drev den dog næppe for egen Regning, men hovedsagelig som Kommissionærer for Hamburg, og har derfor heller ikke selv opnaaet det fulde Udbytte af Om sætningen. Men som overfor Prangerne stiledede de ogsaa her henimod

en Fortrængelse af Mellemandleren. Det siges om dem, at de blev ved med at optræde som Kommissionærer for Hamburg og andre udenlandske Pladser, naar Priserne var høje og der ingen Udsigter var til, at de vilde stige mere; var de derimod lave, trak de Penge hjem fra Udlandet for at købe for egen Regning. Der laa deri paa dette Omraade et Forsøg i Retning af Frigørelse fra Hamburgs dominerende Stilling paa det danske Marked, og den maatte komme, naar vor Handel naaede saa vidt, at den kunde være med i Forretninger paa Verdensmarkedet.

Den anden Side af Højkonjunkturen er Dyrtiden, som almindelige Mennesker til en Begyndelse stod ganske uforstaaende overfor. »Det er et mærkeligt Tilfælde, som har vist sig i de sidste Aar, at skønt vi her i Landet har haft en fortræffelig Høst, at skønt næsten alt ved Guds Forsyn er lykkedes over Forventning, og Landmandens Lader er mere fyldte end nogensinde, er dog Priserne paa Livets første Nødvendigheder steget meget højt og langt mere end de foregaaende Aaringer, der var langt mindre frugtbare«, skriver en af Datidens Aviser i Efteraaret 1846. Man var ikke vant til, at Konjunkturerne paa Verdensmarkedet i den Grad greb ind i vore Forhold; thi var Landmandens Lader fyldte paa dette Tidspunkt, var det kun, fordi han ikke vilde sælge til Dagsprisen, da han regnede med at faa højere Pris, jo længere han ventede med at sælge. Omvendt gjorde Prangeren eller Købmanden alt, hvad han kunde, for at bevæge ham til at sælge for at have de nødvendige Varer til Udnyttelse af de glimrende Konjunkturer. Landet gennemtrawledes af Opkøbere. I Begyndelsen af 1847 er man kommet saa vidt, at Sværme af Landprangere, udsendte af Købmænd, overbyder hinanden og saa at sige løber om Kap fra den ene Landsby til den anden for at opdrive den sidste Rest, Bonden har tilbage — mens Folk paa sine Steder dør af Sult. Det var ved at blive den almindelige Opfattelse Mand og Mand imellem, at Landet blev tømt for Korn, og som en af Grundene dertil anføres, »at flere Kornspekulanter har for længere Tid solgt betydelige Partier, som de nu til enhver Pris skulde have supplerede«.

En saa voldsom Konkurrence om Kornet maatte drive Priserne op til en saadan Højde, at det for Alvor blev vanskeligt for Smaafolk at skaffe sig Brødet. Dyrtiden følte navnlig haardt i Byerne; men ogsaa paa Landet kneb det ikke blot for dem, der ikke selv

avlede nok til Livets Ophold; men selv Bønderne havde af de høje Priser ladet sig lokke til at sælge saa stærkt af Høsten, at man mente, mange af dem blev nødt til at købe inden næste Høst.

Saaledes fik vi ogsaa her i Landet trods en glimrende Høst en virkelig Dyretid i Begyndelsen af 1847, som man paa forskellig Maade søgte at modvirke. Ude paa Landet samlede man Korn sammen dels til Hjælp i Sognet, dels til fattige Sogne. I Byerne skød man Penge sammen til samme Formaal for at lindre Nøden, som ogsaa Bystyret traf Foranstaltninger imod. Ogsaa Staten begynder at røre paa sig. Man forlanger Konsumptionsafgiften og Formalingsafgiften ophævet for saaledes at lempe lidt paa de høje Priser. Og da Trykket af Dyrtiden og Frygten for Fremtiden hen paa Foraaet begynder at gøre Folk nervøse for Misvækst herhjemme næste Aar og for at Bønderne skal sælge Sædekornet med, opfordres det offentlige kraftigt til at skride ind, og der tales da ogsaa om, at der vil udkomme en Forordning mod at sælge Kornet paa Marken.

Større Indgreb blev imidlertid ikke nødvendige. Forholdene rettede sig uden det offentliges Indgriben herhjemme i større Udstrækning. I Slutningen af Januar blev der i England givet Tilladelse til i Bryggerier og Brændevinsbrænderier at bruge Sukker i Stedet for Byg, og denne Kornsort faldt øjeblikkelig 9 Mark i Odense. Det egentlige Brødkorn holdt sig derimod, skønt Priserne i Udlandet var nedadgaaende, stadig i en meget høj Pris paa Grund af den allerede omtalte Overspekulation, der havde udtømt Lagrene baade i By og paa Land i den Grad, at det, efterhaanden som man nærmede sig Sommeren, kneb med at dække det daglige Forbrug. Stemningen i de brede Lag blev mere og mere ophidset, og den 1. og 2. Maj kom det til veritable Dyrtidstumulter i Odense. Det har øjensynlig vakt meget pinlige Følelser, at Byen skulde hendrage Landets Opmærksomhed paa sig i en saa lidet smigrende Anledning. Fyns Stiftstidende fortav det i hvert Fald, til det kom frem i de københavnske Blade, saa maa den desværre indrømme, at ved et Handelshus er en Rude blevet knækket og ved et andet flere Ruder slaet ind med Murstensbrokker. Og naar vor første Provinsby gik i Spidsen, undrer det ikke, at der bagefter meldes om Spektakler i de andre Købstæder. Men da var man ogsaa begyndt at blande Byg i Rugbrødet.

Som sædvanlig vendte Vreden sig mod Købmændene, skønt de

gjorde, hvad de kunde for at hjælpe paa Nøden; de stillede Korn til Disposition under Markedsprisen og var dengang allerede i Gang med at fremskaffe Østersørug; men da Ploug & Richardt henimod Midsommer kunde melde, at nu var de to første Ladninger deraf kommet til Nyborg, var Kornpriserne overalt faldende; det tegnede til en god Høst, og flere Ladninger østersøisk Rug var undervejs hertil. Da Den merkantile Forening i Slutningen af September holder Møde om Bestemmelserne, der nu var udløbne, blev de ganske vist vedtagne paa ny; samtlige Produkthandlere forpligtede sig foreløbig indtil 1. November til at »afholde sig fra ethvert Opkøb af Produkter paa Landet være sig enten ved Prangere eller ved egne Udsendinge, ligesom skriftlige Opfordringer til Salg og Prisnoteringer er utilladelige og paadrager Mulkt«. Naar denne Bestemmelse kun skulde gælde til 1. November, var det af Frygt for de andre Byer, som man dog haaber vil slutte sig til den, idet Landmændene »saa ofte, naar Svindel og utidig Begærlighed indstiller sig, tror at have en Stigning i Vente og derved til egen Skade afholdes fra at benytte de gængse Priser«. Trods Krusedullerne er det tydeligt, at Situationen nu er en ganske anden end for et Aar siden. Men Prisen paa Hvede paa Københavns Børs var ogsaa i September Kr. 15,33, som den havde været i September 1846; men i Mellemtiden havde den i Maj 1847 været helt oppe paa 35,66. Tietgen siger, at »Tabene ved dette Prisfald blev saa meget desto større, som de hamburgske Købere brugte alle Midler for at undgaa at modtage de Ladninger, som de havde forkøbt sig paa til de høje Priser«. Sikkert er det, at der var Kornhuse, der fik et Smæk, de ikke mere kom over, selv om de red den første Storm af.

VII

DISKONTOKASSEN

Mens Tietgen stod i Lære i Odense, har han med Interesse fulgt Udviklingen inden for Storhandelen, og det har nok haft sin Andel i, at han valgte Kornhandelen, da han selv skulde til at begynde som selvstændig Forretningsmand. Allerede som Lærling havde han en Forstaaelse af, at Handel ikke blot er Køb og Salg; skulde der komme den rette Fart i Omsætningen, maatte der Kredit til, og han fortæller os da ogsaa, hvordan man skaffede sig den: »De fleste danske Provinskøbmænd havde dengang Blankokredit baade i København og i Hamburg, og som Regel hos to Firmaer i hver af Byerne, saaledes at de ved Vekslernes Forfaldstid kunde dække hvert af Firmaerne med Veksel paa det andet Firma. Ved Siden heraf havde de som Regel en lokal Blankokredit hos en af Provinsbyens større Kornhandlere, og for saadan Kredit blev der betalt 6 pCt. aarlig — og $\frac{1}{2}$ pCt. maanedlig af den Gæld, der havde henstaaet uomsat i Maanedens Løb. Det var jo ikke billige Penge. . . . Man kendte imidlertid i Begyndelsen af min Læretid ingen andre Kreditformer end de nævnte og ingen kreditgivende Firmaer længere borte end i København og Hamburg. Sterlingveksler eksisterede slet ikke.«

Vor Handel i denne Periode var stærkt afhængig af Hamburg. Herfra importerede vi Størstedelen af vort udenlandske Forbrug, og hvad vi ikke fik derfra, blev som Regel betalt over Hamburg, ligesom vi over denne By fik Betalingen hjem for vor Eksport, for saa vidt den ikke medgik til Dækning af Gæld der. De fleste af vore Købmænd arbejdede derfor med Kredit i Hamburg, og Bancovekselen¹⁾ blev dermed et overordentlig almindeligt Kreditmiddel her i Landet. Den maatte Købmanden skaffe sig til Dækning af sin Kredit i Hamburg, og var han Eksportør, maatte han prøve paa at faa den diskonteret herhjemme for at faa Midler til at betale sit Opkøb med. I Odense kunde han gaa til en af de store Kornhandlere som f. Eks. Elias B. Muus, som vi ved gav sig af med den Slags Forretninger; der var paa hele Fyn ikke saa forfærdelig mange, der gjorde det.

¹⁾ I Hamburg afregnede man i Banco.

De Midler, de kunde anvende til Vekseldiskontering, var meget begrænsede, og man maatte altid hos dem regne med en meget høj Diskonto, da de selv som Regel maatte skaffe sig Penge dertil ved Kredit i Hamburg, og den havde de i Almindelighed ikke under en Rente paa 10 pCt. De maatte altsaa endnu højere op, skulde de tjene noget derved, og udsatte sig let for grundløse Beskyldninger for at tage Aagerrenter.

Vilde man uden om den høje hjemlige Rente og naar det drejede sig om større Beløb, maatte man gaa med sine Veksler til København. Nationalbanken var saa godt som altid Køber af Veksler paa Hamburg, da den kunde benytte dem til at trække Sølv hjem for, og efter at dens Sedler i 1845 var blevet gjort indløselige paa Anfordring, blev den ved at bevare sin Interesse for Bancoveksler, da den i en vis Udstrækning havde Lov til at medregne dem til Seddel-dækningen. Dens Diskonto var i og for sig lav; men Banken diskonterede ikke Veksler paa Provinsen uden, hvor den selv havde Filial, og det havde Odense ikke; derfor var man nødt til at have en Forbindelse i København til at tage sig af sine Veksselforretninger, og det kostede naturligvis altid nogen Provision; dertil kom saa Omkostningerne ved at sende Vekslerne til København og faa Beløbet sendt tilbage med Posten. Det tog ogsaa Tid. Fra Odense synes Købmændene eller deres betroede ofte selv at være rejst til København for at ordne deres Vekselsomsætninger; men drejede det sig om mindre Beløb, kunde det ikke betale sig, og man benyttede sig da af Mellemmænd, der opsamlede Veksler hos flere og rejste ind med dem. Ogsaa det kostede Penge, saa Vekseldiskonten paa København i alt Fald kostede de jyske Købmænd 8 à 10 pCt. Det var slemt; men værre var det, naar Forbindelsen i Isvintre gik helt i Staa.

Med Provinsbyernes Opsving kunde saa primitive og bekostelige Forhold slet ikke tilfredsstille mere. Og allerede i 1835 begyndte man derfor i Pressen paa ny at drøfte Spørgsmaalet om Oprettelsen af Filialer i de forskellige Landsdele. Sagen fandt ivrig Støtte i Stænderforsamlingerne, og i 1837 aabnedes den første Filial i Aarhus. Den næste blev Filialen i Flensburg, der begyndte sin Virksomhed i 1844. Men allerede Aaret før indsendte man fra Odense gennem Kronprins Frederik en fra alle Sider stærkt anbefalet Ansøgning om Oprettelsen af en Filial der. Henvendelsen motiveredes navnlig med den høje Diskonto, de faa fynske Handelshuse, der gav sig af med

Diskontering, beregnede sig. Men hverken den kronprinselige Anbefaling eller en Antydning af, at man eventuelt vilde gaa til Stænderne, hjalp. Banken afslog Ansøgningen; den var da for stærkt optaget af at faa Filialen i Flensburg i Gang. Aaret efter søgte man igen; men da kunde Nationalbanken heller ikke, fordi man lige skulde til at gaa over til at gøre Sedlerne indløselige. Følgen blev, at Tanken om at hjælpe sig uden om Nationalbanken kom op i interesserede Kredse.

I et Følgeblad til Fyns Stiftstidende den 28. Marts 1846 indbødtes der offentlig »til ved Aktietegning at oprette en Diskontokasse i Odense«. Indbyderen var Købmand Lorents Bierfreund fra Nyborg, og han blev saaledes den første, der gennem Pressen traadte frem med Forslag om at skaffe Fyn sit eget Bankinstitut, naar der ingen Udsigter var til at faa en Filial af Nationalbanken paa Øen. Derimod er han sikkert ikke den første, der har tumlet med denne Tanke.

Lorents Bierfreund.

Den 6. April fremkom Gæstgiver Lacoppidan fra Svendborg med en lignende Indbydelse i et Avertissement i Fyns Stiftstidende. Lacoppidan, der var Formand for Borgerrepræsentanterne i sin By, havde imidlertid allerede i nogen Tid arbejdet for sin Plan. Alleerede den 4. April siger Bierfreund i Stiftstidenden, at han for nogle Dage siden er blevet bekendt med den; Lacoppidan havde nemlig, inden han gik til Aviserne, fremlagt Indbydelser til Aktietegning rundt om hos ansete Købmænd i de fynske Købstæder. De har dog næppe været fremme, da Bierfreund udsendte sit Følgeblad. Lacoppidan havde imidlertid forlængst ansøgt det danske Kancelli om Tilladelse til Aktietegning, saa der er ingen Tvivl om, at Tanken om Oprettel-

sen af et saadant Pengeinstitut er modnedes hos ham førend hos Bierfreund. Men om han selv er kommet paa Tanken, er mere end tvivlsomt; thi den 14. April har Proprietær E. Lüders, Blangstedgaard, et Avertissement i Fyns Stiftstidende, hvori han for at forebygge Misforstaaelser meddeler, at et lignende Pengeinstitut i flere Aar har været paatænkt, og hans Henviſning til »den Pariser Diskonto-Forening« tyder paa, at han under sin Syslen med Tanken har fulgt Forholdene paa det Omraade i Udlandet. Den Indbydelse, der vil fremkomme fra hans Side, vil i Forbindelse med ham blive undertegnet af »flere Herrer«. Sagen har altsaa sandsynligvis i nogen Tid været drøftet inden for en snævrere Kreds.

Af disse tre Mænd er der ingen Tvivl om, at Lüders paa dette Tidspunkt var den betydeligste; han var en meget anset Landmand, som ogsaa Fyns Stiftstidende tager noget højtideligere paa end de andre. I Bladets Tekst er der en Henviſning til Annoncen, og det er i de følgende Dage ivrigt optaget af at forklare, hvad *amortisere* og *Amortisation* er; han vilde nemlig have oprettet en Amortisations-, Diskonto- og Laaneforening for Fyns Stift. Han har sikkert rejst Sagen til Fremme af sin Stands Interesser og uden Tanke om personligt Udbytte deraf; thi han pointerer udtrykkeligt, at »Bestyrelsen, Bogholderen etc. vil blive valgt af Medlemmerne«. De to andre har snappet Tanken, der har været fremme, inden de kom ind paa den, med Begærlighed i Haabet om derigennem at skabe sig en Fremtidsstilling. Men ingen lagde sig i Selen med en saadan Energi og Dygtighed som Bierfreund, og det blev derfor ogsaa ham, der blev den egentlige Skaber af det første danske Bankinstitut uden for København.

Lorents Bierfreund var født 1817 i København, hvor Forældrene dengang boede. Efter Konfirmationen kom han til Sø; det var ham et for ensformigt Liv, og han blev saa sat i Købmandslære i Holbæk, hvor Faren havde været Borgmester; senere havde han Ansættelse i Altona og Hull og etablerede sig endelig 1843 som Købmand i Nyborg, hvor Faren nu var Byfoged. I 1845 maatte han uforskyldt standse og fik en Akkord paa 50 pCt. Han hørte imidlertid til en Familie, der ikke gav op. Han tog straks fat med fornyet Energi og helmede ikke, før det lykkedes ham at faa sine Kreditorer betalt de andre 50 pCt. Hans Firma overtog saaledes Hovedagenturet for Livsforsikringsselskabet Hammonia i Hamburg, der lige var traadt

i Virksomhed, og dertil kastede han sig med hele sin Energi over Banksagen for derigennem at sikre sig en Stilling som Bogholder. Og han gjorde det med en rent ud forbavsende Klogskab og Udholdenhed.

M. A. Lacoppidan var født 1795 i Svendborg. Faren var Apoteker der, og selv blev han cand. pharm., men startede saa en Parfumeri-handel i København. Uheldigvis brændte Ejendommen, hvor han boede, og ved Branden tabte han alt, hvad han ejede. Værre var det endda, at han blev sat under Tiltale for at have anstiftet Branden. Af Mangel paa Beviser maatte man lade Anklagen falde. Helt renset for Mistanke blev han først 15 Aar senere, da den virkelige Gerningsmand meldte sig. Han fik derefter fuld Æresoprejsning ved en Ceremoni foran Indgangen til Raadhuset i Svendborg, hvor Borgervæbningens Fane blev svunget tre Gange over hans Hovede. Hvad han har foretaget sig i Mellemtiden, ved vi ikke; han er næppe gaaet Apotekervejen, som han var uddannet til; ellers vilde Faren vel ikke i 1831 have afstaaet Apoteket til en fremmed. Aaret efter etablerede han sig som Gæstgiver i Svendborg og tog livlig Del i de lokale Anliggender. Han var saaledes med til at faa Navigations-skolen i Gang og stifte Borgerforeningen. Da han var blevet Formand for Borgerrepræsentanterne, synes Svendborg ikke længere at have været ham Virkefelt nok. Han har sikkert været førende i Arbejdet for at faa et Samarbejde i Gang mellem de fynske Købstæder, og da Bankplanerne kom frem, har han straks set, at her laa en Opgave, der kunde tages op i den Forbindelse. Og tilmed kunde han maaske ogsaa derigennem skabe sig en personlig Chance for at komme væk fra Gæstgiveriet og over i en fast Stilling.

Bierfreunds Interesse i samme Retning har derfor været ham højst ubelejlig, og han falder ham da ogsaa straks i Flanken med en Bemærkning om, at deres Planer kun adskiller sig fra hinanden »ved det Forhold, hvori vi begge stiller os til Selskabet«. Ideen uddybes straks nærmere af en Indsender i Fyns Stiftstidende, der hævder, at Lacoppidan vil være Kontorchef med en Gage paa 1000 Rbdl. og at hans Direktion ikke skal have noget at sige. Bierfreund vil kun være Bogholder. Indsenderen anbefaler derfor at støtte ham, »da han ved i en Del Aar at arbejde paa større Kontorer i Udlandet til Dels har været beskæftiget, om ej just ved akkurat de samme, dog ved Forretninger, der havde meget tilfælles med den projekterede Diskonto-

kasses«. Naar man ser, at Bierfreund samme Dag har et nyt Avertissement i Avisen om Aktietegning, kan man daarlig lade være med at sætte de to Ting i Forbindelse med hinanden. Man forstod allerede dengang godt at udnytte Pressen paa helt moderne Vis til Fremme af sine personlige Interesser. Paludan-Müllers Skildring deraf i niende Sang af Adam Homo, som han netop skrev i disse Aar, er sikkert grebet lige ud af Livet.

Allerede Dagen efter, at Lüders har udsendt Meddelelsen om sin Plan, er Bierfreund i Odense. Han har straks vejret Faren, der truer fra den Side. Han maa have Tilknytning der, skal han ikke risikere at blive forbigaaet ved Planens Realisation. Han udsender derfor samme Dag Indbydelse til et Møde i Odense 14 Dage senere »for at bidrage mit til selve Sagens Fremme ved om muligt at foranledige en Sammenslutning af disse tre Projekter. Det vil være indlysende, at vi bør samle Kræfterne for at naa et for hele Provinsen saa vigtigt Maal, og dette kan kun ske, naar man forener sig om at understøtte et af Projekterne«. Derigennem var der Mulighed for, at han kom med, hvis det blev Lüders Plan, der sejrede, som Sandsynligheden talte for.

Han behøvede ikke at være taget til Odense den 15. April for Bekendtgørelsens Skyld, og maaske har han først faaet Ideen til den der. Han har sikkert været i Byen af en hel anden Grund. Den Dag var nemlig Borgerrepræsentanter fra samtlige Købstæder i Odense Stift samlede der; de konstituerede sig som en staaende Forening til Behandling af Genstande af almen Interesse for samtlige Stiftets Købstadkommuner. Ideen dertil var udgaaet fra Svendborg Amt, hvor de fire derværende Købstæder allerede 1844 havde dannet en saadan Forening for dette Amt. En Indbydelse fra denne Forening til Stiftets øvrige Købstæder med Opfordring til at slutte sig til den var Anledning til Mødet i Odense. Gæstgiver Lacoppidan var »Dirigent« for Foreningen for Svendborg Amt og indledede som saadan Forhandlingerne i Odense, hvor man til Slut vedtog »at indgaa til vedkommende Autoritet med en kraftig Petition om en Filialbanks Oprettelse i Fyn«. Naar man saaledes blev ved med at arbejde for Oprettelsen af en Filialbank, var det ikke alene, fordi man havde set Nyttens af saadanne i andre Byer, men ogsaa fordi man tvivlede om Muligheden af at faa en Privatbank til at gaa. Ogsaa denne Gang fik man Afslag hos Nationalbanken, og man vedtog derfor i et nyt Møde den 15. September at stille Sagen i Bero, dels paa Grund af

Afslaget, »dels paa Grund af flere andre Omstændigheder, ved hvilke det snart skulde vise sig, om ikke Forsamlingens Demonstration turde være uforholdsmæssig.« Man opgav Filialbanken for Diskontokassen.

Paa Borgerrepræsentantmødet den 15. April var der Forslag fremme om, at enhver Købstadkommune paa Fyn i Forhold til Størrelse og Formue skulde garantere for Summer, der tilsammenlagte udgjorde det nødvendige Beløb for Diskontokassens Grundkapital og derved paatage sig den Risiko og holde Muligheden aaben for de Fordele, en saadan Anstalt kunde give, samt bestemme Bestyrelsesmaade og Valget af Bestyrere af den. Paa Mødet synes der at have været god Stemning for Forslaget, der sandsynligvis stammede fra Lacoppidan. Derpaa tyder ogsaa, at Meddelelsen om, at dette Forslag har været fremme, først fremkommer i en Svendborg Avis. Kunde det gennemføres, laa Sagen i Kommunernes Hænder, og med Lacoppidans førende Stilling inden for Samarbejdet dem imellem havde han ad den Vej de bedste Udsigter til at naa sit Maal. Det var jo ogsaa Kommunerne, der skulde afgøre, hvem der skulde være Leder af det kommende Pengeinstitut.

Bierfreund indsaa imidlertid straks, at skulde han ikke blive sat udenfor ved Planens Realisation, maatte han ogsaa være med her, hvor der maaske var en farbar Vej til Fremskaffelse af den nødvendige Kapital. Det gik nemlig meget trent med Aktietegningen, som naturligt var, naar der var tre Forslag fremme paa een Gang. Desuden styrkede det Stillingen overfor Lüders, naar man kunde møde Landbruget med Købstædernes Kapital i Ryggen, og skulde Landbruget endelig være umedgørligt og absolut ikke vilde samarbejde, var der Mulighed for at skabe en Slags kommunal Pengeinstitution. Han slipper derfor ikke Tanken, men tager den op hjemme i sin By, hvor Faren er Byfoged, og hvor han kan faa paa-virket sine Forbindelser i den rigtige Retning. Dagen før det berammede Møde i Odense faar vi at vide, at han har indgivet et Andragende til Borgerrepræsentanterne i Nyborg om at foreslaa samtlige Købstadkommuner paa Fyn at ansøge Kancelliet om Tilladelse til at maatte interessere sig i det paatænkte Diskontoinstitut med en Kapital paa 100,000 RbdL., fordelt paa samtlige Kommuner i Forhold til deres Størrelse. Sagen fik en meget velvillig Modtagelse, og Formanden blev opfordret til i den Anledning at sammenkalde et Møde af Stiftets Borgerrepræsentanter. Indsenderen i Fyns Stifts-

tidende, der fortæller os dette, opfordrer kraftig til Tilslutning; der er ingen Risiko, men Sandsynlighed for Udbytte, og han foreslaar, at der i hver By oprettes Sparekasser, af hvis Indskud der indbetales til Diskontoinstituttet et vist Beløb for hver By i Forhold til dens Størrelse under Kommunernes Garanti til de indskydende. Sparekasserne skulde have deres Indskud forrentet med 4 pCt.; gav Diskontoinstituttet større Udbytte, udrededes det til Kommunerne som Vederlag for deres Garanti, en snedig Udvej, der ordner Sagen for Kommunerne uden Udlæg og endda med Udsigt til Fortjeneste; Indskyderne er garanterede, og Sparekasserne gør en storartet Forretning; thi Fyns Stifts Sparekasse gav i alt Fald kun sine Indskydere 3 pCt. ÷ $\frac{1}{2}$ pCt. i Skriverpenge.

Bierfreund mødte saaledes vel forberedt til Mødet i Odense; allerede i sin Indbydelse til Mødet havde han kunnet meddele, at Sagen var blevet behandlet paa det ovenomtalte Møde af Borgerrepræsentanter, og »saavidt jeg har erfaret, fundet megen Interesse«. Dertil kom, at han var Indbyderen, og derved den, der først fik Lejlighed til at paavirke Forsamlingen; men han havde ogsaa forberedt det paa anden Vis. Dagen efter Indbydelsen er han fremme med et længere Avertissement i Fyns Stiftstidende — det var nu den Maade, hvorpaa man dengang skrev i Aviserne — Angrebene paa Lacoppidan holder han Liv i ved at sige: »Ej heller tvivler jeg om, at Herr Lacoppidan vil dele min Anskuelse, at vi ej for at fremme vore personlige Interesser bør fremkalde Opposition mod Sagen«. Overfor Lüders derimod slaas der paa andre Streng: »Om den af Herr Proprietær Lüders proponerede Amortisationsforening blev forenet med en Diskontokasse, synes mig indlysende, og jeg tror det derfor gavnligere at søge en Forening end at nære en Konkurrence, der vil vanskeliggøre hver enkelt Plans Realisation, idet Kræfterne derved fordeles«. Ved Siden af arbejder han for Aktietegning, som han stadig faar flere Firmaer rundt om i de fynske Byer til at tage imod, og for at fri sig for ethvert Skær af personlig Interesse — det var farligt for ham paa det Punkt at blive sammenstillet med Lacoppidan — gør han i et Avertissement om Aktietegningen et Par Dage senere opmærksom paa, at de tegnede Beløb vil blive overført til den Plan, der faar Fortrin paa Mødet, hvis ikke Tegnerne ønsker at træde tilbage.

Mødet forløb, som det skulde. Efter Bierfreunds Indledning udspandt der sig nogen Diskussion, hvorefter man enstemmigt beslut-

tede »at konstituere sig til et Samfund med det Formaal at arbejde og virke didhen, at det i de forskellige Indbydelser foreslaaede Diskonto-, Laane- og Amortisations-Institut vorder oprettet for Fyns Stift«. Derefter tog Lüders Ordet og erklærede: »Da hans Øjemed i Hovedsagen gaar ud paa ved sine Demonstrationer at bevirke enten en Filialbank for Fyns Stift eller i Mangel heraf Oprettelsen af det Diskonto-, Laane- og Amortisations-Institut, der nu vil blive Genstand for Dagens Forhandlinger, saa traadte han herved tilbage med sit Forslag som en i og for sig bestaaende selvstændig Plan, hvorimod han attraaede den forbundet og sammensluttet med de tvende øvrige Forslag«. Lacoppidan tiltraadte for sit Vedkommende denne Erklæring, og dermed er han ude af Sagaen, rimeligvis fordi Diskontokassen ikke kom hurtigt nok til at hjælpe ham personlig. Kort efter sælger han sit Gæstgiveri til cand. pharm. Wandall, hvis Navn endnu er knyttet til Hotellet, og har derefter ernæret sig som Mægler og Klasselotterikollektør. Det er vel gaaet ham noget lignende, som det gik Tietgens Far.

Maaske kan Lacoppidan endnu spores i et Avertissement i Fyns Stiftstidende den 27. Juni, der opfordrer til ivrig Deltagelse i det afgørende Møde den 30. Juni med den Motivering, at »det var ønskeligt, at der fra hele Provinsens mindre Købstæder og Landbesiddere vilde blive givet saa talrigt Møde som muligt, . . . for at ikke enkelte Byer, ja maaske endog enkelte Personer, skal kunne drage en særdeles større Nytte af dette Institut«. Avertissementet er ikke underskrevet og synes at fiske i rørte Vande; der har nemlig i Mellemtiden været et større Indlæg fra »En Landmand«, der raader til Forsigtighed overfor det nye Foretagende, der sikkert ikke vil kunne svare sig; ellers vilde Nationalbanken ikke være uvillig til at oprette en Filial; en Grundkapital paa 100,000 Rbdl. er for lidt til at dække Risikoen og give Haab om Udbytte. Landmandens Paastande bliver straks tilbagevist af Bierfreund, der paa det konstituerende Møde enstemmigt er blevet valgt til Sekretær og Protokolfører og ogsaa under den nye Situation kæmper lige saa varmt for Sagen, som da han stred for sit eget Forslag. Vi har vist ogsaa Lov til at formode ham bag »En Interessent«, der tilbageviser de ret nærgaaende Sigtelser imod ham i det ovennævnte Avertissement.

Paa Mødet den 30. Juni enedes man om at foranstalte en offentlig Indbydelse til Aktietegning. Men dermed var Diskontokassen langt-

fra sikret. Aktietegningen gik nemlig overordentlig trent. Atter mobiliseres Pressen. Snart bringer den Meddelelse om, at der er tegnet »betydelige Kapitaler«, »200,000 Rbdl.«, snart fortæller en Indsender om, hvilke Fordele en saadan »Bank for Fyn« byder paa, og under de vanskelige Pengeforhold hen paa Efteraaret hedder det den ene Gang: »Hvor gavnligt vilde det [paatænkte Pengeinstitut] ikke f. Eks. i den nærværende Pengekrise have kunnet virke for vor Provins, og skulde denne Krise endnu vedvare længe, turde vistnok deri ligge en endnu større Opfordring for os til ved kraftigen at søge Instituttet snarest oprettet at afværge de uberegnelige Følger, en saadan muligen kan føre med sig«. En anden Gang fremhæves, at den stedfindende Pengemangel og derfra hidrørende høje Diskonto ikke »kan andet end give grundet Anledning til at vente en brilliant Begyndelse. Som bekendt har paa det københavnske Pengemarked i den senere Tid de bedste Veksler ikke været at faa diskonteret til 10 pCt. p. a.«. Og til Beroligelse for dem, der stadig haaber paa, at der kommer en Filial af Nationalbanken, tilføjes, at Diskontokassen let vil kunne bestaa ved Siden af denne.

Ved Siden af blev der stadig averteret om Aktietegning; men lige meget hjalp det. Endnu saa sent som den 18. November hævder »En Landmand« i Fyns Stiftstidende, at der i alt kun er tegnet 30,000 Rbdl., og saa helt galt er det ikke; thi da man gør op en lille Maaned senere, var der i Aktier kun tegnet 31,200 Rbdl.; ganske vist var der saa tegnet op imod 300,000 Rbdl. i Amortisationskapital; men derpaa skulde højst indbetales 2 pCt. p. a. Det betød altsaa ikke noget videre. Trods den voldsomme Agitation var det ikke lykkedes at faa den Tilslutning, man havde ventet. Alligevel besluttede den Kreds, der stod bagved, vel nok paa Bierfreunds energiske Tilskyndelse, sig til at oprette Kassen. Og Tiden viste snart, at de Argumenter, der var fremført for dens Oprettelse, holdt Stik.

Højkonjunktorens Kornspekulation og Kreditbehovet, der fører til Diskontokassens Oprettelse, falder i Tietgens Læretid og bliver saaledes den forretningsmæssige Atmosfære, han vokser til i, og maa derfor medtages som et Træk i Billedet af det Milieu, han tilbragte sin Ungdom i Odense i. At det har været med til at forme hans Fremtid, er givet. Han begyndte som Korngrosserer og endte som Bankdirektør. Og at han har levet med i, hvad der foregik i Forretningsverdenen om ham, fremgaar af hans Omtale deraf i sine Erin-

dringer. Gælder det om Kornhandel og Kreditforhold, gælder det i endnu højere Grad om Diskontokassen. Kammerherre Sehestedt Juul, der var med til at faa den oprettet og blev den første Formand for

Fyns Diskontokasse.

dens Repræsentantskab, boede som allerede omtalt i selve Klubgaarden, og det er ikke let tænkeligt, at han, naar han drøftede Handels- og Pengespørgsmaal med Tietgen, som vi ved han gjorde, ikke skulde være kommet ind paa den Diskussion, der stod om Diskontokassen, inden den kom i Gang.

Tietgen har levet med i dens Oprettelse og fulgt dens Virksomhed i dens første Aar i den Grad, at hans Omgivelser i ham har set et ungt Menneske, der havde Forstand paa Pengevæsen; ellers vilde Jørgensen paa Tiselholt ikke i 1848 have skrevet til ham og spurgt ham, »om og under hvilke Vilkaar et Vekselbeløb stort 9 à 10,000 Rbdl. af dig i Odense straks kan foranstaltes diskonteret 3 Mdr. fra 10. Juni«. Tietgen svarer ham, at han har faaet følgende Besked i Diskontokassen: »Indenbys Veksler (hvorved forstaas Veksler, som er betalbare her paa Fyn, hvor jo ingen Banker er) diskonteres ugerne og kun til en høj Diskonto, som dog ikke kan opgives, da samme forandres to Gange ugentlig, hvorimod Veksler paa København rimeligvis kunde erholdes diskonterede til 6 pCt.«. Han raader derfor Jørgensen til at trække paa et Hus i København og foreslaar Zinn & Søn. Et saadant Hus beregner sig $\frac{1}{3}$ pCt. for at acceptere Tratten. Han gør nøje Rede for, hvordan en Veksel skal udfærdiges, udregner Omkostningerne ved Omsætningen til i alt ca. 8 pCt. p. a. og gør endelig opmærksom paa, at Dækningen først skal være i København 14. eller 15. September, da 3 Maaneders Veksler har 8 Løbedage.

Saa god Besked kunde en ung Mand paa 19 Aar ikke have givet blot ved at høre sig for i Diskontokassen. Han maa i nogen Grad have været inde i disse Forhold i Forvejen, og saaledes allerede, inden han forlod Odense, haft et vist Begreb om Bankforhold, som han kunde bygge videre paa i England. Om han derigennem har lært Bierfreund at kende, eller Bierfreund har fattet Interesse for ham, fordi han søgte at sætte sig ind i Penge- og Bankforhold, ved vi ikke. Bierfreund tog sig i alt Fald af ham; derfor er der i det foregaaende saa stærkt lagt Vægt paa at vise Bierfreunds Arbejde for og Andel i Diskontokassens Oprettelse for derigennem at lære en af de Mænd at kende, under hvis Paavirkning Tietgen har staaet i de unge Aar og som senere blev hans Ven. Den sejge Udholdenhed og Omtanke, hvormed Bierfreund gennemførte sine Planer, for slet ikke at tale om den Maade, hvorpaa han tog Pressen i sin Tjeneste, er Træk, der minder om den moderne Forretningsmand, hvis første store Repræsentant Tietgen blev herhjemme, og som han rimeligvis har faaet sin første Anelse om gennem Bierfreund.

Der var i de Aar, Tietgen begyndte at modnes, et forretningsmæssigt Liv og Røre i Odense som næppe andet Steds i Landet. Her blev de gode Konjunkturer udnyttet til Bunds. Her oprettedes den

første Privatbank uden for København, om ikke i hele Landet; thi Centralkassen i København var oprettet paa en hel anden Basis. Her var Initiativ og Foretagsomhed baaret frem af Mænd, der kunde staa som Vejledere og Forbilleder for fremadstræbende unge. Derfor var der i Odense bedre Betingelser end noget andet Sted for at skabe en Tietgen af en almindelig Handelslærning.

VIII LÆRETIDEN

For Provinsbyernes Detailhandel var Tietgens Læretid gode Aar. Ude omkring Købstaden producerede Landbruget stadig mere og bedre og opnaaede tilmed i disse Aar udmærkede Priser for sine Varer. Det gav en købedygtigere Kundekreds, der, som Forholdene da laa, maatte tage saa godt som alle sine Varer fra Købstaden. Og den Omstilling, der i de foregaaende Tiaar havde fundet Sted fra København til Hamburg, var heller ikke til Skade for Provinsbyerne, navnlig naar der skal drages Sammenligninger mellem dem og Hovedstaden. Københavns Handel var brudt sammen efter 1814 og kunde ikke komme i Gang igen, hæmmet som den var af Øresundstolden, der fordyrede dens Import, saa dens Priser ikke kunde konkurrere med Hamburgs; desuden manglede der Kapital til at tage en effektiv Konkurrence op med Hamburg om det danske Marked, da man ikke mere var i Stand til at yde Provinsbyernes Handlende den Kredit, der skulde til for at fastholde dem som Kunder. Provinsbyerne udnyttede Københavns Sammenbrud til at samle Oplandets Handel om sig ved direkte Eksport af dets Overskudsproduktion og direkte Import af dets Behov og fik saaledes en Opgangsperiode sammen med Landbrugets Fremgang. Kreditten dertil skaffede de sig i Hamburg.

Hamburg var straks klar til at udnytte Københavns Sammenbrud. Med Tyverne blev det almindeligt, at Hamburg lod det ganske Danmark berejse af sine Repræsentanter, de saakaldte Probenreutere¹⁾; de indfandt sig regelmæssigt med deres Prøver hos de større Detailhandlere; deres Priser laa som Regel under de københavnske; de var altid leveringsdygtige og tilbød tilstrækkelig Kredit. Henimod Slutningen af Fyrterne gik de hamburgske Huse et Skridt videre. De lod stedlige Handlende være deres Kommissionærer; hos dem kunde man gøre sine Bestillinger efter Prøve og, da Landevejene nu var betydelig bedre end tidligere, have det bestilte i Løbet af en Uges Tid. Og mere og mere blev det de hamburgske Grossister, der for-

¹⁾ Navnet stammer fra, at disse Handelsrejsende ofte var til Hest.

synede de danske Provinsdetailhandlere. Det gjaldt ogsaa med Hensyn til Manufakturvarer; skønt Hovedmassen af dem fremstilledes i England, var Hamburgerne de væsentligste Importører af dem i alt Fald til Provinsbyerne. Hamburgske Repræsentanter var dengang lige saa hyppige Gæster i en odensiansk Manufakturforretning, som danske Handelsrejsende nu er det, og det undrer derfor ikke, at Tietgen, da han rejser ud, baade i Hamburg og Manchester støder paa tyske Rejsende, han kender hjemmefra. Over Hamburg finder unge danske Vej over til England og nedsætter sig derovre som selvstændige Handlende; men det er endnu Undtagelsen, at de selv eller ved Repræsentanter berejser de danske Provinsbyer. Med det stærke Handelssamkvem med Hamburg og den store Kredit der kom det let, at man vænnede sig til at regne i Banco og at gøre selv indenlandske Forretninger deri; men ogsaa vore Penge var stærkt paavirket sydfra. »Næsten al den her cirkulerende egne Sølv-Landsmønt er forsvunden i Millionvis; her cirkulerer næsten ingen andre Mønter end mecklenburgske Skillinger og hannoveranske, lüneburgske, brunsvigske og andre tyske Zweidritteler, som danner en Møntenhed med Hamburgs og Lübecks«, paastaar vel lidt overdrevent en Købmand i Fyns Stiftstidende i 1846. Det ene med det andet viser, at Odense dengang var en By, der handelsmæssigt set søgte Tilknytning sydpaa og ikke over mod København.

Odense var den ældste af de Par Byer uden for København, der havde særlige Handelslav. Dens Lavsartikler for Kræmmerne er fra 1724. Helsingør fulgte efter i 1744, og endelig kom Aalborg til i 1830; flere blev der ikke. Disse gamle Lavsartikler var endnu gældende, da Tietgen kom i Lære og indeholdt følgende Bestemmelser om Lærlingen og hans Uddannelse:

Dreng, som Handelen vil lære, skal derfor, naar skriftlig *Contract* imellem den Kræmmer, som hannem antager, og hans Venner, som hannem udi Lære sætter, og for hans Troeskab og Tauskhed gaa udi Borgen, er bleven oprettet, hos Oldermændene indskrives udi den dertil indrettede Boog, hvorudi og *Contracten* Oord fra Oord skal indføres, hvorfor hand Oldermændene skal give 96 Skilling Danske, forsømmer Kræmmeren eller Hosbonden at lade Drengen indskrive, efter at hand sex Maaneder hos hannem paa Forsøg haver tient, da bøde hand udi Laugets *Cassa* 4 Rigsdaler.

Dreng maa ikke tiene ringere, end udi syv Aar

Dreng, som saaledes haver udtient, skal af Oldermænden udi en dertil indrettet Boog for Svend indskrives, hvorfor hand skal give hannem 2 Rigsdaler, vegrer Hosbonden hannem uden lovlig Aarsag hans Afskeed, om hans Tienestes Forhold at give, eller og længere at opholde, da skal Oldermænden, naar det paaklages, der paakiende, end skader enten Hosbond eller Dreng paa samme Kiendelse, da klages derpaa for Byens Øvrighed, som dennem strax uden nogen *Process*, efter Sagens Beskaffenhed, skal imellem dømmes, og skal da ikke gielde endten den eenes, eller andens Beskyldning, uden derpaa tilforn, og imidlertid Tienesten haver været, for Oldermænden har været klaget, og hans Paamindelser ikke ere blevne agtede.

.....

Hverken Svend eller Dreng maa nogen Tiid, under Straf, at forjages af Lauget og Tienesten og ikke nogen Handel at drive, eller udi noget Laug udi Vore Riger og Lande at indtages, aabenbare sin Hosbonds Bøger, Sager eller Handel, men alt hvad hannem bliver betroet, skal hand med Tauskhed hos sig holde, med mindre det kunde være noget, som imod Loven og Forordningerne kunde stride, samme Straf skal de og være undergivne, som udi nogen U-troeskab eller Tyverie betrædes.

.....

Svenne og Dreng, skulle for alle Ting vel udi agt tage deres Hosbonds Nytte, Gavn og *Profit*, den i alle Maade vide at ramme og befordre, i Særdeleshed skulle de god Agt og Tilsyn have med de Vare, som de handle, at de ej, formedelst deres U-agtsomhed og ilde Medhandling, bliver fordærvede, saafremt de ej til Skaden ville svare.

Hverken Svend eller Dreng, saa længe de ere udi nogens Tieneste, maa med noget for sig selv handle, ej heller maa de uden deres Hosbonds Videnskab eller Samtykke, noget endten for Ind eller Udlændske antage udi *Commission* at forhandle, under saadanne Vares *Confiscation* og derforuden betale treedobbelt saa meget til Hosbonden og Lauget, som hand i saa Maader med betrædes; Dog skal det hermed ingen formeent være, udi deres Hosbonds Handel, ligesom de med dennem kand *contrahere*, noget at indskyde 'og *participere*.

Ingen maa den andens Svend eller Dreng afspendig gjøre, eller

udi Tieneste tage, førend hand med hans forrige Hosbonds Afskeed og Pas beviiser sig med hans Villie og Venskab fra hannem at være kommen, forseer sig nogen herimod, da bøde Hosbonden derfor til Laugets Cassa Tii Rigsdaler, og Svenden for hver Maaned hand ej udtiener, fiire Rigsdaler og derforuden miste sin Løn.

Disse Bestemmelser var dog blevet ændrede paa et væsentligt Punkt. Ved Plakaten af 3. November 1832 var Bestemmelserne i Anordningen af 23. April 1817 angaaende Handelsberettigelse § 18, hvorved de forhen ved Artiklerne for Handelslavene bestemte 7 Læreaar i Almindelighed er nedsatte til 5, erklæret anvendelige ogsaa paa Handelslavene i Odense og Helsingør.

Tietgen blev konfirmeret Søndag efter Paaske, den 23. April 1843 og kom straks i Manufaktur lære hos Chr. Jürgensen, Overgade. Om Læreforholdet oprettedes følgende Kontrakt:

Jeg Chr. Jürgensen antager herved Drengen C. F. Tietgen som Lærling i Handelsfaget paa følgende Vilkaar:

1. Læretiden ansættes til fem Aar, som bliver at regne fra Paaske 1843, til hvilken Tid han tiltraadte sin Lære, og udløber til Paaske 1848. Ind- og Udskrivningsgebyrer betales af mig.

2. I den Tid, Drengen staar i Lære, nyder han i mit Hus fri Kost og Logis, hvorimod hans Far i Læreaarene holder ham med Klæder, Linned, Fodtøj og Vask; dog vil jeg, naar Drengens Opførsel og Flid svarer til min Forventning, ved given Lejlighed ej forglemme ham, hvad Assistance af Klæder etc. angaar, ligesom jeg og efter fuldendt Læretid leverer ham en anstændig Svendeklædning.

3. Saalænge Drengen staar i Lære, maa han uden min eller den eller de ham foresattes Tilladelse ej forlade mit Hus og ingenlunde holde Omgang med saadanne Mennesker, der kan indvirke ufordelagtigt paa hans Moralitet; thi en ubetinget Redelighed, Troskab og Omsorg for min Interesse maa stedse paa det strengeste iagttages af Lærlingen, og hvorfor hans Far i enhver Henseende maa indestaa.

4. Derimod forpligter jeg mig til at gøre Lærlingen bekendt med alt, hvad der henhører under Benævnelsen af Manufakturhandelen, ligesom ogsaa Varekalkulationen, Bogføring, Brevskrivning og Vekselforretningen m. m. skal blive ham lært, saa at han efter udstaaet Lære kan fremstille sig som en brugbar Handelsbetjent.

Jeg F. Tietgen indgaar i alle Maader paa de her med Hensyn til min Søns Ansættelse i Handelslære fremsatte Betingelser, ligesom

jeg i enhver Henseende indestaar for Drengens Troskab og gode Opførsel.

Kontrakten er udfærdiget den 11. December 1844 og foruden af Faren underskrevet af Chr. Jürgensen, skønt han var død den 31. Oktober samme Aar. Ved Indførelsen i Lavets Drengesprotokol, der altsaa først fandt Sted 1½ Aar, efter at Læretiden var paabegyndt, tilføjes der da ogsaa: »Vel indløb denne Indskrivelse langt efter den bestemte Tid, men dels formedelst Chr. Jürgensens længere Svaghed som senere paafulgte Død, troede man at burde undskyldte denne Forsømmelse«. Tietgen kan maaske ogsaa takke den Omstændighed, at det var Chr. Jürgensens Svigerfar, der var Oldermænd, for at han ikke fik sin Læretid forlænget paa Grund af Principalens Forsømmelighed. Selv var han af den Opfattelse, at han slap med kortere Læretid end de fastsatte 5 Aar. Det er i saa Fald sket underhaanden.

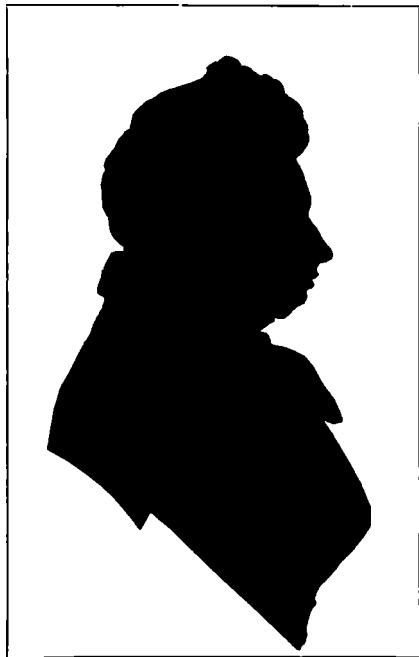
Hvorfor Tietgen kom i Manufaktur lære, ved vi ikke. Marstrand mener, at det var paa Grund af fine Fornemmelser, han valgte den Branche. Rimeligvis har der ikke været Tale om noget Valg. Chr. Jürgensen boede i den Gade, hvor Klubben laa, og flyttede senere sin Forretning til Nr. 5 i samme Gade lige over for Løveapoteket, der var Naboejendom til Klubben, hvor han vist var en stadig og skattet Gæst. Det kan have været Grund nok til, at han kom i Lære der; men har han i sin Barndom haft den allermindste Lyst og Interesse for Handel, laa det lige for, at den Forretning, der maaske var den største af sin Slags i Odense, tiltrak ham, saa han nu og da inden Konfirmationen er blevet taget i Brug der. Maaske er hans Lyst til Handelen blevet vakt ved at gaa og komme der. Chr. Jürgensen var en meget anset Mand. Første Gang, der var Raadmandsvalg i Odense 1838, var han den ene af de to, der blev valgt, hvorfor de hamburgske Handelsrejsende altid »med stort Eftertryk« titulerede ham »Herr Senator«. Da han var blevet en saa fin Mand, kunde han ikke godt mere være bekendt at indsmugle sine Varer, hvad der lige op til den Tid var meget gængs; der skal endogsaa have staaet ligefremme Slag mellem Toldvæsenet og Smuglerne, og i dem skal Chr. Jürgensen have deltaget paa en saa fremragende Maade, at han fik Tilnavnet »den tapre«.

Chr. Jürgensen blev optaget i Kræmmerlavet i Odense i 1830 og havde en meget stor Manufakturhandel. Tietgen omtaler den altid som en af Byens største, hvad den sikkert ogsaa havde været, til den

blev flyttet. Fra det Tidspunkt gik den stadig tilbage og da navnlig efter Chr. Jürgensens Død. Han synes som Tietgens Far at have været en livslysten og offentligt interesseret Mand, og det er sikkert gaaet meget ud over Forretningen; tilmed var han i sine sidste Aar sløvet af Sygdom, saa det vel har været mere end Lærlingekontrakten, det gik med paa bedste Beskub. Ved hans Død var Enken ved Testamente indsat til Universalarving.

Ved Opgørelsen af Status viste det sig desværre, at Passiverne oversteg Aktiverne, saa Enken overfor Skifteretten maa erklære, »at jeg, for ej at opgive mit Bo som fallit, har maattet arrangere mig med min Mands Kreditorer«. Det skete paa den Maade, at der blev nedsat et Udvalg paa tre Mænd, nemlig hendes Far, Købmand Søren Bang, der var en overordentlig anset Mand, L. B. Jürgensen, en af Byens største Manufakturhandlere og maaske en Bror til den afdøde, og Sæbesyder Valentin. De bestyrer Forretningen til sidst i 1847, da Enken sælger »sin iboende Gaard i Overgade tillige med sit betydelige Varelager« til Adolf Boesen, der da i nogle

Chr. Jürgensen.

Aar havde drevet en Tobaksfabrik og muligvis derigennem har haft Kendskab til Forretningen, da denne ogsaa førte Cigarer. For Gaarden betaler Boesen 10,500 Rbdl. Lageret overtages til de Priser, de er noterede til i den i Juli Maaned optagne Status; hvad der senere er kommet til, afregnes efter Indkøbspris; dog med 10 pCt.s Rabat til Boesen i begge Tilfælde. Boesen overtog baade Gaard og Forretning straks, og Tietgen fulgte med i Købet. Den nye Ejer foranstaltede et større Udsalg og fortsatte derefter Virksomheden sammen med en Fogtmann fra Vejle under Firmanavnet A. Boesen & Co. Boesen var dengang en Mand først i Trediverne og blev efterhaanden en meget anset Borger i Odense. Baade til Chr. Jürgensens Enke

og sine sidste Principaler stod Tietgen i det bedste Forhold. Hende er han senere behjælpelig med at inddrive udestaaende Fordringer, og Efterfølgerne staar han efter sin Afrejse i livlig Korrespondance med og besørger Kommissioner for baade i Hamburg og Manchester.

I Realskolen var Tietgen en af de dygtigste, og det er han ikke blevet uden Arbejde ogsaa uden for Skoletiden. Nu og da har der været Brug for ham i Klubben, og allerede før Konfirmationen begyndte han at hjælpe til hos Chr. Jürgensen. Han har saaledes allerede været spændt godt for, inden han rigtig kom i Lære, og der blev han heller ikke skaanet; men deri ligger maaske Spiren til den Virketrang, han senere besad i saa rigt Maal. Som yngste Lærling fejede han Butik, stødte af og gjorde Lamper i Stand. Han dekorerede Vinduet og tødede det op om Vinteren, saa Folk kunde se, hvad der var i det. Man begyndte i hans Læretid at forstaa, at der var noget, der hed Reklame, og tog først og fremmest Vinduet i dens Tjeneste.

Hverken Butikken eller Soveværelset blev nogen Sinde opvarmet; han gik derfor med Frost i Hænder og Fødder og bevarede hele sit Liv Mærker i Ørene deraf. Arbejdstiden var Dagen lang og Ugen rundt. Først ved Forordningen af 26. Marts 1845 indførtes Lukning af Butikkerne om Søndagen fra 9—4, og det var et saa mægtigt Fremskridt, at Tietgen hædrede Begivenheden i et Digt, hvoraf en Kammerat har husket følgende:

Forordningen om Helligdag

Vih! Vih! bom bom!

er rigtig efter Kræmmer-Smag.

Vih! Vih! bom bom!

Før gjorde han saa mange Sving.

Nu kymrer han sig om ingen Ting.

Vih! Vih! bom bom!

Hr. Petersen! Hvad er dog det?

Vih! Vih! bom bom!

De solgte Pigen Bobinet,

Vih! Vih! bom bom!

En Daler straks af Kassen sprang.

De fik en Næse nok saa lang.

Vih! Vih! bom bom!

Digtet kan have lidt ved den mundtlige Overlevering, saa vi skal ikke dømmе ham som Digter paa det Grundlag; det viser blot, at

Indskrænkningen i det ugentlige Slid har livet saa stærkt op i hans Tilværelse, at det har virket inspirerende. Og Arbejdstiden var ikke forbi, naar Butikken lukkedes sent om Aftenen og der var ryddet op. Tietgen maatte sidde oppe og vente, til hans Principal kom hjem fra Klubben, og hjælpe ham med Afklædningen, da han var for tyk til selv at kunne komme af Tøjet.

Tilsyneladende foregik Tietgens Uddannelse under meget ugunstige Forhold. Da han kom i Lære, var hans Principal en svækket Mand, og ved hans Død halvandet Aar efter er Forretningen insolvent og sættes under Administration med Afhændelse for Øje. Tietgen kom dog ikke til at lide derunder — tværtimod; thi Bogholder George Colding tog sig af hans Uddannelse og gjorde det i langt større Udstrækning, end der vilde være blevet Tale om, hvis han havde haft en rask og energisk Chef, og bedre Læremester kunde han sikkert ikke have faaet. Selv betragter Tietgen Colding som den, af hvem han har lært mest. Han synes ikke at være gaet med over i det nye Firma; men da var Tietgen i Virkeligheden udlært, og dette Principalskifte betød derfor ikke noget for hans Uddannelse.

Colding var af fransk Herkomst — eller som Præsten, der begravede ham, udtrykte sig, hans Mor var en Franskmand. En Tid havde han en meget anset Stilling som Pakhusforvalter hos Wilder, efter hvem Wilders Plads i København har Navn. Som Sergeant i Livjægerne var han med ved Udfaldet fra Classens Have, hvor han kun reddede Livet ved at dræbe en engelsk Officer, der ellers havde slaet ham ihjel. Han blev ved den Lejlighed saaret i Foden og som Belønning for udvist Tapperhed fik han Tilbud om en betydelig Stilling i Generalkrigskommissariatet eller en Tontine¹⁾. Han foretrak det sidste, da det gav kontante Penge, og dem havde han altid Mangel paa. En af hans Kolleger hos Wilder, der ogsaa havde deltaget i Udfaldet, valgte omvendt og endte som Amtsforvalter i Odense. Det meste af sin Tid tilbragte Colding i Udlandet. Selv siger han i et Brev, at han kun var 16 Aar, da han kom til Udlandet, der blev hans andet Hjem. Han havde set sig meget om i Verden, været gift med en Portugiserinde og flere Gange etableret som selvstændig Købmand; men det var aldrig gaet for ham;

¹⁾ En Slags Livrente, der udbetales som Pension af en sammenskudt Kapital til dem af Indskyderne, der til enhver Tid er i Live.

nu var han havnet hos Chr. Jürgensen og var anset for en meget sprogkyndig Mand og en særdeles dygtig Bogholder.

Da han fratraadte denne Stilling, levede han af smaa Kommissio-

Gaardsiden til Overgaden 5. I Billedets Baggrund.

ner og Provisioner ved Penge- og Veksselforretninger. Nogle Penge, som Tietgens Far skyldte Chr. Jürgensens Enke, betalte han til Colding, for at han kunde have en lille Provision derved. Han slaar sig igennem, »endskønt ingenlunde aldeles sorgfri«. »Men skulde

de nuværende slette Konjunkturer vedblive længe«, skriver han i 1849 til Tietgen, »ser det i Fremtidens Teleskop lidt dunkelt ud . . . for en fattig Djævel, der dog nu engang er vant til at leve lidt gentilt«. Og samtidig spørger han, om der ikke skulde være nogle Forretninger at udføre for ham mod en lille Provision. Han sidder smaat i det, nu han er blevet gammel, men er stadig Manden, der kan alt; til den Basar, der afholdes i Odense til Fordel for de i Krigen faldnes efterladte, skænkede han et Kompas, han selv havde lavet, og det er vist det første, der er lavet i Odense, og noget af det vigtigste, der skete paa Basaren, var, at Colding lod to Balloner gaa til Vejrs; slikt kunde han lave, skønt han var begyndt at ryste paa Hænderne. Alt i alt et begavet Menneske, der har set, ved og kan meget, men aldrig har kunnet samle sig om en enkelt Opgave, saa der blev en Livsgerning ud deraf. Hvor han kom hen, levede han med og blev til sidst en noget forkommen Skikkelse. Men hvor ringe det end endte for ham og hvor beskeden hans Stilling end var, saa fik han sin store Betydning ved at give Tietgen en saadan Del i sin Indsigt og sine Erfaringer, at det blev bestemmende for hans Udvikling og Fremtid. Det var et Held for Colding, at han fik en Lærling under sig som Tietgen; men det var et ikke mindre for Tietgen, at han fik Colding til Læremester.

IX

UDDANNELSE

Hvilken Uddannelse fik nu Tietgen i sin Læretid i Odense? Først og fremmest lærte han Orden, som man maaske kun kan lære det i Manufakturfaget. Selv da han var blevet en berømt Mand, kunde han ikke taale at se et sammenkrøllet Papir eller et henkastet Stykke Sejlgarn ligge, uden at det kløede ham i Fingrene efter at glatte Papiret ud og folde det ordentligt sammen eller rulle Sejlgarnet op. Et af hans Mundheld senere hen blev: »Jeg har aldrig haft Tid til at være uordentlig.«

Selvfølgelig tilegnede han sig den Varekendskab, Faget bød paa, og han kunde endnu en Menneskealder senere genkende Knapper, de havde ført i Butikken i Odense. Det var ham imidlertid ikke nok blot at kende Varerne. Hans Tanker beskæftigede sig ogsaa med deres Sælgelighed. I det Brev, hvori han ansøger om Plads hos E. Hald & Rahr i Manchester og gør, som han udtrykker sig, Hald, der da var i Odense, bekendt med, hvordan han hidtil har været employeret, skildrer han sin Uddannelse saaledes: »I alt har jeg været ved Handelen i ca. 6 Aar og deraf i ca. $2\frac{1}{3}$ Aar ved Klæde- og Lærredshandel, hvorimod jeg i den øvrige Tid har været beskæftiget ved Mode- og Manufakturhandelen hos sal. Chr. Jürgensen, dengang en af de største Manufakturhandlere her i Byen, og da han ikke alene havde en meget stærk Bondehandel, men ogsaa til Byens Publikum en betydelig Afsætning, tror jeg at være saa temmelig bekendt med den i begge Arter mest brugelige Smag, og da denne i Fyn som Midtpunktet i Danmark er temmelig forskellig i den nordlige og den sydlige Del, tillader jeg mig den Bemærkning, at efter min Formening vil de i hver især brugelige Artikler og Mønstre ogsaa passe, de første for Jylland og de sidste nogenlunde for Sjælland og Øerne; dog gælder dette ikke om Silkebaand for Bønder«. De skulde naturligvis have de Baand, deres Nationaldragter krævede.

I samme Brev siger han videre: »Af Kontorforretninger er jeg vant til: dansk og tysk Korrespondance, det dobbelte Bogholderi samt Vekselforretninger«. Korrespondancen blev han indviet i ved at af-

skrive de afgaaende Breve, hvad han ansaa for et væsentligt Led i sin Uddannelse, og som han beklagede faldt bort, da Kopiermaskinerne blev almindelige. I Bogholderiet blev han indviet af Colding, der sikkert har sørget for, at Lavsartiklernes Bestemmelser derom blev overholdt. De var saalydende:

Alle Kræmmerne udi Ottense, skal over deres Handeler og Vexeler holde rigtige Bøger, saavel med *Journaler* paa deres Indkiøb og Udsal, som med *Cassa* og Hoved-Bøger, desligeste over *Societeter*, *Maetscapier* og andet, som Fornødenheden kunde udkræve, hvilke ikke aleeneste skulle være *nummererede*, men endog derhos af Byens *Magistrat*, paa det første Blad paaskrevne, baade Tiden, naar samme Bøger ere indrettede, saaog hvor mange Blade udi Bogen findes

Udi alle *Journaler*, være sig endten paa hvad som er indkiøbt og udsolt, eller ogsaa paa Vexeler, som endten kand være udgivne eller trukken, skal der skrives udi *Orden* Dag efter Dag, uden nogen Rum neden under at give, men strax naar *Summen* er giort, slutte, ej heller maa der noget udi Bredden skrives.

.....

De Svenne, som blive betroede deres Hosbonds Bøger at holde, skulde derudi være flittige, ærlige og troe, og skulde deres Hosbonds Bøger, endten over deres Forsømmelse og Efterladenhed eller og deres U-troeskab komme udi nogen Urigtighed eller *Mis-Credit*, da skal de ej aleene betale den Skade deres Hosbond derover tilføjjes, men end og som for U-troeskab, efter næst foregaaende *Articul* [se S. 66] straffes, end kunde de ej betale Hosbonden Skaden, da lide paa Kroppen i Fængsel efter Sagens Beskaffenhed og Dommerens Sigelse.

Under Coldings Vejledning kom Tietgen udmærket ind i Bogholderi, hvad der senere i Livet blev af den største Betydning for ham. Colding nøjedes imidlertid ikke med blot at lære ham Korrespondance og Bogholderi; han indviede ham ogsaa i Handelsvidenskaben. Colding havde hjemme og ude samlet mange kommercielle Kundskaber og faaet Indsigt i Handelslivets forskellige Forhold. Og Kundskaber og Erfaringer stillede han nu til Raadighed for denne lærvillige og intelligente Lærling, der derigennem fik Betingelser for at iagttage og bedømme Forretningsforhold tidligere end de fleste. Ogsaa hans Menneskekundskab forstod Colding at udvikle gennem de

mange Mundheld, hvori hans Livserfaringer havde udkrystalliseret sig. Mange af dem huskede Tietgen Livet igennem, og et af dem gjorde han navnlig til en Rettesnor for sig: »Omgaas aldrig andre end dem, af hvem du kan lære noget«. Coldings Sentensers korte og fyndige Form kan have præget Tietgens Udtryksmaade. Han yndede senere selv at forme slaaende Bemærkninger.

Ogsaa Toldforhold og Kreditforhold fik han i Læretiden Lejlighed til at sætte sig ind i; men hvor meget der end var at se og lære rent forretningsmæssigt, var Tietgens Lærelyst ikke tilfredsstillet dermed. Fra Skolen havde han et udmærket Grundlag i fremmede Sprog, som han paa enhver Maade søgte at vedligeholde og udvide. I Klubben læste han de udenlandske Blade, og naar der laa engelske Skibe i Havnen, benyttede han Lejligheden til at faa sig en Snak med Kaptajnen; en af dem, Kaptajn Bosted fra Jersey, var han saa indgaaet med, at han fik en »Prayerbook« foræret af ham. Han var allerede i sin Læretid saa vidt fremme i Engelsk, at han tjente sin første aldrig senere glemte Femdalersseddel ved en Oversættelse til Engelsk for Toldvæsenet. Det hændte, at der kom en eller anden rejsende til Byen, der slet ikke forstod Dansk, og saa var der gerne Vanskeligheder ved Undersøgelsen af Rejsegodset. Toldinspektøren ønskede da, at der i Inspektionslokalet skulde opslaaes Bekendtgørelser paa Tysk, Fransk og Engelsk om den Nederdrægtighed, det var at smugle, og om Følgerne deraf. Han henvendte sig derfor til Colding, der maa have været noget af en Sprogautoritet i Byen; men denne kunde kun paatage sig Oversættelsen til Tysk og Fransk, og det vidner om Coldings Tiltro til Tietgen, at han overdrog ham Besørgelsen af Oversættelsen til Engelsk. Han maa altsaa have kunnet lidt allerede dengang, som han selv siger.

Tysk har han haft rigelig Lejlighed til at øve sig i ved Samtaler med de hamburgske Handelsrejsende og ved Udfærdigelsen af Korrespondancen. Og Fransk kunde han ogsaa noget af. Da et Par Officerer i Butikken gav sig til at tale dette Sprog, var han i Stand til at tiltale dem paa det for ikke at være indiskret. Flydende kunde han ikke tale det, siger han i en Ansøgning om en Plads, hvor dette Krav stillede, »da man har ikkun for liden eller ingen Anledning til at øve sig deri, og mine Kundskaber i dette Sprog derfor indskrænker sig til, hvad man ved Undervisning i Skolen og senere privat samt Selvstudium bare opnaar; men haaber jeg i kort Tid at

kunne sætte mig aldeles ind deri«. Han har altsaa gjort, hvad han kunde for ogsaa at dygtiggøre sig i Fransk.

Hvis man af det foregaaende vilde slutte, at Tietgen var en ren Mønsterlærling, der, naar han ikke ekspederede i Butikken, sad paa Kontoret og i sirlige Træk skrev Breve af eller førte ind i Bøgerne og anvendte al sin Fritid paa at læse fremmede Blade i Klubben eller øve sig i fremmede Sprog, vilde det være en komplet Misforstaaelse. Han gik ikke af Vejen hverken for et muntert Drikkelag, et Slag Kort eller et lille galant Eventyr. En Kollega karakteriserer ham lidt senere meget træffende som et smukt ungt Menneske, der holder af at nyde Verdens Glæder. Men hvor meget han end til sidst i Odense var Kommis med de andre Kommiser, saa ser vi af enkelte Træk, at han ikke lod sig trække ned ad af Selskabet. Han var mere end en Gennemsnitstype af den Slags.

En Kammerat skriver saaledes til ham, da han var kommet til England: »De var et af disse Mennesker, som jeg kun har truffet saa faa af i mit Liv . . . De var dannet, en Egenskab, man ikke kan tillægge de fleste unge Mennesker i vort Fag«. Og fra Slutningen af hans Odenseophold fortælles følgende Historie om ham. En god Kammerat af ham havde i Klubben indladt sig paa at spille Hazard med nogle Officerer og tabt mer end Maanedslønnen, han lige havde faaet udbetalt. Da Tietgen kom forbi i det samme, bad han ham hjælpe sig. Tietgen irettesatte ham meget alvorligt, optog i hans Sted Spillet, som Tietgen ogsaa dyrkede engang imellem, og ved den Ro, Tænkksomhed og Koldblodighed, hvormed han spillede, lykkedes det ham virkelig at vinde saa meget, at Vennen slap nogenlunde helskindet fra det. Da de skiltes, skal Tietgen have sagt: »Hvor man har haft sit Nederlag, skal man ogsaa have sin Oprejsning«.

Totalindtrykket bliver en livlig, levelysten ung Mand med et lyst Hoved og let Nemme, kvik og slagfærdig, med en god praktisk Uddannelse og et vist teoretisk Indblik i det kommercielle og økonomiske Livs Foreteelser. Ved Siden af har han tilegnet sig gode Sprogkundskaber og ved Læsning og Omgang med dannede og kultiverede Mennesker en vis Kultur og i selve Livet saa megen Menneskekundskab, at et selvstændigt Karakterpræg begynder at vise sig. Hans eget Værd var ham ikke ubekendt; i Familien gik han endogsaa for at være vigtig.

Officielt var Tietgen udlært den 23. April 1848; fra den Dag at

regne overføres han fra Lavets Drengesprotokol som Svend eller Handelsbetjent til Købmandslavets Svendeprotokol. Man er paa dette Tidspunkt øjensynlig ved at komme bort fra Betegnelsen Svend for en udlært ung Handelsmand; derfor sættes Handelsbetjent ind ved Siden af det officielle »Svend«. Han betegnes ogsaa som Handelskommis, hvad der senere blev det gængse. Hans foresatte har næppe betragtet ham som Lærling saalænge. De tre Herrer, der administrerede Forretningen, siger i en Anbefaling, de giver ham inden Afrejsen til England, at i det Tidsrum, de forestod Forretningen, »var det, at Herr F. Tietgen først som Lærling og senere som Handelsbetjent udførte sin Tjeneste til vor aldeles Tilfredshed og ikke alene ved sin Flid og Orden forenet med en moralsk, god Opførsel gjorde sig fortjent til vor bedste Anbefaling, men ved med Lyst og Iver at stræbe at tilegne sig Sprogkundskaber har banet sig Vejen til den mere udvidede Virkekreds, der nu synes at aabne sig for ham«. De betragter ham altsaa som udlært inden Forretningens Salg i Slutningen af 1847.

Fra Firmaet A. Boesen & Co. fik han følgende Anbefaling: »Idet De forlader os for at tiltræde Deres nye Plads i England, vil vi ved nærværende bede Dem modtage vor Tak for den Interesse, Duelighed og Troskab, hvormed De har tjent os i den Tid, vi har haft den Fornøjelse at have Dem i vor Tjeneste; og bedende Dem benytte dette som vort Vidnesbyrd og vor varmeste Anbefaling, hvor og naar en saadan skulde kunne være Dem til Nytte, medgiver vi Dem vore hjærteligste Ønsker om Lykke og Velsignelse i Deres Fremtid.« Saadan skriver man ikke om en lige udlært Kommiss. Det er en kær Medarbejder, man ved Afskeden siger Tak for, hvad han har udrettet, og ligesom smugler Ordet »Anbefaling« ind, da det nu engang skal være der. Det stemmer godt med det gode personlige Forhold, der blev ved med at bestaa mellem dem.

Tietgen har allerede tidligt tænkt paa at komme til Udlandet. I en Ansøgning, han skriver i September 1848, siger han, at det allerede i et Par Aar har været hans Ønske at komme ud, og allerede inden Læretiden var forbi, synes han at have haft Planer om at komme af Sted. Lige i Begyndelsen af 1848 skriver en Kammerat til ham, at han af en Rejsende har hørt, at han var i Færd med at rejse til Berlin. Det blev i alt Fald ikke til noget. Han er først for Alvor begyndt at søge Plads i Udlandet, da han var udlært, og sam-

ler fra nu af sin Interesse om England. Det var der, han søgte Plads i September, men fik den ikke og var senere, da han var kommet til England og havde hørt noget nærmere om Forholdene hos vedkommende Firma, glad over, at han ikke havde faaet den. Han, der fik den, rømte fra den. Først paa Efteraaret kom saa Erhard Hald, den ene af Indehaverne af Firmaet E. Hald & Rahr i Manchester, paa Forretningsrejse til Odense. Bierfreund kendte ham fra sit Ophold i England og satte Tietgen i Forbindelse med ham. Han var villig til at modtage en Ansøgning fra ham og en saadan indgav Tietgen da til ham den 14. Oktober. Hovedindholdet af den er anført ovenfor.

Da Tietgen ikke hørte noget fra Firmaet, rettede han i Slutningen af November en ny Henvendelse til Hald, og paa den fik han endelig Svar den 18. December. Firmaet skriver: »I Svar paa Deres agtede Linier af 29. November til Herr Hald har vi intet imod at engagere Dem og antager, at De vil være tilfreds med, at dette sker paa samme Maade, som vi for et Par Aar tilbage antog Worm, der endnu er hos os. Da De ønsker at komme ud af Landet, førend den omtalte Lov træder i Kraft, saa antager vi det [for det] bedste, at De uden Ophold begiver Dem paa Vejen over Hamburg . . . I Hamburg vil Herr H. Pontoppidan eller Herr H. Hald¹⁾, naar De melder Dem som engageret af os og fremviser dette Brev, give Dem al Oplysning angaaende Rejsen, og i London vil Herr R. Westenholz . . . understøtte Dem hermed. Skulde det skorte paa Rejsepenge, saa vil Herr H. Pontoppidan i Hamburg have den Godhed ved Fremvisning af dette at yde Dem saadanne indtil £ 10. Vi vil ikke raade Dem til at lade gøre nye Klæder, kuns være godt forsynet med Fodtøj²⁾, tage saa lidt med som muligt. Deres andre Effekter kan jo følge efter per Skib til Hull til Foraaret.«

Worm havde han gaaet i Skole sammen med i Odense; nu boede Faren i Svendborg, og ham skrev Tietgen til for at faa at vide, hvordan Sønnen var tilfreds i Manchester. Svaret maa i alt Fald ikke have virket afskrækkende paa ham; for han er øjensynlig kommet af Sted hurtigere, end Firmaet har ønsket. Der findes nemlig i Tietgens Papirer en Seddel, som E. Hald & Rahr har lagt i et Brev til

¹⁾ En Bror til Hald i Manchester.

²⁾ Fodtøj fik han stadig sendt over hjemme fra. Det har nok været dyrt i England.

en eller anden med Anmodning om at standse Tietgen og »bede ham om at forblive til Foraaret, da her indtil da aldeles intet er at bestille, og dels er Rejsen paa denne Tid dobbelt saa besværlig som ved Skibsfartens Aabning«. Tietgen lod sig imidlertid ikke standse. Han havde paa det Tidspunkt truffet alle sine Dispositioner og tilføjer: »Jeg ræsonnerede som saa, at selv om jeg skulde give Afkald paa et Par Maaneders Gage, var jeg dog paa Pletten, naar jeg behøvedes«. Der var imidlertid endnu et Motiv til at komme hurtigst muligt hjemmefra, og det var, at den almindelige Værnepligt var paa Trapperne, som han allerede selv havde gjort opmærksom paa i sit Brev til Hald i November. Kom han ikke ud af Landet, inden Loven derom traadte i Kraft, var det ikke godt at vide, hvornaar han kom til Udlandet. Han forlod Odense den 31. Januar, og den 12. Februar 1849 kom Loven om almindelig Værnepligt med tilbagevirkende Kraft for dem, der var født 1826 og senere. Fædrelandet klarede Krigen uden ham. Var han kommet med og blevet paa Slagmarken, havde Tabet været uerstætteligt.

X

ENGLAND OG DANMARK

Der er intet usædvanligt i, at Tietgen efter udstaaet Læretid i Odense fik Plads i England. Naturligvis hændte det ikke enhver ung Handelsmand; men paa den anden Side er det saa langt fra, at han var den eneste eller første, der søgte Uddannelse ad den Vej; thi Forholdene laa nu helt anderledes end en 15 Aar tidligere, da der næppe var nogen anden dansk etableret i England end Hambro i London. Navnlig fra 1848 var der mange, der slog sig ned derovre, først og fremmest i London; men ogsaa i Byer som Hull og Leith var der smaa danske Kolonier. Begge Tietgens Chefer i Manchester var danske. Af kendte Navne kan anføres Westenholzerne og Delcomyn i London. De danske Firmaer i England arbejdede hovedsagelig paa Danmark og var derfor ikke uvillige til at tage unge danske i deres Tjeneste, idet de regnede med, at de senere kunde bruge dem som Repræsentanter i Danmark. Det gav Mulighed for de unge til at komme derover. Manufakturfolk søgte naturligvis først og fremmest til Manchester; her havde H. Pontoppidan været et Aar i 40'erne, og mens Tietgen var der, var der i alt Fald et Par unge danske til foruden ham.

Tietgen antyder selv i sine Erindringer, at Forholdene særlig gjorde, at man havde Blikket rettet paa direkte Forbindelse med England, og at han ikke har været helt upaavirket deraf. Sikkert er det, at han gjorde, hvad han kunde for at komme til England, og sandsynligt er det, at han har gjort det ud fra en Forstaaelse af, at Fremtiden laa i en direkte Forbindelse med England uden om Hamburg. Spørgsmaalet var jo rejst lige for hans Øjne, naar Hald mødte op i Forretningerne i Odense og tilbød engelske Varer ved Siden af Repræsentanter for Hamburgerhusene. Den direkte Forbindelse var altsaa i Gang, og enten man drøftede dens Fremtidsmuligheder eller ikke, gik Udviklingen i den Retning, som et Blik paa Englands og Danmarks Samhandel i disse Aar viser.

Den havde i de foregaaende Tiaar været i stadig Vækst, som det ses af følgende Tal:

	Udførsel		Indførsel
1826	21,812 Tons		21,240 Tons
1834	24,448 —		31,567 —
1845	39,420 —		71,400 —

Den langsomme Stigning i den første Periode var i den sidste blevet afløst af en Vækst, der nærmede sig meget stærkt til en Fordobling; lægger vi nemlig de ovenanførte Tal for Ud- og Indførsel sammen, faar vi en Omsætning af 56,015 Tons i 1834 mod 110,820 i 1845. Og denne Udvikling fortsattes, og tværtimod at blive hæmmet af Krigen, gav denne den øget Fart, og dertil kom saa endelig Opgangsaarene lige efter Krigen. Med en saadan Fart i Tingene, maatte en vaagen ung Mand selvfølgelig bestemme sig for England.

Da Tietgen helt op til 1857 kom til at virke i denne Handels Tjeneste, er der Grund til at undersøge denne Udvikling noget nærmere. I vor Udførsel til England er Kornvarer absolut Hovedartiklen, som følgende Tal viser:

	Samlet Udførsel		Kornvarer
1847	4,679,713 Rdl.		4,090,932 Rdl.
1848	7,487,301 —		6,717,303 —
1849	9,176,644 —		8,528,282 —
1850	8,458,896 —		7,591,769 —
1851	6,051,994 —		5,175,093 —
1852	7,399,952 —		6,264,571 —
1853	7,330,776 —		6,326,553 —
1854	8,213,332 —		6,997,902 —

Baade i den samlede Udførsel og i Korneksporten viser det første Krigsjaar et pludseligt Spring; for de andre Varers Vedkommende er Stigningen de anførte Aar noget stærkere, men kommer paa den anden Side mere jævnt. Her er den tidligere Udvikling uanset Krigen gaaet sin rolige Gang videre. Man fristes derfor uvilkaarlig til at rejse Spørgsmaalet, om det er Krigen, der har sat vor Kornudførsel saa stærkt i Vejret.

I 1847—1854 eksporterede vi Korn til følgende Beløb med England som Hovedaftager:

	Samlet Udførsel	Udførsel til England	andre Markeder
1847	7,513,935 Rdl.	4,090,932 Rdl.	ca. 3,4 Mill. Rdl.
1848	10,259,457 —	6,717,303 —	» 3,5 — —
1849	12,008,132 —	8,528,282 —	» 3,5 — —
1850	11,355,701 —	7,591,769 —	» 3,8 — —
1851	8,993,356 —	5,175,093 —	» 3,8 — —
1852	10,122,393 —	6,264,571 —	» 3,8 — —
1853	9,842,706 —	6,326,553 —	» 3,5 — —
1854	10,457,149 —	6,997,902 —	» 3,5 — —

Vi ser deraf, at vor Korneksport med de første Krigsjaar steg stærkt og at den øgede Eksport saa godt som udelukkende gaar til England, da vor Forsyning af de andre Markeder er nogenlunde konstant. Det er ganske unaturligt at tænke sig, at Krigen skulde være Aarsag til, at vi straks i 1848 satte vor Kornproduktion saa stærkt i Vejret, saa meget mere som det Korn, vi eksporterede i 1848, var saadet Aaret forud; ej heller kunde vi med nogen Fordel have kastet den Forøgelse af Produktionen ind paa det engelske Marked, hvis de tidligere Toldskranker var blevet opretholdt der.

Omlægningen af den engelske Korntold i Aaret 1842, hvor den lempedes noget, har næppe haft nogen større Indvirkning paa vor Korneksport til England; i alt Fald lader den sig vanskeligt konstatere paa Grund af de stærke Svingninger i Konjunkturerne, der kendetegner de følgende Aar. Derimod havde den Toldreform, der samtidig gennemførtes, den Betydning for os, at vi nu kunde begynde at udføre levende Kvæg til England. Den anden Omlægning af Korntolden, der fulgte i 1846, var af langt mere gennemgribende Betydning. Ganske vist var den indtil 1. Februar 1849, da den glidende Skala med sin efter Priserne stigende og faldende Told forsvandt for en ringe Afgift, kun et Skridt videre med Lempelser i samme Retning som i 1842; men man gik denne Gang nok saa kraftigt til Værks, og Overgangsperioden til 1849 afkortedes yderligere paa Grund af Hungersnøden i Irland i 1847. Der kan næppe være nogen Tvivl om, at det er denne Aabning af det engelske Marked, der har stimuleret vor Kornproduktion, saa vi i 1848 er i Stand til for første Gang fuldt ud at udnytte denne Chance, der derved skabtes for Korneksport. Der synes derefter ikke at være nogen Grund til at antage, at Krigen har været nogen stimulerende Faktor for vor Eksport til England.

For Importens Vedkommende ligger Forholdene anderledes. Thi mens England ogsaa før Krigen var Hovedaftageren af vor Eksport — i 1847 gik 37,2 pCt. af den dertil — leverede det os kun 9,5 pCt. af vor Import samme Aar. Hovedmængden af denne fik vi over Hamburg. I 1847 var det ikke mindre end 25,3 pCt. af den. Og her maatte Krigen gribe forstyrrende ind. Selv om man søgte at holde Forbindelsen vedlige ad Omveje, hvor den direkte Import var afskaaret, tog det Tid at komme i Gang ad de nye Veje, og selv saa naaede Importen ikke sin tidligere Højde. Den Import, man ikke

mere kunde faa fra Hamburg og man ikke kunde undvære, maatte man se at skaffe sig fra anden Side, og at man herved tyede til England, som man i Forvejen havde den store Eksport til, var kun naturligt. Fra 1847—1854 var Værdien af vor Import derfra:

1847	2,320,018	Rdl.
1848	4.453,207	—
1849	4,754,933	—
1850	5,788,764	--
1851	5,299,246	--
1852	5,130,856	—
1853	5,742,184	—
1854	8,207,338	—

Stigningen fra 1847 til 1848 skyldes sikkert hovedsagelig Krigen; den fra 1853 til 1854 kan ikke skyldes den; for at blive klar over dens Virkninger er der derfor Grund til at undersøge Udviklingen inden for de enkelte Varegrupper.

Vor Import af Luksusvarer faldt straks med Krigens Begyndelse i 1848 som et Udslag af den Forskrækkelse, der altid følger med den Slags Begivenheder; men allerede næste Aar havde den lagt sig, og Importen steg igen betydeligt. Det anføres her blot som Eksempel paa de mange Svingninger, der navnlig under urolige Forhold skjuler sig under det samlede Importtal. Vi piller derfor enkelte Hovedartikler ud og ser lidt nærmere paa dem. Værdien af de Uldmanufakturvarer, der importeredes fra England, var:

1847	42,872	Rdl.
1848	500,779	—
1849	793,382	—
1850	1,012,226	—
1851	596,450	—
1852	196,232	—
1853	133,211	—
1854	235,664	—

Disse Tal viser en typisk Krigsartikel, der stiger voldsomt under Krigen og derefter falder stærkt igen, til de gode Tider i 1854 atter sætter Importen op. Som Modsætning tager vi Maskiner, hvoraf Importen stiller sig saaledes:

1847	9,168	Rdl.
1848	2,283	—
1849	7,414	—
1850	14,698	—

1851	18,238 Rdl.
1852	30,366 —
1853	56,465 —
1854	164,075 —

Det er en Artikel, som, da den første Forskrækkelse har sat sig, stiger roligt og støt i de kommende Aar. I Forbindelse dermed er det interessant at se paa Importen af Jernvarer og Stenkul:

	Jernvarer	Stenkul
1847	343,353 Rdl.	557,787 Rdl.
1848	521,707 —	1,023,084 —
1849	437,656 —	884,793 —
1850	629,644 —	1,119,154 —
1851	701,954 —	1,031,921 —
1852	1,016,603 —	1,099,694 —
1853	1,100,689 —	1,185,465 —
1854	2,391,911 —	1,507,215 —

Det er to Artikler, der stiger stærkt med Krigens Udbrud og falder igen det følgende Aar; derefter stiger Importen af Jernvarer, men først rigtig efter Krigens Slutning. Stenkul naar først i Krigens sidste Aar op paa Højde med 1848 og stiger kun ganske lidt de to følgende Aar. Her har Krigen kun haft en forbigaaende Indflydelse. Den stigende Import af disse Artikler fra England, som Udviklingen af vort Erhvervsliv krævede, er stadig gaaet sin Gang og har snart indhentet de for store Tal, Krigen pludselig satte Indførslen op paa.

Tilbage staar en fjerde Gruppe af Varer med følgende Importværdier:

	Bomuldsgarn	Bomuldsmanufakturvarer	Linnedgarn	Linnedmanufakturvarer
1847	340,405 Rdl.	62,784 Rdl.	19,717 Rdl.	1,168 Rdl.
1848	630,256 —	167,463 —	31,883 —	7,437 —
1849	747,281 —	336,630 —	58,327 —	38,827 —
1850	641,970 —	226,813 —	103,803 —	57,479 —
1851	863,065 —	408,992 —	88,766 —	73,414 —
1852	764,136 —	334,241 —	86,878 —	86,000 —
1853	817,625 —	374,614 —	101,097 —	129,336 —
1854	1,165,706 —	434,178 —	118,035 —	127,333 —

Her er der et stærkt Spring ved Krigens Begyndelse og derefter en fortsat Stigning, der er mindst for Bomuldsgarnet, men bliver større og større for hver af de følgende Grupper. Krigen har her skabt et Omslag, der har holdt sig. Om den har sat vor Import af disse Varer fra England op, er et andet Spørgsmaal; thi selv om vi

før fik den største Del af denne Import fra Hamburg, var Hovedparten engelske Varer, der blot kom til os over Hamburg, og med Varerne fulgte Menneskene. Tietgen rejste over Hamburg til Manchester, mens der gik en Strøm af tyske Handelsrejsende den modsatte Vej. Han søgte altsaa direkte til Kilden og gjorde det paa et Tidspunkt, hvor man for hans Branches Vedkommende var ved at oparbejde den direkte Forbindelse med England uden om Hamburg, og i sine Rejseaar og sin Grosserertid var han med til at fremme denne Udvikling. Han kom altsaa til i en god Tid.

Hovedresultatet af vor Undersøgelse bliver, at den pludselige Øgning af vor Import fra England ved Krigens Udbrud var og blev et Krigsfænomen. Det reelle derimod var en fortsat Forøgelse af denne Import, der hængte sammen med hele vort Erhvervslivs Udvikling og de Opgangstider, vi oplevede i 50'erne. Men den direkte Forbindelse med England øges med Krigen, saa Tietgen træffer det rigtige netop ved at pege paa den. Den kunde have gaaet glattere og mere direkte, hvis Samfærdselsmidlerne havde været udviklede nok dertil. Den bedste Forbindelse fra England til Danmark gik stadig over Hamburg ogsaa i Krigsaarene, og Tietgen rejser derfor sædvanligvis den Vej. Fra Manchester var det naturligt baade at rejse og sende Varer til Danmark over Hull, og der var ogsaa derfra Dampskibsforbindelse til København; men den synes ikke at have været regelmæssig, og selv i Sommertiden kunde der godt være 14 Dage imellem, at der gik Skib, og lejlighedsvis Afskibningsmulighed gaves der næsten ikke; thi Havneomkostningerne forhøjedes betydeligt i Hull for et Skib, der gik derind for at indtage Gods til Udlandet, hvorfor Skibe, der ikke kunde faa fuld eller saa godt som fuld Ladning der, foretrak at gaa hjem til Danmark i Ballast i Stedet for at indtage et mindre Parti Varer, hvorfor Fragten kun var lidt højere og undertiden meget mindre end de forhøjede Havnetakster. Tit var ogsaa Risikoen ved disse tilfældige Skibslejligheder saa stor, at det var langt at foretrække at lade Varerne gaa over Hamburg.

Alle, der var interesserede i den direkte Vareudveksling mellem de to Lande, saa derfor ogsaa med Længsel hen til, at der skulde blive oprettet direkte og regelmæssig Dampskibsforbindelse, og i Almindelighed fremstilles det, som om en saadan kom i Stand allerede i 1848. Men dette er ikke rigtigt. Selvfølgelig havde der ogsaa før den Tid gaaet Dampskibe direkte fra Danmark til England eller

omvendt; men hvordan det var med Regelmæssigheden, skal vi straks faa at se. Fra 1842 begyndte vi at udføre levende Kvæg til England. I de første Aar drejer det sig kun om et ganske ringe Antal; først i 1846 naar man op over 1000 Stk. om Aaret. Skulde der imidlertid komme Fart i denne Eksport, maatte Kreaturerne kunne transporteres nogenlunde hurtigt, for at de ikke skulde komme til at lide for meget under Sørejsen. Derfor skulde de helst føres over i Dampskibe, der gik saa direkte som muligt, og Forbindelsen skulde gerne være regelmæssig, saa Opkøbere og Producenter kunde være sikre paa at faa Kvæget afskibet uden for store Ophold i Havnebyerne; ellers spiste det Fortjenesten op i bogstavelig Forstand. Da Transporten med Dampskib kom i Gang, blev det snart en stor Eksportartikel. I 1851 og 1852 udførtes der henholdsvis 16,045 og 20,797 Stk. Hornkvæg. Hovedparten produceredes i Hertugdømmerne, og Eksporten derfra foregik navnlig over Tønning, der derved blev den første By i Jylland, der fik en nogenlunde regelmæssig Skibsforbindelse med England.

I selve Kongeriget prøvede man først paa at faa en Kvægekseport per Damper i Gang over Hjerting. Man begyndte i 1847 med en enkelt Udskibning, og i de to følgende Aar gik der enkelte Kreaturladninger fra Hjerting til England. I 1850 og 1851 naaede man til at eksportere ca. 1000 Stk. aarligt ad den Vej. Og der var derfor begge Aar et Par Maaneder nogenlunde regelmæssig Dampskibsforbindelse med England over Hjerting. Den Mulighed, der derved aabnes for at bringe Rejseomkostningerne ned, har Tietgens Firma i Manchester Øje for og henstiller til ham, der da er i Sønderjylland, at tage hjem over Hjerting. Da der kun var Forbindelse hver ottende Dag, maa han ikke have kunnet faa sin Rejse indrettet derefter; han tager i alt Fald ikke hjem den Vej. Derimod benytter Firmaets Chef og Tietgens Kollega Ruten, da de næste Aar rejser til Danmark.

Forsøgene paa at faa etableret Dampskibsforbindelse med Hjerting til Fremme af Landbrugseksporten skete med fremmede Skibe og vistnok ogsaa gennemgaaende paa fremmed Initiativ. Og der blev virkelig ofte taget fat med megen Energi. Saaledes gjorde i 1851 *Northern Steam Packet Company* et energisk Forsøg paa at faa etableret en regelmæssig Dampskibsforbindelse mellem Hjerting og Lowestoft for navnlig at besørge Eksport af Landbrugsprodukter, men ogsaa med Passagerfart for Øje. Den ene af Baadene havde

Plads til 25 Passagerer paa 1. og 12 paa 2. Plads, Tidspunktet var for saa vidt heldigt valgt, som det var det Aar, den første Verdensudstilling holdtes i London. Ruten aabnedes med, at den første Baad ankom til Esbjerg den 31. Marts med 5 engelske Journalister fra de førende Londoner Blade om Bord. Fra dansk Side blev der taget venligt mod Forsøget, og man gik straks ind paa at lade Posten gaa den Vej.

Baadene ankom til Hjerting hver Mandag Formiddag og afgik derfra igen Onsdag Morgen. Sørejsen kunde gøres paa 26 $\frac{1}{2}$ Time, og uden Ophold i Lowestoft varede Rejsen fra Hjerting til London kun 32 $\frac{1}{2}$ Time. I Lowestoft var der bygget Stalde til Kreaturerne, saaledes at de fra disse kunde føres direkte ind i de engelske Jernbanevogne. Efter Datidens Forhold var det en ganske udmærket Forbindelse, og Baaden fik da ogsaa straks fuld Ladning paa sin første Tur tilbage til England, nemlig 60 Stykker Hornkvæg, 162 Svin og 78,500 Pd. Flæsk foruden 18 Passagerer. Det skulde være en regelmæssig Forbindelse, og omtales ogsaa baade i Datiden og nutildags som saadan; men Regelmæssigheden baade ved Dampskibsforbindelsen over Hjerting og ved den, der var til Aggerkanalen og Aarhus et Aar eller to i disse Tider, bestod rigtignok kun i, at der blev udført nogle faa regelmæssige Ture hvert Aar. Paa Hjerting var det i 1850 og 1851, da der var den største Trafik, i alt højest 10 Ture om Aaret.

Grunden, til at det gik saadan, laa i Danmark. I Hjerting tog det to Dage for at laste en Ladning Kvæg, mens man i Lowestoft kunde udlosse den paa $\frac{1}{2}$ Time. Ogsaa Landsætningen af Passagererne foregik under meget primitive Former. »Det tør ikke ventes«, skriver den ene af de engelske Journalister, »at Damer vil vælge den ny Rute, førend der forskaffes bedre Landingsmidler end en skrøbelig Jolle og en dansk Fiskers Ryg«. Disse slette Landingsforhold blev der raadet Bod paa ved den Landingsbro, man det følgende Aar fik bygget ved Hjerting. Desværre viste det sig, at den led stærkt under Isgangen, saa den blev til idelig Sorg og Bekostning i Stedet for at blive det første Skridt til at skabe Betingelser for en virkelig regelmæssig Forbindelse mellem Danmark og England. Hovedaarsagen til, at denne ikke blev til noget, laa dog i, at vi var ganske bagefter i Udviklingen af vore Samfærdselsmidler. Vejene var meget daarligere, og tit kunde der kun skaffes stive Vogne uden Fjedre til hurtig

Persontransport. Vi var fra dansk Side ikke indrettet paa at tage imod den Forbindelse, Englænderne bød os. Følgen blev, at Landingsbroen i Hjerting svarede sig saa daarligt, at den slet ikke kunde bære de store Reparationer, der skulde til efter hver Vinters Isgang. Den blev derfor opgivet i 1862. I 1855—58 blev der i alt kun udført 1737 Stykker Hornkvæg over Hjerting. Afskibningsforholdene fra Jyllands Vestkyst var for usikre til, at der paa dem kunde bases en systematisk Staldfodring; derfor foretrak Jyderne at sælge deres Græsstude til Hertugdømmerne, der fedede og eksporterede dem.

At der blev stillet store Forventninger til Forbindelsen over Hjerting, er der mange Udtryk for, og at disse Forventninger naaede ud i Befolkningens brede Lag, ser vi af et Brev fra Faren til Tietgen i April 1851, hvor han mener, at Rejsen fra England til København kan gøres paa 35 Timer, naar det ikke tager mere end 26 Timer fra England til Hjerting, og han slutter med at sige: »Gud ved, hvad

Regnar Westenholz.

Hamburgerne vil sige om det?» De behøvede ikke at ængstes; for saa hurtigt gjorde man ikke Turen. Der maatte en hel anden Indsats til fra dansk Side. Den var begyndt, men fra England. De ovennævnte engelske Journalister var ledsaget af en Kommis fra Regnar Westenholz i London. Han som de andre danske Købmænd derovre havde baseret deres Forretning paa det danske Marked og var derfor interesseret i den mest direkte Forbindelse med det. Men selv om fem af seks danske Købmænd i England var Jyder, som en af de engelske Journalister paastaar, blev det alligevel Fynboen Tietgen, der først rigtig fik den direkte Dampskibsforbindelse med England sat i System; men da var der gaet mange Aar. I hans Rejsetid betød den, hvad vi har set, ikke noget.

MANCHESTER

Den 31. Januar 1849 rejste Tietgen til England. I Passet betegnes han som »maadelig af Vækst og klejn af Bygning«, men er i øvrigt en typisk Dansker med lyst Haar og blaa Øjne. Samtidig med Afrejsen begyndte han at føre Dagbog. Han rejser over Middelfart ned gennem Hertugdømmerne, hvor han alle Vegne støder paa tyske Soldater; de lægger dog ikke nogen Hindring i Vejen for hans Rejse; men han føler sig i et fremmed Land og glæder sig over Danskheden, hvor han kommer i Berøring med den. Et Par Gange er han lige ved at rage i Klammeri med Slesvig-Holstenere, han rejser sammen med, hvor rolig en Patriot, han ellers var, som han udtrykker sig. Fra Rendsburg til Altona rejser han for første Gang i sit Liv med Jernbane, uden at han synes at have været særligt optaget deraf.

I Hamburg opholder han sig nogle Dage for at kunne følges med en dansk Bekendt over til England. Man mærker straks, det er Provisianeren, der er i Storstaden; han er imponeret af de høje Huse, Restaurationer, Teatre og Butikker. Med Bekendte fra Odense, han opsøger dernede, morer han sig, som en ung rask Kommiss gør det, der for første Gang er ude i Verden paa egen Haand. Ved Siden af besørger han nogle Kommissioner for sit Lærefirma i Odense. Han er i den Anledning hos en hel Del Firmaer, der alle synes ham velkendte fra Læretiden i Odense, og overalt træffer han gamle Kendinge fra Odense, der nu er ansat i Hamburg. Det er intet Under, da Hamburg endnu stadig var Odenses kommercielle Hovedstad og derfor for Tietgen som for saa mange andre danske den første Station paa Vejen ud i Verden.

Fra Hamburg sejlede han ad Elben til Harburg og rejste videre med Jernbanen over Hannover gennem Belgien til Ostende og derfra over Dover til London, hvor han blev et Par Dage for at se Byen. Blandt andet besøgte han ogsaa Dokkerne; men de synes ikke at have gjort nær det Indtryk paa ham som den zoologiske Have og et stort Panorama, hvor han saa Jordskælvet i Lissabon 1755. Der er saa meget, der er nyt for ham og som han først og fremmest

maa have fortalt dem derhjemme om. Til det nye hører ogsaa de store Dampskibe, han ser. At Butikkerne optager ham og at et enkelt Reklametrick særligt fanger hans Opmærksomhed, er kun naturligt, da det kun er faa Dage siden, han selv stod bag Disken i Odense. Ved Siden af alt det, der ingen Ting siger, er der enkelte Træk, der peger mod Fremtiden. I Hamburg giver Chefen i et af de Huse, hvor han er inde at bestille Varer, ham i Kommission at skaffe ham en bestemt Vare i England. Paa Rejsen gennem Tyskland betror en hollandsk Forretningsmand ham hele sin Skæbne, og i London beser han Byen sammen med en Købmand fra New York, han har lært at kende paa Hotellet. Og han gør et nyt Bekendtskab i Toget fra London til Manchester. Der er ingen Tvivl om, at han hjemmefra medbringer Evnen til at komme i Lag med Folk, og at Folk hurtigt faar Tillid til ham.

Den 14. Februar Kl. 5 om Morgenen ankom Tietgen endelig til Manchester, og Kl. 10 samme Dag mødte han paa Kontoret og blev straks sat i Arbejde. Den næste Dag hedder det i Dagbogen: »Paa Kontoret og hjem og dermed Historien endt«. Og stort mere hører vi ikke om Tietgens daglige Gerning i Firmaet E. Hald & Rahr. Selve Kontoret beskriver han saaledes: »Det Kontor, hvori jeg arbejdede, var mærkværdigt i adskillige Henseender. Det havde tilhørt Robert Peels Far; det laa lige over for Familien Gladstones Kontor, og det var det værste Hundehul, hvori man kunde opholde sig«. Saa var der Menneskene. Af de to danske Kolleger paa Kontoret var den tidligere omtalte Worm efter Tietgens Opfattelse en Særling i alle Henseender, og ham havde han derfor saa lidt at gøre med som muligt. Den anden, Raundrup, kom han vist meget godt ud af det med som Kollega, uden at de kom til at staa hinanden personlig nær. Værdt at lægge Mærke til er det, at Tietgen, skønt han var den sidst tilkomne af de tre, var den, der først kom ud at rejse for Firmaet.

Af Cheferne eller »Fædrene«, som de hed paa Kontoret, tog Rahr venlig imod ham, og de fik sig mangan Passiar, navnlig naar Tietgen paa Helligdage var ude med Posten hos ham. Han hørte til den Type af Forretningsmænd, der larmede op over ingen Ting, men snart blev god igen; alligevel var han den af Cheferne, Tietgen satte mest Pris paa. Da Tietgen kom til Manchester, var Hald paa Rejse i Danmark. Derved kom det sig, at Familien hjemme i Odense lærte ham

at kende, inden Tietgen havde set ham i Manchester. Han var til Middag i Tietgens Hjem, og den ene af hans Søstre var meget begejstret for ham; hun beskriver ham saaledes: »Han var saa fin og saa kostbart klædt; han havde den dejligste kornblaa afpassede Vest paa og et dobbelt Stykke Guldkæde, som saa meget brilliant ud til hans lange smækre Liv, og nogle Hænder! Man skulde tro, de var af Alabast«. Saa rar, som hun syntes han var, var han nu vist ikke. Tietgen glædede sig i alt Fald ikke paa Forhaand til at skulle arbejde sammen med ham. Han har vistnok været noget fornem og reserveret af sig og er derfor ikke altid faldet i de danske Provins-købmænds Smag. Blandt Medarbejderne stod der større Respekt af ham end af Rahr, som de af og til tillader sig en lille spøgefuld Bemærkning om i den indbyrdes Korrespondance. Men det var nok Hald, der traf de afgørende Beslutninger og gjorde den største Indsats for at oparbejde Forretningen. Han rejste meget og satte til sidst sit Liv til ved det sammen med sin Hustru, idet Skibet, de var med paa en Hjemrejse over Vesterhavet, gik under med Mand og Mus.

Nogen bestemt Løn var ikke aftalt i Forvejen. Og da en af hans tyske Kolleger hørte det, sagde han: »*Ein blöder Hund wird nimmer fett*«. Tietgen blev heller ikke »fed« i den Forstand af at være i Manchester; men han kom igennem med det, han tjente. Straks han kom derover, fik han sine Rejseudgifter godtgjort, og da Rahr hørte, han havde gjort Ophold i London, spurgte han, hvor meget det havde kostet ham, og betalte saa ogsaa det for ham. Men selv med denne Kulance var der ikke Tale om nogen Flothed fra Firmaets Side, idet han kun fik dækket knap to Tredjedele af de 18 £, Rejsen i Virkeligheden havde kostet ham. Egentlig fast Løn fik han ikke til at begynde med; han var jo ogsaa kommet derover et Par Maaneder, før Firmaet egentlig havde ønsket. Den første Udbetaling, han faar, betegner han som Kostpenge; i de følgende Maaneder varierer det, Firmaet betaler ham, noget, men ligger i Gennemsnit omkring 3½ £ maanedlig; der af gik o, 3 £ til Kost og Logi, saa der var ikke meget at slaa til Side med. Da han hurtigt indrettede sig saaledes, at han holdt sig selv med tør Kost og spiste Middag ude, var der en Mulighed for i saa Henseende at lempe sig efter Pengepungen eller efter, hvad der gik med til Morskab. Først fra November faar han en fast maanedlig Løn paa 5 £, og den bliver ved med at være den samme,

ogsaa efter at han er begyndt at rejse. Men saavidt man kan se, fik han desuden ved Afslutningen af det aarlige Regnskab godskrevet et vist Beløb som en Slags Provision eller Tantieme.

Hos E. Hald & Rahr blev Tietgen først og fremmest beskæftiget med at ekspedere Ordre, men kom dog ogsaa allerede en Maanedstid, efter at han var kommet derover, til Bøgerne. Arbejdet i Firmaet omtaler han i øvrigt saa godt som ikke. Det daglige Slid kan han have taget som en Selvfølge, der ikke var Grund til at skrive i Dagbogen eller til andre om; men det kan ogsaa, navnlig i den første Tid, have staaet for ham som et nødvendigt Onde, man skulde over for bagefter rigtig at nyde Fritiden. Noget i den Retning føler vel ethvert ungt Menneske. Tietgen fortæller i alt Fald, at Rahr en Dag var saa skikkelig at gaa Kl. 6^{1/2}, hvad han benyttede til at komme hjem i en Fart og pynte sig.

Skønt baade Rahr og hans Landsmænd paa Kontoret tog sig venlig af ham og hjalp ham til Rette, længtes han i Begyndelsen og havde meget ondt ved at vænne sig til engelsk Væsen og Levesæt. Hjemme fra søgte man at trøste ham efter bedste Evne. Familien sendte ham f. Eks. Rugbrød over med en Skipper fra Odense. Hans eneste Fornøjelse var, siger han, at faa og skrive Breve; men det varede ikke længe, saa havde han stiftet Bekendtskaber og besluttet kun at skrive hjem hver fjerde Uge. Gennem sine danske Kolleger lærer han snart mange unge Handelsmænd af forskellig Nationalitet at kende og introduceres af dem i engelske Familier, hvor han gør sine første Damebekendtskaber derovre.

I sin Fritid er han nu stadig paa Farten med Kammeraterne paa Spadsereture og Udflugter i Omegnen. En smuk Natur interesserer og glæder ham. Om Aftenerne besøger de hinanden, passiarer og spiller Kort, hvis de ikke er inviteret ud til en eller anden Familie, hvor de leger og danser med de unge Damer, som de saa til Gengæld inviterer med paa deres Udflugter og gaar »paa Armen« med, som han udtrykker sig. Det koster ham lidt rigeligt; men man maa være med. I disse Kredse træffer han en ung Dame, »*worth several thousand*«, som han forelsker sig i. Med et Par Venner besøger han hende i hendes Hjem i Clayton og tilbringer en herlig Dag her. Beskrivelsen af den i Dagbogen slutter med: »Gid det ikke være mit sidste Besøg i Clayton«. Det blev det imidlertid. Vi hører kun et Par Gange til om hende, og den sidste Omtale af hende er meget formel. Det er

derfor ikke udelukket, at Tietgen her har lidt en Skuffelse, der har sat sig Spor i hans Sind.

Hans første Aar i Manchester stod efter Dagbogen i Fornøjelsernes Tegn. Han spiller meget Kort, danser til ud paa Natten, taler om Sold-Selskaber, saa en lille Formaning fra Stedmøren nok har været paa sin Plads. Han skejer ikke ud, og gaar en af Kammeraterne over Stregen, tager han bestemt Afstand derfra. Men det var et Liv uden dybere Indhold, og var det blevet fortsat alt for længe, var Tietgen kun blevet en blandt de mange. Ved Aarets Slutning er han klar over det, enten han er blevet træt af dets Tomhed eller den lille Forelskelse har givet hans Tanker en alvorligere Retning. Nytaarsaften skriver han i sin Dagbog: »Da der er adskillige Uvaner, jeg gerne vilde aflægge og jeg har gjort mig dette til Princip, vil jeg her for ikke straks at forglemme samme nedskrive dem og haaber derved at beholde disse i stadig Erindring til Efterlevelse og dermed vil jeg slutte Anno 1849.«

Nytaarsdag 1850 fortsætter han saaledes:

1) Aldrig bryde mit Ord enten det saa er i Smaating eller i Sager af Vigtighed. (Jeg kan vel glæde mig ved ikke vitteligt at have gjort dette i det forløbne Aar).

2) Saa vidt muligt og i Ugen bestandig at gaa til Sengs førend Kl. 12 og som Følge deraf ogsaa staa op om Morgenen ej senere end Kl. 9.

3) At læse færre Romaner og flere Bøger af nyttigt eller videnskabeligt Indhold, og saa ofte jeg læser, saa vidt muligt nedskrive de ubekendte Ord og næste Morgen repetere samme. Ligeledes begynde at studere lidt Fransk igen, og naar jeg har faaet det opfrisket, tage Timer deri.

4) Sidde saa meget hjemme som muligt og i den Tid, jeg er hjemme, være meget flittig.

5) Ikke blive hidsig, undgaa Svir og Hasardspil og i sidste aldrig bortspille mere end 5 sh. ad Gangen.

Saadan kunde i og for sig enhver ung Mand, der har lidt moralske Tømmermænd, skrive i sin Dagbog en Nytaarsdag, hvor han ude i Verden er henvist til sig selv. Men for Tietgen betyder det et Vendepunkt. Dagbogen har fra den Dag af et ganske andet Præg. De ungdommelige Fornøjelser, der før tog saa godt som hele Pladsen, omtales ikke mere. Den har fra nu af et langt sagligere Indhold og er

ligesom skrevet af et modnere Menneske med langt stærkere kommercielle og industrielle Interesser end tidligere. Forskellen illustreres bedst ved et Eksempel. Om sit Besøg i Dokkerne i London paa Overrejsen skriver han: »Der var Liv og Travlhed. I det Øjeblik, jeg var der, kom 3 store Ostindiefarere op ad Themsen, og her blev alle Broerne aabnede for dem«. Det er alt. Da han i Paasken 1850 tilbringer et Par Dage i Liverpool, aflægger han derimod Dokkerne der to Besøg og fortæller derom: »[Fra Børsen] gik vi en Tur langs med Dokkerne, var om Bord paa flere af de større Skibe, blandt andre ogsaa paa det nye Paketskib *New World*, saa ogsaa flere Ud-vandrer-skibe til Australien etc. — Der var i det mindste 1000—1200 Skibe i Havnen og deraf faa 2 Mastere, men næsten alle 3 Mastere. Rundt omkring var de store *bonding warehouses*, hvoriblandt mange 7—8 Etager høje. En Tunnel fra Jernbanen gaar herved, saa at Varer kan losses fra Skibene paa Jernbanen. En anden Tunnel er bestemt for Kvæg og en tredje . . . for Passagerer.« Næste Dag: »Jeg saa det store amerikanske Dampskib »Amerika«, flere af de store *graving docks*, hvor Skibene reparerer, *Tobakwarehouse*, hvor alene Mæglerne har Adgang og hvor ikkun af Regeringen ansatte Folk arbejder. *Liverpooler Docks* var ikke som de Londoner private Compagniers Ejendom, men tilhører *the corporation*, og som Bevis paa, at de, de høje Omkostninger uagtet, maa betale sig godt, tjener, at *the charges* nedsættes Aar efter Aar, og omendskønt der i en Strækning af 5 engl. Mile findes 2 Rader *Docks*, har man dog nu begyndt at købe en Række (1200 yds lang) Huse og nedbryde disse for der at anlægge flere.« Saa indgaaende Beskrivelser har vi ogsaa fra hans Ophold i London; men der angaar de zoologisk Have og det store Panorama; her har man derimod Indtryk af, at det er en ung Forretningsmand, der er taget til Liverpool for at studere denne Verdenshandelsplads og har sine Øjne og Øren med sig.

Opholdet i Manchester betyder først og fremmest for Tietgen, at han der i en ung Alder modnes til Mand og fra nu af bevidst lægger sit Liv til Rette. Der tilegner han sig ogsaa engelsk Væsen og engelsk Snit, hvad der giver ham et vist Særpræg herhjemme. Efter sine Erindringer gjorde han tillige i Manchester et stort Arbejde for at fylde Hullerne i sin Viden, studerede Nationaløkonomi og lærte sig Latin for at kunne forstaa de latinske Citater, Englænderne saa ofte benytter. I Juli 1849 bliver han Medlem af Athenæum, hvor han

læser Aviser. Han faar ogsaa danske Aviser sendt over. Han læser H. C. Andersens *The true story of my life* og Goldsmith's *The citizen of the world*. Og det første Aar er det vist blevet ved den Slags Læsning. Det bekræfter ogsaa den ovenfor anførte Dagbogsoptegnelse Nytaarsdag. Men det er meget sandsynligt, at han derefter virkelig er gaaet i Gang med, hvad han kalder videnskabelig Læsning. Han laaner en Ven Macaulay's Historie; til Gengæld anmoder han ham om at laane sig Baggesen, Den danske Stat. Senere, da han rejser for Firmaet, sender en Kammerat ham *The Economist*, og da han mellem et Par Rejser er i Manchester, studerer han en *commercial dictionary* og nogle *free trade pamphlets*; men han har for travlt til, at det rigtigt kan blive til noget.

I hans Erindringer hedder det: »Da jeg kom til Manchester de første Dage af Februar, var Korntolden lige afskaffet. I Manchester drejede alle Samtaler sig om Nationaløkonomi og om de videre Skridt til Gennemførelse af Frihandelen, og jeg begyndte at studere Nationaløkonomi for ikke at være helt uvidende om det, der interesserede alle.« Derefter skulde han straks maalbevidst være gaaet i Gang med gennem Studier at sætte sig ind i Tidens økonomiske Tanker. I saa Fald vilde han ikke, da han i 1850 staar over for Huskissons Statue i Liverpool, have nøjedes med at betegne ham som »den meget berømte Liverpools Købmand«, der omkom ved Aabningen af Jernbanen mellem Manchester og Liverpool, men sikkert ladet et Ord falde om de Fortjenester, han som Handelsminister havde indlagt sig af den begyndende Frihandel. Han studerede ikke, men var i Rejseaaarene en ivrig og interesseret Læser; han køber stadig Bøger, laaner til og af Kammerater og besørger paa sine Rejser Bogkommissioner for sine Venner. Han synes at have foretrukket Klassikerne og ejede i alt Fald Oehlenschläger, Shakespeare og Goethe. I Aviserne fulgte han godt med og maa have interesseret sig for engelsk Politik, da hans Venner derovre holder ham underrettet derom, naar han er paa Rejse.

Tietgen havde imidlertid ogsaa andre Kilder, hvoraf han øste Belæring og Udvikling, og de laa bedre for hans Natur. Gennem en ung tysk Forretningsmand, han kendte lidt til fra Odense og som han nu traf i Manchester, gjorde han Bekendtskab med en Del unge tyske Kolleger, af hvilke han vel nok omgikkes en vis Poeschmann mest. Om dem siger han i sine Erindringer: »Største Delen af disse

unge Mennesker var udgaaet fra tyske Handelsgymnasier og havde Forkundskaber, der var mine langt overlegne. Deres Kundskaber kom mig til Nytte, og jeg lærte mere af dem end blot at tale Tysk.« Ved Hjælp af sin hurtige Opfattelses- og Tilegnelsesevne har han ved Samtaler med dem og gennem Læsning let orienteret sig i den Frihandelsdiskussion, Luften var fyldt af i Manchester, og han har i alt Fald arbejdet sig saadan ind i engelske Forhold, at en Tysker siger om ham, at han kender dem »fabelhaft godt«.

Som Forretningsmand har han Øjnene med sig overalt, hvor der er noget at se. Navnlig benytter han enhver Lejlighed til at studere Manufakturvarernes Fremstilling. Midt i Marts var han i Rockdale og saa der »efter endte Forretninger« en Fabrik meget grundigt igennem. En Maaned senere er han der igen med en Forretningsforbindelse fra Bergen og studerer med ham en anden Fabrik paa en lige saa intens Maade. I Mellemtiden har han tilbragt Paasken i Liverpool, og Opholdet der former sig som allerede omtalt ogsaa som et Studiebesøg. Han er meget stærkt optaget af, hvad han ser i Fabrikkerne; det fremgaar af hans udførlige Beskrivelser deraf i Dagbogen; de er saa detaillerede, at man mærker, det er ham om at fastholde det sete til eventuelt senere Brug. Det sluger hans Interesse i den Grad, at han fylder et Brev til Faren med en Beskrivelse af et Støberi. Det er ikke Bogen, men Livet, der sætter Skel i Tietgens Udvikling under Opholdet i Manchester.

HANDELSREJSENDE

Alerede i September 1849 fik Tietgen at vide, at der var en Plads ledig i et andet Firma, og en Ven anbefalede ham varmt til den. Selv siger han, at han egentlig ikke havde tænkt paa at gøre Forandringer saa tidligt. »Da dette imidlertid i pekuniær Henseende vilde være betydeligt fremad, afslog jeg det heller ikke i det Tilfælde, at Rahr vilde tillade mig at rejse. Det er i Særdeleshed Udsigterne til at skulle tilbringe Vinteren med Hald, der skal bevæge mig dertil, saa vel som ogsaa det, at det er en Plads som *assistant Indkøber* i Tvist, som jo altid er en mere uafhængig Stilling. Tilmed er det et respektabelt Hus og paa en ganske anden Fod end H. & R.«. Det var sandsynligvis tværtimod en Chance for ham, at hans Firma ikke var saa stort. Og det synes ogsaa at have givet ham al mulig Lejlighed til at komme til for senere at faa den rette Nytte af ham.

Naar engelske og hamburgske Firmaer var ret villige til at tage unge danske i deres Tjeneste, var det for senere hen at kunne benytte dem som Rejsende. Og da Hald i de samme Dage, som Tietgen kommer til Manchester, er til Middag i Hjemmet i Odense, udtaler han, at det ikke skal vare længe, inden Tietgen kom hjem og besøgte sine Forældre; det lod til, at han selv var ked af at rejse, skriver Faren. Og Tietgen har vistnok regnet med, at han skulde komme til det omtrent med det samme; for i Dagbogen hedder det, allerede »13. Maj erfarer jeg, at Rahr vilde rejse til Efteraaret, og at mit Projekt som Følge deraf gaar i Vasken«. Han kan derved kun have tænkt paa at blive Rejsende. Det vilde sikkert ogsaa have været for tidligt for ham; han var for ubefæstet og for lidt indarbejdet i Virksomheden. Efter Nytaar bliver der mere direkte arbejdet hen mod dette Maal. Han bliver alene og med Forretningsforbindelser sendt ud til Fabrikkerne, hvor Indkøbene gøres. Han maa have staaet sin Prøve derved, saa man maa antage, at den Udvikling, det har givet ham i Forbindelse med det indre Omslag ved Nytaarstid, der er omtalt ovenfor, har modnet ham, saa Firmaet nu kunde bruge ham som Rejsende.

Den 16. Maj 1850 forlod Tietgen Manchester som Rejsende for sit Firma med 11 Vekselsblanketter i Lommen. Han tog over Hull til Hamburg, hvor han blev et Par Dage og hilste paa en Mængde Bekendte. Men Hamburg er nu ikke nær det for ham, den var første Gang; allerede paa Overrejsen til Manchester blegnede den helt for London, saa den syntes ham mindre end Odense hidtil; nu kommer han tilmed tilbage som fuldblods Englænder, der finder alt daarligt i Tyskland; man ser ikke et kønt Pigeansigt, hvorimod et Par engelske Damer, han træffer paa Skibet mellem Lübeck og Nyborg, er »meget nette, noble, ladylike Personer«. I Nyborg gik han straks i Gang med at skaffe sit Firma Ordre. Det første Sted tog man imod ham som Fanden mod Hollænderen, og et Par andre Steder, han var, var de forsynede. Det var en lidt traurig Begyndelse, der faar ham til at slutte sin Dagbog for den Dag med: »Forresten begynder dette *collecting ordres* at væmmes mig, *but of course it is of no use*«. Næste Dag skynder han sig at komme til Odense. Han nyder at være hjemme igen; men heller ikke her synes der at være nogen Gang i Forretningerne, da han derom kun bemærker: »En Del Ubehageligheder med alle disse Odenser Snegle«.

Det var ikke nogen let Opgave at komme til at rejse for E. Hald & Rahr. I et Brev til Tietgen fra en Bekendt i Odense hedder det allerede det foregaaende Efteraar: »Jeg tror ogsaa, det vilde være til Gavn for Deres Hus med Hensyn til Odense, naar De kom til at rejse, da Hald her ikke er yndet, De ved jo nok hvorfor; i Tyskland tror jeg heller ikke man godt lider ham; hos os fik han denne Gang slet ingen Ordre.« Og da Planen om at komme til at rejse allerede det første Foraar, han er i Manchester, slaar fejl, trøster Faren ham. Han skal ikke være ked af, at han ikke kommer til at rejse i Aar; der vilde regne Grovheder ned over ham; thi skønt der er gaaet tre Maaneder, siden Hald var i Odense, har Købmændene ikke modtaget noget som helst af de Varer, de havde bestilt. Og da Tietgen skal til at rejse, er det igen galt med, at Varerne ikke er leveret i rette Tid. Der var ogsaa tit Klager over, at Varerne ikke svarede til de Prøver, de var købt efter, og Uoverensstemmelser om Betalingsmaaden.

Som før omtalt var Dampskibsforbindelsen med England ikke paa Højde med det Opsving, Handelen med dette Land tog i disse Aar. Det var derfor vanskeligt at faa Varerne frem saa prompte, som Provinskøbmændene var vant til at faa dem fra Hamburg. Før Krigen

kunde de maaske supplere deres Lagre hos de Kommissionærer, hamburgske Huse havde rundt om i Byerne; i alt Fald kunde de ved Efterbestillinger med Posten hurtigt faa derfra, hvad de manglede, naar det ikke drejede sig om for omfangsrige Artikler. Det var dem derfor umuligt at forstaa, at de Varer, de havde bestilt hos Firmaets Rejsende, ikke kom med den første Baad fra Hull, der derefter kom til Byen. Grunden dertil er angivet ovenfor; men Folk havde ondt ved at forstaa, at det hængte saadan sammen. Og Tietgen faar derfor af Rahr Ekstrapaalæg om at gøre dem begribeligt, at det var den virkelige Grund. Af særlige Grunde, som vi straks skal komme til, kunde Firmaet ved direkte Tilsendelse komme til at løbe større Risiko, end det ønskede. Og greb det endelig, for at faa Varerne saa hurtigt og sikkert frem som muligt, til at sende dem over Hamburg, saa var den Vej under Krigen langt fra saa direkte som før. Naar Krigstilstanden spærrede Vejen op over Halvøen, maatte Varerne gaa over en Østersøhavn som Kiel eller Lübeck, hvis de ikke maatte gaa om ad Wismar, der under Krigen kom til at spille en vis Rolle for Samhandelen med Danmark. Paa en af sine Rejser maa Tietgen ogsaa tage over den herop.

De Ubehageligheder, Tietgen havde paa sin første Rejse i Odense, laa hovedsagelig i en forskellig Opfattelse af Betalingsmaaden. Da han beklager sig derover til Firmaet, faar han i høj Grad Medhold. »Disse Odense Folk behandler os jo rent som nogle Røvere«, svares der tilbage, og hans Kollega paa Kontoret i Manchester betegner dem endda som »et skønt Sæt af Bæster«. Kunderne i Odense har sikkert brugt lige saa kraftige Udtryk om E. Hald & Rahr. Saa forskelligt saa de paa Betalingspørgsmaalet. Odenserne afslog rent ud at acceptere Manchesterfirmaets Tratter, til de havde faaet Varerne, og paa-stod, at det var en ganske almindelig Fremgangsmaade, hvad der maa være ensbetydende med, at saadan var de vant til at handle med Hamburg, der netop ved sin vidtgaende Kreditydelse havde faaet sit faste Tag i den danske Provinshandel. E. Hald & Rahr erklærer derimod rent ud: »Vi vil ikke have med nogen i Odense at gøre, naar de ikke ved Ordrens Overdragelse erklærer sig villige til at acceptere ved Modtagelsen af Konnossement.« Og de begrunder deres Standpunkt overfor Tietgen med en Henvisning til, at de i saa Fald maa løbe »Risikoen af alle de Udhalinger, som et Fartøjs uheldige Rejse kan give Anledning til«. Kreditrisiko vilde de heller ikke løbe.

Da Tietgen har gjort et Forslag i saa Henseende, faar han rent Afslag: »Vi hverken kan eller vil arbejde med at give 3 eller 6 Maaneders Kredit.« Havde England ikke været Industrilandet, der havde Varerne, kunde dets Købmænd aldrig have konkurreret med Hamburg, selv naar den var hemmet i sine frie Dispositioner af Krigen.

En af Tietgens Hovedopgaver som Rejsende blev det derfor at bibringe de danske Provinskøbmænd Forstaaelse af, at der var visse Ting, de maatte tage med i Købet, hvis de vilde handle direkte med Englænderne. Det lykkedes over Forventning, fordi man af nationale Grunde ønskede at emancipere sig fra Hamburg og derfor paa Forhaand var velvilligt stemt overfor Repræsentanterne for de engelske Huse, selv om de gav mange Anledninger til Klage og Krigen langtfra udelukkede Forbindelse med Hamburg. Repræsentanter derfra berejste stadig Landet, enten de kom direkte op over Jylland, naar Fjendtlighederne var indstillet, eller de maatte gaa en Omvej over Havnebyerne ved Østersøen. Tietgen slaar undertiden Følge med en Kollega fra Hamburg og faar endogsaa engang fra sit Firma Paalæg om at komme godt ud af det med de Rejsende derfra. Der er ingen Følelse af, at det er Hamburg og England, der kæmper om det danske Marked. Tværtimod er Manchesterfirmaet ivrigt for at staa sig godt med Hamburg og værne om sit Navn der. Naar de danske Kunder lod Tratterne gaa uaccepterede tilbage til Hamburg af den ovenanførte Grund, er de i Manchester straks betænkelige ved, hvad man siger til det der. Det var væsentlig over Hamburg, den engelske Import var kommet ind paa det danske Marked; derfor gik saa godt som hele Pengeomsætningen endnu over denne By. Og det var Købmændene i Jylland i alt Fald i den Grad indstillet paa, at naar de betalte kontant i engelske Penge, lod de ogsaa dem gaa til Hamburg i Stedet for direkte til Manchester; men de Udgifter, den Omvej kostede, fandt Tietgens Firma ingen Grund til at paatage sig. Og det havde ogsaa ved Siden af sin faste Forbindelse i Hamburg Firmaet I. H. Hedemann i København som en Slags Repræsentant der, hvortil det sendte Varer og Prøver; men dette Hus tog sig dog navnlig af Manchesterfirmaets Pengetransaktioner, mens det kun undtagelsesvis optraadte som Sælger af dets Varer.

En Ting, der ogsaa voldte Tietgen mange Besværligheder som Rejsende, var den skødesløse Udførelse, Ordrene fik i Manchester. Der er stadig Korrespondance om Klager i den Anledning. I et en-

kelt Brev indrømmer de hjemme i Manchester, at fire Firmaer har klaget med Rette, deraf to over, at Ordrene er blevet forkert ekspederede. Man synes ikke at have taget det saa nøje og har sikkert heller ikke her været paa Højde med Hamburgerne. Selvfølgelig kunde en Vare være udgaaet paa Lageret, naar Ordren skulde ekspederes, og en Nybestilling kan altid falde lidt anderledes ud; men at gøre Ophævelser derover fandt man urimeligt. Da Tietgen gør opmærksom paa, at en Kunde, der i øvrigt er tilfreds med de modtagne Varer, har faaet 2 Stykker, der ikke er efter Ønske, svarer man ham fra Manchester: »Med saadanne Smaating kan vi ikke regne det saa nøje, og han maa være saa god at beholde dem og bære lidt over med os i saadanne Sager, ligesom han forlangte, at vi skulde vente med Accept, indtil han fik Varerne.« Det sidste faar vi Indtryk af kunde være nødvendigt; men den unøjagtige Ekspedition var det ikke, heller ikke efter Halds Opfattelse. Han skriver til Tietgen fra København, da de begge er i Danmark lige i Begyndelsen af 1851: »Der har vi nu Vrøvl igen angaaende daarlige Udførelse af Klæde Ordrene, og ligeledes gaar det her med Lund & Thorsen¹⁾, som er meget opbragte for vor negligente Udførelse. Hvorledes kan nu dette gaa til? De har jo haft det meste med disse Ordre at gøre; vi eksaminerer ikke vore Varer nøje nok før Afsendelsen, og dette er en stor Fejl; thi har vi Vrøvl herfra, kan vi ingen Erstatning faa fra Fabrikanten og, hvad der er endnu værre, tabe vore gode og bedste Kunder; dette maa sandelig forandres; ellers gaar det aldrig godt.« Der synes at have hersket en vis patriarkalsk Ligegladhed paa Kontoret i Manchester, naar Rahr stod for Styret, og den har Tietgen været saa indlevet i, at heller ikke hans Ekspedition af Ordrene, da han om Efteraaret var i Manchester, har været upaaklagelig.

Ved et lykkeligt Tilfælde, fordi der er blevet sendt Tietgen Kopier af Brevene, er der bevaret en Korrespondance, der fører os lige ind paa Livet af Tingene og derfor aftrykkes, L. B. Jürgensens Brev i den foreliggende Retskrivning, fordi det ikke er muligt at røre ved denne, uden at hele Brevets originale Præg vilde lide derunder; men det maa ikke opfattes som et Eksempel paa, hvordan en Provinskøbmand skrev paa den Tid; det er det ikke. Hans Retskrivning er i det store og hele upaaklagelig.

¹⁾ Endnu eksisterende Københavner Firma.

Odense, 15. Maj 1850

Herren Hald & Rahr in Manchester

Erkjender Modtagelsen af de mig sendte Vare. Og har nu givet Her Gebr Bordier Ordre at antage deres samtlige Tratter paa følgende Maade.

- £ 89— »—10 pr 1 July
- » 35— 3— 1 pr 24 July
- » 171—14— 6 pr ult Septbr

Aarsagen hvorfor jeg har antaget den sidste Tratte lidt senere er at de mig sendte Callicos efter min egen Opgiven Alle vare tilfredsstillende Men naar jeg giver dem Op at sende mig 40 nye Mynstre de da sender mig 20 doppelte Stk. Alle brune og hvide. — Saa ligger deri dog en uforsvarlig Handlemaade, og saa lidt Kjendskab til at varetage en Detailist Tarv. havde de deraf sendt mig 6 Stk. da var det tilstrækkelig. — disse ere ikke langtfra for Bønder og for en Dame er det dog langt fra at være noget — Naar de Allene blot seer hen til min Ordre jeg giver dem, seer de dog jeg variere med hvert Stk. jeg opgiver. de hvide blegede Tvistlærreder kommer jeg ogsaa til at tage paa da de ere Alt for tynde. —

Jeg vil nu haabe at de er tilfreds med Ovenstaaende og jeg kan forsikkre dem jeg behandler dem saaledes jeg har mere tab som fordeel ved denne Sendig, saa meget mere som saa mange smukke sager i Hambg. i Aar er i Callicos og dette kan man i deres Heele Sending ikke Øine.

Med megen Agtelse

L. B. Jürgensen.

Manchester, 29. Maj 1850

Herr L. B. Jürgensen,

Odense.

I Besvarelse paa Deres agtede af 15. Maj maa vi rent ud meddele Dem, at vi ikke kan finde os tilfreds hverken med den Negligence, som De i det hele viser mod vore Tratter, eller med den gjorte Proposition at lade acceptere vor Tratte £ 172.14.6 (ikke £ 171.14.6, som De siger) pr. ult. Spt. i Stedet for 3/M. fra 13. April. Den Grund, som De angiver til det sidste Skridt, er lige saa overfladisk som ubillig. —

Naar De af egen Drift har bedet os ved Hr. Tietgen at udsøge 40 Stk. Calicoes for Dem efter den n e s b e d s t e Tykke, saa maa De dog antage det, som denne udsøger, uden at lægge enten os eller ham til Last, om de ikke er enten akkurat, hvad De finder det skønneste eller sælgeligste. — Hr. Tietgen har gjort for Dem, hvad han kunde og kan ikke hjælpe, at der ikke findes noget nyere eller smagfuldere færdigt i Markedet og allermindst 40 Stk. i 40 Mønstre, hvorfor han har sendt Dem kun 20 Stk. $\frac{5}{4}$ St., hvilket jo ikke kan være nogen Genstand, naar De ellers har Brug for Calicoes. Vi anser altsaa denne Sag med de 40 Stk. Cal.'s for aldeles ingen Grund til at forsvare en Prolongation af vor Tratte $2\frac{1}{2}$ /M. sildigere, end vi har trasseret, og vi maa bede Dem at lade den blive accepteret ifølge dens Indhold. Vi kan ikke give vort Samtykke til andet.

Naar vi i Fremtiden ikke kan trassere paa d'Hr. Bordier for Deres Regning, som et Akkreditiv af Købmænd forstaaes — det vil sige, at vor Tratte ved Konnossementets Indsendelse finder prompte Beskyttelse, hvad enten De har modtaget Varerne eller ikke, og ikke lade vore Tratter ligge i Hamburg en hel Maaned og mere, uden at de enten er antagne eller refuserede, saa vil vi hellere renoncere paa denne Slags Forretninger; thi paa den Maade, som De hidtil har ladet vore Tratter gaa i Orden, er det ingen Fornøjelse at arbejde, og hvor ingen gensidig Tiltro ligger til Grund for Forretningerne, der foretrækker vi at være foruden dem.

Vi vil saa gerne som n o g e n gøre Forretninger; men kan det ikke ske paa en agtværdig og kulant Maade, saa overlader vi dem uden Misundelse til andre.

Med Agtelse

E. H[ald] & R[ahr].

Manchester, 29. May 50

Kjære Tietgen,

Odense.

— — — — —

Fra L. B. J. har vi faaet et meget flovt Brev, hvoraf Worm giver Dem indlagt Kopi¹⁾). Paa hans dumme Proposition at lade acceptere pr. ult. Spt., fordi de 20 Stk. $\frac{5}{4}$ prints ikke passer ham, vil vi ikke indgaa. Jeg har i Dag skrevet ham som indlagte Kopi viser eller om-

¹⁾ Der ved en Paategning betegnes som fuldstændig bogstavret.

trent saaledes, og han kan nu tage det, som han vil. — Vi vil ikke gøre Forretninger med nogen i Odense, uden at de ved Orderens Optagelse erklærer sig villig ved Modtagelse af Konnossement at ville acceptere, enten de saa har Varerne eller ikke. Kan vi ikke gøre Forretninger paa en saadan Maade, som af alle (ordentlige Maader) endnu er den mindst kulante — da et Akkreditiv skal være den eneste Maade at arbejde paa med Provinserne — saa vil vi hellere ingen Kunder have blandt de Odense Herrer Manufakturister; vi har nu længe nok været Prøveklud for dem og er kede af det. Kan De ikke ved paa en beskeden og agtværdig Maade faa Ordre, saa ønsker vi dem ikke enten ved Overbærelser, Overtalelser eller Ydmygelser end sige ved Opofrelser af Penge eller Risiko. Vi ønsker kuns, at Folk skal have samme Tillid til os, som vi skal have til dem; men de Herrer i Odense er saa langt fra at have vist os Tillid, at det er nærmere det modsatte.

— — — —

Med L. B. J. maa De nu se, hvorledes De bedst arrangerer det — *of course* vi maa jo rette os lidt efter ham, men $2\frac{1}{2}$ M. Prolongation er lige saa *shabby* som ubillig — og hvad maa Gebr. Bordier og andre i Hamburg tænke om saadanne *transactions*? Imidlertid hvad De gør i Sagen er os ret! Men det er for sidste Gang, vi indlader os med Herr L. B. J. paa Forretninger med et intetsigende Akkreditiv, som aldeles ikke eksisterer, naar vore Veksler præsenteres.

— — — —

E. H. & R.

Som vi har kunnet skimte gennem Halds Brev ovenfor, var Tietgen ikke det eksemplariske unge Menneske paa Kontoret, som han vel ogsaa kun eksisterer i Principalernes Drømme. Han var heller ikke nogen eksemplarisk Rejsende i den Forstand, at hans Ordre og Rapporter altid indgik regelmæssigt og i mønstergyldig Orden. Han faar derfor ogsaa af og til et lille Hip fra Manchester som f. Eks.: »Gør endelig Deres Ordre saa lidt tvetydige som muligt og giv os *full particulars* af alt«. Det er ikke en Instruktion til ham ved Begyndelsen af hans første Rejse, men skrives til ham paa hans anden Rejse, og lidt senere hedder det: »Vil De ikke for Eftertiden vedføje Priserne i Deres Ordre; det er altid en Rettesnor for os herhjemme«. Han hængte heller ikke altid lige godt i, naar han rejste

for Firmaet. Engang havde han et saa behageligt Ophold i Aarhus, at han »nu og da forsømte en halv Dag med at more sig«; men værre var det dog, da han paa sin anden Rejse kom hjem til det kære Fyn i Julemaaned.

Han var kommet tilbage til Manchester fra sin første Rejse en af de allerførste Dage i August Maaned, og i Begyndelsen af November er han igen af Sted, og inden Maanedens Slutning har han allerede den første Opstrammer. Da Cheferne ingen Ting hører fra ham i Manchester, skriver Raundrup til ham, at Rahr vil gerne vide, om han er i Live eller ej, og da han bliver ved med at være forsømmelig med at holde dem underrettede, skriver de til ham, at de maa ret meget bede ham om for Fremtiden ikke at behandle dem saa fremmed paa saa lang Tid. Denne »Snyder«, som Tietgen kalder det, faar han i Odense, hvor han har været i otte Dage, uden at han har et Ord at berette derom. Han er straks klar over det uheldige og sender Rahr et privat Undskyldningsbrev. Han farer de følgende Dage rundt til Kerteminde, Nyborg, Bogense, Middelfart, Assens og Faaborg og var hvert Sted en Dag »uden at gøre mindste Forretninger noget af Stederne«. Det var der heller ikke saa meget at berette om til Manchester, og da han nu endelig er paa Sydfyn, maa han en Dag til Tiselholt. Derefter er han i Svendborg og Rudkøbing, hvor han har det rart sammen med Postmestre, Læger og Apotekere, og endelig holder han en Uge Juleferie paa Tiselholt. Afslutningen er »et mindre behageligt Brev fra Manchester«.

Stemningen derovre har vi et godt Udtryk for i et Brev fra Raundrup. Han skriver: »Rahr skrev Dem sidste Torsdag og har formodentlig givet Dem paa Hovedet for Deres lange Tavshed, hvilket De jo ogsaa har fortjent. H[ald] var især vred; han lovede, han skulde skrive Dem et Brev til, som skulde have baade Næb og Klør I Aften havde han igen ventet at høre fra Dem, men blev atter skuffet, skriv endelig regelmæssigt, om De intet har at sige; Rahr bemærkede, at det lod til, Herr Tietgen ansaa det mere for en Fornøjelses- end en Forretningsrejse Vore Fædre undrer sig over de mange Penge, De bruger«. Der har ikke været meget at gøre i de fynske Byer op mod Jul, og Hjemmet og Julen har gjort Resten. Men det hele er kun et Intermezzo, der viser, at Tietgen er et ungt Menneske, for hvem der ogsaa er andet i Verden end blot Forretninger.

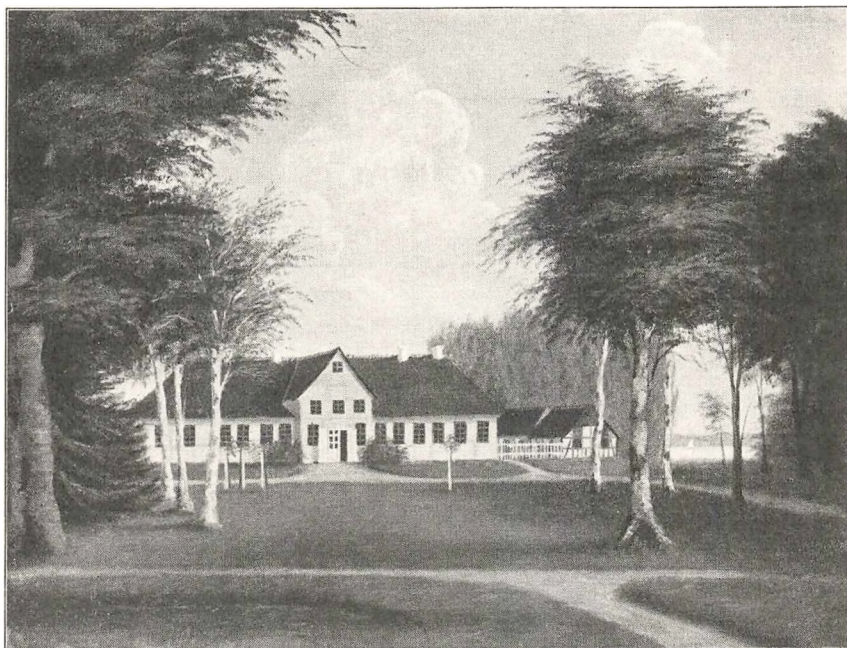

Tietgen blev heller ikke altid betjent paa bedste Maade af sit Firma. Da han engang klager over, at han ikke bliver holdt ordentligt underrettet, svarer Raundrup ham: »Deres Beskyldning, for at vi ikke holder Dem underrettet om Tvistpriserne, fortjener jeg ikke. Hvis jeg ikke tog mig af det, fik De maaske Brev hvert Fjerdingaar«. Halds Forklaring lyder saaledes: »Tvistmarkedet er uforandret siden vor sidste Beretning, hvoraf vi ingen sendte Dem, da vi havde faa nok for de af vore Kunder, vi maatte sende til, og De jo altid kan faa et Eksempplar af en og anden, som har benyttet det«. Tietgen har altsaa klaget med Rette; for det var dog lidt flovt for ham at skulle holde sig underrettet hos Kunderne, i Stedet for at det skulde være ham, der holdt dem à jour; men Firmaet havde et vist Hang til at spare lidt vel meget paa Skillingen. Engang undlod det at sende Prøver paa Grund af den høje Brevporto. Det var heller ikke nemt at gaa ud og skaffe Ordre efter følgende Meddelelse fra Hald: »Da jeg har givet Rahr en lignende Opgave¹⁾, er det ikke værd, De sælger mere end det halve af Kvantummet og dette endog kun betingelsesvis, d. v. s. hvis det ikke alt er disponeret over, naar Deres Ordre indløber«. Der kunde derfor være Grund til at skrive »Prøver uden Forbindtighed« paa Ordrekopierne, som Tietgen engang fik Paalæg om.

I det store og hele var der et udmærket Samarbejde. Man kendte hinandens Maade at tage Tingene paa. Der herskede derfor mellem Cheferne og Medarbejderne en vis familiær Tone, der ikke forhindrede, at man sagde hinanden Sandheden, men paa den anden Side ogsaa udelukkede Rivninger. Og der er ingen Tvivl om, at Tietgen var Firmaet en god Mand som Rejsende. Ser vi bort fra den ovenfor omtalte Julerejse, »som *unter uns* gesagt var jammerlig«, som Firmaet udtrykker sig overfor Tietgen, gjorde han gode Forretninger. Straks ved Begyndelsen af den første Rejse skriver Hald til ham: »Det glæder mig, at De gør saa gode Forretninger, bliv kun saaledes ved«. Og en anden Gang, da baade han og Rahr er paa Rejse i Danmark, gaar Ordrene rigeligt ind, men der tilføjes: »Rahrs Ordre er smaa i Aar«. Men Tietgen var ogsaa Firmaet en god Mand ved Ordningen af de mange Uoverensstemmelser, der var, navnlig til at begynde med. Ved sin Afrejse fra Manchester første Gang, siger Tietgen, fik han af Rahr kun Instruksjonen: »Handl efter Konduite«.

¹⁾ Meddelelse om Priser.

Ganske vist fik han udførlig Besked om Firmaets Opfattelse, som det fremgaar af den ovenfor aftrykte Korrespondance, men det blev Enden, at det overlodes til ham at arrangere sig med Kunderne bedst muligt, og det gjorde han saa godt, at Firmaet stod sig udmærket derved. Det tog derfor ogsaa i vid Udstrækning Hensyn til hans Henstillinger, saa han fik meget frie Hænder. Det vidner om stor Tillid til en ung Mand paa 21 Aar; for ældre var Tietgen ikke,

Tiselholt. (Efter Maleri).

da han begyndte at rejse. Men der var god Grund til det; for det lykkedes ham, som han selv siger, »at drive Forretningen i høj Grad op her i Danmark«. En af Grundene dertil var, at han var en levende Prøvekollektion; thi, som han selv siger, hjælper de medbragte Prøver ikke i et af ti Tilfælde; »det allermeste ligger i, at man ved, hvad der i Manchester er at faa, saa at man kan gøre Folk det begribeligt«. Saadan byggede han Bro mellem Kundernes Ønsker og, hvad der var at faa, og kunde derigennem tilfredsstille dem paa en hel anden Maade end den Rejsende, der kun demonstrerede sine Prøvekasser.

Foruden i Danmark forsøgte han paa Rejsen hertil at gøre Forretninger i Køl'n; men det blev ikke til noget videre; thi »de Asener, som duer noget, er saa storsnude, at det knap er til at udholde«. Over Danmark udstrakte hans Rejser sig een Gang til Norge og et Par Gange til Sverrig, uden at han havde synderligt Held med sig, skønt Firmaet i Forvejen stod i Forbindelse med en hel Mængde Huse der. Hans Opgave var derfor der heller ikke alene at samle Ordre, men ogsaa at faa Folk, der rejste til England for at gøre Indkøb, til at besøge E. Hald & Rahr. Ogsaa større Manufakturhandlere i de danske Provinsbyer tog jævnlig derover for paa Stedet selv at udsøge deres Varer. Naar det ikke gik for ham i Norge, som Faren mente, han var den første, der havde berejst for engelsk Regning i denne Branche, var det, fordi han kom derop paa et saa sent Tidspunkt, at der kun var »vindige Ordre . . . at opsnappe her og der som Marodeuers, andre har ladet glippe mellem Fingrene«. Saadan udtrykker Firmaet sig, der ærgres sig over at have ofret Penge paa den Tur; tilmed havde de haft god Brug for Tietgen i Manchester i den travle Foraartid. En anden Gang, da han er kommet til Göteborg, hvor han ligeledes var kommet for sent op den første Gang, bliver han kaldt hjem til Manchester, »hvor man paa Grund af de mange fremmede, der var til Indkøb, savnede min Nærværelse«. Man mærker, i hvilken Grad han var blevet Bindeleddet mellem sit Firma og Kunderne, der under deres Besøg i Manchester har holdt sig til ham, som de kendte og havde Tillid til. Selv siger han i Forbigaaende: »Vi havde saa mange fremmede ovre, som alle laa mig paa Nakken«. Man kunde i Virkeligheden ikke undvære Tietgen til Sverrig og Norge, og derfor blev Rejser derop Lejlighedsture, der ikke kunde give noget Resultat. Og risikere noget ved at afvige fra sine Betalingsprincipper vilde Firmaet heller ikke. Da Tietgen kommer med Forslag i den Retning, svarer Rahr: »Den omtalte Betalingsmaade med at trække 3/M. paa Norge betalbar Christiania og lade disse Veksler ligge til Forfald holder jeg aldeles ikke af og vil hellere være foruden Ordre fra saadanne Folk, som ikke kan give Akkreditiv paa London«.

I Danmark berejser han først og fremmest Fyn, Sønderjylland og baade Vest- og Østkysten af det sydlige Jylland. Paa Vestkysten kommer han ikke ud over Varde; paa Østkysten derimod naar han en enkelt Gang op til Aalborg. Paa sin første Rejse faar han Besked

om ikke at rejse til Sjælland, da det er Seidelins¹⁾ Revier; ham vil Firmaet ikke modarbejde, da han er dets Ven. Senere rejser han ogsaa der. Som Regel gik Turen til Danmark over Hamburg og paa Grund af Krigstilstanden derfra over en af Østersøhavnene enten Kiel, Lübeck eller Wismar til Fyn eller København, som Planen nu var. Først i 1852 rejser han fra Hamburg lige op over Holsten og Sønderjylland. Den direkteste Vej til Hamburg var over Hull. Den benyttede han ogsaa den første Gang; skal han til Köln, rejser han første Gang over London-Dover-Ostende, den anden Gang over Southampton til Rouen, hvor han besøger en Skolekammerat fra Odense, og videre til Paris for ogsaa at lære Frankrig at kende. I 1851 tager han over London for at se Verdensudstillingen der, den første i sin Art. Saaledes udnytter han Rejserne til at udvide sin Horisont.

Som Regel gaar han paa Rejse sidst i Maj eller lige i Begyndelsen af Juni, naar Foraars travlheden i Manchester er forbi. Omkring 1. August er han hjemme igen for at være med til at ekspedere Efteraarsordrerne og tager saa som Regel af Sted igen i November paa den længere Vinterrejse, fra hvilken han skal være tilbage, til der bliver travlt omkring 1. April. Det var ikke lutter Fornøjelse at rejse den Gang, hvor Skibenes Komfort var saa som saa, og hvor det gik i Vogn fra By til By undertiden om Natten, hvor man saa maatte tage sin Søvn i Vognen undervejs. Paa sin første Rejse faar han sig da ogsaa en ordentlig Forkølelse og dertil en forretningsmæssig Formaning fra »Fædrene« i Manchester: »Naar De har forkølet Dem, maa De endelig passe paa, at De bliver vel igen og ikke rejser om Natten paa Helbredets Bekostning — dette er dyrere end at ligge stille et Par Dage for at komme sig«. Og samtidig overlader de til ham selv, om han vil vove sig ned i Sønderjylland. Det gjorde han, uden at der skete ham andet, end at man i Tønder behandlede ham, som om man antog, han kunde være dansk Spion. Forulempet blev han dog ikke. Hald derimod var paa en af sine Rejser i Tyskland Genstand for direkte Forfølgelse. Den værste Tørn, han tog i sin egentlige Rejsetid, var Turen fra Stockholm til Jönköping i Februar 1852, hvor han en enkelt Gang var i Livsfare, da den ene Hest faldt for Vognen i et Sving, hvor Vejen gik ned ad en stejl Bakke; den rev den anden med sig og begge gled under Rækværket ud over Fjeld-

¹⁾ Manufakturhandler i Holbæk; flyttede senere sin Forretning til København.

siden. Rækværket forhindrede imidlertid Vognen i at gaa samme Vej. Var Uheldet passeret et Par Minutter før, var det gaaet galt, da Rækværket var i Stykker der.

Om Rejselivet siger Tietgen: »Det blev en ny Skole i Menneskekundskab — en Skole, der for Købmanden er fuldt saa nødvendig som anden Skolegang — og jeg beholder i taknemlig Erindring mange af de Bekendtskaber, jeg gjorde paa disse mine Rejser, og adskilligt af det, jeg dengang lærte«. At Tietgen under sit Rejseliv har udvidet sit Kendskab til Varer, Transport- og Omsætningsforhold, er saa selvfølgelig, at det knap behøver at nævnes. Selv gør han det kun ganske undtagelsesvis. Hovedudbyttet af Rejseaaarene er Menneskekundskab, som han jo ogsaa selv stiller i Forgrunden. At faa Kundterne til at købe og navnlig at faa dem stillet tilfreds i de mange Tilfælde, hvor Varerne ikke var prøvesvarende, kommet for sent til Sæsonsalget o. l., var en daglig Opøvelse i at trænge til Bunds i Menneskenaturen, skulde der naas Resultater. Han mødte ikke uforberedt dertil. Hans Ungdom i Odense og Opholdet i Manchester havde udviklet medfødte Anlæg, saa han bogstaveligt talt fra første Færd var i Stand til at faa al Ting ordnet i den Grad til Firmaets Tilfredshed, at der aldrig i den store Korrespondance en eneste Gang falder et eneste indvendende Ord; det bruger ham tværtimod som Ekspert i at ordne Vanskeligheder og lægger ovre i Manchester hans Rejserute derefter.

Han nøjes ingenlunde med den Skole i Menneskekundskab, hans daglige Arbejde gav ham. Han er altid sammen med Mennesker. Hver By, han kommer til, har han Bekendte i, som han opsøger, er sammen med og bliver inviteret af. Overalt har han mindst en god Ven eller Familie, han glæder sig til at tilbringe udbytterige Timer sammen med, og har han det ikke i Forvejen, saa faar han det. Han kommer i Lag med alle mulige Slags Mennesker og kan snakke med dem alle sammen; eller maaske er det alle, der holder af at komme til at snakke med ham lige fra Skydsguten i Norge, der betror ham alle sine Kærestehistorier, til Landgreven af Hessen. Han faar derigennem en fænomenal Evne til at færdes blandt Mennesker og til at danne sig en Opfattelse af dem. Paa det Punkt er intet givet for ham paa Forhaand. Paa en af sine mange smaa Afstikkere til sit kære Tiselholt træffer han engang et Par Søskende fra København, der er paa Besøg der. Han faar straks at vide, at det er nogle skrække-

lige Mennesker til at gøre Nar ad alt. Tietgen lader sig ikke spise af med den Besked, men iagttager dem meget nøje og kommer til det Resultat, at det kun er landlig Vigtighed, de haaner, og det holder han med dem i.

Han udvikler sig til en fin Iagttager af Mennesker og søger at lære at forstaa dem og faar et fint Øre for, hvor forsigtigt man skal bruge Sproget i Omgang med Mennesker. Paa en af sine Rejser træffer han sin gode Ven Tyskeren Poeschmann, der lige er blevet gift; der falder et ubesindigt Ord mellem de nygifte. Tietgen føler det straks som en lille Flænge i den ægteskabelige Lykke og var lige ved at faa Taarer i Øjnene. Han udnytter ogsaa Rejselivet til aandelig Paavirkning og Udvikling. Saavel Kortspil, Dans og anden Morskab tog han med, naar det faldt for; men han slaar ikke sin Fritid ihjel dermed. Som allerede berørt, faar han læst en hel Del. Kan han komme til det, overværer han gerne Koncerter og gaar i Teater; han sidder der ikke blot for at faa Tiden til at gaa, men søger at udvikle sin Smag ved at gøre sig Rede for, hvad der er godt og hvad der er daarligt. Han har paa sine Rejser hørt Bull spille og set Fru Heiberg optræde. Desuden er han altid optaget af den Natur, han rejser igennem, og han kommer aldrig til en By, uden at han søger at se, hvad der er af seværdigt der, og danne sig et Indtryk af Byen. Og som vi har set, lægger han sine Rejseruter, saa han kan faa set det mest mulige. Og det er ham et Tab, naar han kun faar Lejlighed til at se Southampton i Maaneskin og Kalmar ude fra Skibet.

Hvor god en Skole, Rejsearene var ham, blev han dog forholdsvis snart træt af at rejse. De mange Impulser, det skiftende Liv gav, fik Tanker og Ideer, hvortil Spirerne var lagt i Manchester, til at gro, og den Udvikling, han gennemgik i disse Aar, der gjorde ham fra en rask Kommis til moden Mand, afklarede hans Sind, saa han næsten lidt utaalmodig begyndte at indstille sig paa selv at forme sin Fremtid.

XIII

TOLD

I Rejseaaarene falder Tietgens første Deltagelse i den offentlige Debat. Det var et Toldspørgsmaal, der kaldte ham frem. Alle-rede i hans Læretid i Odense blev hans Interesse vakt for Toldforhold. Han blev nemlig sat til at varetage Firmaets Toldbodsforretninger og siger derom, at »deres Besørgelse var en overordentlig god Lære, især fordi Toldloven af 1838 havde mange og yderst komplicerede Positioner«, og han føjer dertil en Skildring af Toldforholdene, som de lige havde været: »Kort forinden jeg kom i Lære, var der foregaaet en væsentlig Forandring i Maaden, hvorpaa man fortoldede Varer. Tidligere havde det været Regelen at smugle alt, hvad man kunde, og kun undtagelsesvis — til en vis Grad for Skams Skyld — at fortolde noget. Toldvæsenet forsynede de fortoldede Manufakturvarer med et sort Stempel eller en Etikette, saa at det senere, naar Varerne var tagne paa Lager, kunde undersøges, om de var fortoldede eller ej, og Toldbetjentene indfandt sig ikke sjældent for at anstille Undersøgelser i Lageret. Derfor var Husene indrettede til at forstikke Varerne. Dørene til Køkken og Pige-kammer gik ligesom Panelerne i Kontorerne med Lodder, og der var store underjordiske Rum, hvori det egentlige Lager fandtes. Toldvæsenet patrouillerede ogsaa uden for Byen — i de Tider var der jo Accise — og der fandt undertiden formelige Skærmydsler Sted, og min Principal havde paa Grund af sin Holdning i disse Kampe faaet Tilnavnet »den tapre«. — Disse Forhold ophørte imidlertid omtrent samtidig med, at jeg kom i Lære, og under Christian VIII. begyndte en anden Opfattelse af Borgerpligten at gøre sig gældende, og da min Principal blev Raadmand . . ., blev Smugleri ikke længere anset som passende for ham«.

Med Borgernes Deltagelse i det kommunale Styre fulgte Forpligtelser over for Samfundet, og den stærke politiske Bevægelse gjorde den Stat, som man haabede snart selv at skulle styre, langt mere respekteret end før, da den næsten udelukkende betragtedes som en Hæmmer og Udsuger af al privat Foretagsomhed. Men et Udslag af

det friere Syn ogsaa paa Erhvervslivet, der i Trediveerne begyndte at trænge igennem, var allerede Toldloven af 1838, der ryddede op i en hel Mængde Særrettigheder, der var lige saa mange Uretfærdigheder mod dem, der ikke nød godt af dem, og som de delvis dækkede sig imod ved Smugleri. Alligevel blev endnu en Del Privilegier staaende, og nye kom til, naar man mente, at Erhvervslivets Trivsel krævede det. Blandt de sidste var den saakaldte Remission, der gennemførtes i første Halvdel af 40'erne for at faa Københavns oversøiske Handel i Gang igen og dermed faa Hovedstadens økonomiske Liv paa Fode efter den lange Stagnationsperiode, der begyndte med den glimrende Handelsperiodes Sammenbrud i 1807. Remissionen var en 25 pCts Godtgørelse af Indførselstolden paa Varer, der var direkte indladet i oversøiske Havne af Skibe, der ved deres Afsejling herfra havde indladet mindst Halvdelen af deres Ladning i dansk Havn til en oversøisk Plads. Denne Bestemmelse kom navnlig Flensburg til Gode, da denne By kunde lade sine Skibe gaa ud med Mursten fra de mange Teglværker i Omegnen, mens det tit faldt Købmændene i København vanskeligt at skaffe en Udladning, der paa oversøiske Pladser kunde afsættes med Fordel.

I de første Aar af 50'erne kom der med den frie Forfatning nyt Liv i Bestræbelserne for at rive de sidste Toldskranker ned og faa de sidste Privilegier udryddet. Den gamle Toldgrænse mellem Kongeriget og Slesvig faldt, saa Landet til Ejderen blev en Toldenhed. Accisen, der svaredes af Indførslen til Købstæderne, bortfaldt, og de enkelte Toldprivilegier, der endnu fandtes hist og her, var man ude efter. Blandt dem var Remissionen, der var blevet endelig gennemført i 1844 for et Tidsrum af 5 Aar. Da imidlertid Flensburg af de ovenanførte Grunde havde et Særstandpunkt med Hensyn til de Bestemmelser, der var knyttet til Erholdelsen af den, og man under Krigen ikke fandt Byens Interesser tilstrækkeligt repræsenterede paa Rigsdagen, blev Bestemmelserne om Remissionen fornyet for et eller to Aar ad Gangen. Da Ministeriet i Rigsdagssamlingen 1852—53 paa ny androg om Forlængelse, gjorde man i Folketinget et Forsøg paa at faa Sagen endelig afgjort, og 1. Behandling sluttede derfor en af de sidste Dage i Oktober med Nedsættelse af et Udvalg. Umiddelbart forinden var Forslaget om Ophævelsen af Toldgrænsen mellem Danmark-Slesvig paa den ene og Holsten paa den anden Side til 1. Behandling i Folketinget; for at gennemføre denne var det nødven-

digt at forandre nogle af de for Danmark-Slesvig gældende Toldsatsers. Ogsaa her blev der nedsat et Udvalg.

Tolddebatten i Rigsdagen og den Diskussion, der sluttede sig dertil i Aviserne, har givet Tietgen Lyst til at pege paa et Forhold, der angik ham som Repræsentant for et engelsk Firma. Han langede ud efter et af de Privilegier, der havde overlevet Toldloven af 1838, og et Indlæg i den Retning var altid kærkomment i Fædrelandet, hvor vi finder hans Artikel under hans Forbogstaver den 17. Nov. 1852. Fabrikanterne J. H. Ruben og T. Güllich, der opfattede det som et Angreb paa dem, svarede den 4. Dec., hvorefter Tietgen under Bevarelse af sin Anonymitet afsluttede Debatten den 5. Jan. 1853. Det hele former sig som en lille Tolddiskussion og aftrykkes derfor her.

Da om kort Tid en Forandring af den nugældende Toldlov vil blive Genstand for Behandling af et Udvalg af Rigsdagen, tillader Indsenderen sig at gøre opmærksom paa en Toldsats, der er lige saa ubillig, som den er trykkende, og hverken fra det ene eller det andet Synspunkt kan forsvares. Det er Forskellen mellem Tolden paa ufarvede og farvede Bomuldsvarer, nærmest med Hensyn til farvede Shirtings og Stouts, Varer, som vistnok fortjener Opmærksomhed, da Forbruget heraf er større og mere omfattende end af nogen anden Sort Manufakturvarer, idet de anvendes saavel ved den fattiges som ved den riges Klæder, af Barnet som af Oldingen.

Ublegede Stouts og Shirtings betaler, naar de indføres til Forbrug i ubleget Stand, 15 Sk. pr. Pd. i Told, hvorimod, naar de indføres til Farvning og Appretering, denne ved Tilbagebetaling nedsættes til 10 Sk. pr. Pd. Farvede Stouts og Shirtings betaler derimod 32 Sk. pr. Pd.; Beskyttelsestolden bliver altsaa 22 Sk. pr. Pd.

Nu koster Farvning og Appretering i England af et Stykke paa ca. 60 Alen 3 Mk., og dette antaget til en Mellemvægt af 8 Pd., bliver Resultatet, at Beskyttelsestolden udgør næsten 4 Gange Værdien af den foretagne Proces. Og, naar man spørger, hvilken vigtig national Industrigren man ved denne enorme Told har haft til Hensigt at beskytte, da bliver Svaret: 2, siger to Farverier i København.

Men, forsaavidt som disse tvende Farverier kan anses at udvikle nogen national Industri, som fortjener Beskyttelse, kan en saadan kun bestaa af det ved Farvningen og Appreteringen anvendte Ar-

bejde; thi Farvestofferne maa dog for Størstedelen hentes fra Udlandet. Men af de 3 Mk., som denne Proces koster i England, udgør Arbejdslønnen allerhøjest $\frac{1}{3}$ eller omtrent $\frac{1}{4}$ Skilling pr. Alen. Da nu Arbejdslønnen i Almindelighed er lavere i Danmark end i England, og vore Farvere i denne simple Proces ikke kan antages at staa tilbage for de engelske, saa bliver følgelig denne Mark pr. Stk. eller $\frac{1}{4}$ Sk. pr. Alen hele den nationale Industri, som er Formaal for Beskyttelse, d. v. s. for at beskytte en Industri, som er af en Marks Værdi, paa-lægger man en Told, som er 11, siger Elleve Gange saa stor. Ved et saadant Forhold lader sig næppe engang den almindelige Sofisme til Forsvar for Beskyttelsestold anvende: »at Arbejdslønnen bliver i Landet«; ikke heller kan man antage, at det her i Landet farvede sælges til billigere Pris end det i farvet Tilstand indførte; thi herimod taler noksom den Kendsgerning, at næsten Halvdelen, nemlig alle de finere og mellemfine Sorter, endnu indføres i farvet Tilstand, og denne Forskel gaar altsaa i disse tvende Farveres Lomme.

Indsenderen tillader sig derfor at foreslaa følgende Forandring i den nugældende Toldlov: »at alle ensfarvede Bomuldsmanufakturvarer ansættes i Told lige med ufarvede, d. e. til 15 Sk. pr. Pd.«; men at derimod alle mønstrede eller trykte Bomuldsvarer vedbliver som hidtil at betale 32 Sk. pr. Pd.

Troede man sig endda forpligtet til nogen Slags Begunstigelse for de 2 i København værende Farvere og Appretører, saa kunde man jo for et vist Tidsrum, f. Eks. 5 Aar, lade den nuværende Bestemmelse vedblive: at disse ligesom nu erholder 5 Sk. pr. Pd. tilbagebetalte; dette vilde i Sandhed være Frist nok for vedkommende til at forandre deres Arbejdsprincipper i Overensstemmelse med de for andre Næringsveje gældende.

At Finanserne derved ikke vil lide noget Afbræk, derom kan man være overbevist, da Forbruget snart vilde tiltage saa meget af de sværere Sorter, som Beaverteen og Moleskin, som nu næsten ikke kan indføres, fordi Tolden ofte overstiger 66 pCt. af Værdien, da en forhøjet Indtægt snarere vilde være Følgen.

Ogsaa i en anden Henseende vilde en saadan Forandring være hensigtssvarende, nemlig for Slesvigs og Holstens Vedkommende, hvor de nævnte sværere Sorter af Bomuldsvarer (Beaverteen og Moleskin) næsten udelukkende udgør den simple Mands Arbejdsdragt, og der-

for ved Toldlinjens Forlæggelse til Ejderen den stedfundne Forhøjelse af Tolden paa denne Artikel (der tidligere betalte som foreslaet 15 Sk.) i Slesvig fremkaldte megen Misfornøjelse.

C. F. T.

Nogle Bemærkninger i Anledning af Hr. C. F. T.'s Forslag om Tolden paa ensfarvede Bomuldsmanufakturvarer.

I Fædrelandets Nr. 269 har en Hr. C. F. T. anket over, at den nu-gældende Told paa ensfarvede Bomuldsmanufakturvarer, 32 Sk. pr. Pd., er for høj og foreslaet denne nedsat lige med Tolden paa ufarvede til 15 Sk. pr. Pd.

Da hans Artikel imidlertid indeholder et Angreb paa undertegnede Fabrikanter, haaber vi, at den ærede Redaktion af Fædrelandet, uagtet vi ved, at den ikke er nogen Ven af Beskyttelsessystemet, ikke vil nægte Optagelse af disse Bemærkninger, saa meget mere som en retfærdig Bedømmelse i Sagen ikke kan fældes efter Hr. C. F. T.'s Artikel, da denne vrimler af urigtige Paastande og fejlagtige Oplysninger.

Naar Hr. C. F. T. saaledes debiterer, at Farvning og Appretering af et Stk. Tøj paa 60 Alen i England kun koster 3 Mk., da gælder dette kun om de ganske simpelt farvede Tøjer; thi lægges samtlige Farver til Grund for Beregningen, bliver Gennemsnitsprisen ca. 8 Mk. pr. Stk. Ogsaa er det urigtigt, naar han anfører, at Mellemvægten af den nævnte Varesort er 8 Pd. pr. Stk.; thi den er 5 à 6 Pd. Dette gør en betydelig Afvigelse i Hr. C. F. T.'s Regnestykke.

Lige saa urigtig er hans Formening, at vi skal kunne konkurrere med Englands store Fabrikker, der har et ganske anderledes Marked, og hvis raa Materialier, Kul og Maskiner m. v. koster mindre end her. Ogsaa er det en ubevist Paastand, at Arbejdslønnen er billigere her end i England; tværtimod trøster vi os til at bevise, at kun paa faa Pladser i Europa er Driftsomkostningerne ved Fabrikindustrien saa store som her.

Hr. C. F. T. gør os Uret ved at sige, at det her i Landet farvede ikke sælges billigere end det i farvet Tilstand indførte; thi vort Fabrikat er virkelig meget billigere. Herom kunde han let have forvisset sig, naar han, hvad der havde været hans Pligt, forinden han raabte paa, at vi har en overdreven Fordel, og at Toldbeskyttelsen

alene kommer os, ikke Konsumenterne til gode, havde erkyndiget sig hos erfarne Handlende. Her at ville oplyse saadant ved at sammenholde fremmede og vore Prisnotaer vilde intet nytte, da Publikum dog ikke vilde kunne gøre nogen paalidelig Sammenligning, naar ikke Prøver haves ved Haanden.

Unøjagtigt er det ogsaa, naar Hr. C. F. T. siger, at Toldremissionen: $4\frac{2}{5}$ Sk. pr. Pd., udelukkende tilflyder os; thi enhver Købmand, som indforskriver hvide Kattuner og lader dem farve i hvilket som helst dansk Farveri, har Adgang til denne Godtgørelse.

Vi vil ikke forsvare noget højt Toldbeskyttelsessystem, men at et saadant Forslag, som Hr. C. F. T.'s er forkasteligt, tror vi, at enhver vil indrømme; thi dette Forslag gaar jo ligefrem ud paa, at Farvning og Appretering af hvide Kattuner slet ingen Beskyttelse skal nyde. I Konsekvens hermed skulde al Told ophøre; men ingen fornuftig Mand vil kunne finde det klogt, om Danmark, der er omringet af Lande, som alle i mere eller mindre Grad beskytter deres Fabrikker, skulde indføre Frihandelssystemet i videste Betydning.

Hr. C. F. T. har ogsaa selv frygtet for, at hans Forslag var for radikalt, og har derfor henstillet at lade Remissionen tilflyde os endnu i 5 Aar. I denne Tid, mener han, at vi kan »forandre vore Arbejdsprincipper i Overensstemmelse med de for andre Næringsveje gældende«.

Nej, gode Hr. C. F. T., det lader sig ikke gøre; vi kan ikke forandre vore Arbejdsprincipper saaledes, at vi kan, uden Beskyttelse, konkurrere med Udlandet, og ved De derfor, hvad Følgen vilde blive, hvis Deres Forslag blev til Lov — som Gud forbyde — vi blev nødsagede til at nedlægge vore Fabrikker, og de ca. 50 for største Delen gifte Arbejdere, som vi beskæftiger, blev brødløse.

Det fremgaar i øvrigt af Hr. C. F. T.'s citerede Udtalelse, at han er meget lidt inde i vor Toldlovgivning, naar han antyder, at vi, efter 5 Aars Forløb, vilde arbejde under lige Vilkaar med andre Fabrikanter; thi dette vilde, som berørt, kun blive Tilfældet, naar al Told ophørte; thi, saa vidt vi ved, gives her ikke en eneste Fabrikation, som ikke er beskyttet ved Told. I øvrigt fordrer vi ikke andet end at arbejde under lige Vilkaar med andre Fabrikanter; men i saa Fald kan Tolden paa farvede Kattuner ikke nedsættes betydeligt.

Hr. C. F. T. gør en Beregning, hvorefter han mener, at vor Industri er 11 Gange stærkere beskyttet end selve Industriens Værd. Dette

Regnestykke kan vi spare os at imødegaa, da det er baseret paa hans ovenfor berørte højst fejlagtige Angivelser; men vi kan ved dette Punkt ikke undlade at forsikre Hr. C. F. T., der synes at have den besynderlige Tro, at Tolden kun er til for at beskytte den nationale Industri, om, at der er mangan Vare, hvis Fabrikation bestaar i en langt »simplere Proces« end vor, som nyder en meget højere Beskyttelse.

For dem, der forguder Frihandelssystemet, og tror, at naar Tolden er høj paa en Vare, da lider Folket et føleligt Tryk, tillader vi os at oplyse følgende, som maaske kunde bringe dem til at tvivle om deres Systems Fortrinlighed. Paa Linolie, grøn Sæbe og slemmet Kridt er Toldsatserne f. Eks. saa høje, at de virker som et Forbud; alligevel er Priserne paa disse Varer hos vore Fabrikanter for Tiden billigere end paa nogen anden europæisk Plads. Her ser vi altsaa, at en høj Told ikke skader, men endog fremkalder en stærk indenlandsk Konkurrence.

Vi tror ikke, at Finanserne vil vinde noget ved, at Tolden paa ensfarvede Bomuldsmanufakturvarer blev nedsat betydeligt; thi vel blev Indførslen, naar vi maatte standse, større, end hvad den nu er, men næppe i en saadan Grad, at Toldnedsættelsen vilde ækvivaleres; ej heller vilde Folket vinde ved en saadan Nedsættelse; thi vi sælger, som sagt, vort Fabrikat billigere end det, som indføres fra Udlandet. Da nu i ethvert Fald Fordelene ved en betydelig Nedsættelse er tvivlsomme, medens de skadelige Følger er indlysende, idet mange Arbejdere med deres Familier vilde blive brødløse, haaber vi ikke, at Rigsdagen vil tage en Bestemmelse, der ruinerer vore Fabrikker, berøver Landet en reel Kapital og bringer vor Handelsstand i mere Afhængighedsforhold til Hamburgerne.

Dengang Spørgsmaalet om Nedlæggelsen af den kongelige Porcelænsfabrik var under Behandling af et Udvalg i Rigsdagen, tog man særdeles Hensyn til Arbejderne derved, og vi haaber derfor, at Rigsdagen vil tage lignende Hensyn, naar der røres ved private Fabrikker.

Vi slutter disse Bemærkninger med det Ønske, at Regeringen, hvor Talen er om Toldsatser, ikke alene vil lade disse prøve af Købmænd, men ogsaa af Fabrikanter. Følgerne kunde i andet Fald saare let blive, at ingen ny Fabrikker vil opstaa her i Landet, men at de nuværende vil hensygne og dø, samt at man vil frembringe et Proletariat;

thi Købmandens Interesser er ikke sjældent stik modsatte Fabrikantens.

København, den 25. Novbr. 1852.

J. H. Ruben.

T. Güllich.

Svar paa d'Hrr. J. H. Ruben og T. Güllich's Bemærkninger i Fædrelandet Nr. 284 for 1852.

For at omstyrte Rigtigheden af de Beviser, som jeg i dette Blads Nr. 269 anførte for det urimelige og ubillige i den stedfindende Beskyttelsestold for farvede Kattuner, begynder de Herrer med at benægte Nøjagtigheden af den af mig anførte Beregning og at opstille et andet Forhold, som, om end skønt uvæsentligt, hvad Princippet angaar, dog fremstiller Beskyttelsen i en mindre Grad, end der virkelig er Tilfældet.

Da Talen kun er om de Sorter, som farves her i Landet, har vi her ikke at gøre med andre, og at disse i Henseende til Farver næsten udelukkende bestaar i uægte blaa, sorte, graa og brune (eller de i England saakaldte »*common colours*«, der koster 60 Mk. pr. 60 Alen), derom ved ingen bedre Besked end de Herrer selv; og naar de vil være oprigtige, vil de vist indrømme, at det hele Kvantum, som de aarlig farver af finere Kulører, saasom ægte blaa, lyse grønne, røde osv. ikke staar i større Forhold til de andre end som 1 til 100. Af disse er kun en eneste, som koster 9 Mk. pr. 60 Alen, og derimod ingen af de andre over 6 Mk. For altsaa at komme til en Middelpris af 8 Mk. maa de Herrer forstaa at regne som de Berliner Markører.

Og hvad Kvaliteten angaar, da bliver Forholdet lige saa lidet af dem, som vejer den af de Herrer opgivne Vægt af 5 à 6 Pd. pr. 60 Alen, da herunder kun kan henregnes de allersimpleste Sorter, hvoraf Forbruget, som enhver ved, er meget ubetydeligt.

Jeg vedbliver derfor min Paastand, at Beskyttelsestolden paa disse Varer i Almindelighed er 11 l e v e Gange saa stor som den indvundne Arbejds løn.

At Køberne ingen synderlig Fordel nyder af denne høje Beskyttelsestold, synes mig klart fremgaar af den Indførsel af farvede Varer, som finder Sted; de Herrer vil dog vel ikke forlange, at man skal tro, at vore Handlende foretrækker at købe fra England paa 3 Maaneders Kredit til højere Pris for at købe herhjemme paa 6 til 1 l a v e r e.

At Arbejdslønnen er dyrere i København end i England, er mig rigtignok ubekendt og til samme Tid uforstaaeligt; thi da alle Nødvendighedsartikler er betydelig billigere i København, maatte den naturlige Følge heraf være, at enten den københavnske Arbejder lever i Overflod, eller den engelske er nær ved at sulte ihjel; og at ingen af Delene er Tilfældet, men at hver især har sit tarvelige, og kun tarvelige Udkomme, er velbekendt.

Jeg har ikke sagt, at Finanserne vilde absolut vinde ved en saadan Nedsættelse, men kun anset det for sandsynligt; men at Publikum vil vinde derved, vil dog vel ingen drage i Tvivl; og alle skrækelige Følger, som d'Hrr. forudsiger: at »vore Fabrikker ruineres«, »50 til Dels gifte Arbejdere bliver brødløse«, »Landet berøves en ren Kapital«, »vore Handlende kommer i mere Afhængighedsforhold til Hamburgerne«, er alt sammen kun Talemaader, der reducerer sig til, at d'Hrr. bliver nødt til at nedsætte deres Fortjeneste til, hvad man i Statsøkonomien kalder: den almindelige (eller gængse) Fordel.

Den eneste rigtige Sætning, som det har været mig muligt at udfinde i den hele Artikel, er Slutningen: »at Købmandens Interesser er ikke sjældnen stik modsatte Fabrikantens«, kun er den ikke omfattende nok; den burde hedde: »Forbrugernes Interesse er altid stik modsat Fabrikantens«.

C. F. T.

Med selve det omdiskuterede Spørgsmaal forholdt det sig saaledes. Blandt de Artikler, vi i den glimrende Handelsperiode importerede fra Ostindien, var Kattun. Paa Grundlag deraf opstod der i København Trykkerier og Farverier. Da nu efter 1814 Tilførslen deraf fra Ostindien tog af, dels paa Grund af den ringere Forbindelse med Østen, og dels fordi den engelske Tekstilindustri begyndte at konkurrere de ostindiske Kattuner ud paa det europæiske Marked, gik vore Kattuntrykkerier mere og mere over til at benytte engelske Stoffer. En Hindring derfor var i nogen Grad, at der af de finere engelske Kattuner maatte svares o. 12¹/₂ pCt. i Told mod 4 pCt. af de grovere ostindiske. Det raadedes der Bod paa i Begyndelsen af 20'erne ved en Bestemmelse om, at Indførselstolden nedsattes til det halve for de hvide Kattuner, der indførtes til Trykning, og umiddelbart derefter kom den samme Bestemmelse til at gælde, naar de indførtes til Farvning. Disse Særrettigheder skulde være faldet bort

ved Toldloven af 1838, men blev atter sat i Kraft lige i Begyndelsen af 40'erne for at støtte Industrien. I 50'erne blæste en anden Vind, og Tietgen har været fintmærkende nok til at forstaa at gribe ind i rette Øjeblik og derfor hente Sejren hjem over Konkurrenterne; thi hen paa Sommeren blev Privilegiet ophævet for Færvningens Vedkommende og for Trykningens næste Aar ved en Lov, der ophævede forskellige Smaaprivilegier. Under Behandlingen af den oplystes det for øvrigt, at der ikke mere blev trykt Kattuner her i Landet.

Denne Tolddiskussion giver os et Billede af Tietgen paa det Tidspunkt, hvor han igen er ved at vende tilbage til sit Fædreland. Han er en Mand, der kender sine Varer og ved, hvordan de fremstilles; derpaa bygger han i sit første Indlæg sin Argumentation rent saglig op, saa Urimeligheden ved den gældende Ordning maa springe i Øjnene, og den understreges yderligere af Henvisningen til Slesvig, der paa dette Tidspunkt ligesom gav hans Angreb et vist nationalt Relief; men da Modstanderne blander almindelige toldpolitiske Betragtninger ind i Debatten, saa tager han straks Handsken op, skolet som han er paa dette Omraade fra England, og giver sit Tilsvar et Præg af, at han ogsaa er bevandret paa »Statsøkonomiens« Omraader. Som den, der paa dette Tidspunkt har faaet sin økonomiske Uddannelse i Manchester, var han naturligvis Frihandelsmand, og det var en god Introduktion til dem, der gav Tonen an dengang i København baade i Politik og Handel, et Forhold, man ikke bør overse, naar man vil undersøge Grundene til, at han kom saa forholdsvist hurtigt og let frem herhjemme. Ved hans første offentlige Fremtræden ser vi ham da som en ung Forretningsmand, der ude er blevet præget af Tidens nye Tanker og derfor er parat til at rydde op i gammel Slendrian, og derved falder han netop i Traad med dem, der arbejder for at skaffe disse Tanker Indpas i det danske Samfund, og de havde Fremtiden for sig. Han blev derved fra første Færd placeret paa den rette Side.

XIV

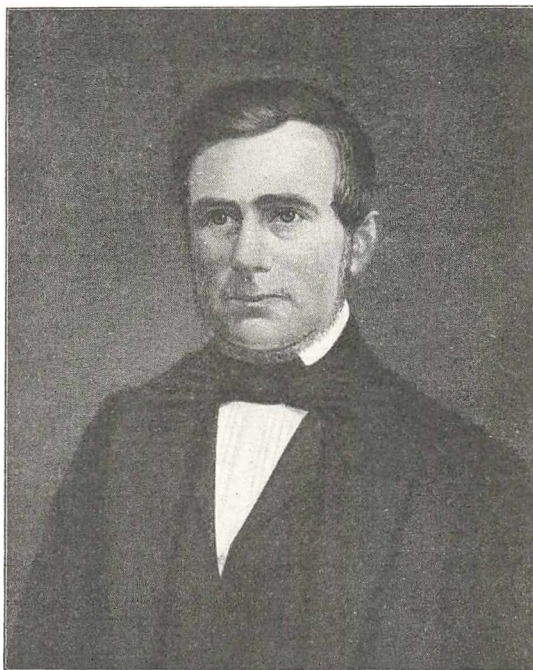
ETABLERING

Den 25. Juli 1850 kom Tietgen for første Gang til København. Han tog ind paa Hotel Royal og gik saa her som overalt i Gang med at opsøge Bekendte, sammen med hvem han besaa Byen. Han var paa Langelinie, i Klampenborg og paa Bakken og er stærkt optaget af Byens smukke Beliggenhed og den herlige Udsigt baade fra Langelinie, Strandvejen og Dyrehaven. Selvfølgelig var han i Tivoli; men han fik ogsaa Tid til at komme paa Oldnordisk Museum, Thorvaldsens Museum og Den kongelige Malerisamling. Og hver Dag tog han sit Bad paa Rysensteen og opdagede til sin store Glæde, at han ikke havde glemt at svømme, skønt det var en 4—5 Aar siden, han havde prøvet derpaa. Da han paa denne Rejse, som vi har set, ikke maatte besøge Kunder i de sjællandske Provinsbyer, har man Indtryk af, at han har lagt Hjemturen over København for ogsaa at lære denne By at kende, og han brugte sig egentlig godt i den Henseende, inden han derfra tog tilbage over Lübeck.

Selvfølgelig besøgte han I. H. Hedemann, et københavnsk Manufakturhus, der som omtalt var hans Firmas Pengeforbindelse i København. Han blev vel modtaget, fik en ret god lille Ordre og var meget sammen med Chefen. Besøget havde altsaa sin Berettigelse som Forretningsrejse betragtet. Men var Formaalet alene at introducere sig hos Huset I. H. Hedemann, gøre Forretninger med det og maaske besøge en enkelt anden Kunde og samtidig faa en Forbindelse tilbage over Hamburg i Stedet for, som hans Chefer havde henstillet til ham, at tage hjem over Hjerting? I anden Forbindelse var hans Opmærksomhed i Forvejen stærkt henledt paa København. Blot et Par Maaneder efter, at han er kommet til Manchester første Gang, skriver en Ven til ham: »I København har ogsaa en Drucker etableret et Hus med engelske Manufakturvarer og gør gode Forretninger; derfor skynd Dem og gør Dem godt bekendt med Forholdene derovre og kom saa og etabler Dem i København, og De vil gøre brillante Forretninger.« Samme Efteraar træffer Faren Hald i København, og denne fortalte ham da, at han tænkte paa et Filial-

oplag i Danmark, naar der nu kom regelmæssig Dampskibsfart i Stand, og Faren lod naturligvis Meddelelsen gaa videre til Sønnen i Manchester. Og mens han er paa denne Rejse, skriver de til ham fra Manchester, at der har været en Hamburger derovre for at skaffe sig Agenturer for engelske Huse i København, hvor han vil nedsætte sig. Naar han saaledes fra alle Sider faar at vide, at der er noget

Proprietær C. U. Jørgensen, Tiselholt.
(Efter Maleri).

at gøre i København, kan man ikke tro andet, end at hans Hensigt med at rejse derover ogsaa har haft det Formaal at undersøge Mulighederne for at skabe sig en Fremtid der. Byen var for Alvor ved at vaagne, efter at Toldskrankerne var begyndt at falde i 40'erne. Den havde dermed faaet de første Betingelser for at blive Centret for dansk Handel med England uden om Hamburg. Og Krigskonjunkturerne gav i alt Fald i Tietgens Brancher disse Fremtidsmuligheder Aktualitet.

Mærkeligt er det derfor, at han ikke med et Ord nævner, at han

omgikkes med Planer om at blive etableret i København. Han har alligevel sikkert gjort det og drøftet det med Hedemann. Et Par Aar senere siger han i alt Fald, at det allerede i flere Aar har været hans Plan. Inden han kom til København, havde han ogsaa andre Fremtidsplaner, og de har maaske paa dette Tidspunkt endnu ikke været helt skrinlagte. Omkring Nytaar 1850, da han først rigtig bevidst begynder at forme sin Fremtid, er han stærkt optaget af at studere de Fabrikker, han som en Forberedelse til sin fremtidige Virksomhed som Rejsende faar Lejlighed til at besøge. Men naar han derved gaar i den Grad i Detailler, som Dagbogen viser, hænger det sikkert sammen med en Fremtidsplan, han ved Nytaarstid udvikler for en Kammerat, hvis Mening han æsker om »i sin Tid at etablere en Fabrik i en eller anden Industrigren«. Vennen er enig med ham i, »at en Multum Fabrik med andre Neumünster Artikler¹⁾ vilde bedst lade sig realisere her i Landet«, og han raader ham derfor til at gøre sig bekendt med Fabrikkerne i denne Branche. Tanken har altsaa allerede antaget en ret konkret Form i Tietgens Overvejelser, og naar han senere hen paa Aaret vil laane en topografisk Beskrivelse og Baggesen, Den danske Stat hos en anden Ven, har han nok stadig arbejdet med Fabriksplanen. Han fik ogsaa herhjemmefra stadig Forespørgsler og Henvendelser, der tyder paa, at man opfattede ham som en Slags Ekspert i Fabriksspørgsmaal.

I Januar 1851 skriver han fra København til Jørgensen paa Tiselholt, der har været noget af en anden Far for ham. Det er altid ham, han henvender sig til i disse Aar, naar han trænger til at lette sit Hjerte og faa et forstandigt Raad. I Brevet hedder det: »Jeg har imidlertid truffet et andet Arrangement, som endnu kun mangler een Persons Approbation, der upaatvivlelig vil følge, hvorved jeg har en sikker Indtægt af omtrent et Tusind Rdr. og Lejlighed og Udsigt til at tjene et eller flere andre desforuden. Jeg er efter den Tilstand, hvori jeg fandt Manufaktur-Forretningen her, meget vel fornøjet hermed, da man saa dog er garanteret mod at komme i den meget ubehagelige Tilstand at sulte ihjel, og jeg endda hermed kan forbinde en aldeles lignende Forretning, som den jeg ellers paa-tænkte at drive alene. At jeg maa vedblive at rejse, er jo vel ubehageligt; men naar det endda giver noget i Lommen, skal jeg ikke beklage mig derover. Hvad min tidligere Ytring angaar, at jeg aldrig

¹⁾ Billige Konfektionsstoffer.

paa en saadan Maade vilde stole paa Hald & Rahr for mit Livs Ophold, da hæves denne aldeles ved nærværende Arrangement, da deres egen Interesse herved byder dem at holde ud, saalænge jeg har Lyst. Og der er altid større Garanti, naar Interessen er med i Spillet, end naar man blot har Folks Honnettitet at bygge paa.«

Skønt han endnu kun har rejst et halvt Aars Tid og er en ung Mand paa knap 22 Aar, er det øjensynligt, at det myldrer med Planer i hans Hovede. Forholdet til E. Hald & Rahr skal fæstnes, saa han staar ret selvstændig overfor dem, og Tanken om at begynde sin egen Forretning ligger ham ikke fjern. Han ser imidlertid for sangvinsk paa det. Saa nær, som man skulde tro efter Brevet, er hans Planer ikke ved at blive realiserede. Da han hen paa Foraaret hører, at Seidelin tænker paa at flytte sin Forretning til København, skriver han Dagen før sin Fødselsdag, som han det Aar helt glemte, i sin Dagbog, »hvilket gav mig adskilligt mine egne Projekter angaaende at tænke paa.« Det er ikke mere et Arrangement, der er lige ved at blive truffet, men kun Projekter, og at de angaar København, faar vi her for første Gang ad indirekte Vej at vide. Han synes ikke at være kommet Realisationen af sine Planer nærmere i det Aar og har maaske været ved at tvivle om, at det overhovedet lykkedes; thi om Efteraaret er han inde paa en anden Plan. Mens han er i Manchester dengang, bor han i Hus med en Louis Fischer, Fætter til den tidligere omtalte Poeschmann. Han syntes godt om ham og havde halvt om halvt aftalt med ham »at gaa til Aleksandrien for der at begynde en Forretning, men hvoraf der paa Grund af senere Omstændigheder ikke bliver noget og hvormed jeg nu *on second thought* er ret vel tilfreds«. Han har her i Dagbogen sammenfattet sit Efteraarsophold i Manchester, og vi faar derfor Planen og dens Bortfald paa een Gang.

Det mærkelige er blot, at Planen slet ikke var bortfaldet. Den første Dag i det nye Aar skriver Fischer til ham, at han har talt med en Mand, der kender Forholdene i Aleksandria, ja, han synes nærmest at være traadt i Forbindelse med ham efter en tidligere Aftale med Tietgen. Fischer er derved blevet yderligere bestyrket i, at det er et Foretagende, der vil føre til et heldigt Resultat. Manden tilraader at grundlægge en Detailforretning for derigennem at afsætte de importerede Varer. Til at begynde med vil en Kapital paa 1000 £ være tilstrækkelig. Fischer vil nu prøve paa at faa sin Far til at hjælpe

sig, og han fortsætter derefter: »Ebenso hängt es noch davon ab, was Sie für Ihren Teil gesonnen sind, im Punkte des Geldes zu tun. Nach meiner Ansicht würde eine gleichseitige Beteiligung unbedingt nötig sein. Nach Ihrer Rückkehr, hoffentlich in ca. 8 Wochen, können wir ausführlich zusammen darüber sprechen; in-zwischen bitte ich Sie, das Ihrige einzuleiten, sowie ich es auf meiner Seite tue. Das Geschäft muss an allen Enden angefasst werden; übersehen Sie es daher nicht, sich auf Ihren Reisen nach passenden Konnektionen umzusehen. Ihre Absicht zu erfahren würde mir sehr lieb sein, und bitte ich Sie deshalb mich mit einigen Worten zu erfreuen.« Saadan skriver man kun, mens der endnu arbejdes paa at realisere Planen. Fischer kan naturligvis have misforstaaet Tietgens Stilling til Sagen og opfattet hans Udtalelser for optimistisk; men der er noget om, at Tietgen i disse Aar holdt sig alle Muligheder aabne, saalænge han ikke kunde overse, hvad det til sidst vilde lykkes at faa ført igennem. I det Svar, han sendte Fischer fjorten Dage senere, har han sikkert drøftet Sagen videre med ham; thi efter Tietgens Erindringer blev Sagen først endelig opgivet, da han havde forlovet sig i 1853, og i Mellemtiden har der været Tale om, at den ene skal nedsætte sig i Aleksandria, den anden i Cairo; det sidste Sted har efter Brevet ovenfor ikke været paa Bane i første Omgang.

At der kom nyt Liv i den afrikanske Plan, kan have bevirket, at Tietgen har sat al Kraft ind paa at faa en Afgørelse af Planerne med Hensyn til en eventuel Etablering i København. Der opholder han sig lige i disse Dage og venter paa, at Hald skal komme tilbage fra Holbæk. Det gør han samme Dag, som Tietgen skriver til Fischer, og den Dag er der blevet ført meget vigtige Forhandlinger, da Tietgen allerede næste Dag tiltræder en Rejse til Sverrig. I Dagbogen for den Dag hedder det: »Med ham [Hald] og I. H. H[edemann] aftalte jeg det foreløbige angaaende et Etablissement til næste Foraar i Kbhvn. paa den Maade, som det alt i flere Aar har været min Plan. Det nærmere maatte imidlertid vente til min Retur fra Sverrig, da jo ogsaa Rahrs Mening maatte indhentes desangaaende. Det er, saa vidt som det efter Udsigterne lader sig bedømme, meget fordelagtigt for mig; men Tiden vil jo vise, hvorvidt jeg ikke som altid er for sanguine.«

Og det var han sikkert igen. Hør blot, hvad Hald skriver otte Dage

senere til ham: »Jeg er vis paa, eftersom jeg selv kan mærke nu, hvad Tid det tager at gennemgaa min Prøvekasse rigtigt, at De u m u l i g t kan gøre Rejsen for os i hele Danmark paa 3/M., saa vi maa overveje denne Sag med alt det øvrige nøje, før vi gør en decideret Bestemmelse i den Henseende. Jeg har nu skrevet til Rahr og forklaret Sagen, saa godt jeg kan«, men næppe særligt anbefalende. Dertil er Tonen i Brevet for skeptisk. Og det endelige Svar fra Manchester blev derefter. Det styrkede naturligvis heller ikke Tietgens Stilling, at de Ordre, han havde faaet i Sverrig, ikke kunde dække Rejseomkostningerne. Hald skriver: »Angaaende Deres nye Proposition, da stemmer jeg ikke ganske deri overens; thi hvis vi ikke selv etablerede et Hus i Kbhvn., synes mig ikke om at have vort i Manchester saa nøje forbundet med et andet paa første Plads uden alene som Kommissionærer, og af selv samme Grund vil det ogsaa være nødvendigt nøje at overveje, om De ved at entrere med Ven Hedemann vil kunne bestride vore Rejser alligevel uden Hinder for os og Dem selv; dog dette Punkt kan vi i Manchester ordentlig drøfte i Forening med Rahr; thi Korrespondance i en saadan Sag bliver alt for vidtløftig; imidlertid kan De stole paa, at hvad De end arrangerer med Hedemann, skal vi, saa meget det staar i vor Magt, søge at fremme, saa dette Løfte, antager jeg, er tilstrækkeligt for Dem til at kunne afgøre med Hedemann, hvad Arrangement De Dem selv betræffer befinder for bedst. Efter hvad jeg kunde forstaa af Hedemann ved Samtalen, som jeg desangaaende havde med ham, vilde han ikke sætte flere Penge i sit Lager, end hvad han alt havde, og dette anslog han til ca. £ 2000, og har De nu set hans Lager, saa vil De selv kunne dømme, om man med et saadant, som han ikke agter at forstørre, er i Stand til at kunne forcere den Slags Forretning i Kbhvn. Nej, efter at have set dette, bliver det mig først klart, hvad Kapital man dertil maa have, og vi vil vistnok næppe nogensinde selv kunne realisere denne Idé. I ethvert Tilfælde kan De stole paa, kære Tietgen, som alt sagt, at vi i Manchester skulde bidrage efter bedste Evne til at fremme den Plan, som De med Ven Hedemann lægger til Deres egen og jeg vil haabe vor bedste.«

Brevets Formaal er først og fremmest at faa Sagen udskudt, til Tietgen er kommet over til Manchester igen; men det betyder allige-

vel et Skridt mod Afgørelsen; thi med det opgiver Hald sin oprindelige Plan om selv at etablere en Filial i København. Han er derefter klar over, at det er en Løsning at lade Tietgen gaa sammen med Hedemann; men, som den forsigtige Forretningsmand han er, er han bange for, at de ikke bliver kapitalstærke nok og at Rejsearbejdet for hans Firma skal blive forsømt. Tietgen er selvfølgelig overordentlig spændt paa, hvad Enden bliver, og for at orientere sig udforsker han Raundrup, om Rahr deler Halds Syn paa Sagen, men faar til Svar: »Deres Projekt med Hedemann omtaler Rahr aldeles ikke«. Og da han selv hen paa Foraaret igen er derovre, venter han med Utaalmodighed paa Hald, »der først hen i Maj behagede at indfinde sig, for at kunne komme til et Resultat angaaende det projekterede Etablissement i København, hvilket imidlertid ikke opnaaedes, da H. & R. først vilde have, jeg skulde gøre denne Tur for at se, om jeg virkelig kunde naa det alene.« Tietgen bliver altsaa foreløbig ved at rejse; men dermed er hans Bestræbelser for at blive selvstændig ikke opgivet, og for hans Firma faar Sagen ny Interesse. Manchesterhusene begynder at skaffe sig faste Repræsentanter her i Landet.

Lige i de Dage, han forhandler med sine Chefer i Manchester, fortæller hans Far ham, at nu har en fælles Bekendt faaet et saadant Hus at rejse for, »hvilket glæder de Herrer Købmænd her, da han giver 6 Maaneders Kredit.« Krigen lægger ikke længere Hamburgerne Hindringer i Vejen, og de forsøger derfor at generobre deres tidligere dominerende Stilling paa det danske Marked. Vil Englænderne være med, maa de have deres Folk her og ogsaa følge med i Kreditgivningen. Konkurrencen nøder Tietgens Firma til at gøre noget, og selv er han nu, efter at han er blevet forlovet i Foraaret 1853, fast besluttet paa at ville have en Afgørelse, og da han tilmed i Baghaanden har et andet Tilbud, af hvad Art er ubekendt, presser han paa. Projektet med Hedemann, i alt Fald i dets oprindelige Form, maa være opgivet; derimod synes Firmaet nu tilbøjeligt til at gøre ham til dets faste Repræsentant med Bopæl i København. Men det er ham ikke nok. Han vil selv have noget ved Siden af.

Lige i Begyndelsen af November 1853 skriver han til Jørgensen paa Tiselholt: »Som jeg ventede, laa Svaret til mig fra Manchester her ved min Tilbagekomst og var omtrent, som jeg antog, d. v. s. at Gagen bestemmes til ca. £ 200, det halve i fast Gage og det halve i en

Procentandel, som jo vel ogsaa lod sig forstørre lidt med Tiden, idet vor Omsætning hidtil har været i stadig Tiltagende. Naar hermed lod sig forbinde et eller andet, om dette ogsaa kun gav et mindre Udbytte, saa vilde dette, alting taget i Betragtning, efter min Mening være at foretrække; — men uden dette er det mig hverken Beskæftigelse nok eller lønnende nok til derpaa at holde noget ordentligt Kontor her og i det mindste have e e t Menneske i min Fraværelse. Jeg har derfor i Dag skrevet til H. & R., at dersom de ikke vil indrømme dette, saa forlader jeg dem til Foraaret . . . Under saadanne Omstændigheder tror jeg ikke, at det vilde falde vanskeligt at indarbejde en eller anden Forretning, som senere sætter mig i Stand til at opgive Rejseriet. At foreslaa dem at give mig en ligefrem Andel kunde jeg dels af deres Brev, dels fra en Samtale, som en af mine Kolleger har haft med dem, nok mærke vilde ikke føre til noget; og desuden maatte jeg jo i saa Fald dog senere flytte til Manchester, og naar det skulde ske, foretrækker jeg den anden Proposition. De andre har jeg givet nogle tomme Udflugter, men som nok bliver taget for gode Varer.«

Henimod Slutningen af Maaneden skriver han til Jørgensen: »Fra H. & R. erholdt jeg til Svar en lang Historie om, at de egentlig jo ikke holdt af, at jeg havde noget andet ved Siden af deres Forretninger, og at de mente, at disse kunde være nok til at beskæftige mig, som ogsaa Lejlighed nok til at gøre mig dem mere indbringende, naar jeg erholdt procentvis Andel, men at de paa den anden Side ikke kunde sige noget bestemt Svar, førend de vidste, hvad Slags Forretning jeg mente eller havde i Sinde. Da jeg nu naturligvis ikke endnu har arrangeret mig med nogen i denne Henseende, bliver der nok ikke andet for, end at jeg gaar ind paa deres første Tilbud og reserverer mig Ret til senere at fremkomme med et Forslag i denne Hensigt, og maaske bliver jeg i Stand til allerede i disse Dage at gøre dette, da jeg foreløbig har talt med Hedemann, om vi muligvis kunde komme til en eller anden Overenskomst, som allerede for 2 Aar siden var i Værk, og som jeg tror, jeg dengang skrev til Dem om. Indtil jeg hører, hvorledes dette bliver optaget, søger jeg at henholde de andre med Snak; egen Smag og mange andre Grunde taler naturligvis for at blive her, selv om de Indtægter, som jeg her har Udsigt til s i k k e r t at erholde, skulde blive mindre end dem, jeg m u l i g-

v i s kunde faa paa det andet Sted; det er saa langt, som man kan se; senere vil det jo komme an paa Held eller Uheld, og i saa Henseende gør Opholdsstedet ikke stort til Sagen.«

Da det ikke var ham nok blot at repræsentere Firmaet, maatte han forsøge paa at faa noget ved Siden af. Hedemann blev det ikke til noget med, og han enedes da til sidst med sit Firma om, at han ved Siden af at repræsentere det skulde etablere sig som Grosserer. Saaledes naaede han endelig det Maal, han i Aarevis havde stræbt henimod.

HJEM I KØBENHAVN

En af Grundene til, at han opgav sine afrikanske Planer, og absolut foretrak København som Virkeplads, var sikkert, at han den 20. Maj 1853 forlovede sig med sin Slægtning, Laura Jørgensen fra Tiselholt. Lige fra sin Barndom satte han megen Pris paa at komme der, vist ikke mindst for Døtrenes Skyld. Allerede tidligt synes Laura at have staaet hans Hjerte nær, efter hvad han fortæller om sit Besøg der, inden han rejste til England: »Jeg aflagde i det hele taget hyppige Besøg paa Tiselholt og ansaa det for absolut nødvendigt at gøre et Besøg der før min Rejse til England. Min Kone gik dengang til Konfirmation hos Pastor Riis i Ovre, og da jeg som Følge deraf ikke traf hende hjemme, maatte jeg straks efter min Ankomst af Sted paa Vej til Ovre for at møde hende.« Saa forhippet var han efter at komme til at fortælle hende Nyheden om Pladsen i England. De var glade ved hinanden, som unge Mennesker i den Alder kan være det.

Men ude af Øje, ude af Sind synes ogsaa her at have slaaet til. Under Opholdet i Manchester er hun ikke den ene Kvinde, der fylder hans Sind. Tværtimod. Han gør mange Damebekendtskaber og havde, som det synes, en mere alvorlig Forelskelse. Han havde et letfængeligt Sind og holder af at se smukke Damer, være sammen med dem og konversere dem. Og Rejselivet gav rig Anledning dertil. Et lille Rejseeventyr fortæller han selv saaledes: »Fra Lübeck til Travemünde rejste jeg med en Omnibus og traf undervejs en yderst vakker (ikke køn) tysk Dame, som boede i Nærheden af Travemünde. Vi blev straks temmelig dybt indviklet i en ret interessant Konversation, som straks førtes paa en meget fri Fod ved et Fruentimmers Indfald, som undervejs kom ind og var saa fortvivlet høflig at spørge, *ob es uns leid täte, dass sie mitgekommen wäre; aber sie könnte nicht gut gehen; ihr Mann ginge viel besser.* Hun maa rimeligvis have tænkt sig et mere fortroligt Forhold, end der egentlig fandt Sted, da hverken hun eller jeg kendte hinandens Navne.« Saa-dan er han paa sine Rejser og paa Baller snart indtaget i den ene og

snart i den anden, og det sker selv, naar han er ude med Laura. Mens han i Julen 1850 er paa Tiselholt, er han til Bal paa Skaarup Seminarium med Laura og hendes Søster Pauline; der traf han et Par københavnske Damer og underholdt sig temmelig meget med den ene af dem. Det blev der lagt Mærke til, og han maatte høre for det senere, »da jeg jo gik uden for den almindelige Tone ved slige Landsbyballer«, og han fortsætter: »I Forhold til deres Antal var der m a n g e smukke Damer og *moi en consequence* i mit Es«. I de sidste Ord giver han en rammende Karakteristik af sig selv. Som unge Mennesker i den Alder havde han i øvrigt en Tilbøjelighed til at lade mere letlevende, end han var. Han var selv klar over det og taler engang om »min dumme Manér at lade som meget letsindig Person«, hvad han ærgrer sig over, da han derved sandsynligvis er kommet til at give et Par Søstre, han traf i Bergen og syntes meget godt om, en forkert Opfattelse af sig.

Knap fjorten Dage efter Ballet i Skaarup besøger han sin gamle Ven Friis' Familie paa Apoteket i Vejle og er meget indtaget i den og navnlig i Datteren Sophie, der er forlovet og skal have Bryllup hen paa Sommeren. Ganske vist sætter han et Udraabstegn derved og tilføjer: »Gud ved, om dette Ophold ikke vil blive af fremtidig Betydning for mig! *Nous verrons*«. Men denne lille Forelskelse var vist ovre lige saa hurtigt, som den kom. At Laura har betydet noget for ham, hører vi ikke noget om; men saa snart han kunde se sit Snit, forstod han altid at faa sin Rejserute drejet saadan, at han kunde tage en lille Afstikker til Tiselholt. Han holdt af at komme der og satte megen Pris paa Lauras Far, som han har benyttet enhver Lejlighed til at drøfte sine Fremtidsmuligheder med. Det var blevet hans andet Hjem, for hvilket det i Odense helt traadte i Skygge.

Han var ogsaa glad for Døtrene. Da han er der i Juni 1852, siger han om dem: »Jo længere Tid jeg tilbragte i deres Selskab, jo mere interesserede de mig, og jeg ved egentlig ikke, hvilken jeg skulde give Fortrinnet«. Paa dette Tidspunkt havde han altsaa ikke endnu udkaaret sig Laura. Men længe har det vel ikke varet, før han tog sin endelige Bestemmelse. I Oktober skriver en Veninde til Laura og fortæller hende, at hendes Far har været sammen med »Frits Vigtighed«, og fortsætter: »Jeg kan ellers fortælle Dig, at Far var som sædvanlig opmærksom; han sagde nemlig til Frits Tietgen, at han skulde ikke længere gaa og se paa Pigen, men skynde sig at

gøre Alvor af at fri; han svarede, at han vidste ikke, hvad Fars Mening var og lo; men det vidste han alt for godt, den Strik«. Paa det Tidspunkt har Veninder og Venner og rimeligvis ogsaa Tietgen selv haft Fornemmelse af, at det blev ham og Laura. Det fortælles, at deres Forlovelseskys blev hørt af en Gartnerdreng, der straks skyndte sig at meddele sin Oplevelse i Borgestuen og derfor fik en ordentlig Ørefigen af sin Husbond. Mange Aar efter meldte han sig hos Tietgen med en Fordring for Svie og Smerte, og denne gav ham en Husmandslod i Fæste paa sin Gaard »Strødam« ved Hillerød. Saa-dan maatte han nu og da senere i Livet bøde for de mange gode Dage, han i Barndoms- og Ungdomsaarene tilbragte paa Tiselholt.

Mens Tietgen hidtil har haft sin egentlige Bopæl i Manchester, gror han fra Slutningen af 1853 mere og mere fast i København. Det begynder med, at han i Oktober lejer sig Møbler for en Maaned. I December lejer han Lejlighed til April Flyttedag. I den travle Foraarstid er han igen i Manchester. Men synes saa at have haft fast Bopæl i København fra 1. Juli 1854; endelig indrettet sig med eget Udstyr har han dog først fra Oktober Flyttedag samme Aar. Det København, der fra nu af blev Tietgens Hjem, var en By i stærk Vækst. Mens den i 40'erne kun var vokset med gennemsnitlig 900 Mennesker om Aaret, saa steg den i de Aar, da Tietgen lærte den at kende, med ca. 2800 Mennesker aarlig, saa den fra 1850—60 voksede næsten lige saa meget i Indbyggerantal, som i de foregaaende 50 Aar. Den maatte have Luft, Lys og Plads, og derfor var Voldene en Spændetrøje, der strammede haardere end nogensinde og skabte en Opposition mod sig, der lidt efter lidt sprængte Spændetrøjen. Oprindelig var det kun Nørreport, der var aaben efter Kl. 12 Nat; men med de første Aar i 50'erne blev de andre Porte ogsaa aabnede om Natten, men kun mod en Afgift af 2 Skilling som ved Nørreport; thi Portene spærrede ikke blot ved at indsnævre og vanskeliggøre Passagen ind til Byen, men endnu mere ved de Afgifter, der var knyttet til dem. Mod den stigende Forbitrelse mod dem kunde de i denne begyndende Frihedstid ikke holde Stand. I 1852 bortfaldt Konsumtionen. Aaret efter blev Passagen gennem Portene for Fodgængere fritaget for Afgiften, der blev svaret efter Midnat, og endelig i 1857 ophævedes Bompengene, saa Passagen ude fra ind til Byen var helt fri, og samtidig faldt Portene.

Det værste ved dem var ikke, at de var en Hindring for den frie

Færdsel, men at de var et Led i et Befæstningsanlæg, der gjorde det umuligt for Byens voksende Befolkning at komme til at bo paa anstændig Vis for en rimelig Betaling. Voldene var fra Christian IV.'s Tid, og siden da var Befolkningen seksdoblet. Som nævnt tiltog den særlig stærkt i Begyndelsen af 50'erne, og for at skaffe Plads blev enhver Mulighed udnyttet. Den Smule aabne Plads, der endnu var, blev hurtigt tilbygget; saa begyndte man at udnytte Gaardspladsen til Melle-, Side- og Bagbygninger. Det var ikke nok; derfor byggede man nye Etager paa gamle Huse, inddrog Kældrene til Beboelseslejligheder, indrettede Loftter og Stalde, Brændeskure og Hønehuse til Beboelse for Mennesker, ja, selv Lokummer skal være blevet taget i Brug dertil. Og alt sammen var det Voldenes Skyld; for uden for dem var der Plads nok.

En saadan Overbebyggelse var slem og navnlig slem i en By med saa daarlige hygiejniske Forhold, som København dengang havde. Først i 1857 naaede man til at faa Gaderne fejlet hver Søgnedag; værre end selve Gaderne var de aabne, stinkende Rendestene, Uhumskheder i Kroge og Hjørner, for slet ikke at tale om de rent ud skrækelige Forhold i Gaarde og Kældere. Dertil kom en slet Vandforsyning, hvorfra Vandet gik under Navnet »den bekendte lunkne Aalesuppe«, da der tit var Aal i Drikkevandet. I disse Aar rykkede den asiatiske Kolera os ind paa Livet fra alle Sider. I 1848 var der endog et Tilfælde i Dragør. I 1850 havde baade Malmø og Lübeck Kolera. Vi var altsaa advarede; men der blev ingen Foranstaltninger truffet til en Forbedring af Sundhedsforholdene, og Byen blev derfor et let Bytte for Smitten, da den endelig kom i 1853 og hærgede fra Juni til Oktober. Det blev den store Tugtemester, der aabnede Øjnene for, at saaledes kunde det ikke blive ved at gaa. Følgen blev en grundig Reform af Byggeforholdene, Vand- og Kloakvæsen, og disse Reformter faldt sammen med, at man opgav København som Befæstning. Det gav Luft og Plads til Udvidelse og til at gøre Byen sundere. Og i Glæden derover glemte man al den landskabelige Skønhed, Volde og Grave gav, og hvor pæne de gamle Portbygninger i Grunden var. Det gjaldt blot om at faa dem væk, saa man rigtig kunde komme til at udfolde sig. Man næsten ligesom skulde hævne sig paa dem for de Ærgrelser, de gennem Aarene havde voldt.

Bag denne Vækst og Udviklingstrang laa en Opvaagnen af Erhvervslivet, som har haft sin Andel i, at Tietgen valgte København

til sin fremtidige Arbejdsplads. Personlige Motiver har spillet ind med. Han synes at have foretrukket Danmark for Udlandet; hans Forlovelse knyttede ham endnu fastere til Fædrelandet og medvirkede stærkt til, at han arbejdede saa ivrigt for at blive etableret i København; saa kunde han gifte sig. Den 8. August 1855 blev han viet til Datteren fra Tiselholt, Laura Charlotte Jørgensen, der var født den 16. November 1835. De boede først foran i Frederiksberg Allé. Det var dengang det yderste København, og det har nok været den herskende Bolignød, der drev dem saa langt ud. Det var ikke noget rart Tidspunkt for en ung Proprietærdatter at blive Husmor i København. Hun er da ogsaa knap blevet det, før hun begynder at klage over de høje Priser paa Brød, Æg og Smør, Ting, hun var vant til hjemmefra ikke kostede Penge; men det var ikke blot Overgangen fra Land til By, der fik hende til at klage og snakke om Dyrtid. Hen paa Efteraaret var der virkelig Dyrtid i København. Rugbrødet, der i 1850 havde kostet $2\frac{2}{3}$, kostede nu $4\frac{1}{2}$ Sk. pr. Pund, og Smør kostede $35\frac{1}{7}$ mod $22\frac{2}{7}$ Sk. pr. Pund i 1850, og saa var der endda Ting, der var steget endnu stærkere som f. Eks. Oksekød, der nu kostede $16\frac{1}{2}$ mod $6\frac{3}{4}$ Sk. pr. Pund i 1851.

Mens Dyrtiden i 1847 væsentlig skyldtes de høje Kornpriser, var denne Dyrtid af en meget mere omfattende Art. Det var ikke blot de egentlige Landbrugsprodukter, der steg i Pris; det gjaldt ogsaa Artikler som Brænde, Lys og Olie, og ogsaa Kolonialvarer som Sukker og Kaffe var blevet dyrere. Dyrtiden føltes i det hele taget saa stærkt, at man for Alvor begyndte at drøfte Midler imod den; blandt dem nævnes Uddeling af Brødkort, hvis man ikke vilde bære sig ad som i Frankrig, hvor Bagerne solgte Brødet under den virkelige Pris mod at faa Forskellen godtgjort af Staten. For en Mand, der lige havde stiftet Hjem, betød Dyrtiden, at der skulde gode Indtægter til for at komme igennem, især hvis ens Kone var godt vant hjemme-

Laura Tietgen.

fra. Paa den anden Side skulde Højkonjunktoren give Chancer for god Fortjeneste. Tietgen kom imidlertid saa sent til, at han i Grunden kun fik Risikoen ved de opskruede Priser og derfor til at begynde med vilde have haft ondt ved at komme igennem paa sin egen Grosserer virksomhed, havde han ikke ved Siden af haft Repræsentationen for E. Hald & Rahr og hvad dermed fulgte.

Ogsaa efter at han har faaet ligesom fast Station i København bliver han ved med at rejse for Firmaet, og han var i Vinteren 1854—55 ude for et af de værste Tørn, han tog som Rejsende. Det var en meget streng Vinter; endnu i April var der Istransport over Storebælt, og paa en Tur over det maatte han opholde sig otte Dage paa Sprogø, da det ikke var muligt at komme derfra paa Grund af Drivis. Han tog denne frivillige Indespærring med godt Humør og var med til alskens Løjer som f. Eks. Klapjagt paa Øens syv Harer. Da der kun var een Bøsse og man overlod denne til en Pianist, maatte Tietgen nøjes med at være slet og ret Klapper.

Med Begyndelsen af 1855 maa han være kommet til en endelig Ordning med Firmaet i Manchester og gjorde derfor de indledende Skridt til at faa sit Grossererborgerskab i Orden. Den 1. Februar attesterer Grosserer-Societetet, at han har den nødvendige Formue til at drive Handel *en gros*, og den 6. indgiver Kammerraad, Lands-, Over- samt Hof- og Stadsretsprokurator L. Nyegaard Ansøgning derom for ham til Magistraten og faar den bevilget i Løbet af en otte Dage. Tietgen var paa dette Tidspunkt borte fra Byen, og da han først den 12. April betaler de 300 Rdr., et Grossererborgerskab dengang kostede, er det sikkert ensbetydende med, at han har været paa den sædvanlige Foraarsrejse. Journal og Hovedbog faar han først autoriserede i Begyndelsen af August. Det har altsaa ikke haft saa stort Hastværk for ham at komme i Gang med hans egen Forretning. Det er Repræsentationen for hans gamle Firma, der foreløbig er Hovedsagen, og det er sikkert det, der faar sit ydre Udtryk i, at hans Firma kommer til at hedde C. F. Tietgen & Co. Han havde Kontor Amager-torv 10, 1. Sal, men flyttede det i 1857 til Gl. Torv 37, 1. Sal, det nuværende Frederiksberggade 2, og blev dermed Nabo til det Suhrske Hus.

DET SALOMONSENSKE BO

Fra tidligere gengivne Breve ved vi, hvilken Indtægt, han mente, hans Arbejde for E. Hald & Rahr kunde give ham. Han høstede derigennem sin Del af Frugten af det Arbejde, han i de sidste Aar havde gjort for Firmaet her i Landet. Han havde oparbejdet dets Omsætning, og dertil kom de gode Tider, der yderligere satte den i Vejret. Det har været et godt Grundlag at begynde paa for en ung Grosserer uden Kapital af nogen Betydning. Men ud over det rent økonomiske fik denne udenlandske Repræsentation paa forskellig Maade den allerstørste Betydning for hans Fremtid.

Blandt E. Hald & Rahrs største Kunder i København var Tøjjfabrikant I. Salomonsen, der drev et af Landets største Bomuldsvæverier. Virksomheden var grundlagt i 1819 og havde en halv Snes Aar senere et Par Hundrede Væve i Gang dels i Byen, dels paa Landet. Da Indehaverne troede, at Arbejdskraften var billigere i Viborg, flyttede de deres Virksomhed derover i 1830, men flyttede den igen tilbage til København i 1838, da de Forventninger, de havde næret til Viborg, ikke slog til. De indsaa, at der var andre Veje til at komme uden om den høje Arbejds løn. De skaffede sig nemlig nu moderne Vævemaskiner fra Sachsen og installerede i deres nye Fabrik en Dampmaskine til at drive dem. Haandvævene dominerede dog stadig; de havde af dem 150 i Gang mod kun 14 Maskinvæve. Saa brændte imidlertid Fabrikken i 1847. I Stedet for byggede I. Salomonsen, der nu var Eneindehaver af Foretagendet, en stor, moderne Fabrik i Nyhavn med Spinderi og Farveri. Spinderiet optog en hel 4 Etages Bygning. Det var efter Datidens Begreber en hypermoderne Fabrik. Der var Ventilatorer, der dreves med Dampkraft. Lokalerne oplystes med Gas og opvarmedes med varmt Vand. Det maskinelle Udstyr bestod foruden af en Dampmaskine, der var udgaaet fra Baumgarten & Burmeisters Værksteder, af 60 Maskinvæve foruden Bobbi-, Spole-, Tvinde-, Skære-, Slette- og Foldemaskiner. Vævene kunde tilsammen levere o. 3300 Alen om Dagen med de 150 Arbejdere, der beskæftigedes. Det var dengang en af Byens allerstørste industrielle Virk-

somheder. Det kunde se lidt voveligt ud at slaa en Tekstilfabrik saa stort op og var det maaske ogsaa; men man maa dog derved tage i Betragtning, at Tekstil allerede længe havde været næsten det eneste Omraade, hvor vi havde Industri af noget Omfang.

Den ny Fabrik begyndte i 1848 og havde saaledes Krigskonjunkturerne med den svindende hamburgske Konkurrence at starte paa. Saasnart Krigen er forbi, synes Vanskelighederne at melde sig; thi allerede i Januar 1852 skriver Hald til Tietgen: »Rahr har efter vor Bortrejse fra Manchester skrevet et p r i v a t Brev til A. Hartvigson hos I. Salomonsen og deri sagt ham, at vi ikke kan indlade os paa at prolongere vore Tratter paa I. S. mere end e e n G a n g, det vil sige i det hele 6 M a a n e d e r fra Faktura Datum, samt bemærket i samme Brev, at vi undrede os saa meget mere over, at han forlangte disse Prolongationer, eftersom Salomonsen havde udeladt sig til os under sit Ophold i M a n c h e s t e r, at han slet ikke kunde forstaa sig paa, at sligt gjordes n ø d v e n d i g t, og det bestemt maatte være en Fejl i Disponeringen«. Tietgen fik ikke denne Underretning, fordi Salomonsen hørte til de Kunder, han besøgte, men fordi det var overfor ham, han var fremkommet med de nævnte Udtalelser, som han bagefter vilde søge at komme fra, da han efter sin Hjemkomst er blevet klar over, at det forholdt sig anderledes. Men det er et Eksempel til paa, at det er Tietgen, Kunderne gerne henvender sig til og snakker med, enten de har haft med ham at gøre herhjemme eller ikke.

I 1855 kørte I. Salomonsen fuldstændig fast og maatte anmode det offentlige om at tage hans Bo under Behandling. Standsningen betød, at en af vore aller betydeligste Fabriksvirksomheder nu pludselig skulde lukkes, og der var derfor selvfølgelig straks stærke Kræfter i Bevægelse for at forhindre det. Det offentlige tog Boet under Behandling den 19. November efter Salomonsens Henvendelse den foregaaende Dag; og allerede den 20. udnævntes ved kgl. Bevilling Overretsprokurator J. L. Simonsen, Grosserer Moritz G. Melchior og C. F. Tietgen til Kommissionærer i Boet, der to Dage senere blev udleveret dem af Skifteretten. At Tietgen kom med her sammen med en saa anset Mand inden for den københavnske Handelsstand som Melchior, skyldtes ham selv. Ganske vist var E. Hald & Rahr en af de allerstørste Kreditorer i Boet; men derfor behøvede Firmaet ikke at have været repræsenteret blandt Kommissionærerne, som sik-

kert i alle Tilfælde vilde være blevet valgt saaledes, at Firmaet trygt kunde have lagt sin Sag i deres Hænder; desuden repræsenterede Tietgen kun Firmaet som Sælger, ikke i Pengesager; her var I. H. Hedemann stadig Firmaets Repræsentant; det er derfor ogsaa ham, der anmelder E. Hald & Rahrs Fordringer i Boet.

Men Tietgen har vejret Chancen og straks grebet ind paa sit Firmas Vegne og stillet den Betingelse, at skulde hans Firma gaa med til, at Boet blev taget under Administration, vilde han være den ene af Kommissionærerne. Det har man ikke kunnet komme udenom og har maattet tage ham med. Den sejge Stræben hen imod et bestemt Maal, vi saa ham udfolde, da det gjaldt for ham om at blive etableret i København, har trukket den første haarde Linie op i den unge, livsglade og frejdige Tietgen, der indtil da saa nogenlunde var blevet haaret frem af en heldig Skæbne, der havde faaet Øje paa det hurtige Hoved og charmerende Menneske og udvalgt ham blandt de mange. Med Etableringen gik det for første Gang ikke saa glat for ham, som han havde troet. Han maatte vente og vente, prøve paa at faa den ene Plan til at glide efter den anden og til sidst saa smaat slaa i Bordet, før det hjalp. Den Erfaring var han nu rigere, og derfor greb han straks den Salomonsenske Sag maalbevidst an. Og selv om han sandsynligvis har maattet gøre Front til flere Sider, satte han sin Vilje igennem. Han vilde med og kom det.

Den første Opgave, der forelaa for Administrationskommissionen, var at tage Standpunkt til Fabrikens Drift. Det hedder i Betænkningen derom, at det var Boets væsentligste Aktiv og at »det vilde være i højeste Grad ønskeligt saavel for Kreditorerne som for de mange Familier, der har haft deres Erhverv af Fabrikken, om det kunde lykkes atter at begynde den nu afbrudte Fabrikvirksomhed«. Fabrikken var i de nærmeste Dage efter Standsningen lidt efter lidt gaaet i Staa. Administratorerne var imidlertid hurtige i Vendingen, og man tager næppe fejl, naar man hovedsagelig ser Aarsagen til denne Hurtighed i Tietgens friske Initiativ og tidligere viste Interesse for og Kendskab til Fabrikdrift. Allerede den 3. December kunde der forelægges en Forsamling af Kreditorer en detailleret Plan om fortsat Drift af Fabrikken med Budget for et halvt Aar, og da bl. a. Nationalbankens Repræsentant straks i dette Møde giver Planen sin Tilslutning, maa man antage, at der i Forvejen har været Adgang til at gøre sig bekendt med den. Der kan derfor kun have

været en lille Uges Tid til at danne sig et Overblik over hele denne store Virksomhed og paa det Grundlag at opstille Plan og Budget. Saa hurtigt kunde kun en Tietgen arbejde.

Fabrikken blev straks sat i Gang. Grosserer N. Boysen antoges som Bestyrer af Virksomheden; der optoges et Laan paa 30,000 Rdr. for at udløse Varer, der var pantsatte i Centralkassen. For at have et vist Indseende med Driften var det i Planen bestemt, at »intet Indkøb af Raamaterialier kan ske uden med Approbation af Kommissionærerne«, og det overdroges til Tietgen at meddele denne som den, der havde Fagkundskaben til det. Han bliver derved den af Kommissionærerne, der især tager sig af den forretningsmæssige Side af Sagen, hvorfor hans Salær ogsaa ved Boets Afslutning sættes til 1800 Rdr., mens Melchior kun faar 1200 Rdr. Dermed faldt ogsaa det væsentligste Ansvar for det heldige Udfald af Fabrikkens Drift paa ham. Og man var ikke begyndt med smaa Forventninger; man regnede med, at Fabrikken ikke blot skulde svare Regning, men ogsaa give et betydeligt Overskud. Og den Opfattelse byggede sikkert paa det Resultat, Tietgen var kommet til ved sin Opgørelse. Om han derved har regnet med, at Tiderne var opadgaaende, ved vi ikke. De var i alt Fald i hans Favør.

Fabrikken gik godt. I et Kreditor møde den 27. Februar 1857 møder Prokurator Nyegaard for Nationalbanken og C. H. Donner i Altona og »tilkendegav, at da det nu havde vist sig, at den Boet tilhørende Fabrik kan drives med Fordel og de nuværende Konjunkturer synes fordelagtige for Salg, saa maatte han paastaa den realiseret snarest muligt«. Tietgen har paa det Tidspunkt sikkert været af den Opfattelse, at det nok skulde lykkes ham at faa Fabrikken saadan i Gang, at Boet kunde dække i alt Fald hele sin Vekselgæld, og det var absolut Hovedparten af, hvad der skyldtes. Kommissionærerne holdt derfor igen; men da Kravet om Salg blev gentaget, følte de det som deres Pligt at imødekomme det. Tietgen opgør Status saaledes: Kan Ejendommen sælges til 160—170,000 Rdr., kan Boet dække Vekselkreditte fuldt ud. Han regner imidlertid med, at man højst vil kunne udbringe den til 140,000 Rdr. Det vil give et Minus paa ca. 25,000 Rdr. eller 12½ pCt. af Vekselgældens ca. 200,000 Rdr., og han slutter med at sige: »Det er i alle Tilfælde en Forbedring af Boet, som ikke er ubetydelig«. Og naar det var gaet saaledes, er der ingen Tvivl om, at Hovedfortjenesten var hans. Nogen rigtig For-

nøjelse af sit Arbejde for at bringe Tabet ned til det mindst mulige fik han desværre ikke.

Fabrikken blev saa averteret til Salg bl. a. i England; men Natten mellem den 27. og 28. Maj udbryder en hæftig Brand i den, hvorved den bliver saa ødelagt, at der ikke mere kunde være Tale om at fortsætte Driften. Skaden vurderes til lige ved 70,000 Rdr. Der maa nu realiseres paa en hel anden Maade end paatænkt. Tietgen mener, at det kun vil være til Fordel for Boet, »idet Grunden med de tilbageværende Bygninger af enhver Ikke-Fabrikant vil blive betalt lige saa højt som før, og man derved sparer Risikoen af at finde en saadan Liebhaber«, som vilde have kunnet overtage Fabrikken for at fortsætte Driften. Betragtningen var rigtig lige i Øjeblikket, men slog ikke til under det store Konjunkturomslag, der fulgte. Under Haanden solgte man noget af Maskinventaret og ryddede paa den Maade Bygningen, som man saa ligesom de Varer, der forefandtes, vilde sælge ved offentlig Auktion. Man var derved kommet et Stykke hen paa Efteraaret og dermed ind under den oprækkende Krise. Der kom intet acceptabelt Bud paa Ejendommen ved de første tre Auktioner, og man bestemte sig derfor til i Begyndelsen af November at udsætte den 4. til ind i 1858, »da Pengeforholdene for Tiden her i Byen var af den Natur, at det maatte befrygtes, at den store Udbetaling aldeles vilde afskrække enhver Liebhaber«. Først i Marts, »da Forholdene synes at have forandret sig«, begynder man paa ny at tænke paa at faa Varer og Ejendom solgt ved Auktion. Den sidste kom man først af med ved en 5. Auktion hen paa Efteraaret. Saaledes svandt Mulighederne for en gunstig Afvikling af Boet, saa det endte med et kummerligt Resultat, som Tietgen selv siger. Efter at der var udbetalt en Gæld i Boet paa godt 125,000 Rdr. foruden Omkostningerne ved Boets Administration, var der 66,000 Rdr. tilbage at fordele. I. H. Hedemann fik derfor ved Boets Opgørelse i 1859 kun udbetalt 7116 Rdr. 1 M. 15 Sk. til E. Hald & Rahr, der i Boet havde anmeldt et Vekseltilgodehavende af 23,186 Rdr. 1 M. 15 Sk. for leveret Bomuldsgarn, der maa ske med paaløbne Renter under Boets Behandling var kommet op paa de 26,000 Rdr., Tietgen opgiver det til.

For dette Resultat falder der ikke nogen Skyld paa Tietgen. Hovedårsagen dertil var Branden og Krisen, og med saadanne udefra kommende Indvirkninger var der ingen, der forlangte, at han skulde have ført det Salomonsenske Bo til en heldig Afslutning. Samtiden

tog derfor heller ikke i Betænkning at gøre ham til Bankdirektør, mens han endnu sad som Kommissionær i Boet. Tværtimod var snarere hans Virksomhed som saadan en medvirkende Aarsag til, at han blev det. For det første betød det, at hans Navn blev kendt uden for Manufakturbranchens snævrere Kreds; for alle var næsten interesserede i dette Bo. Her kom han i Forbindelse med de Par Pengeinstitutter, vi dengang havde, med Nationalbanken i Spidsen; i Boet anmeldte Vekselererfirmaer som G. A. Gedalia & Co. og D. B. Adler & Co., for blot at nævne et Par af dem, deres Vekselfordringer. Men ogsaa Handelshuse og industrielle Foretagender havde Krav i Boet. Af de sidste er allerede nævnt Baumgarten & Burmeister, og af de første var det ansete Handelshus J. P. Suhr & Søn blandt Kreditorerne.

Hvad det betød for ham, var han selv ganske klar over. Bag de jævne Ord i hans Erindringer: »Jeg kom herved for første Gang i Forbindelse med adskillige Mænd, med hvem jeg senere paa mange forskellige Omraader har samarbejdet«, ligger, at han ved sit Arbejde i Boet introducerede sig til Byens ledende Mænd som en ung Forretningsmand, der kunde gøre et forsvarligt Stykke Arbejde og som derfor paa Forhaand kunde regne med at finde en vis Tillid. Fremfor nogen lærte M. G. Melchior ham at kende, og han hørte ikke til de ringeste. 24 Aar gammel løste han i 1840 Grossererborgerskab og indtraadte samtidig i Ledelsen af det ansete Handelshus Moses & Søn G. Melchior, som hans Far stod i Spidsen for; men da baade han og en ældre Bror, der i Forvejen var optaget i Firmaet, var svagelige, gled Ledelsen med det samme væsentlig over til M. G. Melchior. I 1849 blev han Medlem af Grosserer-Societetets Komité, hvad der dengang var noget ganske ekstraordinært, at en Jøde blev. Under hans Ledelse blev Husets Forbindelse med Vestindien stærkt udvidet, og det gjorde desuden i 1853 et Forsøg paa at drive Handel med Australien, navnlig med Eksport af danske Artikler for Øje. Guldfundene derovre i 1851 henledte pludselig Verdens Opmærksomhed paa den afsidesliggende Verdensdel, og det tjener til Ære for Moses & Søn G. Melchior, at Firmaet saa hurtigt prøvede paa at udnytte den nye Mulighed. At M. G. Melchior er kommet til at sætte Pris paa Tietgen gennem Samarbejdet i Boet, er der ingen Tvivl om; ellers vilde de ikke have holdt sammen, som de gjorde, lige til Melchiors Død.

Det var vigtigt for Tietgen at kunne referere til en saadan Mand; men vigtigere endnu for ham var det personlige Udbytte af at være i saa nært Samarbejde med en saa fremragende og kultiveret Mand. Her var han for første Gang inde paa Livet af den store Forretningsmand. Og det er slet ikke udelukket, at det er det, der har givet hans Tanker Fart og Flugt. Hidtil synes de ikke at være

Moritz G. Melchior.

kommet stort ud over det jordbundne at kunne leve. Betydningen af de Forbindelser, han knyttede, og den personlige Paavirkning, han kan have været Genstand for, var alligevel ikke det vigtigste Udbytte, han havde af sit Arbejde i Boet. Det har givet ham mange Kundskaber og Erfaringer, han tidligere ikke havde haft Lejlighed til at faa. De fleste Fordringer i Boet var Vekseltilgodehavender, saa det blev en hel Skole for ham i Pengetransaktioner, selv falske Accepter gjorde han her Bekendtskab med, og endelig fik han ved de Opgørelser, der foretoges, og Forslag, der stilledes, en Øvelse i

at tumle med Værdier, som en Handelsrejsende eller Sælger for et udenlandsk Hus slet ingen Adgang havde til og som var absolut nødvendig for en vordende Bankdirektør. Og naar det under 11. November 1857 hedder, at Melchior og Tietgen har gennemgaaet alle Opgørelser og Bøger og fundet alt i Orden, saa kan man ikke komme uden om den Tanke, at her havde han faaet den nødvendige Forberedelse til en Maaned senere at kunne opgøre det Pontoppidanske Bo i Hamburg med urokkelig Sikkerhed. Han var ogsaa i saa Henseende blevet skolet gennem andre usolide Forbindelser, og man forbavses over den Overlegenhed og Fasthed, han, der dog endnu er en ung Mand, optræder med i saadanne Tilfælde.

TELEGRAFTRAAD

Tietgen rejste for E. Hald & Rahr ikke alene i Manufakturvarer. Firmaet beskæftigede sig ogsaa med andre Artikler, navnlig inden for Metalbranchen. Tietgen sælger Saalelæder og Timplader; det er mere Tilfældigheder; derimod gør han en Del Forretninger i Jernvarer, og da han lige i Begyndelsen af 1852 er i Odense, skriver Hald til ham fra København, at han maa endelig gøre alt, hvad han kan for at faa Leverancen af Rørene til de der paatænkte Gas- og Vandværker. Men her støder han paa en farlig Konkurrent. Det hele skal gaa gennem Westenholz.

Der var to Brødre Westenholz. De var Byfogedsønner, født henholdsvis i Skagen og Frederikshavn. Regnar Westenholz var den ældste af dem. Efter at være uddannet ved Handelen herhjemme gik han i en ung Alder til Udlandet og løste 28 Aar gammel Grossererborgerskab i Hamburg i 1843. To Aar senere gik han i Kompagni med H. Pontoppidan; de havde været Kommiser sammen i Altona. Han var med til at drive H. Pontoppidan & Co. stærkt i Vejret. I 1848 rejste han imidlertid til London, skønt han samme Aar var blevet dansk Generalkonsul i Hamburg. Herovre slog han sig sammen med Broren And. Westenholz, der ogsaa efter udstaaet Læretid herhjemme i en ung Alder gik til Udlandet og blev selvstændig i en endnu yngre Alder end Broren. Han var først Købmand i Leith, men flyttede senere til London, hvor han sammen med Broren grundlagde Firmaet Westenholz Brothers. Regnar Westenholz trak sig imidlertid hurtigt tilbage og levede fra 1853 som Godsejer paa Matrup ved Horsens.

Som andre danske, der i disse Tider slog sig ned som Købmænd i Udlandet, beskæftigede Brødrene Westenholz sig med Afsætningen af vort Korn og tjente store Penge derved. Men de indsaa hurtigt, at en ny Tid var i Frembrud, en Tid, der stillede ganske anderledes Krav til Samfærdslen end tidligere, og at Oprettelsen af regelmæssig Dampskibsforbindelse mellem England og Danmark og Indførelsen af moderne Samfærdselsmidler i Danmark vilde give ganske andre

Betingelser for Handelen mellem de to Lande, end man hidtil havde tænkt sig. De optog derfor et bevidst Arbejde for at fremme Udviklingen i den Retning. Vi har allerede nævnt dem i Forbindelse med Dampskibsfarten paa Hjerting; derigennem kom de i Samarbejde med de store engelske Jernbanemænd, som i de Aar byggede Jernbaner rundt om i Landene. Men de engelske Ingeniører byggede ikke blot Jernbaner; de anlagde Telegraflinier, byggede Gas- og Vandværker. De var paa Færde alle Vegne, og hvor de kom til, var der Forretninger at gøre. Det forstod Westenholzerne, og over alt, hvor der herhjemme er Tale om Anlæg af den Art, støder vi derfor ogsaa paa dem, og som de første havde de et stort Forspring for den yngre Tietgen, der som Repræsentant for E. Hald & Rahr kom ind paa de samme Omraader. Det gjaldt om Vand- og Gasrørene og om Jerntraad til Telegrafene, hvor E. Hald & Rahr ogsaa gerne vilde være med.

Med H. C. Ørsteds Opdagelse af, at en elektrisk Strøm kan bevæge en Magnetnaal, var der skabt en Mulighed for at benytte Elektriciteten i Meddelelsesvæsenets Tjeneste. Skønt Opdagelsen blev gjort i 1820, lykkedes det dog ikke før noget ind i 30'erne at konstruere en brugelig elektrisk Telegraf. Den toges først i Brug ved et engelsk Jernbaneanlæg i 1837 til Signaleringen mellem Stationerne. Amerikaneren Morse byggede den første egentlige Telegraflinie i 1843 mellem Baltimore og Washington. Dermed var der skabt et praktisk anvendeligt Meddelelsesmiddel, som man nu overalt gik i Gang med at udnytte til offentlig Korrespondance. Og inden 40'erne var ude, havde flere Lande et temmelig betydeligt Telegrafnet og var begyndt at træde i Forbindelse med hinanden. Og da det saa i 1851 lykkedes at forbinde England og Frankrig ved et undersøisk Kabel, var Indhavene ikke mere nogen Hindring for Telegrafens Anvendelse.

Den 31. Maj samme Aar saa Tietgen den elektriske Telegraf i Virksomhed i Manchester. Han »var med I. H. Hedemann jr. og en Købmand Nielsen«, som han har skullet mere lidt under deres Besøg derovre, »i *electric telegraph office* og saa dem der telegrafere paa to forskellige Maader: den første og maaske almindelige med en Viser, som drejer sig frem og tilbage mellem tvende Naale og efter de kortere eller længere Bevægelser, den gør, angiver de forskellige Bogstaver, den anden med, hvad man kalder »*the printing telegraph*«,

hvor det elektriske Fluidum strømmer igennem en lille Metalnaal paa en blaagrøn kemisk præpareret Papirrulle og ved længere og kortere Streger eller Punkter angiver Bogstaverne som f. Eks. — er et, — — et andet Bogstav. Den første Slags arbejder ved et Haandtag, som drejes frem og tilbage, det andet ved et lille Stykke Ben, hvorpaa man trykker«. Saadanne Systemer anvendte man her i Europa, da Morses Telegraf trængte igennem.

Ogsaa herhjemme interesserede Telegrafens. Man diskuterede den, og Direktøren for Jernbanen mellem København og Roskilde G. Schram tilbød at anlægge en Telegraflinie. Dette og andre Projekter gik man dog ikke nærmere ind paa, da man hurtigt var enig om, at der her forelaa en Opgave, Staten maatte tage sig af og helst snarest. Ved Finanslovsbehandlingen i Rigsdagens første Samling udtalte Finansminister Sponneck i Maj 1850: »Der er indledet de fornødne Undersøgelser for at kunne fatte en Bestemmelse, om det vilde være rigtigt, saasnart Freden indtræder, at sørge for en elektromagnetisk Telegrafs Anbringelse, dels over Storebælt og dels saa langt fortsat, at den kan træde i en for Handelen nyttig Forbindelse med Fastlandet«. Man maatte altsaa foreløbig nøjes med den optiske Telegraf, man havde. For øvrigt var det ikke blot Krigens Afslutning, man ventede paa, men lige saa meget Udfaldet af de Eksperimenter, der blev gjort med Telegrafering gennem undersøiske Kabler. Kunde det Problem ikke løses, var det formaalsløst at tænke paa en elektrisk Telegraf i et havdelt Land som Danmark.

Samtidig med Krigens Afslutning var man begyndt at telegrafere under Kanalen, og man tøvede da heller ikke med at faa indrettet en elektrisk Telegraf herhjemme. I Begyndelsen af 1852 blev der forelagt et Lovforslag derom. Med det følger en Redegørelse af Folketingsmand Dr. C. M. Poulsen, der repræsenterede Hjørring Kredsen og var Tingets første Trafikpolitiker, idet han som Regnar Westenholtz arbejdede ivrigt for bedre Forbindelse med England og Skabelsen af et dansk Jernbanenet. Han motiverer Anlægget saaledes: »Det er af stor Vigtighed for Handelsstanden, for Skibsrederen og Assurandøren at erholde hurtig Underretning om Skibsfarten gennem Sundet og Bælterne og at staa i umiddelbar Kommunikation med Sund- og Strømtoldstederne, der aarlig passerer af 26,000 Skibe, bestemte til og fra Havnene ved Østersøen. Afbenyttelsen i denne Retning vil blive Hovedøjemedet for en dansk Telegraflinie fra Øresund

til Hamburg, og det er af særdeles Hensyn hertil, at Fuldendelsen af denne Telegraflinie, uafhængig af Telegrafnettet over den øvrige Del af Riget snarest muligt iværksættes«.

Da det var Meningen at tage Pengene til Anlægget fra Sund- og Strømtoldens Administrationsfond, tænker man sig uvilkaarligt, at det er Grunden til, at Telegrafanlægget motiveres saaledes; men det er det ikke. I sin Forelæggelsestale siger Ministeren, at England lagde megen Vægt paa at faa Forbindelsen under Kanalen fortsat til Sund- og Strømtoldstederne. Der kan derfor næppe være Tvivl om, at Ønsket om at vise England og de andre søfarende Nationer Imødekommenhed paa denne Maade med Hensyn til Fortoldningen i de danske Farvande har haft sin store Indflydelse paa, at man saa hurtigt tog fat paa Telegrafspørgsmaalet og fik Sagen gennem Rigsdagen uden Udvalg og Indvendinger af nogen Betydning.

Det virker forbløffende, naar man tænker paa, at man ingen Vegne kom med Jernbanesagen. Naturligvis drejede det sig heller ikke her om saa store Kapitaler, og Pengene havde man i den nævnte Fond. Men de mange modstridende Interesser, der ustandseligt forhindrede en Løsning af Jernbanespørgsmaalet, havde man ogsaa her; men det kom man uden om ved paa Forhaand at fastslaa Telegraflinien som en Toldlinie. Der skal derfor ogsaa kun være Stationer i Helsingør, København, Korsør, Nyborg, Fredericia, Flensburg, Rendsburg og Hamburg, og man afviser næsten med Haan Tanken om, at der skulde være Stationer i hver Købstad. Man vilde skaffe de søfarende Nationer, først og fremmest England, en let Forbindelse med Helsingør, saa de kunde føre nogen Kontrol med, hvordan deres Skibe blev behandlet der; thi det var den slette og langsomme Ekspedition i Helsingør, ikke selve Betalingen af Tolden, Englænderne klagede over. Men selv om Helsingør var Landets første By i denne Forbindelse og Linien anlagdes for Sundtoldens Skyld, saa kunde den ogsaa bruges af København og til andet end Skibstelegrammer, og det viste sig da ogsaa straks, at det var Hamburg og København og ikke Toldstederne, der gav langt den største Korrespondance. Handelen greb med Begærlighed denne nye, lette Vej ud til den store Verden.

Paa Dr. Poulsens Forslag blev Telegrafledningen lagt under Jorden, og man gik straks i Gang med Nedlægningen. I September var Linien mellem Helsingør og København færdig; den øvrige Nedlæg-

ning havde mange Besværligheder at kæmpe med. Der blev i mange Tilfælde øvet direkte Hærværk paa det nye Djævelskab. I Odense ødelagde man Telegraflinien ved den samtidige Nedlægning af Vand- og Gasrør. Det kneb at blive enig med Hamburg om, hvorledes Stationsforholdene der skulde ordnes. Derfor naaede man først at faa Linien, den saakaldte Øresundslinie, aabnet den 2. Februar 1854 med et lille Vers af P. Faber, Forfatteren til »Den tapre Landsoldat«. Han var i Mellemtiden blevet udnævnt til Telegrafdirektør. Inden Aaret var ude, blev Øresundslinien ved et Kabel sat i Forbindelse med det svenske Telegrafnet, og Aabningen af Telegraftrafikken med Sverrig, der fandt Sted den 1. Januar 1855, havde sikkert sin store Andel i, at Antallet af Telegrammer, der i 1855 blev befordret over Øresundslinien, steg til det dobbelte. Kabelet blev paa dansk Side landet i Vedbæk og derfra ved en overjordisk Ledning — den første her i Landet — ført videre til Helsingør.

Man havde nemlig gjort meget bitre Erfaringer med den underjordiske Ledning; der indtraadte stadig Afbrydelser i den regelmæssige Benyttelse af den, og Fejlene var vanskelige at faa reparerede, da Ledningen hver Gang skulde graves op. Man var derfor ogsaa saa hurtigt klar over, at det var et Fejlgreb, at lægge Ledningen under Jorden, at man, som vi har set, allerede inden Aarets Udgang var gaaet over til overjordisk Ledning. Og det gjaldt nu om at faa Øresundslinien ombygget paa samme Maade. Allerede Sommeren 1854 begynder Telegrafdirektøren at arbejde derpaa, idet han gaar ud fra, at man kan tage Pengene dertil fra Øresunds- og Strømtoldens Administrationsfond; men han faar ikke Finansministeren med til det. Sagen skal forelægges Bevillingsmyndighederne. Det bliver den imidlertid ikke og udskydes dermed yderligere et Aar. Først i Begyndelsen af 1856 kom Sagen for Rigsdagen; den kunde ikke udskydes længere; dertil var der ved at blive for megen Uro om den. Den 27. April forelaa Loven derom.

I Mellemtiden havde Faber paa enhver Maade søgt at forberede Arbejdet, saa det hurtigt kunde komme i Gang, naar først Pengene var bevilgede. Noget af Materialet som f. Eks. Stængerne havde han faaet Lov til at bestille under Forudsætningen af, at Bevillingen gik igennem. Han havde ogsaa ønsket at kunne gøre det for Traadens Vedkommende; men det var blevet afslaaet ham. De, der ønskede at faa Del i Traadleverancen, fulgte naturligvis Sagens Gang gennem

Rigsdagen med Interesse og begyndte, saasnart de skønnede, at den gik igennem, at fremkomme med deres Tilbud. Firmaet C. F. Tietgen & Co. var først paa Pletten med et Tilbud allerede den 7. April. Brevet giver god Besked. Prøverne skal være der i Løbet af nogle Dage, og fra Budets Antagelse kan der leveres o. 60 Tons om Maanednen. Tre Dage senere er Brødr. Westenholz der med deres Tilbud. Det var farlige Konkurrenter. De havde allerede stillet sig til Disposition med Oplysninger ved Udarbejdelsen af Lovforslaget i 1852, og i 1854 var Kablet, der blev nedlagt i Øresund, blevet leveret gennem dem, og det havde virket fuldt tilfredsstillende.

Det er en gammel Forbindelse, der begynder med at lykønske Telegrafdirektøren til den heldige Gennemførelse af Planen og, samtidig med at de fremsætter deres Tilbud, giver Raad og stiller sig til Disposition paa enhver Maade; blot man vil give dem tilstrækkelige Oplysninger om hele Planen, kan de godt anbefale Folk, der vil overtage Arbejdet. Tietgen tilbyder kun Jerntraad; men den tilbyder han saa ogsaa til £ 28.15.0 pr. Ton, mens de forlanger £, 30.10.0; han tilbyder Varerne leverede Altona, Tønning, Flensburg eller København, mens Brødr. Westenholz skriver: »Vi maa endnu tilføje, at vi let kan betinge de forskellige Varers Levering i danske Havne mod et Tillæg af nogle Procent«. Det lyder, som om de dermed gør Direktør Faber en Ekstratjeneste, de maa have lidt for, mens Tietgen tager det som en Selvfølge, at Varerne skal leveres saa bekvemt som muligt. Ved Sammenligningen af Priserne maa der tages Hensyn til denne Forskel i Leveringsbetingelserne.

Faber var paa Grund af den Maade, hvorpaa Forhandlingerne om Kablet mellem Danmark og England forløb, ganske sikkert ikke paa dette Tidspunkt særlig ivrig efter at komme i yderligere Forbindelse med Westenholzerne; han havde nok af dem derfra, som vi senere skal se. Det var en yderligere Chance for Tietgen, der en fjorten Dage senere fremkommer med et nyt Tilbud, der forudsætter Levering frit om Bord i Hull; saa kan han sælge den samme Vare for £ 27.5.0. Han har i Mellemtiden faaet at vide, hvor meget Traad der skal bruges paa Strækningerne mellem de enkelte Byer, og tilbyder derefter de forskellige Partier leveret i de danske Havne, hvorfra de lettest vilde kunne føres til de respektive Landeveje, og gør yderligere et Tilbud paa Traaden for hver enkelt Landsdel under et. Dermed var de Muligheder for Levering, der overhovedet

kunde være Tale om, udtømt. Det var en Mand, Faber kunde bruge, da han sikkert holdt af at se sig for og foretrak at bygge paa de Erfaringer, han selv havde gjort, og ikke brød sig om Belæring, der

Peter Faber.

ikke var underbygget af tilsvarende Kendskab til Tingene. Efter de bitre Erfaringer, der var gjort med den underjordiske Ledning, vilde han have en første Klasses Traad, og han valgte derfor *charcoal wire*, selv om Westenholzerne betegnede det som ødselt at anvende

den; men Valget var rigtigt i den Grad, at det senere er blevet betegnet som banebrydende for Telegrafvæsenets videre Udvikling.

Otte Dage efter sit sidste Tilbud faar Tietgen en Ordre paa 65 Tons og en Maaned senere en ny Ordre paa 70 Tons. Tilsammen skulde det være Traad nok til at dække hele Forbruget paa Fyn og i den allerstørste Del af Jylland, hvor man, samtidig med at man bevilgede den overjordiske Ledning paa Øresundslinien, havde vedtaget at anlægge en Linie fra Fredericia til Frederikshavn. Hvad der blev til Konkurrenterne — og der var foruden Westenholzerne mange udenlandske Firmaer om Budet — var ubetydeligt i Sammenligning med, hvad der tilfaldt Tietgen. Det var et virkeligt Kup, han havde gjort; men for at faa Leverancen har E. Hald & Rahr maattet trykke Prisen for haardt, saa deres Leverandør kun har kunnet gennemføre sit Tilbud uden for store Tab ved at knibe paa Kvaliteten.

Et Par Dage efter, at Tietgen har faaet den sidste Ordre, faar Faber et Brev fra England fra en Mand, der har været i Forbindelse med ham før, da han var ude om »a *danish — or rather North of Europe Telegraph line*«. Han ved, at der bliver leveret store Mængder af Traad til Danmark gennem E. Hald & Rahr, da deres Leverandør har faaet de Prøver, paastaar han, hvorefter Ordren er blevet givet, fra det Traadtrækkerfirma, han staar i Forbindelse med, og det var paa »*very best charcoal iron wire*; men da Ordren skal udføres, er Leverandøren uden E. Hald & Rahrs Vidende gaet hen og forsynet sig hos et andet Firma. Brevskriveren, der har grebet Pennen af ædel Harme over, at Ordren er gaet hans Forbindelse forbi, vover dog ikke direkte at sige, at Traaden er ubrugelig eller ringe. Han nøjes med at betegne den som »a *very different quality*« og det betyder »a *very material difference in price*«.

Det har Faber naturligvis ladet gaa videre til Tietgen, og begge har med en vis Spænding imødeset Ankomsten af den næste Traad-sending, der blev udlosset i Tønning. Tietgen kom derned en halv Dag før Telegrafdirektøren og benyttede Tiden til at se paa Traaden. Og det viste sig desværre, at den var forbrændt i det galvaniske Bad. Han var derefter straks paa det rene med, at den ikke duede. Det meddelte han Faber, saasnt han traf ham, og tilbød at erstatte den med en ny Traad, der skulde blive leveret i Løbet af et Par Uger. Saa skyndte han sig tilbage til København for om et Par Dage at

tage en Lynrejse til England for at faa Traadleverancen ordnet. Det hele er ved at brænde sammen for ham. Han har lige efter et frygteligt Slid faaet sin grønlandske Ekspedition i Orden og trængte derefter haardt til lidt Ro og Fred. I Stedet for maa han over Hals og Hoved til Tønning, og ligesom han kommer hjem derfra, gaar det en Svoger, som han har skullet holde lidt Øje med i København, galt til Eksamen. Saa vi forstaa det Hjertesuk, han udstøder i et Brev til Svigerfaren: »Nu kommer det ene efter det andet, saa jeg knap ser Ende derpaa, eller ved, hvor jeg skal begynde«.

Han maa hurtigst muligt af Sted til England. Vejen lægger han over Flensburg, hvortil der i Mellemtiden er ankommet en ny Sending Traad. Om denne telegraferer han derfra til Faber: »Her er kommet 50 Tons i Stedet for 5, som maa være en Fejl i Depechen. De er oplagte her paa Toldboden. Jeg har undersøgt dem og finder, at Galvaniseringen er fuldt saa god som Prøven. Paa nogle Steder er den lige saa stærk, paa andre brækker den med en Bøjning mindre.« Dette Resultat maa have virket tilfredsstillende, saa Tietgen har kunnet opgive sin Englandsrejse, og otte Dage efter er Sagen ordnet. Efter det Uheld, Tietgen har haft, har han været meget tilgængelig for en mindelig Ordning, og det har Faber ogsaa været. Han kunde nemlig let komme til at staa i et noget uheldigt Lys, hvis det viste sig, at det Firma, han havde kontraheret med, ikke var i Stand til at udføre Ordren paa tilfredsstillende Maade, skønt det var blevet foretrukket for mange ansete Firmaer. Og efter den aabne Maade, Tietgen havde taget Sagen paa, nærede han heller ikke større Betænkelighed ved at ordne sig med ham mod passende Garanti.

Den endelige Ordning bekræftes i et Brev fra Tietgen til Faber, hvorved de tidligere Bestillinger ophæves, for saa vidt Levering ikke allerede har fundet Sted, og det var kun Tilfældet med 5 Tons ugalvaniseret Traad. I Stedet for skal han levere 80 Tons »i et og alt af samme Kvalitet, Styrke og Dimension som de af os ifølge Regning og Kvittering af Dags Dato leverede 50 Tons.« Det kan kun være de 50 Tons, der er omtalt i Telegrammet og som han altsaa har faaet accepteret ved samme Lejlighed. Til Gengæld for den noget ringere Kvalitet maa Tietgen gaa ned med Prisen til £ 26, hvad der sikkert ikke har voldt hans Firma større Vanskelighed, da den engelske Leverandør af Traaden har maattet gaa ned i samme Forhold, som Kvaliteten er blevet forringet. Brevet slutter saaledes: »Undersøgelsen

af Kvaliteten underkaster vi Deres egen Bedømmelse og forpligter os til at betale en Mulkt af Rdr. 50 per hver Ton, som ikke inden den stipulerede Frist er leveret i antagelig Kvalitet eller som inden denne Fristes Udløb ikke er remplaceret af antagelig Kvalitet, for saa vidt noget af den leverede maatte findes at være slettere.«

Det var haarde Konditioner, som Faber kunde diktere, som Situationen laa, og som Tietgen maatte acceptere for at beholde Leveringen, efter den Maade han var blevet behandlet paa af sine Forbindelser i England. Derved reddede Tietgen ikke alene Ordren, men fik den sat op fra 135 til 185 Tons, d. v. s. at Tietgen har leveret saa godt som al den Traad, der blev brugt til Øresundslinien og den nye Linie op gennem Jylland. Det var en Forretning paa o. 50,000 Rdr. For Tietgen personlig var det vigtigere, at han gennem sin Optræden ved Traadleverancen vandt Fabers Venskab, og det »blev den første Aarsag til«, siger han selv, »at jeg kom ind i Telegrafforetagender saa stærkt, som Tilfældet blev«.

VESTERHAVSKABLET

Efter den Fart, man var begyndt med i 1852, gik det langsomt med at faa Telegrafnettet udbygget. Først Januar 1857 fik man Linien Fredericia—Frederikshavn aabnet. Og endnu langsommere gik det med at faa skabt den nødvendige undersøiske Forbindelse udadtil, skønt der var nok, der var ude om Koncessioner i den Retning. Englænderne var paa Tæerne alle Vegne. Endnu inden Øresundslinien var færdig, var der en Englænder fremme med en Ansøgning om Koncession paa Nedlæggelsen af et Øresundskabel. Det tog Staten sig imidlertid selv af. Fra Efteraaret 1854 gik det løs med Ansøgninger om Koncession paa et Vesterhavskabel mellem Danmark og England. Den første, der meldte sig, var Newall, der var en meget anset Fabrikant af Metaltraad, og da han var kommet først, syntes Faber, han burde have en vis Fortrinsret; for han blev snart haardt trængt af farlige Konkurrenter. Den første af dem blev introduceret af Generalkonsul H. Pontoppidan i Hamburg, hvad der ikke var nogen ringe anbefaling paa dette Tidspunkt. Den næste var ingen ringere end I. W. Brett, hvis Ansøgning blev indsendt gennem Etatsraad Westenholz.

Brett havde lagt Kablet mellem Dover og Calais og betegner sig derfor med en vis Ret som den egentlige Opfinder af den undersøiske Telegraf. Foruden denne Linie havde han Koncession paa en Linie fra Dover til Ostende og beherskede saaledes væsentlig Forbindelsen mellem England og Fastlandet. Desuden var han i Gang med at nedlægge Linier i Middelhavet, som det var Hensigten at benytte til en Forbindelse over Afrika til Ostindien. Regnar Westenholz gik derfor stærkt i Ilden for ham, og da Faber stadig halede Sagen ud af Hensyn til Newall, sendte Westenholz den ene Skrivelse efter den anden til den danske Regering, og det gjorde navnlig en vis Virkning, da han hen paa Sommeren kunde meddele, at hvis det ikke blev til noget med Koncessionen, vilde Brett gaa i Gang med at udnytte den Koncession, han havde paa en undersøisk Linie mellem England og Hannover. And. Westenholz meddelte yderligere

Faber, at *The Submarine Telegraph Company*, der stod bag ved Brett, var villig til at gaa ind paa alle rimelige Betingelser. Han kunde faa det, som han ønskede det. Kompagniets Direktør henvendte sig yderligere til den danske Gesandt i London. Saaledes blev der fra alle Sider arbejdet energisk for at opnaa denne Koncession.

Imidlertid havde man stillet Newall endelige Betingelser, og da han ikke uden videre vilde gaa ind paa dem, afbrød man Forhandlingerne med ham Foraaret 1856 og var nu villig til at slutte Overenskomst med Bretts Selskab, saa meget mere som Sagen ogsaa var blevet bragt paa Bane ved Forhandlingerne i de lovgivende Forsamlinger om Udvidelsen af det indenlandske Telegrafnet. At der ingen Konkurrenter var mere, synes at have haft den Virkning, at And. Westenholz begynder at tage visse Forbehold. Det fremmede heller ikke Sagen, at han ud paa Sommeren giftede sig i Skotland og var paa Bryllupsrejse. Og da det er overstaaet, meddeler han Faber, at Brett lægger Kabel i Middelhavet, og Kompagniet vil derfor gerne vente, til han er færdig dermed, for at man ved Koncessionens endelige Affattelse kan tage Hensyn til de Erfaringer, han i Mellemtiden har gjort. Da han i Oktober kommer til København, medbringer han et nyt Udkast, som han har udarbejdet i Forening med Brett. Det afveg meget fra, hvad han selv tidligere havde foreslaet, og saa ønskede endda *The Submarine Telegraph Company* Ændringer igen i det nye Udkast. Faber søgte beredvilligt at samarbejde dette til et nyt Forslag, som han sendte And. Westenholz, der imidlertid var rejst til Jylland. Da han derpaa kun fik et undvigende Svar, forlangte han bestemt Besked i et Brev af 1. November, og det fik han overhovedet intet Svar paa.

Faber var nu klar over, at enten vilde Brett trække sig tilbage eller ogsaa vilde han benytte den foreliggende Situation til at skrue sine Betingelser i Vejret. Han har fortalt Tietgen om de førte Forhandlinger og overfor ham ytret, at det syntes, at det engelske Konsortium ikke for Alvor tænkte paa at overtage Arbejdet. Det har vakt Tietgens Interesse; maaske har Faber ogsaa direkte opfordret ham til at gøre et Forsøg paa at faa Koncessionen. Tietgen indgiver i alt Fald den 25. Oktober 1856 følgende Andragende til Ministeriet for Monarkiets fælles indre Anliggender:

»Det har alt i længere Tid fra alle Sider været anset som meget ønskeligt, at en direkte undersøisk Telegrafforbindelse mellem

Danmark og England kunde komme i Stand i Stedet for den nuværende kombinerede Forbindelse over Tyskland og Holland eller Belgien og Frankrig, som ikke alene i høj Grad fordyrer Afbenyttelsen, men ved de mange Mellemstationer betydeligt forstørrer Usikkerheden ved Telegraferingen, — og at en saadan direkte Forbindelse vilde bringe Landet mange Fordele.

Da undertegnede tror at have sikret sig saavel herværende som engelske Kapitalisters Medvirkning til et saadant Foretagendes Udførelse, tillader jeg mig herved i største Ærbødighed at andrage paa:

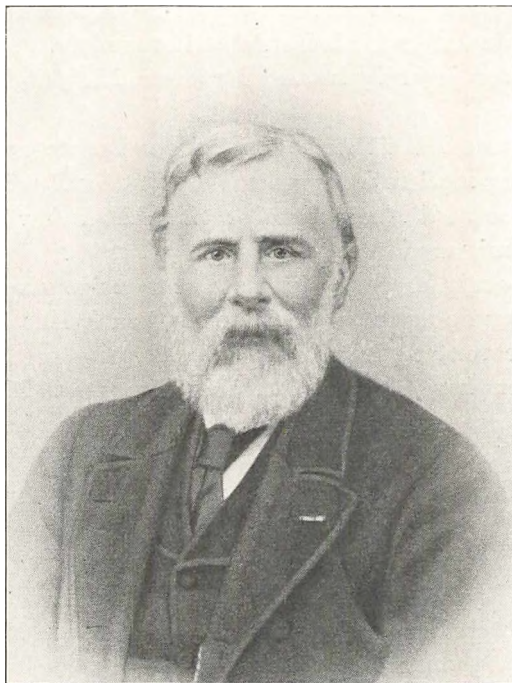
at en Koncession til Anlægget af en direkte undersøisk Telegrafledning mellem Danmarks Vestkyst og Englands Østkyst i Forbindelse med Eneret paa et vist Antal Aar maatte blive mig meddelt.

Jeg tillader mig herpaa at imødesee et snarligt gunstigt Svar samt Meddelelse om de nærmere Betingelser, paa hvilke en saadan Koncession turde ventes givet.«

Andragendet har en ret foreløbig Karakter. Mere har Faber næppe ønsket paa dette Tidspunkt, og Tietgen har heller ikke villet strække sig videre. Hvilke herværende Kapitalister han har tænkt paa eller blot berørt Sagen overfor, ved vi ikke. Nogen Aftale med nogen er det ikke kommet til. Derimod havde han faaet en engelsk Forbindelse, som han ikke senere kan huske, om Faber muligvis havde skaffet ham. Manden hed Thomas Allan. Han havde en Ven James Scarth, der var en højst interessant Personlighed. Han og Tietgen mødtes i Kiel, og dette Møde betegner Tietgen selv som Udgangspunktet for hans senere Telegrafforetager. Traadleverancen og Samarbejdet med Faber bragte ham i Forbindelse med Telegrafan, og her fik han nu Tilknytning til den internationale Telegrafverden.

Tietgens Andragende blev ekspederet paa sædvanlig Vis. Fra Ministeriet gik det til Generalpostdirektøren og fra ham igen til Telegrafdirektøren, og her blev det foreløbig liggende, til Regeringen i Slutningen af December fra Højesteretsadvokat Liebe, hvem And. Westenholz ved sin Afrejse havde anmodet om at repræsentere det engelske Konsortium her, modtog Meddelelse fra Brett om, at han var villig til at modtage Koncessionen mod visse Ændringer i den. Faber vilde nu have Tietgen til at erklære sig villig til at overtage Koncessionen paa de Betingelser, Regeringen stillede Brett, hvis

denne ikke vilde gaa ind paa dem. Det vilde Tietgen ikke gaa med til. Han vilde ikke for Alvor tage fat paa Sagen, saalænge Forholdet var saaledes, at Brett skulde have Fortrinnet, selv om han gjorde et ellers antageligt Tilbud. Der var ingen Grund til for ham at spille Arbejde og Penge paa en Sag, der halvvejs var afgjort i Forvejen og

And. Westenholz.

næppe kunde vindes overfor en saa overlegen Konkurrent som Brett og hans Selskab.

Faber har en levende Følelse af, at Brett tager helt anderledes paa Sagen nu, end da det gjaldt om at trænge en Konkurrent ud, og føler sig meget ilde berørt ved den Maade, han er blevet behandlet paa af And. Westenholz. Først den 28. Februar afgiver Faber sin Indstilling. Han undskylder det med, at Tietgen, som han stadig har underrettet om Sagerne Gang, overfor ham har ytret, at han endnu ikke havde forberedt Anliggendet saaledes, at han straks kunde bestemme sig til at modtage Koncessionen, og navnlig kunde han

ikke erlægge det betingede store Depositum paa 5000 £. Der er ikke noget urigtigt deri. Det virkelige Forhold er imidlertid, at det ikke var lykkedes Faber at bringe Tietgen til at opgive hans ovenfor omtalte Standpunkt. Faber foreslaar derfor, at man skal give Brett en sidste Frist paa 6 Uger, men med den udtrykkelige Tilføjelse, at man har fri Raadighed til at bortgive Koncessionen til en anden selv inden Udløbet af denne Frist. Dermed var der skabt en Mulighed for Tietgen til at være med paa lige Vilkaar. Og den nødvendige Tid til at træffe sine Forberedelser fik han ogsaa, da der foreløbig ikke blev givet Brett noget Svar.

Paa dette Tidspunkt har der inden for Administrationen været stærke Bestræbelser for at skaffe Tietgen Koncessionen. Man havde lidt ondt ved at »se bort fra den Maade, hvorpaa Sagen har været ført fra Bretts befuldmægtigede A. Westenholz's Side«. Og Tietgen begynder nu ogsaa for Alvor at tage fat. Først har han det ovenfor omtalte Møde i Kiel. Efter Hjemkomsten derfra søger han i Forening med Faber Kammerherre Bauditz, der var den Departementschef i Ministeriet, Sagen sorterede under, og alle tre gik derefter til Ministeren, Unsgaard, og han lovede at approbere alt, hvad Bauditz og Faber blev enige om. Paa dette Grundlag har Embedsmændene opfordret Tietgen til for Alvor at ansøge om Koncessionen, og den 29. April indgav han følgende Ansøgning:

»I Kontinuation af min allerunderdanigste Ansøgning af 25. Okt. f. A. til det høje Ministerium angaaende Bevilling af en Koncession til Anlæg af en Telegrafforbindelse mellem England og Danmark tillader jeg mig hoslagt efter Opfordring at fremsende et Udkast til en saadan i den Form, hvori jeg ærbødigst andrager paa, at samme maatte blive mig meddelt.

Hvis det maatte behage det høje Ministerium at bevilge denne min Ansøgning, tillader jeg mig at anholde om, at Udfærdigelsen maatte ske til William Gill, *Barrister at law*

af 8 Old Buildings, Lincoln's Inn

Thomas Allan, Civil Ingenieur

af 1. Adelphi Terrace, Strand

begge af London, samt til mig selv.«

Med Ansøgningen fulgte Udkast til en Koncession, der i Formen afveg fra den, der var opstillet som Grundlag for Forhandlingerne med Brett. I Realiteten var der ikke større Forskel. Tietgen

ønsker Depositumet nedsat til £ 2500 og en Nedsættelse af de danske Takster. Ingen af Delene synes at kunne volde større Vanskeligheder for en endelig Overenskomst. Henimod Slutningen af Maa-neden er man klar til at gøre baade Brett og Tietgen det samme Tilbud. Tietgen er i England, hvor det lykkedes ham ved William Gills Hjælp at faa dannet et Selskab, der kunde udføre Anlægget. Men da han kommer hjem med alt i Orden, er hele Situationen en anden.

Højesteretsadvokat Liebe er øjensynlig blevet varskoet og griber nu ind. Der har ingen Grund været for ham til at henvende sig før. Han har nemlig fra Tid til anden berørt Sagen overfor Telegrafdirektøren, der »stedse stillede Afgørelsen i snarlig Udsigt«. Der er heller ingen Ulykker sket derved; thi i England har man arbejdet videre med at forberede Arbejdets Udførelse, »idet Koncessionens Udfærdigelse under alle Omstændigheder maatte anses for givet«. Det kan ikke være Bretts Ændringsforslag, der er Skyld i, at Sagen er blevet forhalet, da de i det væsentlige maa anses for tiltraadt af Telegrafdirektøren. Dog har han endnu et lille Ønske at tilføje fra det engelske Selskab. I øvrigt afventer han blot »det høje Ministeriums behagelige Meddelelse om den Affattelse, som Udkastet til Koncessionen endelig vil være at give«, saa er han parat til at stille et Depositum paa £ 2500. Liebe har altsaa paa dette Tidspunkt været klar over, at det kunde Bretts Selskab ogsaa slippe med.

Hans Standpunkt, at der kun mangler en ganske formel Afgørelse, da det Selskab, han repræsenterer, selvfølgelig underkaster sig den endelige Form for Koncessionen, Ministeriet fastsætter, er meget klogt og i høj Grad berettiget; ellers maatte der dog i Mellemtiden have fundet Forhandlinger Sted. Det giver ham en stærk Stilling. Han har Grund til at forlange en Afgørelse og presser nu ogsaa paa for at faa den, for at der ikke skal spildes et Aar til. Til den saglige Baggrund for hans Optræden kom, at han var en Mand med politisk Indflydelse, som Ministeriet vanskeligt kunde komme udenom. Resultatet blev da ogsaa, at Unsgaard greb ind og holdt et Møde med Bauditz, Faber og Liebe, hvor man enedes om Koncessionens endelige Form. Meget Hensyn blev der ikke taget til de af Brett ønskede Ændringer i det Udkast, der den 26. Juni blev tilstillet Liebe; blev det ikke tiltraadt inden 3 Uger »uden nogen som helst Ændring eller Forbehold«, agter man »at tilbyde Koncessionen til det før ommeldte Telegrafanlæg til andre, der derom har anholdt«.

Det var, hvad der blev til Tietgen, og det var ligegyldigt, da Bretts Selskab selvfølgelig skyndte sig at slaa til og fik Koncessionen den 17. Juli. Til Trods for at man efter Liebes Udtalelser maatte gaa ud fra, at det engelske Selskab stod parat til straks at udlægge Kablet, skete det dog først i 1859, saa Forbindelsen over Vesterhavet først kunde aabnes Januar 1860. Tietgen var naturligvis rasende over, at Konkurrenterne snappede Koncessionen lige for Næsen af ham, skønt han kun havde andraget om den efter Opfordring og med et bestemt Tilsagn fra Ministeren, der maaske kunde skyde sig ind under, at der ikke forelaa et Forslag for ham fra Bauditz og Faber om Tietgens Andragende, da Liebe greb ind. Thi først samme Dag, Liebe henvendte sig til Ministeriet, sendte Generalpostdirektøren med sine Bemærkninger Fabers Indstilling derom videre til Ministeriet. Tietgen ønskede i alt Fald at sige Ministeren sin Mening og, som han udtrykker sig, »for dog at have et Vidne til de Ubehageligheder, jeg havde at sige Ministeren, fik jeg Suhr til at gaa med over i Ministeriet«.

I 50'erne var man rundt om i Gang med at lægge Kabler over Indhavene, og de første Planer om ogsaa at sætte Landene i Forbindelse med hinanden ved Kabler under Oceanerne dukkede op. Først og fremmest tænkte man naturligvis paa at forbinde Amerika og Europa. Da man imidlertid ansaa det for uhyre vanskeligt at udlægge et saa langt Kabel og desuden var i Tvivl, om det kunde betale sig, prøvede man at naa Maalet ad Omveje. Oberst Shaffner, der var Sekretær ved Telegrafkonfederationen i De forenede Stater, gjorde saaledes et Forsøg paa at skabe denne Forbindelse over Grønland, Island og Færøerne. Til det Øjemed ansøgte han om og fik Koncession af den danske Regering i 1854 paa Anlægget af en Telegraflinie fra Amerika til Europa over de ovennævnte danske Besiddelser. Fra Færøerne skulde Linien føres over Norge og Sverrig for i København over det danske Telegrafnet at bringes i Forbindelse med hele det europæiske Telegrafsystem. Under Forudsætning af, at han fik Planen realiseret i Løbet af 10 Aar, tilstodes der ham Eneret paa Anlægget i 100 Aar. I de følgende Aar arbejdede han ivrigt for at gennemføre sin Plan og var i den Anledning flere Gange i København. Ved en af disse Lejligheder blev han af Faber sat i Forbindelse med Tietgen, hvad der var saa meget mere Grund til, som Tietgen nu var særlig interesseret i Grønland paa Grund af sit

Kryolitforetagende. Det var Tietgens første Forbindelse med den oversøiske Telegraf, der senere kom til at spille saa stor en Rolle i hans Liv og Virksomhed.

I hans Grosserertid gav hans Forbindelse med Telegrafanlægget ham en betydelig Forretning. Det er sjældent, han skriver til E. Hald & Rahr, undtagen der er Tale om Levering af Telegraftraad eller Anmodning om at gøre Tilbud derpaa; ogsaa paa undersøisk Kabel anmoder han om Tilbud, og han gør ogsaa selv Tilbud paa Telegrafstænger. Hans Firma var herhjemme førende paa dette Omraade, og det betød ikke saa lidt paa et Tidspunkt, hvor Landets Telegrafnet udbyggedes.

XIX KRYOLIT

Af Dagbog og Breve faar vi et levende Indtryk af, at Tietgen altid havde Øjnene med sig, hvor der var noget nyt at se og lære. Han er knap kommet til Manchester, før han meddeler sit gamle Firma i Odense, at man er begyndt at bruge Jernstel til Paraplyer, og som Rejsende anser han det for sin Opgave, »at se, hvilke Artikler man kunde sælge, og at formaa Fabrikanterne til at lægge sig efter disse Artikler«; thi »den, der vil drive Kommissionsforretning, bør give Fabrikanterne Anvisning paa, hvilke Varer de skal fabrikere«. Og han siger selv, at det er ikke ganske faa Artikler, han har henledt de engelske Fabrikanters Opmærksomhed paa. Som et Eksempel nævner han hvide Lærredslommetørklæder. Herhjemme havde man hidtil forsynet sig med denne Vare fra Schlesien eller Sachsen; de engelske Lommetørklæder var nemlig fremstillet af en Slags Battist eller Kammerdug, der var overordentlig ubehagelig for Næsen. Da Tietgen opdagede, at han ikke kunde sælge dem, var han straks i Lag med Lærredsfabrikanterne i Belfast; men det kostede meget Arbejde fra hans Side, før han fik en lille Fabrikant til at fremstille et Lommetørklæde, der passede danske Kunder. Det blev snart en god Forretning for ham og E. Hald & Rahr, der som dem, der indførte Artiklen paa det danske Marked, længe havde en Slags Eneret paa Salget deraf.

Ogsaa som Grosserer blev han ved med at have Øjne og Øren med sig paa sine Rejser; men nu var det for at finde Artikler, han kunde tage op herhjemme. Saaledes hørte han rent tilfældigt af en Sagfører i Manchester om Kryolit. Vedkommende var Sagfører for Kulmineejere og meget interesseret i alt, hvad der havde med Mineralogi at gøre. Han fortalte Tietgen om, at det var lykkedes Wöhler og Sainte-Claire Deville at fremstille et nyt Metal, Aluminium. Det kunde fremstilles af Kryolit, som efter Sagførerens Opfattelse maatte kunne fremskaffes i større Mængder fra Grønland. Det interesserede Tietgen, der straks efter sin Hjemkomst henvendte sig til den kongelige grønlandske Handel.

Eskimoerne har kendt Kryolit langt tilbage i Tiden. Hernede blev Minalet først kendt i de allersidste Aar af det 18. Aarhundrede. P. C. Abildgaard undersøgte det 1799 og sendte det til en berømt portugisisk Mineralog, der gav det Navnet Kryolit, Issten. I 1807 kom det for første Gang herved i noget større Mængder med den østerrigske Mineralog K. L. Giesecke, der havde foretaget en fleraarig Studierejse til Grønland; i hans Rejsebeskrivelse fra 1822 blev Kryolittens Findested udførlig beskrevet. Først i 1850'erne synes man at have begyndt at interessere sig for Udnyttelsen af Grønlands Mineraler. Kommerceraad Lundt fra Aalborg, der senere traadte i Forbindelse med Etatsraad Westenholz, fik i 1851 Bevilling paa Minedrift i Grønland. Bevillingen udnyttedes navnlig til Udvinning af Bly, og da det ogsaa forekom i Kryolitfeltet, brød man en Smule Kryolit.

I 1851—52 gik Julius Thomsen i Gang med at undersøge den Kryolit, der var kommet herved med Giesecke, og fandt, at der kunde udvindes Natron og Lerjord af den. I 1853 fik han Patent paa sin Opfindelse for 10 Aar. For at kunne udnytte denne maatte han have Adgang til at faa Kryolit, hvad der ogsaa samme Aar tilsikredes ham af Regeringen, der straks lod foretage en foreløbig Brydning af Kryolit og derved forbeholdt den for Thomsen. Der var nemlig i Lundts Bevilling taget Forbehold for de Miner, Handelen selv udnyttede, og da Lundt og Westenholz fik deres Bevilling fornyet i 1854, blev Kryolitten udtrykkelig undtaget. I 1853—54 var Thomsen i Udlandet; imens varetog den senere Gasværksbestyrer G. Howitz hans Interesser i denne Sag, og derefter arbejdede de sammen paa Kryolittens Udnyttelse. I Begyndelsen af 1856 er de kommet saa vidt, at »Minalet er anvendt til Sodalud og til Emailleren af Jerngryder, og dersom en større Tilførsel kunde erholdes, vilde al Indførsel af Soda til Sæbekogning være uforholden. Tillige har vi anstillet Forsøg paa at tilberede Emaillere for Lervarer for at erstatte de skadelige Blyglasurer, og vi kan med Lethed af ommeldte Mineral tilvejebringe Allun og det nye Metal Aluminium«.

Paa Verdensudstillingen i Paris 1855 var der for første Gang udstillet Aluminium, og det vakte megen Opsigt, og Troen paa dets Fremtidsmuligheder blev ikke mindre ved den Interesse, Napoleon III. viste det nye Metal. Fædrelandet ofrer da ogsaa tre Numre paa en Kronik af en Franskmand om det, og hvor nøgtern han

end ser paa det, slutter han dog med at sige: »Aluminium er maaske kaldet til at erstatte alle de ædle og uædle Metaller, der anvendes i Kunsterne og Industrien«. Intet Under, at en ung, initiativrig Mand som Tietgen, engang sat paa Sporet, undersøgte, hvad der under saadanne Forhold kunde gøres ud af Kryolitten. Ved sin første Henvendelse til den kgl. grønlandske Handel fik han at vide, hvordan det hidtil var gaaet med Kryoliten. Dermed var han foreløbig orienteret. Han tabte imidlertid ikke Sagen af Syne, og ved en senere Henvendelse der fik han oplyst, at Handelen havde modtaget et Par Forespørgsler om, paa hvilke Betingelser og i hvilke Kvanta Kryolit kunde fremskaffes.

Den ene Forespørgsel var fra Frankrig, og Tietgen siger selv, at han gættede sig til, at den maatte være fra hans Ven, Bang i Rouen, og det viste sig at være rigtigt. Bang var en gammel Skolekammerat fra Odense, som han havde holdt Forbindelsen vedlige med under sit Ophold i Manchester, og da han engang rejste hjem over Frankrig, besøgte han ham i Rouen, hvor han var ansat i et Handelsfirma. Han skrev straks til Bang, og efter nogen Brevveksling blev de enige om et Salg af 200 Centner Kryolit til en Mand, der havde en Fabrik i Nærheden af Rouen til Fremstilling af Aluminium. Paa det Grundlag traadte han i Forhandling med Thomsen og Howitz, der var meget interesserede i større og regelmæssige Tilførsler af Kryolit, en Betingelse for, at de kunde faa en fabrikmæssig Fremstilling i Gang af de Produkter, de var i Stand til at udvinde af Kryolitten. Thomsen og Howitz ansøgte derefter om Tilladelse til at tage Kryolit hjem paa egne Skibe, hvad der bevilgedes dem mod, at de afgav en vis Procentdel af den hjembragte Kryolit til Handelen.

Tietgen tilbød saa for egen Regning at ville sende et Skib op efter Kryolit mod, at Ladningen blev hans og han fik Lov til at benytte Thomsens Patent mod en Afgift til ham og Howitz; derved sikrede Tietgen sig baade at kunne sælge Kryolitten direkte og benytte den til Fabrikation. Tilbudet blev modtaget, og Tietgen satte sig i Bevægelse for at faa en Ekspedition til Grønland i Stand. Først fik han E. Hald & Rahr, Edvard Lorentzen, Julius Hedemann, Edvard Hvidt og senere Suhr interesserede for Foretagendet, hvori de hver indskød 5000 Rdr. Derefter købte han af F. T. Adolphs Enke Skonerten »Sønderjylland« for 20,000 Rdr. Skibet var lige vendt tilbage fra Riga og var derfor beslaet i Vandgangen, hvorfor det egnede sig

godt til denne Tur. Til Fører valgtes Kaptajn Brockdorff, der havde været Styrmand i den grønlandske Handels Tjeneste og senere ført Skib for Lundt paa en Ekspedition til Grønland. Besætningen var paa 10 Mand, og desuden medfulgte 9 Stenarbejdere, og som forretningsmæssig Leder af Ekspeditionen medsender han sin Medhjælper paa Kontoret. Det var altsaa et større Foretagende, Tietgen her fik sat i Værk, efter at han endnu knapt havde arbejdet et Aar som selvstændig Grosserer. Og det var en ret risikabel Historie; thi Sejladsen paa Grønland var ingenlunde ufarlig. Aaret i Forvejen var et af Handelens Skibe gaaet under med Mand og Mus.

Rygtet om Ekspeditionen fandt først Vej til et Aalborg Blad, der øjensynlig var inspireret af Lundt. Det antydede i alt Fald, at det var ham, der først havde fundet Kryolit oppe i Grønland og at Tilladelsen til Ekspeditionen gik hans Bevilling for nær. Disse Insinuationer blev straks meget bestemt tilbagevist af Julius Thomsen. Ekspeditionen forløb meget heldigt. »Sønderjylland« gik herfra i Begyndelsen af Juni og var hjemme igen sidst i September. Hjemrejsen havde det gjort paa 12 Dage, hvad der blev anset for at være ualmindelig hurtigt. Foretagendet blev betragtet som noget af en Begivenhed og blev derfor omtalt baade i den danske og den engelske Presse. Herhjemme hedder det, at Ladningen er hentet hjem »for det Interessentskabs Regning, der under polyteknisk Kandidat Thomsens Ledelse er sammentraadt til at benytte og forædle det nævnte Produkt vel nærmest til Sodaprodukter og muligen . . . til det nye Metal Aluminium, der allerede har begyndt at spille en Rolle i den franske Luksusindustri«. I England ser det ud, som om det er E. Hald & Rahr, der staar for det hele med C. F. Tietgen & Co. som Mellemmænd. I de danske Aviser nævnes Tietgen slet ikke, og i en senere dansk Fremstilling af Kryolitindustriens Historie nævnes han lige. Der er ingen, der betvivler Julius Thomsens Fortjenester af denne Sag; men det er højst sandsynligt, at han ikke havde faaet noget ud af den, hvis Tietgen ikke havde ofret den et mægtigt Arbejde og ikke sluppet den, før den var bragt sikker i Havn.

Den hjembragte Ladning Kryolit var paa 267,540 Pund; deraf blev det solgte Parti straks afsendt til den franske Køber, og der synes derefter ikke at være blevet solgt Kryolit til Frankrig til Fremstilling af Aluminium før næste Efteraar, da Tietgen er kommet i Forbindelse med Deville og sælger et Parti til en fransk Aluminiums-

fabrikant i Nærheden af Paris, som Deville arbejder sammen med. Resten af »Sønderjyllands« Ladning varede det nogen Tid, inden han kom af med, og en af hans Biografer, hvem det synes at være magtpaaliggende at fremstille Tietgen som en Aladdinskikkelse, i hvis Turban Stillingen som Direktør i Privatbanken pludselig faldt, siger endogsaa »heller ikke med dette Foretagende havde han Held«, fordi han ikke solgte hele Ladningen straks. Men det var slet ikke Meningen. Hensigten var — og derfor sikrede Tietgen sig ogsaa Ret til at benytte det Thomsenske Patent til Kryolittens fabriksmæssige Behandling — at faa fremskaffet saa store Mængder Kryolit, at man kunde faa en regelmæssig Fabrikation i Gang, og derfor søger Thomsen og Howitz endnu, inden »Sønderjylland« er kommet hjem, om Eneret for Resten af de 10 Aar, Patentbevillingen lød paa, til at bryde og hente Kryolit hjem. Deres Motivering er, at de skal træffe Foranstaltninger til et større Fabriksanlæg. Paa det Tidspunkt fabrikerede de foruden Soda og Allun, Lerjord og Glaubersalt.

Julius Thomsen.

Hovedprodukterne var foreløbig Soda og Lerjord. Soda solgtes i opløst Tilstand til Sæbekogning her i Landet, og saalænge man kunde komme af med den paa den Maade, fandt man ingen Anledning til at fremstille den i anden Form. Sodaopløsningen synes at være gaaet ret let af herhjemme, og Tietgen samlede derfor hovedsagelig sine Kræfter om at faa Lerjorden indført paa det udenlandske Marked. Hans Kammerater fra Manchester sad nu i forskellig Virksomhed, navnlig i Tyskland, og han forsøger at interessere dem ligesom Bang i Rouen for Lerjorden. Den kunde anvendes som Bejdse i Farverier, og han begyndte ogsaa at faa Ordre paa den fra Tyskland til dette Brug, og der er maaske noget om, at han efterhaanden havde faaet den indført paa de fleste europæiske Markeder,

som han udtrykker sig, og det havde ikke været noget ringe Arbejde; men det gav ikke noget tilfredsstillende Resultat, da han ikke kunde blive klar over, til hvilken Pris og i hvor store Mængder man kunde regne med for Fremtiden at afsætte Produktet. Det var for usikker en Basis for en regelmæssig Kryolittrafik paa Grønland.

Skulde en saadan i Gang, maatte man ind paa en virkelig Soda-fabrikation eventuelt i Forbindelse med en anden Fabrikation, hvor Soda fandt Anvendelse. Selv at starte en saadan i Forbindelse med Thomsen og Howitz har Tietgen haft sine Betæneligheder ved; maaske var det heller ikke let at skaffe den nødvendige Kapital dertil. Han bestemte sig derfor til at finde en Fabrikant med Interesser i den antydede Retning og saa sælge den ubearbejdede Kryolit til denne. Men inden man kunde gøre noget i den Retning, maatte man sikre sig Eneret til at hente Kryolit hjem. Det opnaaede Thomsen og Howitz endelig, dog foreløbig kun for to Aar i Slutningen af Marts 1857. Dermed var der først skabt et Grundlag for at faa noget ud af Kryolitten, naar man vilde gaa ud over det rent foreløbige Eksperimentstadium. Det kunde man nemlig ikke gøre, inden man havde Sikkerhed for at have det nødvendige Raamateriale. Paa det Tidspunkt har Tietgen helst villet undgaa at være med til selv at sætte en Fabrikation i Gang.

Først træder han i Forbindelse med Agent Haller, Carlshütte, Rendsburg. Han skal som Fabrikant udnytte Kryolitten industrielt. Tietgen og hans medinteresserede »wollen am liebsten nicht Fabrikanten sein«; han vil derimod vedblive at besørge den rent købmandsmæssige Fremskafning af Kryolitten; thi det er saa langt fra — som man har villet give det Udseende af — at Tietgen havde en Fornemmelse af, at han havde brændt sig paa den og kun tænkte paa at komme af med det Parti, han havde liggende for saa ikke mere at beskæftige sig med den. Han troede tværtimod fuldt og fast paa Kryolitten; han vilde blot være klar over, hvordan Afsætningen laa for at faa den næste Ekspedition af Sted til Grønland i 1857. Foruden Haller, som det ikke blev til noget med, plejede Tietgen Underhandlinger med Thbd. Weber & Co. Blandt de Ting, han solgte for E. Hald & Rahr, var ogsaa raat, uslebet Spejlglas, og en Kunde dertil var Hofspejlhandler Fr. Lehmann, der havde et lille Sliberi paa Amagertorv. Han var Onkel til Brødrene Weber, der havde startet et Handelshus i 1850. De havde købt Christiansdal ved Ha-

derslev og havde der i Fællesskab med Onkelen indrettet en Fabrik, hvor der blandt andet blev fremstillet Spejlglas. Til Støbning af det skulde der bruges ren Soda, og den kunde efter Julius Thomsens Metode udvindes af Kryolit.

Thbd. Weber & Co. fik en Del af den Sodaopløsning, Thomsen og Howitz havde fremstillet, for at prøve, om der af den kunde fremstilles tilstrækkelig ren Soda, og Forsøgene faldt tilfredsstillende ud. Midt i Maj sælger saa Tietgen Firmaet sit Kryolitparti ca. 2500 Centner og overdrager det Retten til at benytte Thomsen og Howitz' Patent. Han forpligter sig til at paatage sig at hente indtil fire Ladninger Kryolit hjem baade 1857 og 1858, mod at Weberne afholder alle Udgifter derved og betaler ham en Tredjedel af Nettoavancen paa de producerede Produkter. Hvis Bevillingen paa at hente Kryolit fornys efter Udløbet af de to Aar, skal Overenskomsten løbe videre paa samme Betingelser; dog »skal det staa os frit for paa anden Maade at disponere over saadanne Kvantumer, som vi maatte have Tilladelse til at hente, men De ikke forlanger«. Derefter ordner han sig med Thomsen og Howitz og gaar ivrigt i Gang med at forberede den næste Ekspedition efter Kryolit.

I sine Erindringer siger Tietgen, at der var et ikke ubetydeligt Tab paa denne Ladning Kryolit, og det maa være denne Udtalelse, der har givet Anledning til Myten om hans uheldige Kryolitforretninger. At faa Fabrikationen af Soda af Kryolit til at gaa var til at begynde med ikke nogen let Sag. Dette i Forbindelse med hans Slid med den første Ladning har maaske haft sin Andel i, at der i hans Erindring stod et mørkere Billede af denne Forretning end beretiget; thi saa vidt man kan se, gav den ham et smukt Overskud. Han holdt hele Tiden E. Hald & Rahr underrettede om Sagens Forløb, og da Salget til Weberne har fundet Sted, slutter han af saaledes: »Vor Betragtning af Sagen er følgende: vi har sikret os en Avance paa den første Ladning og faar Ekspeditionerne fortsatte uden Risiko og Udlæg for os, faar den højeste Pris for det fabrikerede og uden ny Udlæg til Fabrik, som altsammen vilde have været nødvendigt for at naa det Maal, som vi betragter som ønskeligt: at vedblive at have det i vor Haand, indtil Aluminium engang begynder at spille en større Rolle. Maaske er vi ikke langt fra dette sidste . . . maaske kan det endnu vare nogle Aar, som vel er det rimeligste«.

Tietgens Tro paa, at »inden lang Tid vil nok *something turn up*

i Aluminiumsfabrikationen« var ikke en Optimisme, der var grebet lige ud af Luften. Paa det Tidspunkt, da han fremsatte sit ovenfor gengivne Syn paa Kryolitforretningen, var Deville lige ved at være færdig med nogle større Forsøg, og Thomsen mente i den næste Uge at naa til et godt Resultat med Hensyn til Fremstillingen af Aluminium af Kryolit ad en hidtil uforsøgt Vej. Man troede endnu overalt paa Aluminiumets hurtige Sejrsang, og Tietgen solgte da ogsaa igen det Aar som nævnt et Parti Kryolit til en fransk Aluminiumsfabrikant. For Tietgen var det Hovedsagen at bevare Følingen med Kryolitten for eventuelt at kunne være med, hvis den store Chance skulde komme. Det havde han sikret sig ved Afslutningen af Forretningen med Weberne; men som Privatbankdirektør maatte han ikke drive privat Forretningsvirksomhed, og der kunde derfor være Udsigt til, at han derved blev afskaaret fra at arbejde videre med Kryolitten. Nogen Frygt i saa Henseende nærede han dog ikke selv. »Om jeg ogsaa til November træder tilbage fra den officielle Ledning af denne Affære, saa vil jeg dog altid beholde den virkelige, da de andre ikke har megen Forstand paa andet end at fabrikere og vil have at ty til mig i alle vigtige Tilfælde«, skriver han til Bang i Rouen, som han stadig ivrigt ansporer til at arbejde for at faa Kryolitten og Produkter deraf ind paa det franske Marked.

Kryolitten gav ham ogsaa anden Forretning. Skibene, han sendte til Grønland efter Kryolit, gik op med Ladning for den grønlandske Handel, og her havde han maaske nogen Fragtfortjeneste, ud over hvad han tjente paa Ekspeditionerne efter Overenskomsten med Weberne; men i alt Fald kom han herigennem i Forbindelse med den grønlandske Handel og paatog sig Levering af Varer, den skulde have op med hans Skibe. I 1857 leverede han den saaledes en Ladning Brædder. Tidligere er omtalt, at hans Forbindelse med Grønland gjorde, at han fik Føling med de Planer, der var fremme om at forbinde Atlanterhavets to Sider telegrafisk over Grønland. Kryolitten gjorde ham endelig til Skibsreder. Han beholdt nemlig »Sønderjylland«, der nu gik i almindelig Fragtfart.

Ved Traadleverancen har vi udelukkende at gøre med C. F. Tietgen & Co. som Repræsentant for E. Hald & Rahr. Derimod er det ham selv, der prøver paa at skaffe sig de nødvendige Forbindelser i England til at kunne paatage sig Udlægningen af Telegrafkablet mellem Danmark og England. Det er ogsaa ham, der starter Ekspeditionen

til Grønland efter Kryolit. Det er den unge Grosserer, der ved Siden af, at han stadig er Repræsentant for sit gamle Firma i Manchester, er i Færd med at skabe sig en selvstændig Forretning. Af hans Arbejde for at faa Koncession paa Telegrafkablet og med Kryolitten maa man ikke slutte, at han kun interesserede sig for den Slags i Forhold til hans Kapital store og dristige Forretninger. Han havde etableret sig med det Formaal, at han kunde dele sig nogenlunde lige- ligt mellem Importen som Repræsentant for E. Hald & Rahr og Eks- porten som selvstændig Forretningsdrivende. Det gjaldt derfor om for ham at finde Artikler herhjemme, han kunde eksportere, og i sin Søggen derefter kom han ind paa Kryolitten; i øvrigt var der dengang ikke stort andet for en Eksportør at kaste sig over end Korn og Korn- varer, og derfor blev han først og fremmest Korngrosserer.

KORNHANDEL

I et Foredrag, Tietgen holdt i Handels- og Kontoristforeningen »Om Handelen før og nu« i 1892, kommer han ogsaa ind paa Kornhandelen og fortæller om, hvordan det gik til ved Kornafskibninger i tidligere Tid: »At modtage Korn var i den Tid en saare vanskelig Opgave, hvor det ikke engang var nok at have et Øje paa hver Finger. At overlade en Sælger, saaledes som det nu hyppigt sker, selv at afskibe et Parti paa Tro og Love, faldt intet fornuftigt Menneske ind, og der fandtes derfor altid en Modtager. Det hørte imidlertid ikke til Sjældenhederne, naar denne ikke var tilstrækkelig tidlig paa Benene, at der blev kørt et helt andet Parti til Skibet end det antagne, eller at man ved Hjælp af Huller i Lofterne foretog en Ombytning. En af vore mest bekendte Kornmodtagere plejede altid at sige, at han aldrig var mere ulykkelig, end naar han skulde modtage Korn hos en Mand, der havde Ord for Hæderlighed, og derfor var nødt til at vise ham en vis Tillid, der forhindrede ham i at passe saaledes paa som lige overfor alle andre. Og kom det saa til »Syn«, kunde man være vis paa, at Synsmændene holdt med Sælgeren: *heute mir, morgen dir*; Ret fik man aldrig. Byens Handlende var som oftest beslægtede eller besvoglede med hverandre, og den ene Krage hugger ikke Øjnene ud paa den anden«.

Det er Provinsforhold, som han enten har kendt dem eller hørt dem omtale i sin Tid i Odense; men noget helt overvundet Stadium var de dog ikke, da han selv drev Kornforretning. Da Delcomyn i London gør Indsigelser i Anledning af en Kornladning, Tietgen har solgt ham, svarer han ham: »Havde den været fra Provinsen, var det en anden Sag, saa kunde vi selv være blevet narrede«, og om en anden Ladning siger han: »Vi har ladet denne Ladning modtage, da Køge Folk jo ikke er til at stole paa med Hensyn til Kvalitet og Vægt; derimod er Maalet altid godt dernede«. Der er ikke noget nedsættende i det. Det viser blot, at man her endnu havde ondt ved at levere et Parti eller en Ladning af en bestemt, ensartet Kvalitet, og hvad der manglede deri, gav man saa Erstatning for i rigeligt Maal,

en Ordning, der ogsaa tages Hensyn til i den første officielle Slutteddel fra 1856. Derimod er det efter Tietgens Udtalelser ikke mere almindeligt at lade en Ladning »modtage«.

Det meste af det danske Korn, der blev udført, eksporteredes af Provinskøbmændene som Kommissionærer for Hamburgerhuse eller paa hamburgsk Kredit; men med Krigen og Omlægningen af den engelske Kornlovgivning ændrede det sig noget. Saalænge der herskede Krigstilstand, var Provinskøbmændene afskaaret fra direkte Forbindelse med Hamburg over Land og blev derved i større Udstrækning end tidligere nødt til at søge til København for at skaffe sig den nødvendige Kredit. Og Københavns Handel var i Slutningen af 40'erne kommet saa vidt paa Fode igen, at den kunde udnytte denne Chance. Enten de københavnske Huse selv havde Kapital, eller, hvad der sikkert var det almindeligste, skaffede sig den ved Blankokreditter i Hamburg, saa søgte de at hjælpe Provinskøbmændene og fik derved i højere Grad end tidligere Kornhandelen draget over København. Da vi navnlig eksporterede til England, maatte Krigen bevirke, at der blev eksporteret mere direkte for dansk Regning end før. Efter Kornlovsreformen var det heller ikke mere saa risikabelt. Denne Eksport krævede større Skibe end de Smaaskuder, Provinskøbmændene benyttede ved Kornhandel mellem Landsdelene og paa Norge, og i den Skibsfart, der gik ud over Skagerak, havde København selv i de værste Nedgangskaar alligevel bevaret Føringeren. Hovedstaden kom derfor til at spille en stadig større Rolle for dansk Kornhandel, jo mere denne arbejdede med direkte Eksport til England. En Følge af og en Støtte for denne direkte Forbindelse var det, at unge driftige danske Købmænd som f. Eks. Westenholzerne slog sig ned i England og her var Mellemmand ved Salget af vort Korn.

København var saaledes i Begyndelsen af 50'erne ved at blive et Kornmarked af nogen Betydning; det kunde derfor ikke længere nøjes med saa usikre Leveringsforhold som dem, der er skildret ovenfor. Endnu handledes der Korn i Tønder og ikke efter Vægt, og det var altsaa af afgørende Betydning, hvordan Tønden blev fyldt, skulde Køberen være sikker paa at faa det købte Kvantum. Der var derfor ogsaa ved den offentlige Kornmaaling i København fastsat nøje Regler derfor. Kornet maa ikke kastes i Tønden, men skal ved sin egen Vægt løbe af den Skuffe, der fyldes paa med, ned i Tønden for derved at sikre ensartet Fyldning af hele Hulrummet. »Stryg-

ningen af den fuldmaalte Tønde sker fra Midten af Tønden, hvor Strygetræet anbringes saa let som muligt uden Tryk paa den fuldmaalte Tønde, og med eet Strøg til højre og eet til venstre afstryges det paa Tønden sig befindende løse Korn paa Overfladen«. Disse nøjagtige Bestemmelser har givet en god Garanti for nøjagtigt Maal. De faldt ikke helt sammen med Provinsens, og Grunden dertil maa have været, at der ikke fulgtes den samme Regel ved Paafyldningen, da det var ligegyldigt, »om Tønden stryges, som det var brugeligt i København, fra Midten til begge Sider, eller, som i Købstæderne brugeligt, fra den ene af Siderne tværs over«.

Saa stærkt gik man i Detaillerne for at sikre sig et nøjagtigt og ensartet Maal; men det var naturligvis mindst lige saa vigtigt at faa fastsat Regler for Bestemmelsen af Kvalitet og Leveringsbetingelser. De københavnske Kornfirmaer købte Kornet frit om Bord hos Provinskøbmændene, og Kornet gik som Regel direkte fra Provinshavnene til Udlandet. Det var derfor de københavnske Korngrosserere meget om at gøre, at de nøjagtigt kunde vide, hvordan Kornet blev leveret for at kunne være sikre paa at præstere de udenlandske Aftagere kontraktmæssige Ladninger. Det havde det knebet haardt med i Vinteren 1855—56 paa Grund af den sidste Høsts ringe Kvalitet, og Spørgsmaalet var derfor paa dette Tidspunkt meget brændende og blev ivrigt drøftet mellem Kornkøbmændene. Efter gentagne Møder bestemte man sig til at forelægge det Forslag, man var enedes om, for Grosserer-Societetets Komité, for at der kunde meddeles det »et officielt Præg som for Børsen her i denne Branche normerede Usancer«.

Forslaget blev indleveret af Etatsraad J. F. Carøe den 27. Februar 1856. Han maa imidlertid langtfra have repræsenteret samtlige Kornhandlere og Mæglere; for den 1. Marts fremkommer en lignende Henvendelse ved G. Halkier & Co. fra 22 Kornfirmaer og Mæglere, der ogsaa har holdt flere Møder og har givet flere af de større Kornhandlere i Provinsen Lejlighed til at ytre sig om Sagen. Denne Gruppe vedlægger et Aftryk af de i Hamburg gældende Usancer og gør opmærksom paa, at det vil være i alle Parters Interesse, at der ogsaa fastslaaes Usancer herhjemme, »og det saa meget mere, som man, efter at saadanne Usancer allerede i længere Tid har været gældende i Hamburg, med hvilken Handelsstad den danske Kornhandel i Sær-

deleshed har at konkurrere ogsaa her i Landet, har Erfaring for, at de vilde være hensigtsmæssige«. Dermed er imidlertid endnu ikke alle de Interesser, der var repræsenteret inden for den københavnske Kornhandel, kommet til Orde; thi den 5. Marts anmoder en tredje Gruppe om, at Sagens Behandling maa blive udsat, for at den kan fremkomme med et nyt Forslag.

Og det maa være denne Gruppe, der bestod af 29 Handlende og Mæglere, der den 10. Marts indsender sine Forslag, der »i mange væsentlige Punkter afviger fra de af andre indsendte Udkast«. I den ledsagende Skrivelse anmodes om at faa indkaldt et Møde af alle Handlende, »hvorved den ønskelige Enighed i en saa vigtig Sag forhaabentlig vil kunne opnaas«. Der har ganske vist været afholdt adskillige Møder; men de har ikke været tilstrækkeligt bekendtgjort. Desværre eksisterer de forskellige Udkast ikke mere, saa der kan ikke siges noget bestemt om de enkelte Grupperes Særstandpunkter. De to første synes navnlig at have arbejdet for at faa gældende Usancer fastslaaet og eventuelt suppleret med hamburgske. Den tredje Gruppe har et mere engelsk Præg. Dens Ordfører er H. Puggaard & Co. Og Stifteren af dette Firma, Hans Puggaard, havde fra sine unge Dage beskæftiget sig med Korneksport til England. Til denne Gruppe slutter sig blandt andre M. E. Hannover, der var gift med en engelsk Dame, en Svigerinde til D. B. Adler, og her træffer vi ogsaa ganske naturligt C. F. Tietgen & Co., da dette Firma var ved at oparbejde sig en Kornforretning paa England. Denne Gruppe har sikkert stærkere end de andre taget Hensyn til Eksportens Interesser og har i alt Fald ønsket en offentlig og almindelig Afgørelse af Sagen, saadan som den nye liberale Tid krævede det.

Grosserer-Societetets Komité nedsatte et Udvalg eller Subkomité, som det kaldes; i denne repræsenteredes den tredje Gruppe af Rud. Puggaard. Dette Udvalg samarbejdede de fremsendte Forslag til et Udkast, der blev approberet af Komiteen. Ved Udsendelsen af denne Slutteddel med tilhørende almindelige Bestemmelser betræffende Kornhandelen til Brug og Gyldighed i de Kornhandler, der sluttes paa Børsen, gør den udtrykkelig opmærksom paa, at den ingen Magt har til at erklære dens Indhold for almengyldige Usancer. Den gælder kun, for saa vidt Køber og Sælger underkaster sig den. Og det er vist ikke gaaet saa rask, som man havde tænkt sig. Den nye Slut-

seddel fremkom maaske ogsaa paa et uheldigt Tidspunkt, da den gamle Høst hovedsagelig har været opkøbt paa hidtil gældende Betingelser, og det har derfor ikke altid været muligt at handle videre med den paa andre Betingelser. De, der var mest interesserede i at faa givet vort Kornmarked et fastere Præg ved en almindelig anerkendt Slutseddel, traadte derfor sammen for at faa den indarbejdet ved Omsætningen af den nye Høst og udsendte til det Øjemed en Erklæring, der tiltraadtes af 26 Firmaer, deriblandt var alle de, der havde repræsenteret de forskellige Grupper ved Henvendelserne til Komiteen. Den er ogsaa underskrevet af C. F. Tietgen & Co., som i denne Sag synes at have været paa den rigtige Side. Hans Gruppe vilde Enighed, og det naaedes.

Hidtil var der ved Kornhandelen benyttet de saakaldte blanke Slutsedler, Formularer uden almindelige Bestemmelser. At der kan have været Firmaer, der har haft saadanne trykt, er muligt; i Almindelighed har de været aftalt mellem de samhandlende Firmaer eller er blevet det ved den enkelte Forretning, for saa vidt Enkeltheder ikke var gaaet over til at blive fast Usance og dermed Forudsætning for enhver Kornforretning. Her fik man nu for første Gang en officiel Slutseddel med paatrykt almindelige Bestemmelser for Handel frit om Bord. Efter Slutsedlen skal der leveres »gode, sunde og velrensedede Varer«. I de almindelige Bestemmelser fastsættes, hvad der forstaas, naar det solgte Kvantum opgives til c. a. saa og saa mange Tønder. Ved »frit om Bord« forstaas, at Varerne skal leveres fri for al Udgift for Køberen om Bord i Skibet, hvor dette tilladet kan flyde og gaa til Søs, og ved »en god Havn« et Udskepningssted, der tillige er Toldsted. Derefter følger Bestemmelser om Modtagelsestid og Henligning, og da den københavnske Korngrosserer enten er Kommissionær for Provinskøbmanden eller køber af ham til Levering frit om Bord, fastsættes det, at for alt fra Leverandørens Side foranlediget Ophold bliver Sælgeren i alle Tilfælde ansvarlig.

Endelig findes der udførlige Bestemmelser om Kvalitet og Vægt og om, hvordan der skal forholdes i Tilfælde af Stridigheder derom. En forsegleet Prøve tjener kun til Rettesnor ved Bedømmelse af Farve og Udseende, og der bør herved tages Hensyn til den Forandring, som Prøven ved at henligge af naturlige Aarsager kan være undergaaet. Bliver Parterne ikke enige om Kvaliteten, maa der tages

lovligt Syn, og hvis Overenskomst ej derved tilvejebringes, har de enten i Forening eller Modtageren alene i *Notarii publici* Overværelse at tage nøjagtig Gennemsnitsprøve af Partiet *in duplo*, som i forseglede Trepægleflasker sendes med første Post, den ene til Købereren, den anden til Sælgeren; disse Prøver leveres uaabnede til tvende Oversynsmænd, af hvilke hver af Parterne vælger en, og disse om fornødent selv en Opmand; men kan de ej enes om Valget af Opmanden, bliver denne af Øvrigheden at udnævne. Disse Oversynsmænd har efter Prøverne at bedømme, om Partiets Kvalitet er kontraktmæssig, og herom at afgive deres skriftlige Erklæring, som skal være endelig afgørende og verbindende for Parterne. Erklærer de Kvaliteten for ikke kontraktmæssig, kan Købereren enten hæve Handelen, hvorom han dog uopholdeligt maa erklære sig, eller gøre sin Ret mod Sælgeren ifølge Slutsedlen gældende paa lovmæssig Maade. Dette Syn er indrettet efter hamburgsk Forbillede; her havde man en lignende Ordning med »gode Mænd« og en Opmand, der i Tilfælde af Uenighed om hans Valg kunde udnævnes af *Præses Commercii*¹⁾. Der var herved skabt et effektivt Syn, der sammenlignet med det Syn, Tietgen omtaler i sit Foredrag, bedre end noget andet viser, hvor langt man nu var naaet i Kornmarkedets Organisation.

Det Modsætningsforhold, der laa bag ved de forskellige Grupperes Henvendelse til Komiteen, er i Udvalget blevet udjævnet paa nær Fastsættelsen af Kvalitetsvægten, og Slutsedlen indeholder derfor paa dette Punkt to Alternativer. Til at bestemme den kan enten benyttes den hollandske Kornvægt eller den saakaldte Thieles Vægt, som disse Kornvægte her er almindelig brugelige. Men opstaar der Strid om Vægten, bliver ved Afgørelsen deraf i alle Tilfælde kun at tage Hensyn til dansk Vægt pr. dansk strøget Tønde. Eller den kan bestemmes efter den hollandske Kornvægt med Balance og Tragt, der almindelig bruges i Hamburg; et Normaleksemlar af denne Kornvægt skal forefindes paa Børsen i København i Varetægt af en Købmand og en Mægler, som dertil af Grosserer-Societetets Komité vælges. Der var her god Grund til at drage Fordel af de Erfaringer, man havde gjort i Hamburg, hvor man i en lang Aarrække havde eksperimenteret med at finde en nøjagtig Vægt, til man i 1844 blev staaende ved den hollandske Kornvægt. Opstod der Stridigheder om

¹⁾ Handelskammerets Præsident.

Vægten, skulde der derved forholdes paa samme Maade som ved Stridigheder om Kvaliteten. Den Vægt, der her er Tale om, er kun en Kvalitetsvægt. Der handlede i øvrigt kun efter Maal, og Køberen har derfor Ret til at forlange Partiet maalt ved edfæstede Maalere. Til sidst bestemmes, hvordan der skal forholdes i Tilfælde af Ildsvaade etc. og Udførselsforbud samt, om hvem der skal betale eventuel Udførselstold.

KORNGROSSERER

Arbejdet for at faa indført bestemte Regler for Kornhandelen er et Udtryk for, at Københavns Betydning som Kornmarked i disse Aar er i stadig Stigning til Trods for den skarpe Konkurrence; thi, som det hedder i en Beretning fra Begyndelsen af 1855, »Kornhandelen bliver hvert Aar drevet med større Intelligens og Dygtighed, og Konkurrencen mellem de vigtigere Eksportmarkeder bliver derved bestandig større og vanskeligere«. København konkurrerede navnlig med Hamburg, men »har i langsommelig Tid staaet tilbage for sidstnævnte Plads, mest af Mangel paa direkte Dampskibs- og Telegrafforbindelse med de vigtigere Import- og Forbrugsmarkeder, og dernæst ogsaa af Mangel paa indbyrdes Konkurrence her paa Pladsen«. Det, man var bagefter overfor Hamburg, var man dog nu begyndt at indhente. I 1854 fik man endelig Telegrafforbindelse med Udlandet. Og at det gik fremad, sporedes paa den stigende Anseelse, det københavnske Kornmarked nød i Provinserne. Og jo mere det drog Omsætningen af Provinskornet til sig, i desto højere Grad blev det en Eksportplads, de store Forbrugslande søgte til for at tilfredsstille deres Behov. Følgen blev, at de direkte Ordre fra Udlandet, navnlig Holland og England, mere og mere forandrede Københavns Kornbørs fra et Mellemlid mellem de danske Provinser og Hamburg til et uafhængigt Marked lige overfor de store Forbrugsmarkeder.

Denne Udvikling skyldtes ikke alene den tidligere omtalte Forandring i Forholdet til Hamburg efter Krigen, navnlig med Hensyn til Kreditten, men i nok saa høj Grad det bedre Efterretningsvæsen og den tiltagende Anvendelse af Dampskibe, men ogsaa at Opgangen trak de unge, dygtige Kræfter til København, hvor de kastede sig over Kornhandelen, der bød paa den eneste Eksport af nogen Betydning, og hvor de ældre og større Huse forsigtig holdt sig tilbage, arbejdede de med en hurtig Omsætning som Maal; det gav en mindre, men forholdsvis sikker Avance i Sammenligning med den store Spekulation, der ogsaa krævede stor Kapital for at kunne holde de opkøbte Partier, til de gode Konjunkturer kom, og saa gik det endda

ofte galt som med Malling & Lund i 1856. Ved den hurtige Omsætning aabnedes der tilmed tit nye Afsætningsmuligheder for vort Korn. Derved hjalp de nye Huse med til at gøre Markedet større, og det var ingen Skade til; for der var, som vi har set, nok om Budet.

Blandt disse nye Huse var C. F. Tietgen & Co. Det kom til i en Tid, hvor Konkurrencen var haard baade ude og hjemme, og dertil kom stærkt svingende Konjunkturer. Det krævede snarraadige og vaagne Forretningsmænd. For en begyndende Grosserer var det en god Skole; men den var vanskelig at komme igennem uden Klø. Tietgen indrømmer da ogsaa selv, at Konjunkturerne nu og da gik ham imod. Lad os se lidt paa dem. Høsten i 1853 var ualmindelig daarlig. Samtiden anslog den til at være 25 pCt. under Middelhøst. Dertil kom Krimkrigen. Det gav stramme Priser og Haab om endnu højere. Spekulanterne var derfor ikke særlig ivrige efter at sælge. Englænderne var imidlertid saa kloge, at de først lukkede de russiske Havne med deres Blokade, da alt det Korn, der var til at faa, var blevet udskibet. Og da saa den nye Høst i 1854 tegnede ganske udmærket, skyndte man sig at kaste de gamle Beholdninger paa Markedet og at sælge løs af det nye Korn. Følgen blev et Prisfald paa det engelske Marked fra 84 sh. pr. Quarter i Januar til 48 sh. hen i Oktober. Saa opdagede man, at man havde været for rask paa det; der solgtes f. Eks. nu herfra Korn til kornproducerende Egne i Tyskland, da Lagrene der var udtømt. Saa gik Prisen atter i Vejret og var ved Aarets Slutning oppe paa 75—80 sh.

Ved Begyndelsen af 1855 regnede man med, at Halvdelen af Høsten var forbrugt, afskibet og solgt. Og de høje Priser holdt sig derfor. Det gjorde Køberne reserverede; som altid under en Krig regnede de med snarlig Fred og dermed følgende Prisfald. Omvendt haabede Sælgerne paa Krigens Fortsættelse og fandt ingen Grund til at gaa ned med Priserne. Markedet var derfor de første Maaneder af Aaret ret forretningsløst, og Omsætningen indskrænkede sig væsentligst til, hvad Forbruget krævede. Et ganske forbigaaende Omslag indtraadte ved Efterretningen om Kejser Nikolaj I.'s Død. Men de, der troede paa Fred i den Anledning, blev skuffede. Hen i Juni sprængtes tværtimod Forhandlingerne i Wien. Dermed var det afgjort, at Krigen vilde blive fortsat. Alligevel kom der paa dette Tidspunkt Liv i Kornhandelen. Vejret, der lovede godt for den nye Høst, maa

have gjort Spekulanterne, der var overnervøse af at have ligget saa længe med deres Beholdninger, betænkelige, saa de begyndte at sælge løs. Men det drejede sig kun om en 8—14 Dage; saa steg Priserne igen. Troen paa Krigens Vedvaren havde sejret.

Sidst i Juli var Hvedepriisen paa det engelske Marked oppe paa 84 sh. pr. Quarter. Den faldt i de første Uger af August til 76 sh. Det var næsten umuligt at komme til, saalænge der udelukkende handlede med den gamle Høst. Partier af den var ikke nemme at faa fat i; dem holdt Folk fast ved. Og saa spændte Priserne var, var Handelen med dem ogsaa meget risikabel. Det er derfor kun naturligt, at Tietgen foreløbig holder sig tilbage. Først i August faar han sine Bøger autoriserede. Og det kan endda næsten se ud til, at han har afventet Sebastopols Fald, før han rigtig har begyndt. Der er nemlig den Mærkelighed, at i den Markedsberetning, E. Hald & Rahr til Stadighed tilstiller Dagbladet om deres Artikler, udtaler de sig under 15. September pludselig om Kornmarkedet, og i et Brev af samme Dato skriver Svigerfaren til sin Datter: »Vil Du sige til Frits, at efter min ringe Formening vil rimeligvis enkelte Købmænd brække Halsen i en Korntønde i dette vidunderlige Aar, men at jeg er forvisset om, at han ikke bliver talt mellem disse«. Det er ikke umuligt, at hans første Optræden paa Kornmarkedet blev et af de Tilfælde, hvor Konjunkturerne gik ham imod.

Sebastopols Fald fik ikke den Indvirkning paa Kornhandelen, som man sikkert havde ventet. Paa Hamburgs Børs bragte den »en Standning i den Vildhed, som havde taget Plads i Kornhandelen«, som Beretteren udtrykker sig; men Virkningerne deraf var ganske forbigaaende og formaaede ikke at standse Vildheden. Man vedblev at sælge paa Levering til Efteraar og Foraar til stadig stigende Priser; men naar der skulde leveres, kneb det. For det første kom Høsten ualmindelig sent frem og var dernæst for det meste af en saa daarlig Kvalitet, at det som Regel var umuligt at præstere den kontraktmæssige Vægt. Og ved Blankosalg maatte Partierne tit købes tilbage med store Tab paa Grund af de stadig stigende Priser, og disse Tilbagekøb stimulerede yderligere Markedet. Navnlig omkring Begyndelsen af November er der jævnlig Tale om at købe tilbage; men da er Spekulationen ogsaa paa det højeste. Thi hvor meget man end i England forsikrer, at der til Trods for den daarlige Høst over den største Del af Europa er tilstrækkelige Forraad af Korn, takket være

Amerikas Overflod, hvortil yderligere kommer, at der nu snart igen kan udføres fra Donaulandene og maaske ogsaa fra Rusland, stiger Priserne stadig og naar med Slutningen af November Toppunktet med en Hvedepris af 88 sh. pr. Quarter.

Pressen advarer. I Dagbladet for 24. November hedder det: »Nu har vi haft: først Pengetrang, saa høje Kornpriser, derefter enorm Stigning i Kolonialvarer, forbunden med overdreven Omsætninger i disse Artikler«. Det mener, at der er »en Spekulationsmani ej alene over vore, men næsten over alle Europas Købmænd«. Bladet raader derfor de Handlende til Forsigtighed. »Det er foreløbig Konsumenterne, som lider; men naar den uundgaaelige Krise kommer, rammer Slaget de Handlende alene«. Der var ved at være Dyretid. Man snakkede om den, og Bladene begyndte at skrive om, hvilke Foranstaltninger der kunde træffes derimod. Og da man var ved at tvivle om, at der var Korn nok herhjemme til at dække Forbruget til næste Høst, var der Krav fremme om Udførselsforbud eller Udførselstold, hvad der virkede meget foruroligende paa Kornbørsen, hvor man nu kun afsluttede Handler paa Betingelse af, at noget saadant ikke blev gennemført.

Det drev imidlertid over, da Priserne fra December begyndte at gaa nedad. Og denne nedadgaaende Bevægelse gav Udsigterne til Fred i Begyndelsen af 1856 yderligere Støtte. Det kom som noget af en Overraskelse for Kornbørserne, at Russerne pludselig blev saa medgørlige. I Slutningen af Januar hedder det fra Hamburg: »Disse fredelige Udsigter har allerede fremkaldt en formelig panisk Skræk paa vor Kornbørs . . ., som om Korn paa een Gang var kommet ud af Mode og som om vi for Fremtiden kunde leve uden Brød«. De flegmatiske Englændere tog det med mere Ro. I London holdt Købere og Sælgere sig tilbage, og Kornmarkedet i London var derfor fuldstændig forretningsløst. De londonske Kornhandlere gjorde klogt i at se Tiden an; for Markedet brød ikke sammen. Priserne blev ganske vist ved at gaa nedad, til Hvedeprisen i London i Begyndelsen af Marts var 70 sh. pr. Quarter, og bortset fra en mindre Stigning i Marts holdt den sig der til Begyndelsen af Juni. Saa viste det sig, at de Forventninger, man havde stillet til Eksporten fra Rusland, ikke slog til, og man begyndte at nære Tvivl om, at der var Korn nok, indtil den nye Høst kom paa Markedet. Det bevirkede en ret pludselig Stigning af Hvedeprisen fra 70 til 80 sh.

Der gaar endnu Folk imellem mange Rygter om Tietgens Virksomhed som Korngrosserer. Nogle fortæller, at han kun gjorde ganske ubetydelige Forretninger, andre, at det gik ham daarligt, saa han var lige ved at standse; der er endda vist dem, der vil paastaa, at han gjorde det. Der synes imidlertid ikke at være noget som helst om alt det. Selvfølgelig var Københavns Kornbørs under de skildrede Konjunkturer ikke noget smult Farvand, og naturligvis var den uerfarne mindst skikket til at ride Stormene af. Men der var ikke saa stor Fare for at komme ud for dem; thi den daarlige Kvalitet umuliggjorde næsten al Spekulationshandel; den fristede altsaa ikke, og den var Tietgen sikkert desuden afskaaret fra at deltage i, da han ikke havde nogen større Kapital til sin Raadighed; han har derfor maattet holde sig til Kommissionsforretninger; om han har haft mange af dem Vinteren 1855—56, ved vi ikke noget om. Han skulde først til at oparbejde en Forretning, og det maa i nogen Maade være gaaet for ham; ellers vilde han ikke have haft den Tillid, der var nødvendig for at skaffe tilstrækkelig Kapital til den grønlandske Ekspedition.

Han var i alt Fald saa indarbejdet, at han var i Stand til at udnytte Junikonjunkturen. Den gav ham paa en Gang en Mængde Kornforretninger, som han var ret heldig med. Henimod Midten af Juli faldt Priserne igen, og med den nye Høst blev Tendensen stadig nedadgaaende. Hvede, der lige i Begyndelsen af 1856 i London havde staaet i 84 sh. pr. Quarter, stod ved Aarets Udgang i 62 sh. Og paa det hjemlige Marked var Prisfaldet større endnu. Her stod Hvede ved Slutningen af Aaret i 9 à $9\frac{2}{3}$ Rdr. og Rug i $6\frac{1}{4}$ à $5\frac{1}{2}$ Rdr. pr. Tønde mod henholdsvis $13\frac{1}{2}$ à 16 og $10\frac{1}{2}$ à $10\frac{3}{4}$ Rdr. ved Aarets Begyndelse. Det var vanskelige Konjunkturer for en ny Mand at oparbejde en Forretning under, og de fulgtes af vanskelige Pengeforhold. I December 1856 siger han først: »Man kan i denne Tid intet diskontere her«, og tænker vel derved paa Nationalbanken. En Uge senere skriver han til en Forbindelse i Provinsen: »Det er en ufor-skammet høj Diskonto, der i denne Termin er blevet betalt. Men hvem der har skullet bruge Penge, har ogsaa maattet bide i det sure Æble saa godt som alle; af flere er betalt 10 pCt.« Det gjorde det ikke lettere for en Nybegynder at komme igennem.

Maaske har han til at begynde med slet ikke tænkt paa at ville være egentlig Korngrosserer. Han vilde lægge sig efter Udførslen

af danske Produkter, og han var klar over, at Kornvarer var den Artikel, der herved først maatte komme i Betragtning. Herunder hørte f. Eks. Mel, og der er noget, der tyder paa, at han har gjort et Forsøg paa at oparbejde Salget deraf i England. Der var i 1854 6 Dampmøller i København, der tilsammen formalede 300 Tdr. Sæd daglig. De to formalede dog ikke Korn for egen Regning, og af de 4 andre Handelsmøller var det kun A. N. Hansen & Co., der lagde an paa Eksport. Det var den største Mølle; næst efter den fulgte Lille Mølle, og da Tietgen nævner den, er han maaske traadt i Forbindelse med den for at prøve paa at skaffe dens Mel Afsætning paa det engelske Marked. Det var imidlertid meget vanskeligt at faa noget ud af; thi hen paa Efteraaret tømtes Dampmøllernes Lagre, og den nye Afgrøde var saa slet, at den ikke straks kunde formales uden Blanding med gamle Varer eller ogsaa maatte den først ovntørres, saa der var endog saa Tale om at lade Hvedepartier, som i længere Tid havde været oplagt i England, indskibe tilbage til København. Melet vilde derved blive alt for dyrt til, at Tietgen kunde afsætte det med Fordel i England. Desuden indførtes der i 1855 50 pCt. mindre Mel til England end i 1854. Det er derfor forstaaeligt, at han hurtigt opgav denne Artikel og holdt sig til Kornet.

Som Kornkøbmand har han tænkt sig at oparbejde et nyt Marked for den danske Eksport og har derved taget sit Udgangspunkt fra det Kendskab, han fra Manchestertiden havde navnlig til Fabriksdistriktet Yorkshire, og derudfra har han saa søgt at skaffe sig Forbindelser i det vestlige England i det hele taget og i Irland. Her var nye Muligheder, da der rundt om i de østengelske Havnebyer sad Danskere, der beskæftigede sig med Afsætningen af det danske Korn deromkring. Lige nemt har det ikke været for ham. Han fortæller selv, at han engang foretog en Rejse gennem Irland og Wales for at samle Ordre; »men disse var *few and far between like angel visits*«. En anden Gang siger han, at han fik ikke faa Ordre, og sikkert er det i alt Fald, at han fik en Del Forbindelser derovre, han gjorde Forretninger med senere. I 1855 var det vanskeligt at komme i Gang i England paa Grund af Markedets Tilstand. Den karakteriseres i en hjemlig Beretning saaledes: »Den hele engelske Kornhandel i 1855 har baaret Præget af en vis Slaphed, som maa have været Følgen af Mangel paa Forbrugsevne og Spekulationslyst, grundet paa de spændte Priser og Landets ved en langvarig Krig mattet Industri;

thi Forraadene har hele Tiden været smaa, Høsten ringe, og Tilførslerne er ikke ankomne i nogen overdreven Mængde til nogen Tid af Aaret«.

Tietgen gik saaledes som Kornkøbmand ikke blot ind til vanskelige Forhold paa den hjemlige Kornbørs, men ogsaa paa det Eksportmarked, han havde tænkt at arbejde paa. Og alligevel, trods alt hvad man har paastaet i modsat Retning, lykkedes det ham at oparbejde en betydelig Kommissionsforretning i Korn. Herhjemme samarbejder han med en Række ansete Firmaer i Provinsbyerne som f. Eks. Elias B. Muus i Odense. Han holder sig i det store og hele til Sjælland, Fyn og de sydlige Øer. Herfra omsætter han Korn til Norge og Hamburg, hvor han staar i Forbindelse med en Bror til Hald i Manchester. Det er dog navnlig England, han arbejder paa. Og for at give et Indtryk af Omfanget af hans Forretning, skal her anføres som Eksempel hans Omsætning fra Slutningen af Marts til midt i April 1857. Han sælger 4 Bygladninger til Delcomyn i London, har to Ordre fra Stegmann, Westenholz & Co. i Leith, sælger et Firma i Bristol en Hvedeladning paa 2000 Tdr. og en Mand i Drogheda i Irland en Ladning Byg fra Køge og tilbyder førstnævnte to Partier Byg hver paa 1000 Quarters. Desuden afregner han en Ladning Rug, han har solgt til Norge, og en, han har omsat fra Faaborg til Svendborg. Og der er gaaet en Ladning til Hald i Hamburg. Hvad han foruden det samtidig har omsat i København, kan vi ikke se, men den livlige Vekselomsætning, han staar i til en Række betydelige Kornhuse, tyder paa god Forretning ogsaa her.

Hans Fortjeneste er som Regel 2 pCt. Kommission. Med Kornforretningen følger Tegning af Assurance, Fremskaffelse af det nødvendige Skibsrum, Omsætning af Veksler i fremmed Mønt og Tegning af Aktier i Privatbanken. Ved Siden af er han stadig Administrator i det Salomonsenske Bo, Reder for »Sønderjylland«, forbereder en ny Ekspedition til Grønland og repræsenterer E. Hald & Rahr, for hvem han gør meget omfattende Forretninger i mange Ting, og omsætter i Forbindelse med denne Repræsentation ogsaa indenlandske Klædevarer. Han har brugt sig i det Par Aar, han var Grosserer. Han sled saadan i det, at Familien var bange for, at han skulde ødelægge sit Helbred; der er Tale baade om Øjne og Bryst. Medhjælp har han ikke haft synderlig af. Han besørger i alt Fald selv hele Korrespondancen. Til sidst havde han en Prokurist Schultz;

men han skriver næsten kun Breve, naar Tietgen er bortrejst, og i dem hedder det gerne, at man skal komme tilbage til Sagen, naar Tietgen kommer hjem igen. Han er selv med i det hele. Firmaet er nu ude over Begyndelsesvanskelighederne, og det er ingen Overdrivelse, naar han selv siger, at hans Forretninger — baade Import- og Eksportforretninger — havde naaet et ret betydeligt Omfang paa det Tidspunkt, da der blev Tale om at gøre ham til Direktør for Privatbanken.

NATIONALBANKEN

Privatbankens Oprettelse var en Slags Afslutning paa Arbejdet for at lette Forretningsverdenen Adgang til Kredit. Bag dette Arbejde laa en stadig ulmende Misfornøjelse med Nationalbanken, der har faaet sit mest klassiske Udtryk i Tietgens Karakteristik af dens Virksomhed. Den lyder saaledes: »Veksler, som ønskedes diskonterede, skulde være indleverede, ledsagede af et ærbødigt Andragende, en Tirsdag eller Fredag Morgen inden Kl. 10. Efter Kl. 2 kunde man faa Besked paa, hvilke Veksler Direktionen havde antaget til Diskontering, og samtidig fik man de refuserede Veksler tilbage. Den næste Morgen udbetalte Banken Beløbet for de antagne Veksler. Undertiden antog Banken Halvdelen, undertiden kun Ottededelen af de indleverede Veksler. Brøkdelenes Størrelse afgang af Forholdet mellem Købmændenes Pengebegær og Bankens disponible Midler, og de fineste og bedste Veksler blev ingenlunde altid foretrukne. Tværtimod. Jeg tror, at Banken mange Gange refuserede Veksler for Byens første Huse, fordi Direktionen mente, at disse lettest kunde hjælpe sig selv. Mange Veksler var principielt udelukkede fra Diskontering. Saaledes alle Veksler paa Provinserne, alle Veksler paa Sverrig og Norge og endelig Veksler paa København, der var kortere end en Maaned. For disse korte Vekslers Vedkommende fandt Købmændene Hjælp hos Nationalbankens egen Kasserer — han diskonterede dem — men med alle andre Veksler, som Banken ikke vilde have, maatte Købmændene søge private Diskontører. Af dem bestod der dengang mange her i København, og Vekseldiskontering var ogsaa den eneste Maade, hvorpaa Penge kunde gøres rentebringende, naar de ikke skulde anlægges fast; thi som rentebærende Indlaan modtog Banken kun offentlige Midler. Foliohavere fik ingen Rente af Penge, som de havde staaende i Nationalbanken, de maatte derimod betale Gebyr til Banken og Nytaarsgratialeer til Kasserer og Bogholder for at have Folio. Folioanvisninger maatte ikke lyde paa brudte Beløb, men kun paa Mangefold af Hundrede Daler. Nationalbanken gjorde Udlaan imod Sikkerhed i Værdipa-

pirer. Dog disse Værdipapirer skulde være danske, og deraf eksistere der kun — foruden private Prioritetsobligationer — kongelige Obligationer af forskellig Art, lidt Kreditforeningsobligationer, Københavns Kommunes Obligationer, Bankens egne Aktier, samt de tre Assuranceselskabers¹⁾ Aktier. Banken laante dernæst paa Varer, naar disse blev henlagt under dens Laas og Lukke. Laan paa udenlandske Værdipapirer fandt yderst sjældent Sted, og det var væsentligt Centralkassen, der ydede saadanne Laan i sine egne 3 Maaneders Solaveksler. Hvad Handelen med udenlandske Veksler angaar, da var Nationalbanken altid Køber af lange Veksler paa Hamburg. Den største Del af de lange Veksler, der her i Byen afgaves paa Hamburg, blev trukne imod Blankokredit og blev stadig fornyede, idet Trassenten fjorten Dage inden Forfaldsdagen købte sin Veksel tilbage og gav en ny tre Maaneders Veksel i Betaling. — Korte Veksler paa Hamburg købte og solgte Nationalbanken til ens Kurs, hvad der jo for saa vidt var nok saa billigt; men hvad Kursen skulde være, det havde alene Nationalbanken Ret til at bestemme, og Kursen sprang betydeligt op og ned, eftersom Banken solgte mere eller mindre, end den samtidig købte. Variationer af $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ pCt. i Kursen for korte Veksler paa Hamburg var slet ingen Sjældenhed, og jeg erindrer, hvorledes Kursen i en normal Periode fra en Postdag til den næste endda varierede med $1\frac{1}{2}$ Point eller $\frac{3}{4}$ pCt. Det var vanskeligt at tage Sølv ud af Banken og sende det til Hamburg for derved at skaffe sig billigere Rimse end ved Vekselkøb til høj Kurs; thi dels var Sølvudtagning ikke velset, ja betragtedes næsten som en Forbrydelse, dels var Forsendelsen meget kostbar. Med Hensyn til svenske Sedler herskede der lige saa urimelige Kursforhold som med Veksler paa Hamburger Banco. Sølvværdien af svenske Specier var omtrent 1 pCt. større end Sølvværdien af danske Specier, og alligevel stod Kursen paa svenske Sedler hyppigt 5 til 6 pCt. under pari.«

Nationalbankens Historiker, Dr. Rubow, betegner disse Udtalelser som »en hel Del mærkværdig ukorrekte Oplysninger, der ved hyppig Citering er blevet til Legender«. Det første Punkt i Tjetgens Fremstilling, han angriber, er Udtalelsen om, at Anmodningen om Veksel-diskontering skulde være ledsaget af et ærbødigt Andragende. At Dr. Rubow ingen saadanne Ansøgninger har fundet i Bankens Ar-

¹⁾ Det kgl. octrojerede Sø-Assurance-Compagni, De private Assurandører og Den Kjøbenhavnske Sø-Assurance-Forening.

kiv, betyder enten, at han ikke har søgt de rette Steder, eller at Banken ikke mere opbevarer hele den indgaaede Korrespondance. I Tietgens efterladte Papirer findes der i alt Fald Kopier af Anmodninger til Nationalbanken om at faa medfølgende Veksler diskonterede. De er høflige, som Forretningsbreve plejer at være det, og kan derfor udmærket karakteriseres som ærbødige, hvad langtfra er ensbetydende med servile, som Dr. Rubow mærkelig nok synes at mene. Det, Tietgen vil til Livs, er den unødvendige Formalisme ved Diskonteringen. Det skulde være nok blot at indlevere Vekslerne. Det næste Punkt, Dr. Rubow vender sig imod, er Tietgens Udtalelse om, at Nationalbanken ikke diskonterede Veksler paa Provinserne, og her kan det se ud, som om Tietgen har gjort sig skyldig i en Fejl. Det gjorde den nemlig i stor Udstrækning paa Aarhus og Flensborg, hvor den havde Filialer. Det vidste Tietgen meget godt. Han har f. Eks. selv anmodet om at faa diskonteret Veksler paa Aarhus. Det var en Selvfølgelighed, at Banken diskonterede Veksler paa de to Byer, og han er derfor gaaet ud fra, at enhver vilde opfatte ham saaledes, at de paa Forhaand var undtagne.

Tietgen siger ogsaa, at Banken ikke diskonterede Veksler paa København, der var kortere end en Maaned. Efter Dr. Rubows Oplysninger er det ikke rigtigt; dog siger han os ikke, om det skete i Almindelighed eller kun var en Undtagelse fra Regelen. Da Nationalbankens egen Kasserer diskonterede korte Veksler for Købmændene, laa det i øvrigt lige for, at Tietgen antog, at Banken ikke gjorde det. Og at Kassereren gjorde det, dokumenterer Dr. Rubow som noget naturligt efter Datidens Opfattelse, hvor irriteret han ellers er over, at Tietgen omtaler det. I sin Iver for at faa Tietgen fuldstændig reduceret, paastaar han, at det heller ikke er rigtigt, at Banken ikke skulde have belaaet udenlandske Værdipapirer, selv om det skete forholdsvis sjældent; men det er netop lige det, Tietgen siger.

Dr. Rubow paastaar ogsaa, at Tietgen tager ganske fejl, naar han siger, at Nationalbanken alene havde Ret til at bestemme Bancokursen. Han har rimeligvis godt vidst, at den officielt fastsattes af to Medlemmer af Grosserer-Societetets Komité og et af Bankdirektionens Medlemmer; men som det fremgaar af den af Dr. Rubow citerede Skrivelse, var deres Opgave kun »at konstatere noget sket«, d. v. s. den Kurs, Nationalbanken solgte til. Det er kun en Strid om Ord, da Dr. Rubow indrømmer, at Banken før 1858 fuldstændig beherskede

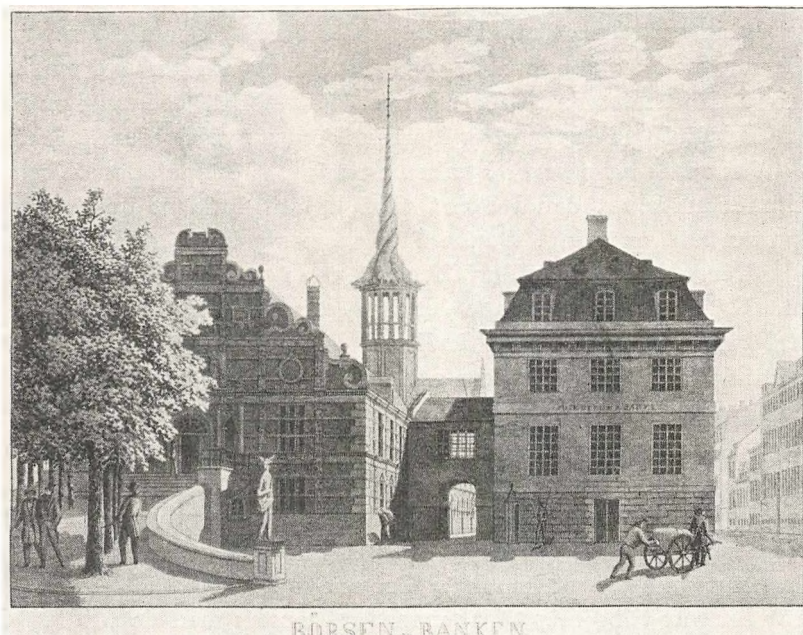
Kursen. Hvad Dr. Rubow siger om at tage Sølv ud af Banken, betyder hverken fra eller til; for Bemærkningen om, at det maa staa for Fortællerens Regning, er dog ikke noget tilintetgørende Argument. Det kan det sikkert ligesom hele Tietgens Fremstilling af Bankens Arbejdsmaade. Det er nemlig kun ret uvæsentlige Ting, Dr. Rubow retter sine Angreb imod, og selv der formaar han kun at paavise uvæsentlige Unøjagtigheder. Det centrale og afgørende gaar han af gode Grunde ikke ind paa, og derfor vil Tietgens Karakteristik blive ved med at være lige klassisk.

Det afgørende er, hvordan Banken stillede sig ved Diskonteringen af danske Veksler, og her har Dr. Rubow ikke noget at bemærke til Tietgens Fremstilling. De er begge enige om, at det ikke var Veksels Kvalitet, der var det bestemmende for Banken, selv om deres Motivering deraf er noget forskellig. Tietgen mener, at Banken refuserede Veksler for Byens første Huse, fordi de lettest kunde hjælpe sig selv. Dr. Rubow mener, det skete »bl. a., fordi Bankens Erfaringer gik ud paa, at en paa en bred Basis hvilende Vekselportefeuille var solidere end færre, men større Engagementer«. Begge Dele lyder meget godt og er naturligvis blevet anført til Forsvar for Bankens Afslag. Den virkelige Grund til disse var sikkert Mangel paa de nødvendige Midler, enten det nu skyldtes, at Banken i det hele taget havde for smaa Midler til sin Raadighed, eller den anvendte dem, den havde, paa forkert Vis, et Udtryk, der ikke med Rette vilde kunne anvendes, hvis den altid havde fulgt »det demokratiske Princip ikke at give de store Firmaer Fortrinnet for de mindre«.

Det gjorde den imidlertid ikke. I en Indstilling, som tre højtstaaende Embedsmænd afgav til Finansministeren, hedder det, at der skal have »dannet sig Kæder i dens Portefeuille, saa at flere Handlende regner paa at have et vist Beløb, som de vedblivende kan holde i Cirkulation«. Og noget maa der have været om det, siden Dr. Rubow, der citerer dette, intet Forsøg gør paa at afkræfte det. I Forhold til Omfanget af Afslagene, der efter Tietgen kunde naa op til syv Ottendele af de indleverede Veksler, er det i nogen Grad underordnet, hvem det gik ud over. Naar der var saa mange, der fik nej hos Banken, ramte Afslagene i Flæng, og det blev derved en Sag, der angik hele Handelsstanden og skabte almindelig Utilfredshed med Nationalbanken.

I nogen Grad var den uden Skyld deri. I Forhold til det Opsving,

Erhvervslivet tog i disse Aar, var den cirkulerende Seddelmængde for lille. I Efteraaret 1854 fik den ganske vist efter lange Forhandlinger Lov til at forøge Seddelmængden med 4 Mill. til 24 Mill. Rdr. Men heller ikke det slog til. De nye Sedler forsvandt saa spørløst i Omsætningen, at Folk længe efter forventningsfulde spurgte: »Men naar kommer dog de nye 4 Mill. Sedler ud?« Foruden

Børsen og Nationalbanken.

Sedlerne var der Sølvet. Af det mener Berlingske Tidende, at der i Begyndelsen af 1855 var langt over 24 Mill. Rdr. i Cirkulation. I alt Fald var der 1854—56 blevet udmøntet for 16 Mill. Rdr., hvorfra dog en Del medgik til Rigsmøntens Indførelse i Hertugdømmerne. Noget var der altsaa gjort for at imødekomme Kravene om rigeligere Omsætningsmidler, og Nationalbanken fulgte med efter Evne og satte sin Diskontering af indenlandske Veksler betydeligt op, saa Berlingske Tidende i sit Forsvar for Banken mente at kunne fastslaa, at den nu foruden at have skabt et sikkert Pengevæsen ogsaa udfyldte sin anden Opgave: at ophjælpe og understøtte Handel, Industri og

Agerdyrkning, en Opfattelse, der ikke var nogen videre Sangbund for i Forretningskredse, saalænge Banken ikke i en ganske anden Udstrækning kunde imødekomme Ønsket om Diskontering af danske Veksler.

Dertil krævedes enten større Midler eller ogsaa en anden Anvendelse af dem, der var til Raadighed. Et Forslag i første Retning fremkom daværende Møntagent Levy med i 1856; Handelsstanden sluttede sig senere dertil, og Banken var under visse Forudsætninger villig til at acceptere det. Derefter skulde Banken altid modtage Sølvbarrer mod at betale dem med Sedler og skulde saa omvendt have Lov til at udstede Sedler ud over de 24 Mill. Rdr. mod at have fuld Sølvdækning i Mønt eller Barrer for det overskydende Seddelbeløb. Det vilde have givet Banken en udvidet Seddeludstedelsesret, som kunde have sat den i Stand til i højere Grad at imødekomme Ønsket om Diskontering. Denne Plan viste sig imidlertid uigennemførlig. Der behøvedes heller ikke at røres ved Seddeludstedelsesretten. Nationalbanken kunde let have skaffet sig den manglende Kapital blot ved at tage mod Indlaan. Der var Penge nok i Landet. Folk kunde bare ikke faa dem anbragt. Nationalbanken tog nemlig ikke mod almindelige Indlaan. De, den havde, henhørte nærmest under Begrebet offentlige Midler. Og de Penge, den havde indestaaende paa Folio, gavnede ikke Banken, da den ikke kunde bruge dem i sin almindelige Bankvirksomhed. Ifølge Oktrojen skulde de henligge »i sikkert Gemme og Tilsvar«. Og trods de forandrede Tider tænkte Banken slet ikke paa at faa dette Forhold forandret.

Samtiden var tilbøjelig til at mene, at Banken med de Midler, der stod til dens Raadighed, kunde have tilfredsstillet Forretningsverdenens Krav om Støtte gennem Diskontering af dens Veksler. Og der rettedes derfor stadige Angreb paa Banken for dens Anvendelse af dens Midler. En Ting synes alle at være enige om, at der ingen Grund var for Nationalbanken til i Begyndelsen af 50'erne at forøge sine Udlaan i faste Ejendomme. Den kunde tværtimod roligt have indskrænket dem efter Kreditforeningernes Opkomst, da nu enhver Grundejer let kunde opnaa passende Laan hos disse. Om Betimeligheden af Bankens store Opkøb af Bancoveksler, var man derimod meget uenig. Her var det egentlig Hovedangrebet paa Banken satte ind. Efter de gældende Dækningsregler havde Nationalbanken Lov til at have en Del af Sølvdækningen for sine Sedler liggende i ham-

burgsk Banco. Banken var derfor stadig Køber deraf. Den nøjedes imidlertid ikke med at sikre sig de $3\frac{1}{2}$ Mill. Banco, den fra 1854 havde Lov til at have liggende i Stedet for Sølv, men købte op derudover, saa dens Beholdning af Bancoveksler i 1857 var steget til 5,2 Mill. Rdr. I 1856—57 diskonterede den for 34 Mill. Rdr. danske Veksler, mens den købte og trasserede for 42 Mill. Rdr. Bancoveksler.

Paastanden om, at Banken løb en for stor Risiko derved, synes i det store og hele ikke at have noget paa sig. At det var en daarlig Forretning for Banken at diskontere Bancoveksler til 3 pCt. paa et Tidspunkt, hvor Diskontoen for danske Veksler var 5 pCt., kunde Forretningsverdenen ikke med Rette gøre større Ophævelser over, da den stadig maatte søge til Banken for at faa sine Bancoveksler diskonterede. Det gale var, at den stadig var nødt til at have Blankokreditter i Hamburg at trække paa for at skaffe sig den nødvendige Kredit. Det var en urimelig Ordning f. Eks. til et industrielt Foretagende herhjemme at trække Bancoveksler paa Hamburg, som man saa gik til Nationalbanken med og fik diskonterede. Og det vilde have været naturligere i et saadant Tilfælde at have diskonteret danske Veksler for vedkommende, og selv om Diskontoen for Banco var lavere, vilde det ogsaa have været billigere, da de Omkostninger, der løb paa bl. a. i Acceptkommission til vedkommende Hamburgerhus, alligevel gjorde det dyrere at trække paa Hamburg. I Stedet for, at det maatte have været Nationalbankens Opgave at støtte den danske Handel i sin Stræben efter at frigøre sig for sin Afhængighed af Hamburgs Kredit, virkede Banken næsten i modsat Retning. Saa længe det var saaledes, at man saa godt som altid var sikker paa at komme af med sine Bancoveksler, men ikke med sine danske Veksler, maatte Folk gaa til Hamburg.

Som Tietgen siger, maatte man gaa til private Diskontører med de Veksler, Banken ikke tog. Det var dyrere, og den private Diskonto steg naturligvis let, naar Nationalbanken kun saa sig i Stand til at diskontere en mindre Del af de indleverede Veksler. Der var Diskontører nok; men virkelige Bankierforretninger havde ondt ved at arbejde sig op ved Siden af Nationalbanken. Man paastaar endogsaa, at de blev fortrængt af den. En af deres Hovedopgaver vilde det have været at besørge Vekselomsætningen med Udlandet; men her skrabede Banken, som Dagbladet udtrykker sig, alt til sig og

»søger at dræbe ethvert Forsøg paa Udviklingen af en Bankierforretning her i Hovedstaden«. Det er selvfølgelig en Overdrivelse, at den bevidst lagde an derpaa; men der er ingen Tvivl om, at den virkede stærkt hæmmende i saa Henseende og det ikke blot i Forholdet til Udlandet, men ogsaa indadtil. Der var Kapital nok at faa her i Landet. Bankiererne turde blot ikke udnytte den. Arbejdede de med fremmede Penge i deres Virksomhed og fik dem sagt op med kort Varsel, var det ikke sikkert, de kunde præstere de nødvendige Udbetalinger. De kunde aldrig regne med, at de fik den nødvendige Støtte dertil fra Nationalbanken, og trække Rigmønt hjem over Hamburg vilde være meget bekosteligt, hvis det overhovedet var muligt.

Købmænd kunde ogsaa skaffe sig Penge ved at belaae deres Varer og Værdipapirer i Centralkassen. Men ogsaa her havde Nationalbanken et Ord, den skulde have sagt; thi foruden de Laan, Kassen ydede af egne Midler, ydede den ogsaa i stor Udstrækning Laan i egne Solaveksler, som Nationalbanken diskonterede, og denne havde derfor sikret sig Kontrol med, at Panterne var i Orden. Da Centralkassen i 1854 havde bestaaet i 25 Aar, opgøres dens aarlige Omsætning i Gennemsnit per Femaar saaledes:

1830—34.....	1,418,400 Rdr.
1835—39.....	1,874,900 »
1840—44.....	2,461,000 »
1845—49.....	3,523,900 »
1850—54.....	3,927,200 »

Naar den trods sin ringe Aktiekapital saaledes stadig kunde øge sin Omsætning, skyldtes det foruden den Støtte, den fik fra Nationalbanken, at den tog mod Indlaan, som den forrentede, og derved fik en Del Kapital til Raadighed, da det, bortset fra Sparekassen, var det eneste Sted i København, Folk kunde anbringe ledig Kapital.

Og selv i Sparekassen var det vanskeligt at komme af med sine Penge. Den laa paa Hjørnet af Brolæggerstræde og Raadhussstræde og havde en meget begrænset Kontortid, »hvad enhver, der bor i Brolæggerstræde, let kan overbevise sig om ved at se den lange Queue, der paa Nummeruddelingstiderne næsten spærrer Gaden. Konfluksen til Sparekassen er for Øjeblikket saa stor, at det paa Indbetalingsdagene er nødvendigt at møde Kl. 7 om Morgenen for at faa Nummer til Indgangen Kl. 9, og der er ikke mange af den

Klasse, for hvilken Sparekassen nærmest er oprettet, som har Tid og Lejlighed til at ofre 4 Timer for at sætte deres Spareskillinger

Københavns private Laanebank.

ud til en Forrentning af 3 pCt.« Saaledes skriver et københavnsk Dagblad i Begyndelsen af 1855.

Baade for smaa og store Kapitalister var det vanskeligt at sætte Penge paa Rente, naar man ikke vilde anlægge dem i faste Prioritets- eller Obligationslaan. Forretningsmanden var nødt til at holde en væsentlig Del af sin Kapital flydende, og vilde han alligevel have

nogen Rente af den, var den eneste Maade, han kunde faa den paa, ved at diskontere Veksler, som Tietgen siger. Og deraf var der ogsaa nok paa Markedet. Det var ikke blot Købmanden, der benyttede Vekslen for at faa den nødvendige Kredit, til han fik sine Varer omsat. Det var den almindelige Maade, hvorpaa man skaffede sig Driftskapital til industrielle Foretagender, som vi lige har set. Ogsaa ved Laan i Ejendomme benyttede man Vekslen, og det meste af det Byggeri, der gjorde København større i Begyndelsen af 50'erne, skaffede man sig Penge til fra Udlandet ved Hjælp af Vekslen. Den var i Datiden et universelt Kreditmiddel, og Omsætningen af den krævede derfor langt bedre Betingelser, end Nationalbanken kunde yde; der maatte anden Bankvirksomhed til.

Det indsaa man først i Provinsen, hvor det var endnu vanskeligere at benytte Nationalbanken til Diskontering. Og man afhjalp Mangelen ved Oprettelsen af Banker, hvoraf Fyns Diskontokasse i Odense var den første; men den fik i Begyndelsen af 50'erne talrige Efterfølgere rundt om i Provinsbyerne; fra 1854—57 blev der i alt oprettet 13 Provinsbanker. Og Hovedformaalet med disse Banker var Vekseldiskontering, som det ogsaa fremgaar af Navnene, hvori Diskonto er et regelmæssigt tilbagevendende Led. At man i Hovedstaden maatte følge dette Forbillede og som i Udlandet skabe et privat Bankvæsen til Fremme af Diskontering, var ganske givet; mærkeligt blot, at det varede saa længe, da saa uhyre mange Sind i de Aar var fyldt af Tanker om at fremme Erhvervslivet gennem Oprettelse af Banker, hvis man ikke gik saa vidt som enkelte franske Nationaløkonomer, der haabede paa at kunne reformere hele Samfundslivet gennem Bankvæsenet.

I København synes Banktanken først at have fænget i Haandværkerkredse, enten det nu skyldtes, at det kneb haardest for dem at skaffe sig den nødvendige Kredit, eller Haandværkerne fra Vandreaarene bragte Tanken med hjem fra Udlandet. Et første Forsøg, der i 1845 blev gjort af Industriforeningen, paa at faa oprettet en Kreditkasse, der kunde yde Haandværkere Forskud, strandede fuldstændig; der blev i alt kun tegnet 4 Aktier. I 1853 blev Tanken taget op paa ny, uden at det kan siges, om det var Ideen fra 40'erne, der i det stille havde levet videre, eller det var ny Paavirkning udefra; men dengang blev det Alvor, vel fordi ledende Haandværkere og fremstaaende Købmænd fandt hinanden i Samarbejde for Planens Gen-

nemførelse. I den Indbydelse, der i November dette Aar udsendtes til Aktietegning i den paatænkte Bank, hedder det ganske karakteristisk: »Det er en bekendt Sag, at her i Hovedstaden mangler et Institut for Udlaan af mindre Pengebeløb til Næringsdrivende, saavel Haandværkere som Handlende, der ikke kan benytte Nationalbanken eller Centralkassen og som Forholdene forbyder at ty til Assistenshuset. For disse, der er henviste til private Udlaanere, er i Almindelighed Laanene saa dyre, at de i de fleste Tilfælde i Stedet for at hjælpe Laantageren frem i sin Forretning bidrager til hans Ødelæggelse«. »Udlaanene skal ske enten mod passende Deposita eller mod Veksler med to Endossenter, der diskonteres til Bankrente«. »Vi antager, at en saadan lille Bankforretning vil kunne gøre megen Nytte, naar den tillige gav den mindre formuende Adgang til at indsætte sine sammensparede Penge mod derfor at nyde Rente og at kunne til enhver Tid udtage det Beløb, han har Brug for.«

Den 1. Februar 1854 aabnedes Banken under Navn af Københavns private Laanebank, og dermed fik København endelig sin første private Bank, hvor Folk kunde indsætte og udtage deres Penge, som det passede dem. Men dermed var Bankspørgsmaalet langtfra løst. Det var Midlerne, man arbejdede med, alt for smaa til. Man begyndte med en Kapital paa 13,800 Rdr., og ganske karakteristisk for Forholdene overlod man straks et Handelshus 10,750 Rdr. til Forrentning. Hvordan skulde man ellers faa dem gjort rentebringende paa en saadan Maade, at man kunde faa dem igen med kort Varsel, naar man havde Brug for dem i Bankvirksomheden? Indlaanene beløb sig i 1854 til 39,000 Rdr. og i 1855 til 222,000 Rdr., mens der i 1854 udlaantes 128,000 Rdr. og i 1855 323,000 Rdr. Aktiekapitalen var da steget til godt 20,000 Rdr. Saa vidt man kan se, foregik hele Udlaansvirksomheden i Form af Vekseldiskontering, enten saa Navnene paa Vekslerne ydede den nødvendige Garanti, eller der stilledes Deposita for at faa dem diskonterede. Det var et mærkbart Fremskridt, at Banken var aaben hver Dag i den almindelige Kontortid.

KREDITBANKER

I det almindelige Omdømme var det en lille Bank for Haandværkere og mindre Næringsdrivende, og dens Eksistens og Trivsel ses ikke at have øvet nogen Indflydelse paa de Banktanker, der var oppe i Tiden. De var af anderledes store Dimensioner under Indflydelse fra *Crédit mobilier*, der i 1852 var blevet oprettet i Paris og hvis storstilede Forretninger og glansfulde Virksomhed snart tildrog sig Opmærksomhed rundt om i Landene. Det fristede til Efterligninger. »De store Stæder gjorde Begyndelsen; i Wien dannede sig et Selskab under den højeste Adels Auspicier, og Befolkningen tog saa levende Del i det nye Institut, at den gemytlige Kejserstad til sidst talte lige saa mange Jobbere som Indvaanere; thi om det saa var Tjenestepigerne, saa tegnede de Aktier og spekulerede i Hausse og Baisse, en Tid lang med Fordel, men senere med Tab. Berlin, Bremen og Madrid fulgte efter. *Crédit mobilier* blev som et Trylleord, enstydigt med fabelagtig Gevinst i kort Tid, og for Øjeblikket trykker man hinanden fordærvet i Meiningen, Lippe-Detmold, Dessau og andre tyske Ravnekroge for at faa tegnet Aktier i de nye Selskaber, som der er etablerede.« Saadan saa man herhjemme i 1856 med Ængstelse paa, at Smitten bredte sig nordpaa, og man trak et Lettelsens Suk, da man erfarede, at den preussiske Regering ikke vilde give Koncession til den Slags Banker, og haabede, at vi skulde slippe for at faa denne Pest ind i Landet.

Vi blev alligevel ikke forskaanede. Folk havde i disse Aar Penge og ondt ved at faa dem anbragt. Aaret før kunde *Crédit mobilier* i Paris betale 40 pCt. i Udbytte, og i Foraaret 1856 startedes der en Kreditbank i Leipzig med en Aktiekapital paa 20 Mill. Thaler, og da de blev udbudt, tegnedes der 454½ Mill. Det maatte friste og gjorde det ogsaa. I Marts udsendte C. P. P. F. Reiersen sin Plan til et Nordens *Crédit Mobilier Compagnie*. Formaalet er at fremme Handel, Skibsfart, industrielle og offentlige nyttige Foretagender samt at indføre Gensidighedens Principper i Bankoperationer, hvad der sikkert er en Omsætning til Dansk af *Crédit mutuel*, som i Til-

knytning til *Crédit mobilier* i Paris skulde have til Formaal at lette Adgangen til Kredit for mindre Forretningsdrivende og Haandværkere, en Plan, der ogsaa kan have været med til at give Stødet til Oprettelsen af Københavns private Laanebank. Reiersen satte Aktiekapitalen til 3 Mill. Rdr. med Ret til Forøgelse. Virksomheden skulde beskæftige sig med følgende:

1. Selskabet afslutter Kontrakter med Regeringer og Kommuner om Regerings- og Kommunal-Anlæg og Foretagender, af hvad Navn nævnes kan.

2. Selskabet paatager sig Bestyrelsen eller Forpagtningen af alle offentlige Arbejder eller Foretagender.

3. Selskabet paatager sig Anlæg af Jernbaner, Kanaler, Fabrikker, Miner, Dokker, Drainage, Belysning f. Eks. Gas og ethvert andet Foretagende af industriel og offentlig Nytte.

4. Selskabet etablerer og regulerer Handelsselskaber og andre Aktieselskaber, som det finder for godt, af hvilken som helst Natur i Handelens, Skibsfartens, Industriens og Almenvellets Interesse, samt understøtter saadanne Selskaber, der af sig selv maatte opstaa, saafremt det af Direktionen findes passende.

5. Selskabet paatager sig Udstedelsen af Aktier, Reguleringen samt Renteudbetalingen af saadanne Selskaber.

Der er tre Punkter til om Bankforretninger. Det er *Crédit mobilier* i Renkultur, selv om Reiersen mener, at det er en Forening af engelsk og fransk Bankvæsen, han serverer for Publikum. Det er kun Uvidenhed eller Fiffighed. Der er ingen, der kan være i Tvivl om, efter hvilken Læst han har skaaret denne Plan til, naar det hedder i den: »Det skal være Selskabet tilladt, eftersom dets Forretninger maatte tilstede og udfordre det, at udstede Obligationer paa et og flere Aar; dog maa Beløbet af udstedte Obligationer til ingen Tid overstige 10 Gange Beløbet af udstedte Aktier, og Totalbeløbet af et Aars Obligationer maa til ingen Tid overstige to Gange Beløbet af Aktierne.« Det var nemlig Grundtanken med *Crédit mobilier*, at den skulde starte Aktieselskaber til Fremme af Erhvervslivet, men selv skulde blive liggende med Aktierne og paa Grundlag af dem udstede Obligationer. Den fik ikke Lov til det i Frankrig. Reiersen har enten ikke regnet med, at den danske Regering vilde være lige saa haardhjertet, eller ogsaa har han tænkt sig at udstede Obligationer paa Grundlag af selve Bankens uafsatte Aktier. Det var

jo ikke sikkert, at de 6 pCt., der lovedes Interessenterne i aarlig Rente, var tilstrækkelige til at faa Aktierne afsat. Der var i øvrigt i Planen tænkt venligt paa Stifteren og Stifterens Enke, derimod knap saa omsorgsfuldt paa Reservefonden, »der til ingen Tid maa overstige 250,000 Rdr.«

Paa et saadant Bankinstitut ansøger han om Eneret i 5 Aar. Han gør det kun af Kærlighed og varm Interesse for sit Fædreland og mener, at hans Grandonkels Stiftelse af Det Reiersenske Fond til Industriens Fremme maa tale til Fordel for ham. Pressen saa anderledes paa det. Næppe var Planens Fremkomst blevet nævnt i Bladene, før Dagbladet tog Sagen og Personen op til nærmere Behandling. Planen blev pillet fra hinanden og Reiersen stillet i Gabestokken. Hans Løbebane havde ikke været alt for lige. Efter Filosofikum var han udvandret til Amerika, hvor han i en Aarrække havde virket som Læge. Efter sin Hjemkomst etablerede han sig i København som Forretningsmand under Firmanavnet Reiersens Nephew & Comp. med en let Hentydning til den berømte Onkel. Hvad Forretning han drev, vides ikke, udover at han leverede Handelsberetninger til Morgenposten, der ikke var noget særligt anset Blad. For kyndige var det hele let gennemskueligt; men det var slaaet stort op. Søm Selskabets Bankier angaves ingen ringere end N. M. Rothschild & Sønner, London, og foruden paa Dansk fremkom Planen ogsaa paa Engelsk, hvor Selskabets Navn er *Northern Crédit Mobilier Joint Stock Company*. Bladet finder derfor Anledning til at varsko Udlandet og raader Folk herhjemme til hellere at give deres Penge til Bospisningsforeningen eller sætte dem i Lotteriet. Ansøgningen bevilgedes ikke, og dermed faldt det Korthus sammen.

Allerede en Maaned tidligere havde G. A. Gedalia & Co. indgivet et Andragende til Kongen om Oprettelse af en Bank; men det blev først Offentligheden bekendt efter Fremkomsten af Reiersens Plan. Firmaet drev en betydelig Vekselererforretning og havde gode Forbindelser baade herhjemme og i Udlandet. I Ansøgningen hedder det: »Vor daglige Beskæftigelse med Pengeomsætningen saavel inden- som udenlandske har overbevist mig om, at Tiden nu er kommet til med Nytte at oprette et privat Pengeinstitut med betydelige Kræfter for at befordre almenyttige Foretagender og bøde paa den Mangel, der stadig føles af alle Klasser, mest af Handelsstanden, den nemlig, at der i hele Riget ikke er et eneste Etablissement, hvor

Penge hver Dag modtages og frugt bargøres samt paa Anfordring igen udbetales.« Gedalia agter derfor i København og Altona at oprette en Handelsbank, »der snarest muligt efter paabegyndt Virksomhed skulde etablere Filialer i Slesvig, Jylland og hvor det ellers maatte anses hensigtsmæssigt«. Aktiekapitalen sættes til mindst 4 Mill. og ikke over 10 Mill. Rdr., og deraf har han sikret sig den ene Million. Ansøgningen slutter saaledes: »Vi nærer det Haab, at en saadan Forening med daglige Depot- og Diskontoforretninger, Deltagelse i alle større industrielle Foretagender som Jernbaner, nye Dampskibslinier, Omsætning med danske Statspapirer og, om forlanges, assistere Finanserne, kort med det Maal for Øje at befordre al nyttig, solid Omsætning, kan blive saa heldbringende for Monarkiet, at Deres Majestæt allernaadigst vil forunde den oprettede Handelsbank og sammes Filialer Fritagelse for Brug af Stempelpapir i alle dens Omsætninger, derunder indbefattet Aktiebrev, altsaa ved Udstedelse af Beviser, Veksler m. v., saa og at de, der vil optage Laan mod haandfast Pant i Handelsbanken, tør udstede deres Forskrivninger paa ustempelt Papir.«

Ansøgningen blev sendt til Erklæring til Nationalbanken, der ikke mente at kunne udtale sig derom paa det foreliggende Grundlag og derfor anmodede om, at der maatte komme til at foreligge et Udkast til udførlige Statutter, og et saadant blev da ogsaa indsendt i Slutningen af April. Det er en Udformning af Ansøgningen. Aktierne kan lyde baade paa Rigsmønt og Banco. Udbyttet sættes til 5 pCt., og er der ikke indtjent nok dertil, kan det suppleres op dertil af Reservefonden; til den henlægges 5—10 pCt. af, hvad der bliver tilbage, efter at Udbyttet er udbetalt. Den maa ikke overstige 10 pCt. af Aktiekapitalen. Restoverskuddet fordeles saaledes: 15 pCt. i Tantieme, 10 pCt. til Koncessionshaverne; de resterende 75 pCt. fordeles som Dividende. Bankens Status skal offentliggøres den første Mandag i hver Maaned.

Paa en eller anden Maade fik Dagbladet noget at vide om Indholdet af disse Statutter og begyndte øjeblikkelig at angribe Foretagendet. Det er de 10 pCt. til Koncessionshaverne, Bladet falder over som noget forfærdelig grueligt. »Ved alle de storartede Projekter, der i de sidste Aar er fremkomne i Udlandet og hvortil Koncessioner har været fornødne, vil man ikke kunne paavise et Forhold som det, d'Hrr. Gedalia & Co. siges at have optaget i deres

Plan.« Men mens Reiersen maatte finde sig i Angrebene paa hans Plan uden at kunne forsvare sig imod dem med Eftertryk, da kun Bladenes Annoncespalter stod ham aabne, saa stod Berlingske Tidende til Gedalias Disposition. Her gør han Rede for, hvordan Overskuddet er tænkt fordelt, og han mener ikke, det er værre end, naar Stifterne i udenlandske Selskaber reserverer sig en Del af Aktierne. Det finder Dagbladet derimod ganske naturligt, selv om Gedalia belærer det om, at Hensigten dermed naturligvis er at holde dem tilbage, til de kan sælges med Fortjeneste. Dagbladet bliver ved sit og haaber ikke, at den ønskede Stempelbegunstigelse maa blive bevilget, da det ikke har den mindste Tillid til nogen dansk Efterlyning af *Crédit mobilier*. Det gælder for Bladet om at faa dette Navn heftet til Planen, saa er den mistænkeliggjort med det samme. Og efter de mange Ting, den paatænkte Handelsbank vilde beskæftige sig med, var der noget berettiget deri.

Grosserer-Societetets Komité faar Reiersens og Gedalias Planer til Erklæring samtidig; men mens den fuldstændig afviser den første, tager den paa en helt anden Maade paa Gedalias. Den begynder med at give ham Ret i de Betragtninger over den daglige Pengeomsætning, hvormed han indleder sin Ansøgning, og udtaler derefter: »For saa vidt derfor som Gedalia & Co.'s Plan gaar ud paa Oprettelsen af en saadan Privatbank, tror vi, den er skikket til at afhjælpe et Savn og stifte Nytte for det almindelige. Men naar, som det ses af Statutterne, Selskabets Virksomhed ogsaa skulde gaa ud paa at deltage i Jernbaner, Dampskibslinier og lignende større Foretagender samt at købe og sælge indenlandske Statspapirer og Aktier, da kunde det vel betvivles, om saadanne Operationer hører til et Bank- og Pengeinstituts rette Formaal og er forenelige med den Sikkerhed, som det bør yde sine Deltagere og Publikum. Det forekommer ogsaa at være en Mangel ved Statutterne, at de intet indeholder om en Kontrol fra Statens Side, der næppe burde savnes ved vigtige Pengeinstitutter.« Den ønskede Stempelfrihed kan Komiteen ikke anbefale, da den er saa uafgrænset og omfattende, at dens Tildeelse vilde betyde en alt for stor Begunstigelse for det Selskab, der fik den.

Gedalia var villig til at strække sig vidt, blot han fik sin Bank i Gang. Han anmoder derfor samtidig med Avispolemikkens Ophør om at faa sine Statutter tilbage og udarbejder derefter et nyt Sæt,

hvor han tager Hensyn til Dagbladets Angreb og en enkelt af Komiteens Indvendinger. De 10 pCt. til Koncessionshaverne forandres til 10 pCt. til Repræsentanterne, og der tilføjes, at i Tilfælde af Aktiekapitalens Forøgelse skal en Tredjedel af Aktierne forbeholdes Koncessionshaverne. Det sidste fandt Dagbladet jo naturligt. Og for at imødekomme Komiteen indsættes følgende Bestemmelser om Statens Kontrol: »Banken underkaster sig Regeringens Kontrol af den maanedlige Status, som af Banken vil være at fremlægge, ligesom den ogsaa paa Forlangende af Regeringen eller til forskellige af denne fastsatte Tider indsender samme de Lister, der udviser dens Regnskabs og Protokols Tilstand samt dens Virksomhed.«

Hovedindvendingerne, Omfanget af Bankens Virksomhed og af Stempelbegunstigelsen, rørte han derimod ikke ved. Det var maaske ogsaa ligegyldigt; for naar alt kom til alt, var det ikke det, der var det afgørende, men selve Manden. Man faar det Indtryk, at den almindelige Opfattelse var, at faar Gedalia sin Bank i Gang, saa er Dørene slaaet op for den Højkonjunkturspekulation, der florerer i Udlandet, og den er man enig om ikke at ville have ind i Landet. Paa den anden Side var Gedalia for dreven en Finansmand til ikke at se, hvor Fortjenesten laa, og gav derfor ikke med sin gode Vilje Afkald paa Udsigten dertil. For at naa sit Maal søgte han at skyde de betydelige Forbindelser, han havde inden for den københavnske Forretningsverden, frem for sig. Paa anden Maade kan et Brev fra Alfred Hage til daværende Indenrigsminister Unsgaard næppe opfattes.

Hage skriver: »Allerede i mange Aar har man her i Hovedstaden følt den store Trang, der var til en Handelsbank, der kunde udøve nogen Konkurrence med Nationalbanken, men især besørge saadanne Forretninger, som Nationalbanken ikke befatter sig med, og af disse vil jeg kun nævne rentebærende Konti, saaledes at enhver kan indskyde Penge paa Rente og erholde dem paa Anfordring eller mod Sikkerhed (og Rente) have et Beløb til Disposition. Det var min Hensigt at søge Oprettelsen af en saadan Bank i afvigte Vinter; men da jeg bragte i Erfaring, at Gedalia & Co. havde indgivet en Ansøgning i denne Retning, ved hvis Bevilling Savnet, navnlig for Handelsstanden, vilde blive hævet, undlod jeg at foretage noget. Nu tillader jeg mig at henvende mig til Deres Excellence med ærbødig Bøn om at tage under Overvejelse, hvorvidt jeg kan have Udsigt

til, at Ministeriet vil bifalde, at en Handelsbank, oprettet af private, bliver fritaget for Brug af Stempelpapir i sine Forretninger, omtrent saaledes som Nationalbanken er det; thi det vil være umuligt at gøre de samme Forretninger, naar de er særligt bebyrdede. Saa snart jeg erfarer, at Deres Excellence er gunstigt stemt for mit Forslag, skal jeg fremkomme dermed og nu kun nævne, at jeg agter tilvejebragt 6 Mill. Rdr. til bemeldte Foretagende og at jeg deraf har sikret mig Deltagelse for $1\frac{1}{2}$ Mill., at det vilde blive en Aktiebank og endelig kun gaa ud paa solide Forretninger. Dersom d'Hrr. Gedalia & Co. kan vente den Bevilling, hvorom de har ansøgt, da agter jeg ikke at foretage noget; men der er hengaaet saa lang Tid, at jeg formoder, Sagen har mødt Vanskeligheder. For saa vidt Deres Excellence maatte ønske nogen Oplysning eller Forklaring af mig, skal jeg ufortøvet afgive samme enten skriftlig eller mundtlig.«

En saadan Henvendelse fra en saa formaende Forretningsmand og Politiker undlod ikke at gøre sin Virkning. Ministeriet begyndte for Alvor at beskæftige sig med Gedalias Ansøgning; men den skulde igennem mange Instanser, og selv om Ministeren satte igennem, at en enkelt Omvej blev sprunget over, saa kom Hages Indgriben for sent. Han skrev sit Brev den 1. August; men da forelaa der allerede en Ansøgning til om Oprettelse af en Bank, og Privatbanken var paa Trapperne, eller rettere sagt den Følelse af, at Luften var svanger med Bankplaner, der har faaet Hage til at skrive, har ogsaa drevet den Kreds, der stod bag Privatbanken, til Handling, uden at det kan ses, om Hages Brev her har spillet ind med. Og Fronten mod Kreditbankerne var heller ikke saa sluttet som tidligere.

Midt i Juli gengiver Dagbladet et Rygte om, at en Kammerraad Jonas vilde forsøge Oprettelsen af en *Crédit mobilier* i Altona, og foreslaar, at Reiersen, Gedalia og Jonas slaar sig sammen. »Mulig kunde det da lykkes dem at vinde en saa almindelig Tillid og tilvejebringe de Garantier, som er en nødvendig Betingelse for, at et *Crédit mobilier* kan træde i Virksomhed og opfylde sit Formaal, nemlig at mobilisere Kapitalerne.« Der er deri som en svag Antydning af, at selv Dagbladet, som hidtil havde været ivrig for at slaa alle Planer om Oprettelse af Kreditbanker ned, godt kunde gaa med til dem under den Betingelse, at den nødvendige Tillid og Garanti var til Stede. Saa der laa maaske noget bagved den Spydighed, som

et andet Blad tillod sig overfor Redaktør Bille. Han havde nemlig faaet Understøttelse fra Det Reiersenske Fond til en Englandsrejse, og Bladet paastod nu, at han skulde derover for at studere *Crédit mobilier* Institutter, da han efter sin Hjemkomst vilde interessere sig for Oprettelsen af et saadant. Og der var virkelig en vis Forbindelse mellem Dagbladet og det næste Projekt i den Retning, der kom frem herhjemme.

Handelshuset Malling & Lund indgav den 25. Juli 1856 et Andragende til Kongen. Det vil i Forening med en Del store Kapitalister stifte en Almindelig dansk Kreditanstalt »for ved forenet Pengekraft at virke til Befordring og Fremme af dansk Agerbrug, Handel og Industri«. Det ansøger hverken om Eneret eller Stempelfrihed, men blot om at den i Plakat af 16. Marts 1847 bestemte Bemyndigelse til at indkalde bortkomne Interimsbeviser, Aktier, Rente- og Dividendekuponer ogsaa maa blive det til Del. Foruden almindelige Bankforretninger vil Kreditanstalten beskæftige sig med Godskøb og Udstykning til Selvejendoms Fremme, Oprettelse af Forskudskasser til Fremme af Haandværksdrift og andre industrielle Foretagender, Begrundelse af anonyme¹⁾ og andre Selskaber til Udførelse af større Foretagender saasom Jernbaner, Fabrikker, Bygninger m. m. og Deltagelse i saadanne Selskaber, Overtagelse af Statslaan. Den maatte derimod ikke deltage i Differenceforretninger, Udlaan uden Pant, Køb af egne Aktier eller give Laan paa disse til over $\frac{2}{3}$ af deres Værdi efter Dagens Kurs.

Disse Forbehold gav Indtryk af en vis Reellitet, og dette øgedes ved en Bestemmelse i Statutterne om, at Regeringen skal være berettiget til at ansætte en kgl. Kommissær ved Anstalten og bestemme for ham en passende Gage, der udredes af denne. Desuden maatte man faa det Indtryk, at de 7 Mill. Rdr. af de 8, Aktiekapitalen var sat til, i Forvejen var sikret fra Udlandet; men der tilføjedes rigtig nok, at Anstalten kunde konstitueres, naar 2 Mill. Rdr. er tegnet og den første Indbetaling paa 10 pCt. har fundet Sted. Dividenden sattes normalt til 4 pCt., gaar den op over 5 pCt., sker der Overførsler til Reservefonden, til denne har naaet 10 pCt. af Aktiekapitalen. Naar Udbyttet ikke de 4 pCt., skal det suppleres op dertil af Reservefonden.

¹⁾ Anonyme Selskaber = Aktieselskaber.

Avertissementet om Privatbankens Oprettelse den 6. August synes at have bevirket, at Malling & Lund har ment at burde træde frem for Offentligheden med deres Plan, der de følgende Dage aftrykkes i Aviserne. Og Dagbladet stiller sig ret velvilligt overfor Foretagendet, hvad vel nok har haft sin Grund i, at Malling & Lund havde Forbindelse med Bladet; det bragte saaledes en stor Aarsberetning

G. A. Gedalia.

om Kornmarkedet det foregaaende Aar fra dem: Et Par Dage senere har Bladet en Artikel om de to Bankprojekter, Privatbanken og Almindelig dansk Kreditanstalt. Det udtaler sig, som man kunde vente efter dets tidligere Standpunkt ret reserveret om Kreditbanker, men slutter: »Vi vil imidlertid ikke for Øjeblikket gaa nærmere ind herpaa, men kun udtale vort Ønske om, at den almindelige danske Kreditanstalt heldigt maa løse sin Opgave, og de Betæneligheder, vi kunde nære, falder desuden for en stor Del bort derved, at Instituttet væsentlig grundlægges med fremmede Kapitaler, saa at det

altsaa kun er en forholdsvis lille Del, som udbydes til Subskription her.«

Det Blad, der hidtil havde ført an i Kampen mod Kreditbankerne, som herhjemme var en almindelig Betegnelse for en Bankinstitution som *Crédit mobilier*, var ved at slaa om, og hvis Kampagnen kun havde været Udtryk for et enkelt Blads Standpunkt, var Malling & Lund's Projekt maaske blevet til Virkelighed; men det var det ikke. Vore ledende Forretningsmænd stod bag; derfor tog nu Fædrelandet Affære. Den begynder saaledes: »Ligesom »hver Dag har sin Plage«, har ogsaa hver Tidsperiode en eller anden epidemisk Sygdom at trækkes med. For at holde os til de seneste Tider nævner vi kun Jernbaneraseriet, Kartoffelepidemien, den store Druesygdom og nu Projekt-soten. Den sidste trives kun med visse Mellemrum; den har ingen Udbredelse eller Fremgang, medmindre Publikum's Lommer er fulde og trænger til Aabning, da er Aktietiden kommen. Ligervis som man tyer til Kissingen og Marienbad efter at have overlæsset Mavnen, iler da Folk til Subskriptionsanstalterne. Er det nu oven i Købet en Modesyge, udgaaet fra Paris, forplantet til Wien, Berlin og Hamburg, saa kan man være vis paa, den ogsaa griber om sig her.« Fædrelandet kan naturligvis ikke lade være med at gøre det nationale Synspunkt gældende: »At Statsregeringer som den spanske eller græske fik Stiftelsen til at overtage et Laan, det kunde man endda finde sig i; men man tænke sig, at Preussen og Østrig fik et betydeligt Laan af Anstalten og brugte Pengene til at paaføre os en Krig for at tage visse Landsdele fra os«. Saa opskræmte var Sindene dengang. Os ligger det lidt fjernt at bruge den Slags Argumenter. Vi forstaar derimod meget bedre, naar Bladet fremhæver det uhensigtsmæssige og farlige i Sammenblanding af Bankvirksomhed og Spekulation. Artiklen slutter med en sønderlemmende Kritik af Malling & Lund's Plan.

Et saa kraftigt og velunderbygget Angreb kunde Dagbladet ikke sidde overhørig. Foreløbig nøjes det dog blot med at sige, at det har ikke angrebet den nye Anstalt, da Firmaet yder en vis moralsk Garanti, der vil blive endnu større, naar det formaar Mænd, der nyder almindelig Agtelse, til at slutte sig til det; men det gaar ud fra, at Malling & Lund maa svare Fædrelandet, og naar det er sket, skal Bladet komme tilbage til Sagen. Det skete imidlertid ikke og maa vel være Udtryk for, at Firmaet hverken herhjemme eller i Ud-

landet fandt den Tilslutning, det havde regnet med. Der var da ikke andet for Dagbladet at gøre end at tiltræde Tilbageetoget, og det gjorde det ogsaa ganske uforbeholdent ved at erklære, at det i de første Øjeblikke, efter at d'Hrr. Malling & Lund var kommet frem med deres Plan til en Kreditanstalt, i sin Iver for at fremme et Foretagende, der tilsyneladende gik ud paa at ophjælpe vort Lands Handel og Industri, oversaa en stor Del af det meget mangelfulde, der klæbde ved dette Foretagende.

Det, man særlig angreb Planen for, var, at Anstalten først skulde træde i Virksomhed, naar der var tegnet 2 Mill. Rdr., skønt man gav det Udseende af, at man havde 7 Mill. Rdr. paa Haanden. Det blev forstaaet saaledes, at det i Virkeligheden var Tegningen herhjemme, det kom an paa; først naar det viste sig, at den gik, vilde den udenlandske Kapital træde til for fra første Færd at kunne stryge en Kursavance, som sandsynligvis var dens eneste Interesse i Foretagendet. Og Bestemmelsen om den kgl. Kommissær kom til at virke lige mod sin Hensigt, idet Ansættelsen af en saadan vilde give Anstalten et vist officielt Præg og dermed dække over dens Spekulationsforetagender; thi selv Dagbladet endte med at paavise, at Planen næsten var en ordret Afskrift af Statutterne for en Kreditbank i Coburg-Gotha, og det fastslog yderligere dens Karakter som en Kreditbank af reneste Vand ved at skrive, at den konkurrerer med Rothschilderne ved Overtagelse eller Negotiering af Laan til Statsregeringer, Kommuner og andre Korporationer, og at den griber ind i Assistenshusets og Aagerkarlenes Virkekreds, idet den giver Udlaan paa alle Arter af rørlig Ejendom og paa Gageanvisninger; thi den Slags Banker tog alt med. Efter et saadant Angreb hjalp det ikke stort, at Kreditanstalten allerede stod paa Kurs sedlen i Hamburg, ganske vist kun med Tankestreger i Rubrikkerne for Køb og Salg.

De Institutioner, der fik Lejlighed til at udtale sig om det nye Bankforetagende, var fuldstændig enige med Bladene i, at man stod over for et Spekulationsforetagende, som det gjaldt om at forhindre i at træde i Virksomhed; men de udtrykte det paa en mere forsigtig Maade. Grosserer-Societetets Komité siger saaledes: »Omdensskønt saadanne Selskaber kan stifte Nytte under en lige saa samvittighedsfuld som dygtig Bestyrelse, er det dog lige saa vist, at de ved Tilsidesættelse af fornøden Forsigtighed let kan føre til

Resultater, der i høj Grad kan blive skadelige, ikke blot for den enkelte, men for Samfundet i det hele«. Der maa derfor forlanges betryggende Garantier. Og Komiteen sekunderes kraftigt af Magistraten, som øjensynlig finder, at Komiteen er for spagfærdig i sine Udtalelser, og derfor tilføjer: »Naar henses til de storartede mere eller mindre farefulde Operationer, som den her omhandlede Kreditanstalt agter at drive ved Hjælp af de betydelige Kapitaler, der allerede skal være sikret til dette Foretagende, tør det vel befrygtes, at Forsigtighed ikke stedse vil være den væsentligste Leder ved samme«, og opruller derefter hele det udenlandske Skræmmebillede. Efter en saadan Modtagelse var der ingen større Chancer for, at Ministeriet vilde fremme Ansøgningen; men det blev forskaanet for at tage endeligt Standpunkt dertil, da Firmaet gik fallit forinden.

PRIVATE BANKER

Man var fra alle Sider enige om, at den Spekulation og Svindel, Højkonjunkturen førte med sig i Udlandet, vilde man holde ude, og ved forenede Kræfter lykkedes det. Det er et af de faa Eksempler, vi har her fra Landet paa, at vor Forretningsverden ikke lod sig rive med af opadgaaende Tidens letsindige Dans om Guldkalven, og der kan ingen Tvivl være om, at det var Hovedaarsagen til, at vi kom saa let over Krisen i 1857, hvor farlig den end var. Det var lykkedes at holde vort Forretningsliv sundt. Men var det nu saa stor en Kunst at feje Planer som Reiersens og Malling & Lunds til Side? De var jo bygget paa Sand. Det er den Slags Foretagender altid, og alligevel har vi baade fra det 18. og 20. Aarhundrede Eksempler nok paa, hvor let det flyger Folk i Øjnene, saa de ingen Ting kan se. Endelig kunde Gedalias Plan slet ikke affærdiges som Svindel, og bag den stod der indflydelsesrige Kræfter. Tilmed raabte alle paa, at vi trængte til private Banker.

Det var heller ikke nye Banker, man var bange for. Det var de Virksomheder, de vilde sætte i Gang, og dem frygtede de forsigtige for med Forbillederne fra Udlandet for Øje. Men saadan saa langt fra alle paa det. Der var mange, der mente, at det var Gammelmands Tale og Forsigtigmageri. Af manglende Foretagsomhed var vi ved at blive sejlet helt agter ud. Hør engang nogle manende Ord fra en Artikel i Dagbladet, der her gengives uddragsvis: »Vore Købmænd eller i det mindste Flertallet af dem slaar sig ikke sammen for at bygge Jernbaner, anlægge Telegrafer eller etablere nye Dampskibsforbindelser med fremmede Lande; de afventer helst, at Regeringen eller fremmede gør det for dem. Naar den hele Verden sættes i Bevægelse ved de mægtige Guldopdagelser i fremmede Verdensdele og straks af alle Kræfter anstrenger sig for at drage Nytte af disse Opdagelser, da — ja, da eksporterer ogsaa vi til Australien og Kalifornien, men kun efter den allerbeskedneste Maalestok, og idet vi helst overlader enkelte dristige Handelshuse at gøre Begyndelsen. Og de, der ikke er med, bryster sig af deres store Forsigtighed. Vore

Købmænd er tilfredse med deres Forhold; thi saaledes som Handelen drives her, foraarsager den ikke alt for meget Arbejde, hverken aandeligt eller legemligt; den tillader at nyde Livets Komfort og at føre et stort Hus, og den giver uden meget Besvær en anset, uafhængig Stilling. Vore Købmænd forglemmer aldeles, at det ikke udelukkende er deres Opgave at tjene Penge, men at ogsaa Købmanden skal besidde en vis Ærgerrighed, at han skal arbejde paa at bringe Landets Handel op til det højst mulige Trin, og at han skal medvirke til, at alle de store Opfindelser, Forandringer og Forbedringer, der gøres hos andre Nationer, ogsaa kommer vor Handel til Gode, og derved hidrage sit til, at Oplysning og Velvære fremmes i Fædrelandet.«

Saadan skriver det Blad, der var forrest i Kampen for at holde Spekulationen ude. Og dette Krav om større Foretagsomhed støttes af betydende Forretningsmænd som f. Eks. Moritz G. Melchior, hvis Hus netop i disse Aar havde udvidet sine oversøiske Forretninger til ogsaa at omfatte Australien. I den Betænkning, Grosserer-Societetet afgav om Reiersens og Gedalias Bankplaner, motiverer han et Særstandpunkt saaledes: »Jeg tiltræder den foranstaaende Betænkning med Undtagelse af de Bemærkninger, der i Indledningen til samme er anførte om Ønskeligheden af, at Etablering af Aktieselskaber i det hele skulde gøres afhængig af Koncession, idet jeg holder for, at Lysten til at stifte Foreninger i kommercielle og industrielle Øjemed er saa lidt vakt her i Landet, at den ikke bør svækkes ved yderligere indskrænkende Bestemmelser.« Der var inden for vor Forretningsverden en vaagnende Forstaaelse af, at vort Erhvervsliv, skulde det ikke stagnere, trængte til den Stimulans, der laa i Aktieselskabet.

Men baade de forsigtige og de kloge Forretningsmænd vilde ikke have det udnyttet i Spekulationsøjemed, og selv Moritz G. Melchior kunde derfor tiltræde den ovennævnte Betænkning fra Grosserer-Societetet, naar det udtaler: »Det er vel bekendt, at der i den nyeste Tid i Udlandet fornemmelig i Frankrig og Tyskland er blevet oprettet en Mængde Aktieselskaber, som har til Formaal dels at drive Bank- og Bankierforretninger, dels at udføre alle Slags industrielle Foretagender. Den Idé, der ligger til Grund for disse Selskaber, nemlig med store sammenskudte Kapitaler at udføre Foretagender, som overstiger den enkeltes Kræfter, er vistnok god og kan blive frugtbar paa gode Resultater, naar den anvendes vel; men lige saa vist

er det, at den ved Tilsidesættelse af fornøden Forsigtighed kan lede til Misbrug og Overdrivelser, der kan blive skadelige ej alene for enkelte Borgerklasser, men for Samfundet i det hele. Allerede høres fra de ovennævnte Lande mange Klager over de demoraliserende Virkninger af det Aktiespil, som fremkaldes ved disse Aktieforetagender, over at de absorberer Kapitalerne til Skade for den almindelige Handel og Industri o. s. v.«

For at naa Maalet og standse Spekulationen i Opløbet var der en Tilbøjelighed til Overdrivelse. At der skulde være sunde Tanker bag ved disse nye Banker eller Aktieforetagender, var ganske udelukket. Det hele var kun Jobberi. Nu laa, som et Blad siger, Statsobligationer og Jernbaneaktier saa faste, at Kurserne hverken paa-virktes af Freden eller den franske Kronprins' Fødsel; derfor trængte man til nye Papirer at jobbe i. Men kunde det ikke ogsaa tænkes, at de, der laa med de gamle Papirer, saa deres private Interesser truede, ved at Markedet pludselig oversvømmedes med nye? Vi føres derved ind paa Spørgsmaalet om, hvad det egentlig var, man kæmpede for. De, der mente, at der herhjemme arbejdedes paa et sundt Grundlag baade i Vare- og Pengehandelen, havde en Følelse af, at det trak op til en Krise, og var af den Opfattelse, at naar det hidtil var gaaet Kreditbankerne og deres Foretagender godt, skyldtes det de opadgaende Konjunkturer; slog de om og blev der Krise, som de regnede med, vilde Tilliden til dem rokkes, og det kunde de ikke taale, fordi det i saa udstrakt Grad var den, de byggede paa. Og et Sammenbrud af saa omfattende Foretagender vilde da øge Krisens Omfang og Virkninger. Derfor bekæmpede de Kreditbankerne og deres Aktieselskaber.

Der var et vist Borgersind heri, der var skabt af Krigen og den fri Forfatning; men selvfølgelig var Standpunktet ogsaa begrundet i personlige Hensyn, og i saa Henseende giver Slutningsbemærkningen i ovenanførte Udtalelse af Grosserer-Societetet et vist Fingerpeg. I Tyskland kunde man mange Steder ikke opdrive Penge til Prioriteter paa Grund af den første Indbetaling paa Aktierne i Kreditbankerne. De lokkede desuden med Udbytter, der laa ud over den almindelige Rente. Og da det navnlig paa visse Tider af Aaret i Forvejen kneb haardt nok med at skaffe Handel og Omsætning de nødvendige Pengemidler, var man klar over, at kom Kreditbankerne med deres mange Foretagender til, vilde det blive endnu vanskeligere at

faa sine Veksler omsat til en blot nogenlunde rimelig Diskonto. Derfor holdt Storkøbmændene igen. Skulde der gøres noget i Retning af øget Bankvirksomhed, maatte Maalet tværtimod være at lette Vekseliskonteringen. Forslag i den Retning var de langt mere lyd- høre overfor. Men hvad end Motiverne var, Resultatet blev det samme: Vi blev holdt uden for Spekulationens Malstrøm og forstod at skelne det sunde fra det gølge i de mange Bankprojekter, der var fremme.

Der var nemlig et Bankproblem, der maatte løses, skulde den sunde Udvikling kunne fortsættes uforstyrret. Allerede i Maj 1855 indledede Dagbladet den offentlige Diskussion derom: »Jo oftere Handelsstanden i de sidste Aar har været generet af den periodisk indtrædende Pengetrang, desto hyppigere har det været Genstand for Diskussion blandt flere indflydelsesrige og formuende Mænd, om der ikke gives Midler til at modarbejde saadanne trykkende Pengekriser som dem, man til enkelte Tider har oplevet her i Hovedstaden, navnlig i de tvende sidste Aar. Hvorvel den officielle Diskonto i saadanne Øjeblikke kun var 5 pCt., saa er det dog almindelig bekendt, at Banken meget ofte maatte indskrænke sig til at diskontere en Femtedel, ja stundom endog kun en Syvendedel af det til Diskontering indleverede Beløb, og paa samme Tid betaltes derfor Penge uden for Banken med 6 à 7 pCt., ja stundom meget højere. De Diskussioner, der fremkaldes ved disse Kriser, er saa vidt os bekendt hidtil forblevet uden noget som helst Resultat. Tiden er gaet hen med megen Talen frem og tilbage, og om ikke lang Tid vil man atter føle det samme Tryk uden at være kommet til Enighed om, hvilket Præservativ man skal vælge mod disse Pengemarkedets astmatiske Anfald.«

Banken er Nationalbanken, og naar Diskussionen stadig ikke førte til Handling, var en Hovedaarsag dertil, at Nationalbanken saa længe havde været Hovedstadens eneste Bank, saa man ikke var i Stand til at tænke sig en Bank uden Seddeludstedelsesret, Stempelfrihed og lignende Begunstigelser, der var tilsikret Banken i dens Oktroj. Tiden gik derfor med at spekulere paa, hvordan man kunde komme uden om Oktrojen, og »trods al Skarpsindighed har man ikke kunnet udfinde et Middel til at omgaa eller besejre dette københavnske Sebastopol«. Og det er godt, siger Artiklens Forfatter. Oktrojen skal der ikke kunne rokkes ved. Man skal slet ikke stræbe efter Begun-

stigelser; dem skal man tværtimod se at faa afskaffet med Tiden. De tjener kun som Seddelemmissionen til at skabe Kapitaler paa kunstig Vis, og dem har man ingen Brug for. Der er naturlige Kapitaler nok, og det er dem, det gælder om at frugtbargøre. »Vi skal ikke her opholde os ved de mange større og mindre Summer, der ligger døde hos Bondestanden, eller de store Midler, som Pengeinstitutterne i Provinserne hyppig lader henligge ørkesløse i Maaneder; lad os blot se hen til de Millioner, der stadig staar ufrugtbare og uanvendte paa Folio i selve Nationalbanken og som dog Banken hverken benytter eller tør benytte, saa længe den ikke forrenter, hvad der staar paa Folio.«

Artiklen, der har Overskriften »Til Eftertanke«, har kun til Formaal at faa Spørgsmaalet diskuteret, og for at faa Diskussionen i Gang slutter den med at foreslaa Oprettelsen af et Bankinstitut i København med en Aktiekapital paa 1 Mill. Rdr. I den skal enhver kunne indsætte Penge paa Folio for kortere eller længere Tid mod en passende Rente. Pengene skal anvendes til Diskontering af Veksler paa Indlandet, betalbare i og uden for København. Med Tiden burde der oprettes Filialer rundt om i Købstæderne. Det blev ikke til noget med at faa en offentlig Diskussion om en privat Bank i Gang, skønt Forfatteren et Par Maaneder senere gør et nyt Forsøg. Han underbygger nu sit Forslag med Tal fra engelske Privatbanker og foreslaar, at Banken foruden Diskontering skal be- laane Statspapirer, Aktier og andre lignende solide Effekter. Lige lidt hjalp det. Først næste Foraar blev der paa forskellig Vis Røre om Spørgsmaalet: nye Pengeinstitutter. Man havde f. Eks. opdaget, at Indskuddene i Sparekassen i København gik tilbage, mens de i Landets samtlige Sparekasser var i stærk Tiltagende. Grunden dertil var den lave Rente, den kunde give, da tre Fjerdedele af dens Midler var anbragt i Nationalbanken og Finanshovedkassen til 3 pCt. Derfor vilde man have oprettet en ny Sparekasse, hvis Midler skulde frugtbargøres gennem Udlaan, saa Sparerne kunde faa højere Rente, en Tanke, der dog blev opgivet hen paa Efteraaret med den Motivering, at man vilde vente og se, hvad det blev til med de projekterede Banker og Laaneinstitutter. Samtidig blev der arbejdet paa at faa Bikuben oprettet. Foranlediget af dette Røre benyttede Københavns private Laanebank Lejligheden til at gøre opmærksom paa, at den allerede var der. Det er i Begyndelsen af Marts. Mod Slutningen

af denne Maaned kommer Reiersens Projekt, og Gedalias Plan har allerede været under Forberedelse en Maanedstid. Alle kloge Hoveder synes i det Foraar at have tumlet med Planer om Oprettelse af Pengeinstitutter.

Det er derfor rimeligt, at Dagbladet eller de, der stod bag ved det i dette Spørgsmaal, i April lader en ny Prøveballon gaa til Vejrs. Det er ikke Bladet nok, at dets Tanker drøftes i private Samtaler; det vil igen prøve paa, om det er muligt at faa en offentlig Drøftelse i Gang. Bladet er stadig overbevist om, at der er Kapitaler nok; det gælder blot om at faa dem samlet og frugtbargjort gennem en Bank, der kunde gøre gode Forretninger, yde de Handlende mange Lettelser og samtidig tvinge Nationalbanken »til mere merkantile Operationer, navnlig med Hensyn til Diskontoforretningerne«. Det er et nyt Moment, der hermed indføres i Diskussionen. Man vil ikke blot have Banken for dens egen Skyld; den skal ogsaa ved sin Konkurrence tjene til at drive Nationalbanken ud af sin Passivitet. Den vilde f. Eks. i Tider med rigelige Penge kunne nedsætte sin Diskonto og derved tvinge Nationalbanken til at gøre det samme. I Mellemtiden er Diskussionen om Kreditbankerne begyndt, og Forfatteren maa derfor tage Standpunkt til dem og kommer derved til det Resultat, at de ikke passer med vor Udvikling, vor Nationalkarakter. Han foretrækker en Privatbank med en Aktiekapital paa 1 Mill. Rdr. efter de engelske Bankers Mønster og skildrer dens Virksomhed saaledes:

»Privatbanken maatte ligesom de engelske Privatbanker overtage alle Udtællinger og Inkassationer for dem, der vilde aabne Konti hos Banken; for denne Besørgelse maatte vedkommende, der vilde aabne sig en Konto, da forpligte sig til hele Aaret at have staaende uden Renter en Kapital i et passende Forhold til Omsætningens Størrelse, eller vedkommende maatte give en lille Provision. Bankens egen Kapital tillige med den Kapital, der ifølge det foregaaende var den sikret, samt en Del af, hvad Banken paa sine Provisionskonti for længere Tid, 4 à 6 Maaneder, havde paa Folio, skulde anvendes til Diskontering af Veksler her paa Pladsen saa vel som til Køb af Veksler paa fremmede Pladser, til Udlaan imod Depositum af solide Effekter og Varer paa kortere eller længere Tid, ligesom Banken skulde tage Penge til Forrentning paa kortere Tid til en lav Rentefod. Handlende og Haandværkere vilde snart indse Be-

kvemmeligheden af et Institut, der besørgede alle deres Kasseforretninger, ved hvilke, naar mange først havde Konti hos den samme Bank, Kontanter ofte vilde blive overflødige; man maatte betale alt med Anvisninger paa Banken, gøre sine Veksler betalbare hos Banken og ligeledes give den sine Veksler til Inkassation, og Hovedomsætningen vilde saaledes komme til at ske ved Transporter fra den ene Konto i Banken til den anden, og Foliohaverne havde deres Kontrabøger med Banken, som blev afsluttede hver Dag. Eksisterede der flere saadanne Banker, og dertil vilde det snart komme, maatte Bankernes Bestyrere komme sammen hver Eftermiddag og udveksle de Anvisninger, som hver Bank af sine Kunder havde faaet paa en anden, og kun Saldoen blev at udbetale.«

Her præges for første Gang Navnet »Privatbanken« og ridses de Hovedlinier op, den senere kom til at virke efter endda med et saadant Vidsyn, at den sidste Del af Planen først er blevet realiseret i 1927. Forfatteren, der underskriver sig R, maa sikkert have staaet den Kreds nær, der senere startede Privatbanken. Han synes at være vel kendt med engelske Bankforhold, som man paa forskellig Vis mærker stigende Interesse for herhjemme i disse Aar. Alligevel er han ogsaa smittet af Nationalbanken. Efter hans Mening maa en saadan Bank have Adgang til Sølv, da den ofte vil ønske at omsætte de Veksler, den faar paa Udlandet, mod dette Møntmetal. Og gaar Levys Plan (se S. 194) ikke igennem, maa den hos Mønten mod Barer kunne faa Møntbeviser, som han tror vil komme til at gaa i Udlandet, og Kursen paa Hamburg vilde da ikke være udsat for saa store Variationer. Det er næsten, som den skulde være med til at hjælpe Nationalbanken med at holde vore Sedler i pari.

Banken skulde træde i Forbindelse med lignende Institutioner i Provinserne og derved gøre sit til at lette Pengeomsætningen mellem Hovedstaden og Landet. Han vil ikke have Banken grundlagt ved almindelig Aktietegning. 20 eller 40 Deltagere skal træde sammen og hver indbetale 50,000 eller 25,000 Rdr. og personlig garantere for en lignende Sum. Bestyrelsen skulde skiftevis overtages af 5 Direktører, valgte af de oprindelige Deltagere, mens den egentlige Ledelse skulde overdrages en Forretningsfører. Den offentlige Diskussion lod stadig vente paa sig; men der kom et Indlæg i Begyndelsen af Juli af M. L., Forbogstaverne i Moritz Levys Navn. Han giver Tanken om en større Privatbank i København sin Tilslut-

ring, men mener, at den maa have Stempelfrihed for Veksler. Det har man i Hertugdømmerne, og saa bør man ogsaa have det i Kongeriget, tilmed da der daglig snydes dermed og Indtægten deraf er ringe. Møntbeviserne tror han ikke meget paa, da de vil blive udstedt i Rigsmønt og ikke tillige i Banco, som det var Hensigten efter hans Forslag. Selv om der kun er 20 à 40 Deltagere, bør der udstedes Aktier for Indskuddene, der derved bliver omsættelige. Pengene skal indbetales fuldt ud, et Forhold, man nu begyndte at tillægge stor Betydning for at øge Soliditeten. I Preussen var man inde paa kun at ville tillade Oprettelsen af Kreditbanker paa den Betingelse. Udstedtes der ikke Aktier, vilde Tilliden til Banken kunne rokkes ved en enkelts Insolvens; ellers maatte Deltagerne hæfte solidarisk; men det finder man ikke 20—40, der vil gøre for en Million Rdr. Dermed har han taget Livet af Tanken om Møntbeviser og fastslaet, at en saadan Bank skal baseres paa almindelig Aktietegning.

Agitationen for Sagen fortsættes, om end noget mere indirekte ved Artikler om de engelske Aktiebanker og om, hvor udmærket Provinsbankerne virkede, og der bliver i denne Forbindelse Lejlighed til at slaa et lille Slag for Nedsættelsen af Stempelafgiften paa Veksler. I Mellemtiden er der imidlertid begyndt en anden og langt mere afgørende Diskussion uden om Offentligheden i de Erklæringer, de forskellige Institutioner afgiver om de fremkomne Bankprojekter. Grosserer-Societetet lægger for i sin Erklæring om Reierssens og Gedalias Bankplaner. Hele Partier af den er Indlæg for Oprettelsen af Privatbanker, f. Eks. følgende Udtalelse: »D'Hrr. Gedalia & Co. anfører i deres Ansøgning, »at der i hele Riget ikke er et eneste Etablissement, hvor Penge hver Dag modtages og frugt-bargøres samt paa Anfordring igen udbetales«, og vi tror, at det maa indrømmes, at det især i Hovedstaden mangler Handelen paa Lettelse og Bekvemmelighed i denne Henseende; det har oftere været beklaget, at Nationalbanken ikke efter fremmede især engelske og skotske Bankers Mønster har udvidet sin Virksomhed i den nævnte gavnlige Retning. Det er vor Overbevisning, at ikke alene paa denne Maade, men paa mange andre Maader vilde Pengeomsætningen lettes og Handelens Interesser fremmes ved Oprettelsen af velfunderede Privatbanker med saadanne Formaal for Øje, som i Almindelighed er Genstand for Bankers Virksomhed og som i de af Gedalia & Co.

fremsendte Statutter ogsaa til Dels er antydede. Herfra maatte selvfølgeligen undtages det Nationalbanken forbeholdte Privilegium til at udstede Sedler som legalt Betalingsmiddel; i alle andre Bankforretninger, der nu er saa godt som udelukkende i et eneste Instituts Hænder, vilde en med Kraft og Dygtighed ledet Konkurrence være ønskelig, og en saadan maatte fortjene al Opmuntring.«

For denne Repræsentation af Købmænd gælder det først og fremmest Handelens Tarv. Her synes de, at Nationalbanken har svigtet. De maa derfor have Luft for de Følelser, de nærer for den, og en ny Bank bliver derfor for dem først og fremmest et Konkurrenceforetagende til Nationalbanken, som de nu øjensynlig har opgivet Haabet om at faa moderniseret. Da de skal tage Standpunkt til Gedalias Ansøgning om Stempelfrihed, benytter de Lejligheden til at slaa et Slag for almindelig Stempelfrihed. Da Nationalbanken har Stempelfrihed, er det udelukket, at en Konkurrence til den kan komme i Gang, hvis ikke Stempelafgiften paa Veksler og Banktransaktioner betydeligt nedsættes. Som de praktiske Forretningsfolk de er, forstaaer de lige saa godt som Gedalia og Levy, at her er en reel Hindring, der maa ryddes af Vejen. Derimod er Konkurrencemomentet skudt for stærkt i Forgrunden i disse Udtalelser. En Privatbank maatte have andet at bygge paa; for, som Fædrelandet gør opmærksom paa, er der »intet til Hinder for, at Nationalbanken kan forandre sin Bedrift saaledes, at den for en stor Del konkurrerer med de andre Banker i de Forretninger, som disse nu mener at skulle faa alene, og man glemme ikke, at Nationalbanken har ikke saa lidt forud for sine Medbejlere.«

Paa det Tidspunkt tænkte Nationalbanken sikkert ikke paa, at det kunde blive nødvendigt at gribe til saadanne Midler for at holde sig Konkurrencen fra Livet; dertil følte den sig for sikker i Sadlen, da den den 1. September afgav sin Erklæring om Gedalias Plan, som den havde faaet tilstillet sammen med Grosserer-Societetets Komité's Udtalelse om den; den begynder med at paavise, at den paatænkte Bank falder ind under Næringsloven og derfor ikke kan oprettes uden Koncession, hvad man stod noget tvivlende overfor i Ministeriet, og tilføjer: »Dersom Ministeriet end maatte antage, at Staten ikke direkte kan modarbejde den Svindel, der fra andre Lande er gaaet ind til os, maa Direktionen dog haabe, at Regeringen vil bruge den største Forsigtighed med at understøtte slige Foretagen-

der.« Ansøgningen om Stempelfrihed affærdiges med en Bemærkning om, at der ingen Grund er for Staten til at gøre Opofrelser af Statskassens Indtægter for at støtte et Foretagende, der lover sine Aktiehavere en Fortjeneste, der overstiger den sædvanlige Rente.

Mod selve Planen indvendes, at da den paatænkte Handelsbank vil gøre Forretninger paa Grundlag af Indlaan og Deposita, som til enhver Tid kan kræves udbetalte, og den paa den anden Side vil binde sine Penge i Statspa-

pirer og Aktier, der ikke altid kan realiseres lige let, »saa er det klart, at Instituttet kan under en Krisis komme i den største Forlegenhed, selv om det maatte blive bestyret forsvarligt, hvorfor der ikke haves eller kan gives nogen som helst Garanti.« En kgl. Kommissær vil altid komme bagefter. Direktionen fraraader derfor Ansættelsen af en saadan, der altid vil give et vist ydre Skin af Statsanerkendelse. Selvfølgelig gaar det først og fremmest ud over Aktionærene, hvis det gaar galt; alligevel bør Staten ikke »bidrage til, at Borgerne hængiver deres Formue til mislige

Nationalbankdirektør H. P. Hansen.

Foretagender, hvilket let vil blive Tilfældet, naar Regeringen ved at understøtte disse synes at give til Kende, at de fortjener Tillid«. Direktionen anser det for ganske givet, at Gedalias Bank vil anvende sin Aktiekapital for at øge sin Fortjeneste til Aktiejobberi, og den vil med de store Kapitaler, der staar til dens Raadighed, kunne beherske Markedet.

Dermed er Gedalia sat paa Plads, og Direktionen kan vende sig til Komiteens ovenanførte Udtalelser om Ønskeligheden af Oprettelsen af vel ledede private Banker. »Direktionen kan i Anledning af disse Ytringer ikke tilbageholde den Bemærkning, at den ikke kender nogen Bank eller andet Pengeinstitut, der har forbundet sig til,

af hvilken som helst Person og til hvilken som helst Tid at modtage til Forrentning hvilken som helst Sum, og den maa antage det for umuligt for noget Institut at paatage sig en saadan Forpligtelse, naar det ikke har aldeles frie Hænder over det indbetalte, men, som Komiteen synes at forudsætte, bør være indskrænket til at anvende de Midler, som det modtager, til et bestemt Brug, der afhænger af Begæret, hvilket navnlig er Tilfældet med Udlaan og Diskontering.« Dermed er Komiteens Opfattelse af Bankvirksomhed reduceret *in absurdum* og til yderligere Bekræftelse deraf anfører Direktionen, da Komiteen har henvist til udenlandske Banker, at de private Banker navnlig i England og Nordamerika i Hundredevis har paaført deres Kreditorer enorme Tab. Hvornaar det er sket, nævnes ikke.

En Seddelbank kan i alt Fald ikke indlade sig paa at tilbagebetale store Summer paa Anfordring, naar den skal overholde sin Forpligtelse til at indløse alle Sedler, der fremkommer. Komiteens Omtale af Nationalbankens Privilegium til at udstede Sedler som legale Betalingsmidler finder Direktionen uklar og sikkert med Rette; bag den laa der nok et stille Haab om Muligheden for de private Banker til at faa Lov til at sætte Sedler i Cirkulation under en eller anden Form; som vi har set, kunde man vanskeligt tænke sig, at en Bank kunde gaa uden det. Det har Direktionen rigtigt forstaaet og siger derfor: »Skulde Meningen være den, at Emission af Noter, der kan gaa som frivillige Betalingsmidler, maatte være tilladt, maa Direktionen . . . anse det for utvivlsomt, at Regeringen ikke vil give noget Institut Ret til at udgive Noter eller Begunstigelser, hvorved Udgivelsen af disse bliver mulig.« Ved Begunstigelser tænker den sikkert paa Stempelfrihed, og den agter ikke at give Afkald paa noget af sine Privilegier til private Banker.

Deres Nytte er meget omdisputabel. De kan kun opsamle Kapitaler, men ikke forøge Cirkulationsmidlerne; thi ogsaa efter Nationalbankens Opfattelse er en Bank uden Seddeludstedelsesret ikke nogen rigtig Bank. I de mindre Byer kan de være paa deres Plads, da man ellers der maa betale højere Rente for at faa Kredit; men i Hovedstaden har man Sparekassen, hvor de smaa Kapitalister kan faa deres Kapitaler forvaltet, og de store forstaaer selv at bestyre deres Midler, og de vil heller ikke nøjes med den Rente, et Laaneinstitut kan give. Efter Nationalbankens Opfattelse drejer det sig kun om

Laaneinstitutter og ikke om Banker. Og at man skulde kunne faa nogen Fornøjelse af de Penge, der indestod paa Folio i Nationalbanken til det Brug, som det havde været antydet i Pressen, afviser den med, at de fleste af Foliokassens Midler er offentlige og »at de private Penge, der henstaar paa Folio, for en stor Del bliver udtagne, naar der om Efteraaret skal gøres Betalinger i Provinserne, saa at man ikke kan gøre Regning paa samme, naar de mest maatte behøves«. Det var den Aarstid, der var størst Trang til Penge paa Grund af Høstens Financiering. Og endelig i Anledning af den megen Snak om Konkurrence en lille Trusel om, at Banken saa kan blive nødt til at slaa Haanden af de mindre Handlende, da den ikke kan vide, om de maaske andetsteds har benyttet den Kredit, som de fortjener. Den vil lade Regeringen vide, at den kan blive tvunget til at opgive sin demokratiske Laanepolitik, hvis denne ikke lytter til dens mænde Indsigelse mod private Banker.

Inden Nationalbankens Erklæring forelaa, var, som vi straks skal se, en Kreds af fremstaaende Forretningsmænd traadt sammen for at faa oprettet Privatbanken. Mange af dem var Medlemmer af Gros-serer-Societetets Komité, deriblandt dens Formand A. N. Hansen, og dennes Bror H. P. Hansen, der ogsaa var Medlem af Komiteen, var Nationalbankdirektør. Han kunde ikke godt lade et saadant Angreb paa Komiteens Udtalelser passere upaataalt, og han tog derfor Reservation med Hensyn til den Side af Bankens Erklæring og udtaler bl. a.: »Komiteen har saaledes ikke antaget, at det skulde paa-ligge [National]banken som nogen Forpligtelse at modtage Indlaan, men kun beklaget, at dette ikke skete, og det kan vist ikke med til-strækkelig Grund benægtes, at denne Forretning, der ogsaa ved Oktrojen er henført til Bankens mulige Virksomhed, ikke skulde kunne være til Nytte for Omsætningsforholdene i Almindelighed, uden at jeg her skal forfølge det Spørgsmaal, om det kan konvenere Banken, til hvilken som helst Tid og uden nogen som helst Ind-skrænkning at befatte sig med denne Forretning, som dog heller ikke har ligget eller endnu ligger aldeles uden for Bankens Virksomhed.« Dermed var Bankens hysteriske Skræk for at arbejde med Indlaan sat paa Plads og Købmændenes Syn derpaa hævdet. Men han stod ogsaa Privatbankens Mænd for nær til, at han kunde lade en saa-dan almindelig Nedsabling af private Banker gaa hen uden Indven-

ding. Han protesterer derfor ogsaa, fordi det kunde se ud, »som om derved fraraadedes Foreninger til bankmæssige Foretagender af enhver som helst Beskaffenhed«. Derved forsøgte han at forhindre, at Nationalbanken med det samme havde taget Standpunkt til Privatbanken og paa Forhaand havde faaet den slaet i Hartkorn med Gedalias Handelsbank.

PRIVATBANKEN

Omkring 1. August 1856 kom der nyt Liv i Bankspørgsmaalet. Faa Dage i Forvejen havde Malling & Lund indgivet deres Ansøgning, og den 1. August søgte Alfred Hage at interessere Indenrigsministeren personlig for Gedalias Plan. Intet af disse Skridt var Offentligheden bekendt; men de kan naturligvis være rygtedes. Langt sandsynligere er det dog at antage, at baade disse Skridt er sket og Initiativet til Privatbankens Oprettelse er blevet taget under Paavirkning af, hvad der foregik i Hamburg. Ogsaa her var Bankspørgsmaalet brændende, og Kravet om en Diskontobank ved Siden af den gamle Bank, der gik helt tilbage til 1619, stærkt fremme paa Grund af den høje Diskonto. Og netop den 1. August meddeles det i københavnske Aviser, at 8 af Hamburgs betydeligste Købmænd er traadt sammen for at oprette Hamburgs Associationsbank (Vereinsbank), og Dagen efter meddeles det, at nu er Lederne af 8 af Hamburgs største Handelshuse traadt sammen for at oprette en Bank til under Navn af Norddeutsche Bank, og at Stifterne af denne har gjort Skridt til hos Regeringen at erholde Tilladelse til at udstede ikke rentebærende Sedler. Man troede dog ikke, at Senatet vilde gaa med dertil; »men Indbyderne kan ifølge den hamburgske Stempellovgivning hjælpe sig ved at udstede Noter under 100 M. Banco, idet Veksler og Anvisninger under denne Sum altid er stempelfri«. Her var altsaa ogsaa Tanken fremme om at komme uden om Seddelretten ved stempelfri Veksler og Anvisninger, som den ogsaa kom frem ved Privatbankens Start.

Det er under Indtrykket af Begivenhederne i Hamburg, at en Kreds af ledende københavnske Forretningsmænd mødes den 4. August. Den 3. var en Søndag, saa hurtigere kunde der ikke handles. Ved dette Møde enedes de om at foretage de indledende Skridt til Oprettelsen af Privatbanken. Resultatet meddeltes i et Avertissement den følgende Dag: »Undertegnede er traadt sammen for ved Dannelsen af et Institut under Navn af »Privatbanken« at realisere en Plan til yderligere Lettelse for Stadens og Landets Pengeomsæt-

ning, som alt i længere Tid har været drøftet imellem flere af os indbyrdes. Bankens Grundfond er foreløbig bestemt til 4 Mill. Rdr., hvoraf vi selv overtager 500,000 Rdr. Til Regeringen henvender vi os med Andragende om den for Foretagendets Fremme væsentlige Fritagelse for Brugen af stemplet Papir i enkelte Retninger m. v. Nærmere Bekendtgørelse om Planen i dens Detail og en mulig Supplering af Stifternes Tal samt Underretning om, hvor Aktietegning kan ske, vil senere finde Sted«. Underskriverne var Byens førende Forretningsmænd med Grosserer-Societetets Formand A. N. Hansen i Spidsen, og det var ikke blot Købmænd som O. B. Suhr, C. A. Broberg og M. G. Melchior og Bankierer som D. B. Adler og E. le Maire, men ogsaa Industridrivende som Jacob Holm & Sønner, og senere søgtes yderligere Tilslutning inden for det store Landbrug.

Avertissementet var ikke nogen Indbydelse til Aktietegning eller blot en Opfordring til at give Sagen sin Tilslutning, og da der intet yderligere skete, begyndte man naturligvis at undre sig over, hvorfor det overhovedet var fremkommet, og man fik da langt senere at vide, at Grunden var, at man »vilde forhindre, at Publikum, bedaaet af Bankraseriet, her som overalt i Tyskland tegnede Aktier til ethvert fremkommende Foretagende uden at betænke dets Gavn eller Rentabilitet og uden at bryde sig om, hvem der stod i Spidsen derfor«. Privatbankens Stiftere vilde med andre Ord blot lade Offentligheden vide, at de havde til Hensigt at oprette en Bank. Naar saa ansete Mænd vilde gøre det, saa vidste man, hvor man sikkert kunde anbringe sine Penge, og Staten kunde ikke mere give hvem som helst Tilladelse til Oprettelsen af en Bank. Deres blotte Tilsynkomst paa Bankskuepladsen maatte dæmme op for Bankraseriet, og desuden opnaaedes derved, at andre ikke kom dem i Forkøbet.

Bagefter saa dette Hastværk lidt forhippet ud; for det kom jo slet ikke til at gaa her som i Hamburg. I Vereinsbank handledes Aktierne, inden Tegningen begyndte, med 12 pCt. Avance, og i Stedet for de 15 Mill. M. Banco, der blev udbudt, tegnedes der 578,5 Mill., og i Norddeutsche Bank blev der ikke tegnet mindre end 1600 Mill. M. Banco, skønt der kun blev udbudt 8 Mill. Og Bankerne kom straks i Gang, mens man her i Maaneder ikke hørte et Ord mere til Privatbanken. Og selv om Privatbanken fik en god Modtagelse i Pressen, gav det, at Starten trak i Langdrag, selvfølgelig Anledning til Skumlerier. I Begyndelsen af September skrev Dagbladet: »Det er ret be-

tegnende for den merkantile Aand og Driftighed i disse tvende Stæder, at medens i Hamburg Aktietegningen er endt, Interimsbeviser udstedte og Bankforretningerne begyndte, er vi i København endnu ikke videre, end vi var i Begyndelsen: »Privatbanken« har ikke engang offentliggjort sine Statutter«.

Og Bladet vil ingenlunde fortie, at det for at bringe saadanne Institutter i Live gælder om at benytte de Perioder, hvor Stemningen er dem gunstig. Og det saa det ingenlunde ud til, at den var mere. Den Stemning, som de Kredse, hvorfra Privatbanken udgik, havde skabt imod de tidligere Bankprojekter, gav nu Bagslag. Der var mange, der i Stilhed og paa Børsen gik og oparbejdede en Opinion mod Privatbanken, og hvad der navnlig gav disse Folk Vind i Sejlene, var den mindre gunstige Kurs, de hamburgske Bankers Aktier holdt sig i. En Del af dem havde maaske selv brændt Fingrene paa dem; for der var straks herfra blevet tegnet anselige Beløb. Klog af Skade kunde man altid gøre sig den Fornøjelse at advare andre. Der var indtraadt et ret brat Omslag paa Pengemarkedet, saa der var ikke nogen Anledning til at forhaste sig. Det har dog næppe spillet ind med. Ansøgningen til Regeringen var indgivet, og det var denne, der lod vente paa sig, saa man først henimod Jul igen hørte noget til Privatbanken.

Og dog sporedes Virkningerne af Privatbanken, saa snart dens Oprettelse var averteret. Malling & Lund fyldte straks Aviserne med deres Planer, og Nationalbanken offentliggjorde for første Gang sin maanedlige Status, hvad der opfattedes som et Modtræk mod den optrækkende Konkurrence. Københavns private Laanebank indkaldte straks til Generalforsamling ved Efterretningen om Privatbankens Oprettelse, og det blev vedtaget, at Banken skulde indrette sin Virksomhed efter de nye Forhold, faa nye Mænd ind i Bestyrelsen og udvide sin Aktiekapital med 1 Mill. Rdr.; men paa Grund af Forholdene paa Pengemarkedet blev det foreløbig ved Vedtagelsen. Og Slagskyggerne fra Privatbanken mærkes ogsaa paa det Svar, Gedalia gav Ministeriet paa Nationalbankens Erklæring om hans Handelsbank. Han er saa ydmyg, saa det er en hel Ynk. Hans Statutter er kun et Udkast. Han kan udmærket gaa med til, at der ikke tages Penge fra Reservefonden til Supplering af Udbyttet. Han indser nu meget vel, at Køb og Salg af Statspapirer bør holdes uden for Bankens Forretninger og at han er gaaet alt for vidt i sin Begæring om

Stempelfrihed. Han skal nok holde de forskellige Dele af Bankens Formue adskilte, saa der ingen Fare er for, at en Krise skal kunne lamme dens Virksomhed.

Og han tiltræder ganske Nationalbankens Kongstanke ved at udtale: »Jeg er enig med den højtagtede Direktion i, at der vist ikke eksisterer noget Institut, som af hvilken som helst Person til hvilken som helst Tid modtager hvilken som helst Sum til Forrentning; men dette skulde heller ikke være Tilfældet med den paatænkte Handelsbank. Der maa selvfølgelig gives Regler, f. Eks. at en vis Del af de Summer, man indbetaler til Banken, saasom 10 pCt., ikke forrentes, at Forrentningen først begynder efter et vist Tidsrum, f. Eks. 8 à 10 Dage eller længere, at Tilbagebetaling af indskudte Summer først kan ske efter et vist Varsel«. Han søger at behage ved at være gammeldags sammen med Nationalbanken og lade, som Udbetaling paa Anfordring aldrig havde været i hans Tanke, skønt han var begyndt med at tale om et »Etablissement, hvor Penge hver Dag modtages og frugtbargøres samt paa Anfordring igen udbetales«. For ham gælder det kun om eet: at faa Stempelfrihed, og han ligesom retter sig, naar han nærmer sig dette centrale Punkt; for Penge har han Forstand paa og har regnet ud, at Stempling af Papirer fordyrer Om sætningen med 2 pCt. p. a. Han næsten truer: »Thi vel ved jeg, at Banken er monopoliseret med Hensyn til Udgivelsen af Sedler som t v u n g n e Betalingsmidler; men ingen Lov kan forhindre Statens Borgere frivillige Overenskomst om at lade Gældsbeviser, indklædte i Form af Anfordringssedler, Anvisninger, Veksler og deslige cirkulære som Betalingsmiddel. Veksellovgivningen tillader endog udtrykkelig Veksler til I h æ n d e h a v e r e n, kun er det en Selvfølge, at medens paa den ene Side et saadant Betalingsmiddel aldrig kan p a a t v i n g e s nogen, gøres dets Cirkulation umulig eller dog i allerhøjeste Grad vanskelig, naar man ikke kan opnaa Begunstigelse med Hensyn til Stempelbruget, og det er netop derfor denne Benaadning, som er en Hovedbetingelse for Handelsbankens Opkomst«. Naar han er dristigere i sin Udtalelser paa dette Punkt, skyldes det naturligvis ogsaa, at han her har Grosserer-Societetets Erklæring i Ryggen; men Udtalelsen er karakteristisk ved Troen paa, at man i Grunden kommer Seddelmonopolet til Livs ved Stempelfriheden.

Dermed laa hans Sag igen i Ministeriet, hvor den gav Anledning til Drøftelse frem og tilbage af Spørgsmaalet, om en saadan Bank

kunde oprettes uden Koncession eller ikke. Imens gik saa Privatbankens Ansøgning sin Gang. Allerede den 12. August blev den fra Ministeriet sendt Nationalbanken til Erklæring. Dens Svar af 6. September begynder med en Henviſning til den ovenfor omtalte Erklæring, den havde afgivet i Anledning af Gedalias Bankplan, og gentager fra denne Udtalelsen om, »at det ikke kan antages for utvivlsomt, at Bankinstitutter kan her i Landet oprettes uden højere Tilladelse«. Og for at man ikke skal komme uden om Koncessionen, som Nationalbanken gaar ud fra der skal til, fremhæves det yderligere, at Virksomheden maa være nøje betegnet i Statutterne, der ikke maa kunne forandres uden Tilladelse. Og i den Forbindelse beklager Nationalbanken, at den Oversigt over Virksomheden, der er vedføjlet Ansøgningen, kun giver et mindre fuldstændigt Kendskab til Bankens Formaal og indre Organisation, »saa at det turde være vanskeligt at have Mening om, hvorvidt Instituttet maatte fortjene Understøttelse af Staten«. Derefter skulde man have ventet, at Nationalbanken havde fattet sig i Korthed; men det er langt fra Tilfældet. Tværtimod. Banken er ganske klar over, at her er der en Bank under Opsejling, som det gælder at stoppe i Starten.

Foreløbig hænger den sig i Planens Ufuldstændighed og antager, »at den projekterede Bank vil kunne befatte sig med saa godt som alle mulige Pengeomsætninger. Det siges nu vel i Planen, at man ikke vil handle med Varer eller Statspapirer; men hermed er dog ikke udelukket andre Omsætninger, der kan blive af samme Beskaffenhed som dem, der er nævnt i Udkastet til den af Gedalia & Co. projekterede Handelsbank, hvoraf flere er af Grosserer-Societetets Komité betegnede som saa farlige, at Staten ikke bør beskytte et Institut, der befatter sig med samme«. Med denne Udtalelse opnaaede Nationalbanken to Ting: at forsøge paa at faa Privatbanken slaaet i Hartkorn med Gedalia & Co. og at antyde, at Komiteen i denne Sag, skønt flere af dens Medlemmer var personlig interesserede i den, maatte stille sig paa samme Maade som overfor Gedalia. En Hentydning til Mallings & Lund laa der vel ogsaa i Bankens Ønske om, at Aktiekapitalen maatte være fuldt indbetalt, »da det vel var tænkeligt, at Bestyrelsen, naar fremmede Penge tilbødes i tilstrækkelig Mængde og til ingen eller en lav Rente, kunde finde det fordelagtigere for Banken at operere med disse end med Interessenternes Midler«. I Nationalbankens Øjne er der ikke nogen Væsensforskel mel-

lem Privatbanken og de andre Bankprojekter, der var fremme, eller ogsaa er det dens Taktik at lade saaledes.

Da det af Planen fremgaar, at Privatbanken agter at modtage Penge paa Folio, er Nationalbanken meget interesseret i at faa at vide, »hvorvidt Banken vil give Renter af disse Summer eller agter at benytte dem til sine andre Omsætninger. Dersom dette sidste maatte være Tilfældet, er en saadan Operation af en farlig Natur, da en Foliokasses Status er meget fluktuerende, og da et Institut, der har disponeret over slige Midler, let kan komme i den største Forlegenhed. Direktionen maa derfor formene, at det i Statutterne udtrykkeligen bør bestemmes, at Banken i denne Retning skal følge den Forretningsgang, der er sædvanlig ved Girobanker, eller at der i alt Fald i disse optages andre betryggende Bestemmelser, for saa vidt man agter at afvige herfra. Hvad her er anført, gælder ogsaa de Beviser, der omtales i Planen og som agtes udstedte betalbare 7 Dage efter Sigt eller 14 Dage *a dato*, dersom det ikke maatte være Meningen, at de Penge, der indbetales mod disse Beviser, skal ligge døde«. Saaledes værger Nationalbanken stadig om sin Foliopolitik, som den ikke vil tvinges bort fra af nyopdukkende Banker.

Hovedformaalet med Ansøgningen var at opnaa Stempelfrihed for Privatbanken. Nationalbanken interesserede sig ikke direkte for Spørgsmaalet, for saa vidt det var af finansiel Natur, hvilket efter dens Opfattelse »er Tilfældet med Aktiebreve og Transporter paa samme, Foliohavernes Anvisninger og de i Andragendet omtalte traserede Veksler«. Stempelfrihed i disse Tilfælde er det, Direktionen betragter som et Spørgsmaal om Statsunderstøttelse til Privatbanken eller ikke, og det bliver det Statens Sag at afgøre. Helt anderledes forholder det sig derimod med de Tilfælde, hvor Stempelfriheden antages at true Nationalbankens Seddeludstedelsesret, og det mener den, at den i høj Grad vil gøre. Efter dens Opfattelse vil Privatbanken »være i Stand til at udgive paa Anfordring betalbare Beviser for smaa Summer, der som Noter kan gaa imellem Mand og Mand, naar en Forandring i Lovgivningen om det stemplede Papir maatte gøre dette muligt fra det pekuniære Standpunkt; men mod Udgivelse af deslige Noter maa Banken vente sig beskyttet ved sin oktrojmæssige Ret og ved den fra en svunden Tid hentede Erfaring om de fordærlige Følger af ufunderede Sedler«.

I denne Forbindelse vender Nationalbanken sig særlig mod de Be-

viser, som Privatbanken agtede at udstede i Lighed med de engelske Bank-Post-Bills. Den mener, at de grænser meget nær op til Banknoter, og anfører, at de ogsaa tidligere blev regnet med til den engelske Banks Notecirkulation. Paa den ene Side forsøger Banken at reducere dem som betydningsløse; de betyder højst en Lettelse ved Pengesendelser, idet man saa ikke behøver at sende Kontanter; men her kan de erstattes af Anvisninger mellem Banken og dens Filialer og de Anvisninger, Generalpostdirektionen udgiver. En Bemærkning i Dagbladet lige efter Annoncens Fremkomst i Begyndelsen af August tyder paa, at det netop har været en saadan Lettelse i Pengesendelsen, man har tænkt paa. Bladet skriver, at Banken vil kunne spare en betydelig Frem- og Tilbagesenden af rede Penge »ved Udstedelsen af rentebærende til enhver Tid eller med kort Varsel betalbare Bankbilletter, hvorved den fornødne Stempelfrihed naturligvis er forudsat«. Nationalbanken er nærmest af den Opfattelse, at Formaalet med dem er at tjene paa de Penge, Folk maa indbetale i Banken for Anvisningerne. Paa den anden Side er den meget betænkelig ved dem: »Da disse Beviser efter deres Natur er Noter, der kan benyttes som Betalingsmidler mellem Mand og Mand, maa Direktionen paa det bestemteste udtale sig imod Udgivelsen af saadanne, naar det ikke gøres til en Betingelse, at Totalbeløbet af disse Beviser til ingen Tid maa overstige Bankens Kassebeholdning, at de ikke maa udstedes for Summer under 200 Rdr. og at det udtrykkeligen fastsættes, at de skal bære Navn af Veksler og underkastes de ved Forordningerne af 7. April 1843 og 18. Maj 1845 givne Forskrifter, navnlig med Hensyn til den i sidstnævnte Forordnings §§ 27—28 bestemte Løbetid«.

Men selv efter at man saaledes søger at faa disse nye og ukendte Fugle inden for dansk Bankvæsen forsvarligt stækkede, er man alligevel ikke helt rolig ved dem; der maa stikke noget bagved, som Nationalbanken ikke kan faa Øje paa og som derfor gør den nervøs. Det hedder nemlig videre om dem: »Naar der lægges en særdeles Vægt paa at kunne erholde Tilladelse til at udstede de omtalte Beviser paa ustemplet Papir, maa man i alt Fald have tænkt sig en særegen Anvendelse af disse, da de, naar den korte Løbetid ikke skal være en blot Fiktion, hverken er skikkede til at bruges som Rimesser til de Steder, hvor der ikke er føjet Anstalt til deres Betaling, eller er særdeles brugelige paa det Sted, hvor de er udstedt«. Da den alt-

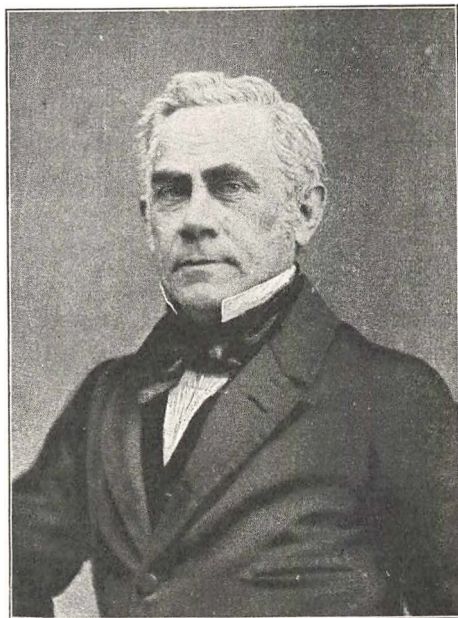
saa ikke rigtig ved, hvor den skal sætte ind overfor denne lumske Foreteelse, nøjes den med følgende almindelige Udtalelse: »Naar for øvrigt et Aktieselskab udtaler, at det vil udstede Beviser, der har Lighed med Noter, bør Regeringen ikke begunstige et saadant Selskab, selv om det vil udgive dem under Former, der er hjemlede i Lovgivningen; thi den private Mand hæfter for sine Forpligtelser og kan ikke udgive mindre Gældsbeviser i større Mængde uden at skade sin Kredit; men Erfaringer i andre Lande har vist, at anonyme Selskaber kan skaffe sig en saadan Tillid, at deres Beviser kan gaa i Omløbet som Betalingsmidler«.

Efter at Nationalbanken saaledes havde lettet sit Hjerte og gjort det begribeligt for Regeringen, at den maatte se sig vel for overfor dette nye Bankprojekt som overfor de tidligere og at Fritagelsen for Stempelafgift enten var Statsunderstøttelse eller Indgreb i Nationalbankens Rettigheder, sender Ministeriet dens Erklæring til Magistraten med Anmodning om at forelægge den for Privatbankens Stiftere og selv udtale sig om den. I Mellemtiden har disse faaet udarbejdet detaillerede Statutter for Privatbanken og vedtaget dem paa et Møde den 17. September. De indledes med en almindelig Udtalelse om, at »Øjemedet med Privatbankens Oprettelse er Tilvejebringelse af en yderligere Lettelse for Stadens og Landets Pengeomsætning, nærmest ved at supplere Nationalbankens Virksomhed i enkelte for Handelen især vigtige Retninger«. Aktiekapitalen sættes til 4 Mill. Rdr., men kan inden Udløbet af det første Aar yderligere udvides med 2 Mill. Rdr. Banken kan træde i Virksomhed, saa snart 25 pCt. af Aktiekapitalen er indbetalt. Bankens Virksomhed omfatter alle almindelige Bankforretninger, derunder Modtagelse af Penge paa Folio og Udstedelse af Bank-Post-Bills.

Om Folio hedder det: »Banken aabner for enhver, som forlanger det, Folium med Til- og Afskrivning og med Ret til at benytte tilskrevne Beløb samme Dag, som Tilskrivningen er sket. — Ved Folium forstaas ikke alene saadanne Regninger, som almindelig føres med Girobanker, men ogsaa løbende Regning (Konto-Kurant) i almindelig merkantil Betydning, i hvilken efter Overenskomst regnes Renter *pro* og *contra* og tilstaas Foliohaverne enhver med Bankens Tarv og Sikkerhed forenelig Lettelse. Det vil saaledes staa Foliohaverne frit for at acceptere deres Veksler betalbare hos Banken, og Banken besørger for Foliohaverne, naar det ønskes, Inkassation af

accepterede Veksler her paa Pladsen«. Og om Bank-Post-Bills: »Imod Indlevering af Kontanter udsteder Banken Anvisninger i Lighed med de engelske Bank-Post-Bills, dog ej længere end 7 Dage Sigt eller 14 Dage Dato«. Banken handler ikke med Statspapirer undtagen pr. Kommission, men har Lov til at anlægge en Del af sin Kapital i den Slags Effekter. Den negotierer Laan pr. Kommission.

Grosserer Societetets Formand
A. N. Hansen.

Filialer kan oprettes. Direktionen bestaar af en Direktør og to Kommitterede. Direktøren skal deponere 10,000 Rdr. i Privatbankaktier lydende paa Navn og hver af de Kommitterede 5000 Rdr. Hver Maaned offentliggøres en summarisk Oversigt over Bankens Status. Reservefonden kan anvendes til at bøde paa indtræffende Tab og derved vedligeholde et mere stadigt aarligt Udbytte. Naar den naar en Sjettedel af Aktiekapitalen forøges den ikke yderligere.

Statutterne var saaledes lige færdige, da Stifterne den 22. September modtog Anmodning om at indsende dem sammen med en Udtalelse om Nationalbankens Erklæring. Denne krævede et indgaende

Svar, skulde Banken opnaa den ønskede Stempelfrihed og eventuelle Godkendelse af Regeringen. Den afgik derfor først den 11. Oktober til Magistraten. Stifterne begynder med at sige, at de medfølgende Statutter i det væsentlige stemmer med det indsendte Prospekt, og de haaber, at de i dem har »betegnet Sfæren for Privatbankens Virksomhed med en Nøjagtighed, der vil erkendes at være tilstrækkelig, og naar vi ved Siden heraf ikke udtrykkeligen har nævnt, at Varehandel, Skibe, faste Ejendomme, Fabrikker, Jernbaner og deslige skal ligge uden for Bankens Virksomhed, da har Grunden dertil været den, at en slig negativ Bestemmelse formentlig vilde være paa urette Plads, saa meget mere som al saadan Industri efter det almindelige Begreb om »Bankforretninger« end ikke lader sig henføre under disse«. Og paa samme Maade faar Nationalbanken Svar paa sin Antydning af, at hele Forholdet kunde forrykkes ved, at Privatbanken bagefter gik hen og forandrede de af Regeringen anerkendte Statutter. Det maa det efter Stifternes Mening staa Regeringen frit for at træffe Foranstaltninger imod ud over de Bestemmelser, der findes i Statutterne om utilbørlig Forandring af dem. I øvrigt mener de, at der i det hele taget er givet Staten tilstrækkelig Garanti ved den Adgang til Kontrol, der indrømmes den, naar det i Statutterne hedder: »Regeringen er berettiget til ved en af samme beskikket Bankkommissær at have Indseende med, at der handles i Overensstemmelse med Statutterne, og vil der i denne Anledning være at give Bankkommissæren Adgang til at overbevise sig om Rigtigheden af Bankens offentliggjorte Regnskaber, ligesom han ogsaa, om han ønsker det, vil kunne overvære Generalforsamlingerne«.

Hvad Folio angaar, finder Stifterne ingen Anledning til at udtale sig om Forretningsgangen i saa Henseende; den vil til sin Tid blive fastsat i Reglementet. En solidt funderet Bank bør have fri Hænder, og de finder det derfor urimeligt, at Staten skal kontrollere Enkeltheder. Hvad Sagens Realitet angaar, om det skal være Banken tilladt at benytte Foliopengene i sin almindelige Omsætning eller ikke, oplyses det, at foruden den gamle Bank i Hamburg, der udelukkende er en Girobank, og Nationalbanken for sine Foliopenges Vedkommende, benytter saa godt som alle Banker og derunder de allersolideste som *Bank of England* disse Penge i deres almindelige Forretninger. Og det antydes sluttelig, at det er et Spørgsmaal, der ikke kommer Nationalbanken ved; den har kun at vogte sin Seddelret.

Udførligere gaar Stifterne ind paa Spørgsmaalet om Bank-Post-Bills, som »Bankdirektionen synes at have taget sær Forargelse af«. De gaar ud fra, at Direktionen snart som *Bank of England* vil komme til den Erkendelse, at de ikke har noget med Seddelcirkulationen at gøre. »Det ligger vel ligefrem i Sagens Natur, at 7 Dage Sigt Veksler ikke mere end Veksler paa al anden Sigt kan henregnes til repræsentative Betalingsmidler, der kan gaa mellem Mand og Mand, hvilke saa den Slags Betalings[midler end er], som Nationalbanken efter Oktrojens § 42 er eneberettiget til at udgive. Men alle Veksler kan bruges og bruges daglig, som Nationalbanken vel ved, som Betalingsmiddel i mange Omsætninger; dette er netop en af de væsentlige Fordele, som Brugen af Veksler yder i Omsætningerne, og vilde man forbyde Vekslers Benyttelse som Betalingsmiddel, saa maatte man ganske afskaffe Veksler, hvorved man da vilde bringe et Lands Pengetransaktioner tilbage omtrent paa den Fod, som de stod [paa] i Barbariets Tider. Hvad man har tilsigtet med disse Bank-Post-Bills er kun dette, at de skal tjene Handelen paa samme Maade, som det sker i England, hvor de tages af Banken mod Beløbets Indbetaling for at bruges som Rimesse til Ind- eller Udlandet. Der forekommer saaledes som bekendt ikke faa af disse Veksler her paa Børsen. Paa samme Maade vilde Privatbankens 7 Dage Sigt Veksler kunne sendes som Rimesse herfra dels til Provinserne, dels til Sverrig og Norge etc. for der at negotieres som andre Veksler, der afgives paa København. Vi har ogsaa tænkt os, at disse Veksler kunde finde Anvendelse som Rimesse til London, Hamburg og andre Vekslepladser og at dette kunde bidrage til, at der paa disse Steder fandt direkte Kursnotering og Vekselsomsætning paa København Sted, som vilde være til stor Gavn for Handelen. Men for at dette bedre kunde ske, er det nødvendigt at renoncere paa Løbetiden, hvis Hensigtsmæssighed overhovedet er tvivlsom, og Privatbanken maa finde saa meget mere Grund til at renoncere paa den, som flere af de Huse, der her gør Forretninger paa Provinserne har til Bedste for deres Forretning allerede ophørt at benytte Løbetid. Vi har dog undladt at erklære os derover i Statutterne, da det jo altid maa staa en Acceptant frit for at betale uden Løbedage, naar Ihændehaveren dermed er tilfreds. Løbedagene er jo ingen Tvang, men tværtimod *Respitdage, jours de grâce*«.

STEMPELFRIHED

Stifterne føler sig meget brøstholdne over, at Nationalbanken har omtalt Stempelfriheden som en Statsunderstøttelse til Privatbanken. Fritagelse for Stempel paa Aktier og Transporten af dem er tilstaaet alle andre Aktieselskaber, og foruden Nationalbanken er Centralkassen og Provinsbankerne fritaget for Stempelafgift paa Beviser for Indlaan, Forskrivninger for Udlaan mod haandfast Pant, Recipisser og Depositobeviser. En saadan Stempelfrihed er altsaa ikke nogen særlig Begunstigelse mod Privatbanken, og Stifterne kan derfor ikke tænke sig, at Regeringen skulde nægte dem, hvad der er indrømmet andre. Stempelfriheden paa korte Veksler hævder de er en nødvendig Betingelse for al Konkurrence i Bankforretninger; de ansøger kun om den som en almindelig Foranstaltning, ikke som noget særligt for Privatbanken. Og der kan ikke være Tale om nogen Opofrelse fra Statens Side, da Vekselaafgiften paa korte Veksler saa godt som intet indbringer.

Den megen Tale fra Nationalbankens Side om Understøttelse og Opofrelse har irriteret Stifterne, saa de begynder at gaa angrebsvis til Værks overfor Bankdirektionen: »Fastsættelsen af Vekselstempelafgiften er en Sag, der egentlig slet ikke kan eller bør vedkomme Nationalbanken; thi den selv betaler ingen Vekselstempel, og denne Afgift bestod slet ikke, da Oktrojen blev givet; men da den længe efter blev paalagt, faldt den paa alle andre kun ikke paa Banken, der saaledes netop ved den fik et utilbørligt yderligere Fortrin i Vekselforretninger, et Fortrin, som burde bortfalde, fordi det hindrer al lovlig og ønskelig Konkurrence. Vel anfører Direktionen nu i sin Erklæring, at naar Vekselstempel for korte Veksler afskaffes, maa det befrygtes, at der vil blive udgivet en Slags Sedler for smaa Summer, da det derved bliver muligt i pekuniær Henseende at gøre dette, og saaledes mener Direktionen, at Bibeholdelsen af Vekselstemplet kan forsvares i det almindeliges Interesse; men denne befrygtede Følge er kun en Supposition; Lovene beskytter mod slige ulovlige Handlinger, og det er ikke Stempelafgiftens Bestemmelse at gøre

det; naar nu Stempelafgift ikke nytter Fiskus og skader Omsætningen, bør den ubetinget afskaffes.«

Man mærker, at Stifterne er Mænd, der ikke uden videre opgiver et Standpunkt, og de finder sig heller ikke uden videre i at sidestilles med Gedalia & Co. eller i, at Grosserer-Societetet antydningssvis stilles i et uheldigt Lys. De tilbageviser derfor Insinuationen om, at Komiteen for Privatbankens Vedkommende er gaaet med til, hvad den ansaa for farligt ved Gedalias Projekt. Det er Broberg og A. N. Hansen, der som Medlemmer af Komiteen meget bestemt tager Afstand fra, at de skulde have været med til at forlange noget for dem selv, som de fandt særdeles farligt at tilstaa andre. Under Henvi- ning til Komiteens Erklæring af 30. Maj gør de opmærksom paa, »at det var Gedalia & Co.'s projekterede Banks Udstrækning til Del- tagelse i Jernbaner og Dampskibslinier, som Grosserer-Societetets Komité udtrykkeligen og alene udhævede som uanfælelig. Men Stif- terne af Privatbanken har aldeles ikke søgt om nogen Tilladelse til Deltagelse i Jernbaner osv., og det er urimeligt at ville tvinge denne Mening ind i deres Ord ved at paastaa, at der ved almindelige Bankfor- retninger, omtalte i den Forbindelse, som det er sket i deres Ansøg- ning, kan forstaaes alle mulige Forretninger.« De maa derfor til- bagevise Direktionens Antydninger som aldeles ubeføjede. Stifterne havde troet, »at deres Navne vilde betragtes som nogen Borgen for deres Foretagendes loyale Karakter, og de beklager den Mistro, som Bankdirektionens Erklæring tværtimod røber og som bringer den til at øjne i vor Plan de farligste Hensigter og Tendenser især for Ban- kens Seddelmonopol«.

Stifterne haaber, at Nationalbanken ved nærmere Overvejelse vil komme bort fra, at Tanken med Privatbanken kun er at fortrædige den; den nye Bank vil tværtimod komme til at betyde en Lettelse for den. De slutter med at sige: »Men i alt Fald fortrøster vi os til, at Regeringen ikke vil tilstede, at en lovlig Konkurrence i Bankforretninger, der kun kan være det almindelige til Gavn, for- hindres og undertrykkes ved en ugrundet Frygt for den ulovlige.« Saaledes var Linierne trukket skarpt op fra begge Sider. National- banken søgte ved at gaa lige til Grænsen for det tilladelige at holde sig den opdukkende Konkurrence fra Livet, og Privatbankens Stif- tere var fast besluttet paa at bryde den Monopolstilling, Nationalban- ken havde i sin Stempelfrihed og som faktisk gjorde det umuligt

at skaffe Forretningslivet det nødvendige Bankvæsen i Hovedstaden.

Magistraten synes ganske roligt at have ladet Sagen ligge, til den den 1. November blev mindet om den af Indenrigsministeriet, som Krieger i Mellemtiden havde overtaget. Der gøres opmærksom paa, at man i Ministeriet ved, at Stifterne har afgivet den ønskede Erklæring, og Magistraten faar Tilhold om at indsende Sagen inden Udgangen af næste Uge. Den kom derfor øjeblikkelig i Cirkulation. Raadmand Duntzfelt udarbejdede en længere Indstilling om Bankplanens Enkeltheder, som vandt almindelig Tilslutning og blev vedlagt Svaret til Ministeriet. Venner synes Nationalbanken ikke at have haft nogen af i Magistraten; der var kun en enkelt, der mente, at han ikke kunde tage Standpunkt, før Bankdirektionen havde haft Lejlighed til at udtale sig om Stifternes Erklæring; men det blev der ikke Tid til. En anden fremhæver foruden de almindelige Argumenter imod Nationalbankens Monopolstilling, at den betinger sig en Sikkerhed for Udlaan, der maa antages »langt at overstige, hvad der behøves for at betrygge den ved Siden af dens Ret til at opsigse Kapitalen med en Maanedes Varsel«. Og han tilføjer, at den Omstændighed, at ledige Kapitaler ikke kan frugtbargøres gennem Banken, fremkalder »en Tilstand, der synes Aar for Aar at tilkendegive sig paa en mere demoraliseret Maade, idet Kapitalister, store og smaa, som er ligegyldige for deres Omdømme, naar de kun kan erhverve, gør det til en Næringsvej at benytte andres Pengeforlegenhed til at tilvende sig ublu Fordele«.

Er der Harme til den Side, nærer man paa den anden Side den mest ubetingede Tillid til Stifterne som »Mænd, der hver især med et agtet Navn forener nøje Kendskab til vore Pengeforhold«. Overfor dem er der ingen Grund til at nære den Frygt, som med Rette kom til Orde overfor Gedalia & Co. og Malling & Lund. Allerede den 7. November afgaar Magistratens Svar til Ministeriet. Det begynder med de sædvanlige Angreb paa Nationalbanken for ikke at have fremmet Omsætningen, navnlig i de sidste Aar, hvor det har skortet saa stærkt paa Omsætningsmidler; den har tværtimod unddraget Omsætningen betydelige Midler ved at lade store Summer henligge uden at frugtbargøre dem. Hertil føjes det ovenfor anførte om Sikkerhed og Opsigelse. Skal Privatbanken, som man har ubetinget Tillid til, klare sig, maa den have de nødvendige Begunstigelser til Lettelse

af dens Omsætning, og det anbefales derfor at give den Stempelfrihed for Recipisser, Bank-Post-Bills, Anvisninger paa de paa Folio indsatte Summer samt for 14 Dages Veksler, »hvilken sidste Fritagelse vi dog overhovedet formene at burde være almindelig«. Man finder øjensynlig ingen Anledning til at nævne den Stempelfrihed, man gaar ud fra som givet at den skal have. Magistratens Skrivelse er sikkert et godt Udtryk for, hvordan Byens næringsdrivende Befolkning saa paa Sagen, fordi den giver et Indtryk af, at Erhvervs-livet daglig led under ikke at have rimelig Adgang til at kunne ordne sine Pengeforhold paa nogenlunde taalelige Vilkaar.

Straks efter Modtagelsen udbad Ministeriet sig Grosserer-Societetets Udtalelse om Sagen og da særlig om Spørgsmaalet om Stempelfrihed for korte Veksler. »Det forekommer nemlig Ministeriet meget antageligt, at disse Veksler vel maatte kunne taale en lav Beskatning. Naar det saaledes vedtoges at vælge Taksten af respektive 4 Sk., 8 Sk. og 16 Sk. til korte Veksler af Beløb under 500, over 500 til 1000 og over 1000 Rdr., og denne Regel fastsattes ved Lov for alle, da kunde en saa ringe Afgift dog næppe indvirke forstyrrende paa Bankierforretningerne, og det kunde vel haabes, at Handelsstanden ikke vilde søge at unddrage sig en saa lidet bebyrdende Forpligtelse.« Baade af denne Udtalelse og af Stifternes Bemærkning om Statens ringe Indtægt af Afgiften for korte Veksler skinner det igennem, at det var almindeligt, at man undlod at lade den Slags Veksler stemple.

I sit Svar henholder Komitéen sig til sine tidligere Erklæringer om Oprettelse af Pengeinstitutter og præciserer sit Standpunkt ved at udtale, »at solidt begrundede Aktieforeninger, der gaar ud paa at drive Bank- og Bankierforretninger hos os, kan finde god Lejlighed til en for det almindelige gavnlige Virksomhed, og at de, naar de indskrænker sig til de Forretninger, der hører til Bankers og Bankierers almindelige Forretningssfare, fortjener at fremmes, men at derimod Aktieselskaber, der ved Siden af egentlige Bankforretninger befatter sig med alle Slags industrielle Foretagender som Jernbaner, Dampskibsentrepriser og anden Bedrift, eftersom de finder for godt, saadanne Selskaber navnlig, som i den nyere Tid er bekendt under Navn af *Crédit mobiliers*, maa anses som farlige i flere Henseender og skadelige for den individuelle Virksomhed«. Skønt dette Standpunkt fremgik af tidligere Udtalelser, har Komi-

teen fundet Anledning til at fremhæve det her for saaledes indirekte at tilbagevise Nationalbankens Antydning af, at Komiteen bar Kapten paa begge Skuldre, eftersom det passede dens Medlemmer. Dens Standpunkt til Privatbankens Oprettelse er givet paa Forhaand. 5 af Medlemmerne var med blandt Stifterne af den, og to andre, Duntzfelt og Meinert, havde som Medlemmer af Magistraten allerede udtalt sig, og da yderligere et af Medlemmerne, H. P. Hansen, var Direktør i Nationalbanken, fandt man ingen Anledning til at gaa i Enkeltheder med Hensyn til Statutterne.

Om Stempelfrihed for korte Veksler siger Komiteen: »Ved korte Veksler antager vi, at der bør forstaas alle Veksler udstedte paa ikke længere Tid end 7 Dage efter Sigt eller 14 Dage efter Dato; det kan ikke nægtes, at en fuldkommen Stempelfrihed for disse Veksler vil være det, som maa tjene Handelen og alle Pengeomsætninger bedst, og det er et Spørgsmaal, om det lave Stempel, de vil kunne bære, kan indbringe saa meget, at denne Beskatnings Fordel for Statskassen kan være en Genstand af nogen Vigtighed for denne, der kan opveje den Gene, den forvolder i Vekseltransaktionen; i alt Fald maatte der gøres en Undtagelse i Henseende til a vista Veksler eller Anvisninger, der bør være aldeles stempelfri.« Skal der endelig en Afgift til, foreslaar Komiteen, at den sættes til 6 Sk. uanset Summens Størrelse.

Enstemmighed om Privatbankens Fortræffelighed, Soliditet og Nytte var der dog ikke, idet Brobergs Svigerfar, F. Gotschalk, der ogsaa var Medlem af Komiteen, afgav et Særvotum. Han henviser til, hvordan det er gaaet i Hamburg, hvor Aktierne i de nye Banker er flove. Det vil blive vanskeligt at skaffe de 4 Mill. Privatbanken vil heller ikke kunne tjene tilstrækkeligt, naar Nationalbanken med $13\frac{1}{2}$ Mill. Aktiekapital og 24 Mill. Sedler kun har tjent ca. 1,200,000 Rdr. eller 5 pCt. Hvis det skal koste noget, at Foliohaverne kan domicilere deres Acceptor hos Banken og faa deres Veksler indkasserede gennem den, saa vil de gode Huse selv paatage sig den Ulejlighed, og Banken kun faa de daarlige Kunder. Den kan ikke konkurrere med Nationalbanken, og Centralkassen vilde den kunne skade ved at laane paa Varer, da den vilde kunne gøre det billigere. Hvorfor siger han ikke; men han maa vel mene, at den kan det, fordi den arbejder med større Kapital.

I alt Fald gaar han hele Tiden ud fra, at det bliver Tilfældet, og

han er derfor yderst betænkelig ved den, idet han mener, at den vil skrabe en hel Mængde Forretninger til sig inden for Pengeomsætningen, som Handelshusene hidtil har besørget i Forbindelse med deres Vareforretninger og haft deres Fortjeneste paa. Han anfører f. Eks., at Banken kunde tilegne sig de bedste Provinsforretninger, hvorpaa »i den senere Tid flere yngre Huse har etableret sig«. Tietgens Firma var et af dem, og det tog, som vi har set, ogsaa den Slags Forretninger med. Han resumerer sin Opfattelse paa dette Punkt saaledes: »Kort sagt, Banken vilde blive til et stort Bankierhus, til hvem der maatte tilfalde de bedste Forretninger, og da kunde det nok hænde, at Grossererne kom til at fortryde ved forenede Kræfter at have bidraget til at skabe et Etablissement, der paa en saa følelig Maade vilde gribe ind i deres Virkekreds.«

Til Hovedargumentet for Bankens Oprettelse, at den skulde hjælpe til at lette Pengeomsætningen og derigennem afhjælpe den følelige Pengetrang, der havde gjort sig saa stærkt gældende i de sidste Aar, svarer han: »Til Pengetrang før Terminerne er vi jo vante«, og fortsætter, »at Pengetrangen for Tiden er føleligere end sædvanlig, ligger jo i andre noksom bekendte Omstændigheder, og det var maaske ikke godt, om den blev afhjulpet; thi da vilde der rimeligvis gaa endnu flere Penge ud af Landet til Opkøb af fremmede Fonds p. p., hvortil vor Masse af nye Vekselmæglere synes at forføre Publikum og bidrage til at demoralisere vor Børs, ligesom det er Tilfældet i Hamburg, Berlin, Paris etc.« Det er den gamle Købmands Varsko til Privatbanken; han ser med Ængstelse paa Tidens nye Foreteelser og de Virkninger, de kan have paa det Forretningssliv, han kender og skatter. Selv om der er nogen Modsigelse i, at Banken ikke kan tjene nok og at den kan blive en farlig Konkurrent, dømte han i visse Henseender ganske rigtigt f. Eks. med Hensyn til de fire Millioner, og han fremhæver med Rette Vanskeligheden ved »at finde en dygtig Direktør for et saadant Etablissement. Dertil skikkede Mænd kan kun dannes ved egne Eksperimenter og Erfaringer; de vil næppe kunne findes for Betaling«. Og selv han indser, at Stempelforholdene maa reformeres. »Et Gode vilde det være«, siger han, »om vi kunde faa Stempelpapirafgifterne nedsatte og faa direkte Vekselkurser for lange Veksler paa København noterede i Hamburg og flere Steder, ligesom det var Tilfælde førend 1807; men det sidste vil være meget vanskeligt, da vore forkerte Veksellove i en Række af Aar har sat

Hamburgerne med deres fortræffelige Bank i Stand til at tage Luven fra os i denne og mange andre Henseender, og det er langt lettere at bortjage Forretninger end at vinde dem igen, naar de engang er borte«.

Med Hensyn til Stempelafgifterne samstemmede han med de øvrige Medlemmer af Komiteen, der benytter Lejligheden til at fremsætte en Række Ønsker om Lempelser i Stemplingen af lange Veksler. Mens Gotschalk endnu mindes den glimrende Tid før 1807 og retter Blikket udad, er Komiteen som Helhed klar over, at der maa skabes rimelige Betingelser for en Vekselsomsætning uden for Nationalbanken, skal man faa skabt et hjemligt Pengemarked til Frigørelse fra Afhængigheden af Hamburg. »Det maa erindres«, siger den, »at Nationalbanken, der har en overvejende Indflydelse paa og saa at sige leder alle Vekselsomsætninger, udfører sine Veksselforretninger uden noget Hensyn til egentlig Gevinst; de konkurrerende Bankierer og andre Huse maa derfor være meget nøjeregnende i Omkostningerne, og Veksselforretninger kan saaledes kun bære en meget lav Stempelafgift«. I Arbejdet for at faa Nationalbankens Monopolstilling brudt staar hele Forretningsverdenen saa godt som enstemmig sammen. Det kan kun ske gennem Konkurrence; derfor støtter den Privatbanken i dens Ansøgning om at faa Lettelser i Stempelafgiften; uden det vil den ikke kunne klare sig; faar den det og kommer den i Gang, vil begge Dele betyde en Lettelse i Pengeomsætningen for Forretningsverdenen.

Gotschalk afgiver sit Særvotum den 19. November og den 24. afgaar Svaret til Indenrigsministeriet, der i de samme Dage af Dagbladet faar at vide, at »ingen Indenrigsminister, der føler Interesse for sit Fædrelands Udvikling, vil kunne opretholde en Anordning som den, at en simpel Anvisning, hvorved en bestemt navngiven Person, endog uden at Anvisningen kan transporteres, bemyndiges til at hæve en vis Sum hos en Privatmand eller et privat Pengeinstitut, skal være bebyrdet med en Afgift. Det er Udstedelsen af de saakaldte Checks, hvortil vi her sigter«. Indenrigsministeren kunde ikke være i Tvivl om, hvad den liberale Presse og det liberale Borgerskab, som han støttede sig til, mente om denne Sag, og Afgørelsen er derfor sikkert ikke faldet ham vanskelig. Den faldt den 13. December. I Resolutionen gives der følgende Oversigt over Bankens Virksomhed:

- at aabne Folium for enhver med Til- og Afskrivning og med Ret til at benytte tilskrevne Beløb samme Dag,
- at udstede mod Indlevering af Kontanter Anvisninger i Lighed med de engelske Bank-Post-Bills, dog ej længere end 7 Dage Sigt eller 14 Dage Dato,
- at modtage Penge til Forrentning,
- at diskontere Veksler,
- at handle med Veksler, ædle Metaller og Penge, men ikke med Statspapirer,
- at negociere Laan pr. Kommission og gøre Udlaan mod haandfast Pant, ogsaa i Varer,
- at modtage Værdigenstande til Opbevaring.

I Hovedsagen tiltræder Ministeriet ikke Nationalbankens Syn paa Sagen, men søger, uden at afvise, at forklare, hvorledes denne er kommet til at se saaledes paa den. »Naar Nationalbankens Direktion har troet at maatte fremkomme med adskillige Indvendinger mod samme, da er disse formentlig nærmest fremkaldte ved, at denne Direktion ikke i den Grad deler den almindelige Mening om Nødvendigheden af yderligere Forholdsregler til Omsætningens Lettelse, at den har kunnet frigøre sig dels fra Frygten for en deraf resulterende ufordelagtig Indvirkning paa Bankens egne Transaktioner, dels fra det uheldige Indtryk, som de mangehaande Institutioner af lignende, men dog langt mere omfattende Art, der i dette Aar overalt i Udlandet er oprettede, har efterladt hos besindige Pengemænd«. Det understreges, at der er stor Forskel mellem den Slags Pengeinstitutioner og Privatbanken, og det fremhæves navnlig, at her fordres det tegnede Aktieindskud fuldt indbetalt. Dermed er Nationalbankens Forsøg paa at faa Privatbanken placeret i dette daarlige Selskab afvist.

Derefter faar Nationalbanken at vide, at da den ikke kan eller vil tilfredsstille de Krav, der stilles til den, maa den finde sig i at faa en Konkurrent. »Erfaringen har vist, at Nationalbanken, dens store Resourcer uagtet, ikke har kunnet til enhver Tid tilstrækkeligt afhjælpe den Trang, der har været til Stede til at erholde solide Veksler diskonterede og Laan mod sikre Hypoteker; Nationalbanken befatter sig ikke heller med Udlaan paa Varer eller med at modtage til passende Forrentning for private større eller mindre Summer paa kortere eller længere Tid«. Saaledes gør Ministeriet de gængse Ind-

vendinger mod Banken til sine og har samtidig dokumenteret Berettigelsen af Privatbankens Oprettelse. Naar den optræder »for med Besindighed at udføre de Forretninger, Nationalbanken ikke beskæftiger sig med og for at konkurrere med denne i de Bankforretninger, der ikke udgør noget Monopol for samme, da kan dette ikke andet end være til Lettelse for Omsætningerne og til Almenhedens Tarv«.

Dermed er det givet, at man i Hovedsagen vil imødekomme Andragendet. Stempelfrihed for Aktier og Transport af dem, Beviser for Indlaan, Forskrivninger for Udlaan mod haandfast Pant, Recipisser og Depositobeviser samt Foliohavernes Anvisninger paa deres eget Folio bør den have, da andre har det. Endvidere har Banken ansøgt om Stempelfrihed for almindelige korte Veksler og Anvisninger i Lighed med de engelske Bank-Post-Bills. Om de sidste har man konfereret med Finansministeriet, der ogsaa fraraader at gaa med til dem. Og Indenrigsministeriet kommer da til følgende Resultat: »Naar nemlig saadanne Anvisninger, udstedte paa Banken selv og uden Brug af stemplet Papir, ikke er indskrænkede i Henseende til Størrelsen af de Summer, hvorpaa de lyder, og ej heller underkastede de limiterende Bestemmelser, som Veksellovgivningen indeholder med Hensyn til Vekslers Løbetid, saa at de altsaa kan være i Omløb i en ubegrænset Tid, synes den Betænkelighed, som Nationalbankens Direktion har ytret ved deslige Anvisningers Udstedelse, ikke at være ubegrundet, idet at derved kan skabes et Betalingsmiddel, der har en Del tilfælles med de af private Banker udstedte Noter, imod hvilke de især i England og Amerika høstede Erfaringer tilraader den største Forsigtighed«.

Desuden vil Privatbanken i det væsentlige opnaa de samme Fordele, som den har tilstræbt gennem Bank-Post-Bills, ved korte Veksler, naar de ikke overbebyrdes med en uforholdsmæssig Stempelafgift. Ministeriet er nemlig klar over, at korte Veksler, der ikke udstedes paa længere Tid end 7 Dages Sigt eller 14 Dage fra Dato som Følge af denne korte Løbetid, trænger til Lempelser i Stempelafgiften. »Deraf bør man imidlertid ikke udlede, at en fuldkommen Stempelfrihed skulde være fornøden; Ministeriet formener tværtimod, at der ogsaa herimod kan hentes et Argument fra Hensynet til Penge-cirkulationen, idet en saadan Lettelse kunde foranledige, at en stor Masse af deslige korte Veksler trængte sig ind i Cirkulationen, og for saa vidt den indskrænkede Løbetid tillod det, virkede paa samme

Maade som Privatbankens Sedler eller Noter«. Stempelafgiften fastsættes derefter til 8 Sk. for Veksler med den nævnte Løbetid. Helt ned til Komiteens 6 Sk. gik man ikke; men man tog Hensyn til dens Ønske om en ensartet Sats. Nationalbanken opnaaede altsaa dog noget ved sin kraftige Protest. Man var endnu ikke længere borte fra Valutakatastrofen i Aarhundredets Begyndelse, end at Nationalbankens Ord om en svunden Tids Erfaringer gjorde Embedsmændene i Ministerierne betænkelige.

Naar man gik med til disse Begunstigelser, laa det i Instituttets Karakter, og de kunde altsaa kun opretholdes, saalænge den bevaredes uforandret. De indrømmes derfor kun »indtil videre, saa at de kan tilbagekaldes efter Regeringens Skøn«. »Det er da en Selvfølge, at Instituttet til enhver Tid vil være pligtigt at give saadanne Oplysninger om dets Statutter og Virksomhed, som Indenrigsministeriet maatte attraa, for at det kan bedømmes, hvorvidt Bevillingen fremdeles bør kunne staa ved Magt«. Her blev altsaa ogsaa taget et vist Hensyn til Nationalbankens Bemærkninger. Den var ogsaa blevet imødekømt med Hensyn til Bank-Post-Bills, og de korte Veksler blev ikke helt stempelfri. Dens Seddelret var saaledes blevet værnet til dens yderste Konsekvenser og endda lidt ud derover, og alligevel havde den tabt Slaget. Der var nu aabnet Mulighed for, at en Storbank kunde opstaa ved Siden af den. Og dette er Hovedbegivenheden i denne Sag; dermed var Betingelserne til Stede for rimelige Forhold for Pengeomsætningen og en ny Æra i vort Pengevæsens Historie indledet. At man samtidig moderniserede Bankforretningerne, er vel nærmest en Følge af det andet, noget, der maatte komme, naar det ikke længere blev Nationalbanken alene, der gav Tonen an, men er i øvrigt underordnet i Forhold til, at der nu var Chancer for at skabe Nationalbanken en Konkurrence og saaledes bryde dens Monopolstilling.

AKTIETEGNING

Den kongelige Bevilling gav blot Privatbanken den samme Stempel-frihed, som Nationalbanken og Centralkassen i København og Bankerne i Provinsen havde i Forvejen, og desuden en Nedsættelse af Stempelafgiften paa korte Veksler; men det var nok til, at alle forstod, at dermed var der aabnet Mulighed for et privat Bankvæsen i København, og Julen var næppe gaaet, før Virkningerne sporedes. Først i Januar tager Gedalia sig den Frihed »paa dertil givet yderligere Anledning«, at meddele Indenrigsministeriet, at Virksomheden af den af ham paatænkte Bank har fra hans Side fra først af været tænkt mere udvidet, end han efter nærmere Overvejelse selv maa anse for rigtigt, og navnlig vil han i den eventuelle Indbydelse til den og den fremtidige Plan for den udelade hele den Passus i Statutterne, hvorom Striden hidtil har staaet og som lød: »at deltage, naar saadant skønnes rigtigt, i indenlandske Stats- og Kommunelaan, Jernbaner, Dampskibslinier og lignende større Foretagender, fremdeles pr. kontant at købe og sælge indenlandske Statspapirer og Aktier, men ikke handle dermed paa Tid eller dermed forbinde nogen Spekulation«. Han var nu klar over, i hvilken Retning Vinden blæste, og forsikrer, at Banken skal alene være en Handels- og Diskontobank, og han finder endelig Anledning til at præcisere, hvilke Stempelbegunstigelser han ønsker. Svaret blev henimod Midten af Februar en Anmodning fra Ministeriet om at indsende et Sæt omredigerede Statutter. Det synes ikke at være sket, og Planen maa dermed være endelig opgivet, sandsynligvis paa Grund af Udvidelsen af Københavns private Laanebank.

Denne Bank gjorde nu endelig Alvor af den Udvidelse, der havde været paa Tale siden Efteraaret. Paa en Generalforsamling lige i Slutningen af Januar vedtoges det, at Banken skulde give sig af med »Alt, hvad der henhører til en solid og velordnet Veksels- og Diskontoforretning«. Der indbødes til Tegning af en Aktiekapital paa 1 Mill. Rdr.; men man naaede kun at faa tegnet 410,000 Rdr. Det undrer noget, da en Mand som Alf. Hage var stærkt interesseret i Fore-

tagendet. Han optraadte selv paa Generalforsamlingen; hans Kompagnon Rud. Puggaard blev valgt til Formand for Repræsentantskabet, og man kunde ogsaa tegne Aktier hos deres Firma Puggaard & Co. Gedalia vilde naturligvis ogsaa gerne være med for dog at faa en Bank i Gang, inden Privatbanken kom. Med saadanne Mænd i Baghaanden var Resultatet saare ringe. Hvad var det i Sammenligning med de mange Millioner og højtflyvende Planer, disse Mænd havde tumlet med det foregaaende Aar? Den 1. Marts begyndte Københavns private Laanebank som egentlig Bank. Den holdt aaben fra 9—5 og diskonterede Veksler hver Dag, men udbetalte først Beløbet for de antagne Veksler næste Dag mellem 10—1¹/₂. Det var Meningen, at Banken skulde tage mod Indlaan paa Folio, og Foliohaverne skulde kunne gøre deres Accepter betalbare hos Banken og denne besørge Inkassationen af deres Veksler i København, altsaa det samme, Privatbanken tænkte paa at gøre. De Begunstigelser, der var nødvendige, for at den kunde gøre det, havde den imidlertid endnu ikke opnaaet, og den maatte derfor meddele, at de nærmere Bestemmelser med Hensyn til Folio vilde blive bekendtgjort, saa snart Stempelfriheden for Anvisninger var indrømmet. Den tog derimod mod almindelige Indlaan hver Dag og forrentede dem med 4 pCt. p. a. og tilbagebetalte mindre Summer med en Dags og større Poster med 4 Dages Opsigelse. Mens Private Laanebank saaledes indrettede sig paa at imødegaa den kommende Konkurrence fra Privatbanken, imødesaa Centralkassen med en vis Ængstelse den Konkurrence, den maatte regne med baade fra den ene og den anden af disse to Banker.

Den 23. December fik Privatbankens Stiftere Resolutionen meddelt. Glæden derover var imidlertid meget blandet paa Grund af de indskrænkende Bestemmelser, hvormed den sluttede. Nogle af dem gjorde disse saa betænkelige ved hele Sagen, saa de skal have været lige ved at gaa fra hinanden af den Grund. Det drev imidlertid over, og de enedes om i en Skrivelse at fremsætte deres Betæneligheder overfor Ministeriet, der svarede derpaa den 31. Januar. For det første var de meget betænkelige ved Bestemmelsen i Resolutionen om, »at Privatbanken med Hensyn til Spørgsmaal, der maatte opstaa om Fortolkningen af denne Bevilling skal være underkastet Indenrigsministeriets Bestemmelse.« Denne Betænkelighed kunde Ministeriet ikke tage noget Hensyn til, da Fortolkningsret var en sædvanlig Klausul i alle vigtige Bevillinger. Størst Betænkelighed næ-

rede Stifterne dog ved Udtrykket »indtil videre«. Ministeriet henedte i den Anledning deres Opmærksomhed paa den »Mulighed, som ikke kan nægtes og som ogsaa af Andragerne selv er indrømmet, dels at de skete Indrømmelser kunde misbruges, dels at Institutionens Virksomhed under forandrede Forhold og anden Bestyrelse kunde tabe den Karakter, som Indbyderne ifølge de oprindelige Statutter havde tiltænkt den som et for Omsætningernes almindelige Lettelse og ikke i enkeltes særlige Interesse stiftet Institut. Under disse Omstændigheder maatte enten den Form vælges som i den allerhøjeste Resolution var benyttet, eller det blev nødvendigt, at Statutterne blev Genstand for allerhøjeste Stadfæstelse«.

Den sidste Udvej var Stifterne naturligvis ikke begejstrede for, da de dermed blev bundet paa Hænder og Fødder med Hensyn til fremtidige Ændringer. Paa den anden Side kunde Ministeriet ikke godt stille sig anderledes, og det er ved Siden af i denne Forbindelse at tale om Stejlhed fra dets Side. I Virkeligheden var det Stifterne, der var for langt ude, naar de troede, de kunde faa en ganske ubegrænset Bevilling. Det kunde være sket under Enevælden, men ikke nu mere, hvor Hensynet til det almene Vel stod i Forgrunden, og Fremhævelsen deraf maa nærmest betragtes som en lille Næse til dem. Der skal derefter være blevet ført mundtlige Forhandlinger med Indenrigsministeriet ved Højesteretsagfører Liebe paa Stifternes Vegne. Det lykkedes derigennem at faa Resolutionens Bestemmelser omformede, saa der i den kgl. Bevilling af 4. Marts efter Angivelsen af Stempelfritagelsens Omfang tilføjedes, at den gaves »efter Omstændighederne ikkun indtil videre, saaledes at i Tilfælde af aabenbare eller gentagne Misbrug eller saafremt Privatbanken ved organiske Statutforandringer skulde tabe sin oprindelige Karakter samtlige foranførte Begunstigelser til enhver Tid, om fornødent gøres, alle eller enkelte kunde tilbagetages ved Vor allerhøjeste Resolution«. I Stedet for Regeringens Skøn var der kommet en nøjere Præcisering af de Omstændigheder, der eventuelt kunde bevirke en Tilbagekaldelse, hvad der maa betegnes som en Betryggelse for Privatbanken. Dog kan man vanskeligt frigøre sig for den Tanke, at det hele nærmest var Tovtrækkeri om Ord.

For Sagens Fremme var det afgørende, at Stifterne følte sig tilfredse med denne Redaktion, saa de kunde skride til Bankens Opretelse, saa snart den kgl. Bevilling forelaa. Den 23. Marts indbødes til

Aktietegning og samtidig kom Statutterne offentlig frem. Tegningen begyndte den 6. April, og allerede den følgende Dag udkom der en Pjece under Titlen »Revision af Privatbankens Statutter, forfattet af en Forening« med Mottoet: »Følg Pligten og lad aldrig Sandheden stryge sit Topsejl, ej engang lige overfor Stormænd«. De smukke Ord taber noget af deres Glans, naar man faar at vide, at Forfatteren

C. A. Broberg.

var den tidligere omtalte Reiersen, der vel har ment, at han kunde skaffe sig nogen Oprejsning for den ilde Medfart, han fik ved Fremkomsten af sit Bankprojekt, ved at falde over Privatbanken. Fremgangsmaaden er den ganske simple, at det nu er Reiersen, der i dydig Indignation angriber Privatbanken paa samme Maade, som Pressen havde angrebet hans og de andre tidligere Bankprojekter. Han fastslaar derfor straks, at Privatbanken er »en Slags *Crédit mobilier* (om man vil, med Modifikation)«, og ud fra dette Grundsyn har Stifterne først og fremmest det Formaal at berige sig selv, enten det nu sker

gennem Aktieudvidelser eller ved at konstituere sig som Bankraad, og dertil paaviser han ud fra sin dybtgaaende Indsigt i Forretningslivet, hvordan Stifternes forretningsmæssige Udygtighed skinner igennem i den ene Paragraf efter den anden i Statutterne.

Hvordan han gaar til Værks ved sin Kritik vises bedst ved et Eksempel. Han lægger Dividenderne for 6 Londoner Banker sammen for et Aar — hvilket siger han ikke noget om — og faar derved en Gennemsnitsdividende paa 13 pCt., altsaa kan man gaa ud fra, at Privatbanken vil komme til at give saa meget i Udbytte. Paa det Grundlag udregner han saa, hvormeget ethvert Medlem af Bankraadet vil faa i Tantieme, idet han gaar ud fra, at naar det i Statutterne hedder, at Bankraadet er beslutningsdygtigt, naar mindst 7 af dets Medlemmer er til Stede, møder der aldrig flere. I og for sig skulde Stifterne ikke have været nødte til at beskæftige sig med den Slags Angreb; men da Pjecen udkom lige, da Tegningen var begyndt og denne ikke gik saa straalende som ventet, er baade Broberg og Adler ude med en Imødegaaelse, og de havde naturligvis let Spil overfor Reiersen, der alligevel fandt Anledning til at fremkomme med et »Svar til d'Herrer Broberg og D. B. Adler fra Foreningen til Revision af Privatbankens Statutter«. Om han selv udgjorde hele Foreningen eller har faaet Støtte af andre vides ikke; men som hans Forhold laa, er det sandsynligt, at han er blevet hjulpet med Penge af dem, der havde et godt Øje til Privatbanken, fordi deres Forhaabninger var bristet eller af Misundelse over ikke at være med i Stifternes Kreds.

Saa snart der i Begyndelsen af Februar gik Rygter gennem Pressen om, at nu havde Stifterne faaet Koncession til Oprettelse af Privatbanken, fik de straks et Paalæg om uopholdeligt at skride »til Planens Realisation, medens Forholdene her og i Udlandet stiller sig gunstige for et saadant Foretagende«. Og da det stadig trækker i Langdrag, hedder det i et af Bladene: »Det forekommer os, at de Herrer Indbydere uden Skade kunde udfolde en noget større Hurtighed og Energi«. Og nogle faa Dage senere skriver samme Blad, at efter den Energi og Arbejdsdygtighed, hvormed der er arbejdet i denne Sag, tør man maaske hengive sig til det Haab, at Indbydelsen vil blive udstedt til Juni Termin og at selve Banken træder i Virksomhed omtrent 1. December. Det sidste kom næsten til at slaa til. Saa maatte man til at berolige Pressen med en Meddelelse om, at det

hele var Regeringens Skyld, og det var for saa vidt rigtigt, som Bevillingen af de ønskede Stempelbegunstigelser først kom den 4. Marts. Nogen Koncession var der ikke Tale om. Men Stifterne var ikke uden Skyld i, at det varede saa længe, og der er en vis Sandsynlighed for, at den Papirsejr, de vandt, udskød Starten saa meget, at det kunde være blevet farligt for Sagens heldige Gennemførelse.

Aktietegningen, der foregik paa le Maires Kontor, begyndte den 6. April og skulde sluttes den 20. Den 1. Dag tegnedes o. 400,000 Rdr., hvad Dagbladet finder langtfra glimrende. Forklaringen ligger efter dets Opfattelse i Pengeforholdene og i, at man er begyndt Tegningen, forinden Banken har faaet en Forretningsfører. Selvfølgelig kunde det have haft sin Betydning, om man i Forvejen til denne Post havde haft en Mand, der nød en saadan Tillid, at det vilde have øget Troen paa Foretagendet. Det afgørende var sikkert, at man havde ladet Tiden, da Pengeforholdene endnu var gunstige, løbe fra sig under Diskussionen med Ministeriet. »Var Tegningen begyndt to Uger tidligere forinden den sidste Diskontokrisis i Hamburg, var Summen sagtens blevet tegnet paa et Par Dage, og var den aabnet i August samtidig med den første Meddelelse om Planen, vilde der have meldt sig 20 Mill. i Stedet for 4. Nu er Forholdene ikke gunstige; thi det skal just ikke animere til Tegning, at Aktier i de hamburgske Banker noteres rsp. 98 og 92 og Diskonto 8 pCt.; men de 4 Mill. kommer vel nok alligevel ind; thi Foretagendet er godt«, skriver en Indsender i Dagbladet, og han giver sikkert det rette Billede af Situationen, og det viser tillige, hvordan Hamburg stadig er vort Pengebarometer.

Ved Aktietegningen kom Tietgen for første Gang til at arbejde for Privatbanken og endda, før den egentlig var begyndt. Forretningsmændenes Tanker var stærkt optagne af denne første private Storbank. Det gjaldt ogsaa for Provinsens Vedkommende. Saa snart Stifterne den 18. Marts havde vedtaget, at nu skulde der for at redde Æren udstedes Indbydelse til Aktietegning, hvordan end Pengemarkedet laa, var der meget hurtigt Rygter derom fremme i Pressen. Og da Provinskebændene ikke ønskede at komme bagefter og ingen Ting faa, fordi alt straks blev overtegnet, gav de deres Forbindelser i København deres Tegningsordrer i god Tid. Allerede den 28. Marts bekræfter han en Tegningsordre fra en Kunde i Svendborg og tilføjer: »Tegningen begynder først Mandag otte Dage«. Den 1. April

bekræfter han en Ordre fra Delcomyn i Kerteminde paa 2000 Rdr. Aktier i Privatbanken og fremsætter som sit Syn paa Sagen, at der vil blive tegnet et langt større Beløb, end der forlanges.

Disse Ordre er kommet til ham af sig selv, og han har taget den Forretning med eller gjort sine Kunder den Tjeneste, som en københavnsk Grosserer plejede at gøre. Dermed kan hans Interesse være blevet vakt; men da han i øvrigt ikke gør noget ved Sagen før den 16., er der Grund til at tro, at han fra den Dag er traadt i nærmere Forbindelse med Stifterne og har følt sig opfordret til at gøre, hvad han kunde overfor sine Provinskunder. Den nævnte Dag begynder han i alt Fald at søge at paavirke sine Forbindelser, saa de tegner Aktier. Han sender Bankens Statutter til Seidelin i Aarhus og skriver til en Mand i Nyborg: »Vi hørte senere intet fra Dem om Tegning til Privatbanken«. Begge minder han om, at Mandag er sidste Tegningsdag. Et Firma i Svendborg spørger han, om det ingen Aktier skal have og tilføjer: »De mangler endnu en Del i Privatbanken«. Og de følgende Dage holder han det stadig underrettet om, hvordan det gaar.

Den sidste Tegningsdag skriver han om Tegningen: »Noget bestemt herom ved vi ikke endnu; men det hed sig, at der var tegnet noget over 2 Mill.; der er i Aften Møde for at raadslaa, om Aktietegningen skal prolongeres, eller om Stifterne selv skulde overtage det resterende. Med den Agitation, som har været mod Projektet og slet intet gjort i modsat Retning for det, maa man næsten undre sig over, at der er saa meget«. I et Brev den følgende Dag nævner han ogsaa de uheldige Konjunkturer som Aarsag til, at Tegningen ikke er gaet efter Forventning. Samme Dag skriver han i et Brev: »Ved Privatbanken blev besluttet at begynde Forretningen med de tegnede 2 Mill., og som det altid gaar ved slikt her til Lands, var der i Dag Købere nok dertil og bødes forgæves 2 pCt. Præmie.« Da Forudsætningen var 4 Mill., er man ikke bundet ved sin Tegning. »At det vil være ulige lettere at tjene et godt Udbytte med 2 Mill. end med 4 er jo ganske sikkert, ligesom Banken, hvad Soliditet angaar, staar paa samme Trin med 2 som med 4. Der ligger jo en eventuel stor Fordel i, at de nuværende Tegnere kan prefereres ved senere Aktieudstedelser, og som naturligvis kun vil ske under gunstige Forhold«. Saaledes forsvarer han nu Privatbanken i Tykt og Tyndt, og det havde han sine gode Grunde til, som vi straks skal se.

Resultatet var saare ringe, navnlig naar man tager i Betænkning, at en Udvidelse ud over de 4 Mill. Rdr. allerede var forudset i Statutterne. Dengang troede man paa de mange ufrugtbargjorte Kapitaler, der laa hen rundt omkring, og fandt, at 4 Mill. Rdr. var en ringe Grundkapital. Men man trøstede sig med, at vi havde jo dog Nationalbanken i Forvejen, og maaske kom der flere Privatbanker til. Og man var ret overbevist om, at en Del af de Kapitaler, der til ingen Nytte for Pengemarkedet, indestod paa Folio i Nationalbanken straks vilde ty over til Privatbanken. De blev sikkert under Aktietegningen, hvor de var. Afstanden fra dette optimistiske Syn til det magre Resultat er en Maalestok for, hvordan Tiderne i Mellemtiden havde skiftet.

Vi har ovenfor set Tietgens Syn paa Tegningen. Til Sammenligning tjener den Kritik, Dagbladet fremkom med; ogsaa den gav sig Udseende af at komme fra venligsindet Side, men var dog alligevel ret skarp. Bladet var beskæmmet over det daarlige Resultat og mente, at man paa fremmede Handelspladser vilde benytte Lejligheden til at gøre sig lystig over »København, der ogsaa vil med«. Hovedaarsagen til det daarlige Resultat søges i »den Mangel paa Energi, Enighed og fast Vilje, som saa ofte fremtræder og tilintetgør de bedste Planer« her til Lands. Stifterne skulde ikke have ladet sig forcere til at bebude Bankens Oprettelse »ved det uheldige Projekt til en *Crédit mobilier*, som fremkom fra et yngre senere falleret Handelshus«, eller ogsaa skulde de straks være gaaet i Gang med Aktietegningen og have ladet Folk nøjes med at indbetale et mindre Beløb, til de af Regeringen havde opnaaet de ønskede Begunstigelser. Det var selvfølgelig et utilladeligt Smøleri fra Regeringens Side at lade dem vente i 6 Maaneder. En stor Del af Skylden derfor læsses over paa Nationalbanken; den maatte altid holde for dengang. Her var det dog uberettiget. For det første kan der højst være Tale om godt 5 Maaneder, da Statutterne først var færdige et godt Stykke ind i September; dernæst lod Magistraten Sagen ligge en Maanedstid, og endelig spildte Stifterne selv et Par Maaneder med deres Forhandlinger med Regeringen om de indskrænkende Bestemmelser.

Der er noget om det, naar Bladet skriver, at det ogsaa hos Stifterne har manglet paa Energi og Appel. Oprindeligt var det deres Mening at indbyde til Aktietegningen fra den 18. Marts; men de udsatte det saa af Hensyn til de fremmede Børser, som for øvrigt ikke

havde interesseret sig for Foretagendet. I Efteraaret derimod havde man i Hamburg sat Privatbankens Navn og forresten ogsaa andre af de fremkomne Bankprojekters Navne paa Børseddelen, parat som man var til at tage en Spekulationsgevinst paa dem. I Tiden mellem den 18. Marts og den 6. April, da Tegningen begyndte, indtraadte der et stærkt Konjunkturfald paa Pengemarkedet, der sikkert var den vigtigste Aarsag til, at Tegningen gav saa ringe et Resultat. Det kunde Stifterne maaske ikke have beregnet i Forvejen; derimod burde de absolut ikke have givet saa lang Tid til Tegningen, men fremskyndet dens Afslutning ved straks at have meddelt, at den sluttede, naar de 4 Mill. var tegnet. Saa vilde Folk have skyndt sig at tegne; nu derimod saa de Tiden an og ventede med at tegne, til Rygterne om, at Tegningen gik trent, gjorde dem betænkelige, saa de gav sig til at høre sig for til højre og venstre om Foretagendets Soliditet, og derved blev der Lejlighed for de mange paa Børsen, der saa en opdukkende Konkurrent i Privatbanken og derfor gerne vilde kvæle den i Fødslen, til at agitere imod den. Det vilde have været en stor Støtte for Tilliden til den, hvis man ved Tegningens Begyndelse kunde have meddelt, at den vilde blive ledet af en Mand, der nød almindelig Anerkendelse for sin Dygtighed. »Det var dernæst ogsaa en Fejl, skønt en mindre, at Tegningen kun foregik paa et enkelt Sted og det tilmed hos et privat Bankierhus, imod hvis Interesse det maa stride, at Privatbanken kommer i Stand, skønt mærkelig nok et af dets Medlemmer findes blandt Indbyderne, og hos hvilket man derfor ikke kunde vente nogen særdeles Interesse for at samle Deltagere«.

Kritikken blev imødegaaet af C. A. Broberg, der var Formand for det foreløbige Bankraad. Han tilbageviser straks Tanken om Aktietegning allerede i August, da det ikke var Stifternes Hensigt »under det almindelige Bankraseri at realisere en Gevinst ved Salg af deres Aktier«. Formaalet var en Bank, der kunde virke til Fordel for Om-sætningen i Almindelighed og som opstod gennem Overbevisningen om dens Hensigtsmæssighed, dens Nytte og Rentabilitet og ikke ved Hjælp af en epidemisk Aktiesvindel. Derimod indrømmer han, at Hovedgrundene til det uheldige Resultat er, »at Konjunktoren, netop som Tegningen skulde begynde, stillede sig meget ugunstig, at det varede saa særdeles længe, inden man erholdt Regeringens Konces-sion, og meget længere, end Indbyderne havde Grund til at vente, og

endelig den Mangel paa Enighed og fast Vilje, som destoværre her til Lands saa ofte skader, ja stundom tilintetgør de bedste Planer«. At det skulde være afgørende, at man ikke havde Bankens Ledelse i Orden i Forvejen, kan han ikke gaa med til, og Beskyldningen mod le Maire tilbageviser han som ganske ubegrundet.

Dagbladet var sikkert gaet for vidt, og Berlingske Tidende lod ikke denne Blottelse gaa fra sig til at give den kære Kollega en lille Omgang. Angrebet paa le Maire betegnedes som Bysnak og ligeledes Paastanden om, at Enkeltmand kunde have Skade af Privatbankens Oprettelse. Den var maaske ubegrundet; men det er et Faktum, at erfarne Købmænd saa saaledes paa det, som vi kan se det af Gotschalks Særvotum. For le Maires Vedkommende havde det derimod sikkert Ret og antyder ogsaa Kilden til Angrebet paa ham i Mæglernes Forbitrelse over, at de ingen Adgang havde faaet til at fortjene Courtage ved Aktietegningen. Havde de faaet det, skulde der efter en Mæglers Udtalelse nok være blevet tegnet 6 Mill. Her var forsømt et Middel til Agitation for Planen, som Tietgen fremhæver det havde manglet paa i det hele taget, og han træffer det rette. Der skulde en kraftig Agitation til for at afbøde Følgerne af Konjunkturomslaget. Hvis det ikke var kommet, havde Planens Godhed og Stifternes Anseelse slaet til; nu gjorde det alene det ikke, og alligevel fik al Skumlen i Krogene Lov til at underminere Tegningen; kun Reiersens Pjece blev der gaet angrebsvis til Værks imod, og den betød vist intet som helst. Paa den anden Side maa man lade Stifterne, at de tog Konsekvensen af deres Opræden. De havde erklæret selv at ville overtage 500,000 Rdr. af en Aktiekapital paa 4 Mill. Rdr. Der blev imidlertid kun tegnet 1,400,000 Rdr. Alligevel stod de ved deres Tilsagn og overtog endda yderligere 100,000 Rdr. for at naa de 2 Mill. Risikoen, de løb, var dog ikke saa stor, da der efter Tegningens Afslutning var stort Begær efter Aktierne, og maaske har Grunden til, at de ikke forlængede Tegningsfristen, som de blev opfordret til fra flere Sider, været, at de først ønskede at anbringe de 500,000 Rdr. eller i alt Fald nogle af dem. Der var ingen, der benyttede Lejligheden til at trække deres Tegning tilbage, og Regeringen opretholdt sin Bevilling, skønt Aktiekapitalen kun blev halv saa stor, som man var gaet ud fra i Ansøgningen i sin Tid.

LEDELSEN

Betingelserne, for at Banken kunde træde i Virksomhed, var der; man manglede blot Ledelsen. Hvordan den skulde være og hvem det skulde være, havde allerede længe beskæftiget Sindene. Gotschalk var inde paa Spørgsmaalet; offentlig kom det dog ikke frem, før Stifterne ved Juletid 1856 fik Meddelelse om, at Bevillingen vilde blive givet. Rygtet derom benytter Dagbladet til at meddele, at det har hørt, at Banken skal have en kollegial Organisation, hvad det finder meget uheldigt. Hver vil omfatte sin Branche med særlig Interesse, og man vil snart komme til at savne den ledende Tanke. Og skal der være mange om det, bliver de kun lønnet beskæftiget, og det bliver da kun Bibeskæftigelse for dem til Skade for Banken. Bladet holder bestemt paa, at Ledelsen skal lægges i en enkelt Forretningsførers Haand; han maa ofre sig helt for Banken og forpligte sig til at opgive sin private Forretning. Det er ikke let at finde Manden; men Bankens Fremtid beror paa, at den knytter en saadan til sig. Det var klart og rigtigt set af Bladet, og det havde rimeligvis sin bestemte Hensigt med at rejse Spørgsmaalet, nemlig at kvæle Tanken om kollegial Ledelse i Fødselen.

Skrivelsen til Ministeriet af 11. Oktober er kun underskrevet af D. B. Adler, C. A. Broberg og A. N. Hansen, der vel paa dette Tidspunkt har dannet et foreløbigt Udvalg. Saa snart Bevillingen endelig forelaa, konstituerede Stifterne sig som et foreløbigt Bankraad. Det var Tanken, at A. N. Hansen skulde have været Formand for det; men han vilde ikke. I Stedet for valgtes Broberg, hvis Initiativ og Dygtighed det skyldes, at Planen overhovedet blev ført ud i Livet. Af hans egne Udtalelser har man Indtryk af, at der var Hindringer nok at overvinde ogsaa inden for Stifternes Kreds. Men Broberg besejrede alle Tvivl og fik paa det næste Møde nedsat en Komité bestaaende af sig selv, Adler og le Maire; de to sidste maa antages tagne med som særlig sagkyndige; men denne Sagkundskab blev ikke i første Omgang til Gavn for Foretagendet, da det naturligvis er dem, der har fremhævet Hensynet til de udenlandske Børser

og faaet Tegningen udskudt saalænge, at den kom til at foregaa under en uheldig Konjunktur.

Nogen Bestemmelse om, hvem der skulde forestaa Bankens daglige Ledelse var der ikke taget, da Tegningen begyndte. Og dette blev, som vi har set, stærkt bebrejdet Stifterne, og samtidig satte en ivrig Diskussion af Spørgsmaalet ind. Allerede Dagen efter Tegningens Begyndelse saa Dagbladet en af Grundene til, at den ikke

D. B. Adler.

havde givet det forønskede Resultat, i »den Omstændighed, at Aktietegningen er begyndt, forinden Banken har faaet en Forretningsfører; thi paa Valget af denne vil det væsentlig bero, hvilken Virksomhed Banken kan udfolde og hvilke Fordele den kan bringe«. Derpaa svarer en Indsender, der underskriver sig A og ogsaa senere deltager i Diskussionen paa en saadan Maade, at man maa antage, han hører til Stifterne; sandsynligvis er det D. B. Adler. Han slutter sit Indlæg med en Bemærkning om, at han antager, at der fra anden Side vil fremkomme en Imødegaelse af Reiersens Pjece; »ellers skal jeg selv tillade mig at revidere denne Revision«. Og det synes vir-

keligt at være sket; for et Par Dage senere kom der et Svar fra Broberg, hvad der var at vente paa Grund af hans Stilling som Formand for Bankraadet; men der kom ogsaa en Imødegaaelse fra D. B. Adler, der aftrykkes umiddelbart efter Brobergs og i nogen Grad falder sammen med A's Synsmaade angaaende Bankens Ledelse. D. B. Adler var stærkt paavirket af engelsk Bankvæsen, og det er derfor kun naturligt, at han tænker sig den nye Banks Ledelse indrettet efter engelske Principper.

A finder det upassende at engagere Forretningsfører, før Aktiekapitalen var tegnet. Stifterne afgav tilstrækkelig Garanti for, »at de vil træffe det bedst mulige Valg og selv tage en virksom Del i Bankens Organisation og dens Styrelse i Begyndelsen«. Derover er »En tilkommende Aktionær« meget betænkelig Dagen efter. At Stifterne vil træffe det bedst mulige Valg af Forretningsfører, er godt, »især dersom Valget træffer en dygtig og anset Mand, der nøje kender saadanne Forretninger«. Derimod skulde de helst lade være med selv at tage en virksom Del i Bankens Organisation og Bestyrelse i Begyndelsen. »Jeg synes, at de ved Statutterne har forbeholdt sig al den Myndighed, de med nogen Billighed kan forlange, jeg frygter, at det vil skade Bankens Kredit, naar Stifterne (Bankraadet) ogsaa giver sig af med Forretningsførelsen, og jeg er ganske vis paa, at Banken vil være daarligt tjent med saaledes at se sine Forretninger udførte af frivillige; thi det duer aldrig i saadanne Sager. Bankens første Aar er af stor Vigtighed for dens Fremtid; derfor bør Forretningerne straks lægges i en dygtig, ansvarlig, strengt kontrolleret Mands Haand«.

Samme Dag bringer Bladet Brobergs og Adlers Imødegaaelse af Reiersens Pjece. Mens den første ikke med et Ord strejfer Bankens Ledelse, kredser Adlers Tanker derom og i Vendinger, der minder om A. Han mener, at Staten har givet Banken Bevillingen, fordi den saa en Garanti deri, at Stifterne »paatog sig at organisere Institutet og i Begyndelsen føre Overtilsyn med samt have Overbestyrelsen af Banken og dens Anliggender«. Lidt efter tales der udelukkende om Overtilsynet. I Pjecen antydes det, at Direktørerne vælges af Bankraadets Midte. Hvortil Adler bemærker: »Hvad Direktørposterne angaar, vil næppe nogen blive ansat i dem uden at opgive sin øvrige Virksomhed, og ved den paatænkte Gage vilde det næppe kunne betale sig for nogen af Stifterne«. Af hans Udtalelser faar man det

Indtryk, at Overtilsynet skal være en Overbestyrelse for de beskedent lønnede Direktører.

I den Leder, som Dagbladet havde om Privatbanken om Torsdagen, som Tegningen sluttede om Mandagen, kom Bladet ogsaa stærkt ind paa Spørgsmaalet om Ledelsen. Det var en Fejl, at man ikke havde den parat ved Tegningens Begyndelse, selv om man naturligvis ikke kunde have engageret den endelig paa dette Tidspunkt; det var vitterligt, at man tværtimod var aldeles raadvild i denne Henseende. »Det kunde ikke opmuntre, at Stifterne selv lovede at lede Forretningerne i Begyndelsen; thi Stifterne er for Størstedelen Købmænd, der selv maa bruge Banken, og den dybt indgroede Mistæksomhed forudsatte, at de ikke vilde være synderlig beredvillige til at hjælpe Konkurrenter, ligesom det i alt Fald ikke vilde smage nogen, at andre Handlende skulde have et Indblik i hans Affærer og disponere over hans Kredit i et stort Institut.« »Hvad det fremfor alt kommer an paa er at vinde til Forretningsfører for Banken en anset, dygtig og hæderlig Mand med Kendskab til Bankvæsen og Bankforretninger og med Evne til at bryde Foretagendet den rette Bane; vi har hørt flere Navne nævne, som vi anser for særdeles heldige, men vi tilstaar, at der blandt dem, som Rygtet har omtalt, ogsaa findes flere, som efter vor Mening langt fra vilde være Opgaven voksne.« Til Slut fremhæves det endnu engang, at det vil bero paa Valget af de rette Personligheder, »om Banken selv i den formindskede Maalestok skal blive et rentabelt Foretagende og udrette nogen virkelig Gavn paa vort under Nationalbankens faktiske Monopol længe trykkede Pengemarked. Under en dygtig og anset Mand med udstrakt Myndighed, med fuldt Ansvar og under en forstandig streng Kontrol kan det lykkes; under Indbyderne som frivillige Forretningsførere maa det mislykkes.«

I sin Imødegaaelse af denne Artikel siger Broberg, at han ikke ved, hvorfra Paastanden stammer om, at Stifterne havde tænkt paa selv i Begyndelsen at lede Banken; der har aldrig været Tale om det fra Stifternes Side, og han tilføjer, at det ogsaa af alle har været anset for aldeles uhensigtsmæssigt. Det er en mærkelig Udtalelse, da Adler dog gik ud fra, at de skulde have Overbestyrelsen i Begyndelsen; men den maa vel forstaas saaledes, at Stifterne ikke har vedtaget noget i den Retning, men hvad der er fremkommet, maa staa for den enkeltes Regning. Tanken var i alt Fald nu slaet ned. Det,

der havde været Tale om, var, at Kontrollen i Begyndelsen maatte være strengere end senere, for at alt kan komme i den rette Gænge fra første Færd. Men det er hans' fulde Overbevisning, »at en saadan Kontrol meget godt kan bestaa uden at svække Bestyrelsens Myn-dighed, det Ansvar og den Anseelse, den maa have.« Den paastaaede Raadvildhed afviser han, men indrømmer, at det ikke har været nogen let Opgave, da man naturligvis satte en Ære i at træffe det bedst mulige Valg, saa Banken kunde faa en dygtig Bestyrelse, hvad der var en afgørende Betingelse for dens Trivsel. Til Slut meddeler han, »at det skal lykkes os inden ganske kort Tid at skaffe Privatbanken en saadan Bestyrelse, hvorunder i det mindste efter min personlige Overbevisning den vil komme til at prosperere.«

Det er tydeligt at mærke, at der ikke i Bankraadet har været Enig-hed i disse Spørgsmaal. Broberg har imidlertid sat sin Opfattelse om Ledelsens Selvstændighed igennem og ogsaa gjort sin Indflydelse gældende i Personspørgsmaalet. I sit Svar hentyder Dagbladet til denne Uenighed, og Broberg indrømmer den ogsaa selv ved at slutte med at sige, »at Tiden i saa Henseende vil fælde Dommen imellem de stridende Parter«. Tiden gav Broberg Ret. Ogsaa Dagbladet stik-ker nu bifaldende Piben ind og bekender paa ny sin ubetingede Tro paa Foretagendet. I Lederen havde det været lidt skralt der-med. Grunden dertil søger A, der nu optræder i Berlingske Tidende, at paavise paa en ret aggressiv Maade: »Man fristes unægtelig til den Tro, at Dagbladets Artikler i Anledning af Privatbanken er møn-tede paa at skaffe en bestemt »dygtig og anset Mand« det Hverv at lade Privatbanken begynde en heldbringende Virksomhed; ganske sikkert er det, at Dagbladet, der i Begyndelsen var meget glad over Privatbankens Fremtræden, siden Rygtet siger, at ovenfor berørte Person ej vil komme i Spidsen for Privatbanken, ej mere har anbefalende Artikler for Sagen.« Stifterne skal nu have Udsigt til at gøre et heldigt Valg af Ledelse, »og vil de vist gerne paatage sig saa lidt Arbejde og Indblanden, som Dagbladet tror de kan gøre uden at tabe Sagens gode Fremskridt af Sigte«. Det er en Bemærk-ning til Dækning af Tilbagetoget. Slaget var tabt for dem, der havde ønsket, at Stifterne skulde have en Finger med i Ledelsen. Dagbla-det afviser ham skarpt og slaar endnu engang et Slag for sin dyg-tige, ansete Mand med det fornødne Overblik, mens Banken »i Hæn-derne paa en Mand af underordnet Dygtighed intet vil kunne ud-

rette til Gavn for det almene«. Som en Sejr for sig noterer den Brobergs bestemte Afvisning af den frivillige Forretningsførelse. Kampagnen slutter med et lille Indlæg i Dagbladet af A; heri siger han Bladet sin Mening om dets Stilling til Privatbanken, men slutter med en Undskyldning for at være gaaet ud fra en fejl Forudsætning, nemlig at Dagbladets Interesse for Banken ikke mere var den samme som tidligere, hvad dette havde betegnet som en Usandhed. Saaledes søgte man fra begge Sider at glatte ud efter Striden for igen at være lige saa gode Venner som før. Helt lykkedes det næppe; der blev en lille Rift, der vist ikke blev uden Spor i Privatbankens Historie.

MORITZ LEVY

Den dygtige og ansete Mand, Dagbladet kæmpede saa ivrigt for at faa gjort til Direktør for Privatbanken, var *Moritz Levy*, den senere Nationalbankdirektør. Vejen til den Anseelse, Levy havde naaet, var ikke gaaet helt lige. Han var født i København 1824 i et beskedent jødisk Hjem, der i alt Fald en Tid laa i Kompagnistræde, der hørte med til Jøde kvarteret dengang. Til Adskillelse fra andre af samme Navn hed Faren Mahogni-Levy, da han handlede med denne Træsart, som vi har set ogsaa havde spillet en vis Rolle i Tietgens Tilværelse. Straks efter Konfirmationen kom Levy i Lære hos en københavnsk Grosserer, og saa snart han kunde, gik han til Udlandet for at fortsætte sin Uddannelse der. Og som for alle dengang gik Vejen ogsaa for ham over Hamburg. Her blev han. Han kom derned uden Penge paa Lommen, og da han heller ingen Forbindelser havde, faldt det ham overordentlig vanskeligt at faa noget at bestille, saa han var lige ved at komme til at lide Nød. Endelig fik han Plads i Bankierfirmaet Behrens & Söhne, hvor han var beskæftiget som Bogholder. Og under Branden i 1842 udmærkede han sig ved Redningen af Firmaets Bøger og Papirer, hvad der skal have styrket hans Position betydeligt, og allerede her ser vi det Karaktertræk hos ham, der blev et Særkende for hele hans Virksomhed, at han var den rette Mand i den vanskelige Situation.

Han tilbragte nu nogle gode Aar i Hamburg, hvor han sled bravt i det, men til Gengæld ogsaa fik lært noget, men for øvrigt ogsaa fik Tid til at nyde Livet sammen med unge glade Venner. Der tales endog om den overhaandtagende Klatgæld, hvad man knap forstaar, naar man tænker paa den senere korrekte og sparsommelige Bankdirektør, der benyttede enhver Lejlighed til at prædike Sparsommelighed for sine Medborgere. Det var en Tid, da Anelsen om de store oversøiske Chancer begyndte at friste Ungdommen, og Levy modstod den ikke, saaledes som Tietgen gjorde, og gik til Vestindien, hvor han sammen med en anden begyndte en Forretning i korte Varer. Den gik ikke, og Kompagniskabet ophævedes, hvorefter Levy

organiserede en Mælkeforsyning. Det saa ud til at skulle blive en udmærket Forretning. Levy kunde imidlertid ikke taale Klimaet, og da Slidet og Spændingen ved at faa den nye Virksomhed i Gang havde taget paa hans Kræfter, blev han meget syg og brød fuldstændig sammen. Et Husraad, han fik af en gammel Negerinde, skal have reddet hans Liv. Dermed var han færdig med Vestindien og tog hjem med et af Moses & Søn G. Melchiors Skibe.

Han kom til København igen i 1849 og stillede sit Arbejde til Fædrelandets Raadighed ved at gaa ind i Intendanturen, hvor han blev Krigen ud i en underordnet Stilling. Efter Freden skulde Hertugdømmernes administrative Forhold ordnes, og han kom derved over i Civiltjenesten ved Centralkassen i Flensburg, en Slags Finanshovedkasse for de genvundne Landsdele. Han udmærkede sig her ved Anlægget af Bogholderiet, og Schiern, der ledede Statsbogholderiet i København, blev derved opmærksom paa ham, og da han havde faaet sat igennem, at man ogsaa skulde tage handelskyndige ind i Administrationen, har han haft en særlig Interesse i at anbefale en dygtig Mand af den Type til Finansministeren, Grev Sponneck, der var af dem, der kunde bruge dygtige Folk, og Levy blev derfor snart kaldt til København og blev Fuldmægtig i Statsbogholderiet. I denne Stilling skal han have taget Initiativet til at faa gennemført et ensartet Møntsystem i hele Monarkiet med det Formaal endelig at faa ordnede Møntforhold i Hertugdømmerne.

Fra den Tid, han havde været ansat i Flensburg, vidste han, hvor forvirrede Møntforholdene var dernede. Møntfoden var den gamle slesvig-holstenske Kurant; af den cirkulerede der kun stærkt slidte Skillemønter. Hovedmønten var preussiske Talere. Desuden var der en Mængde slidt Skillemønt i Omløb fra de tilgrænsende tyske Omraader, navnlig fra Lübeck, Hamburg og Mecklenburg. En Del af den cirkulerende mecklenburgske Mønt var endda ikke mere gangbar i Hjemlandet. Det gav indviklede og vanskelige Afregninger og ogsaa undertiden Tab, da det meste af denne Mønt var undervægtig paa Grund af Slid. Ethvert Forsøg paa en Ordning strandede paa haardnakket Modstand fra Hertugdømmernes Side. Regeringen saa derfor til sidst ingen anden Udvej end i 1854 at paabyde en ensartet Mønt for hele Riget, Rigmønten, der i alt væsentligt faldt sammen med Kongerigets daværende Møntsystem. I Ministeriet rystede Embedsmændene paa Hovedet. De var fuldt overbeviste om, at Forsøget

ikke vilde lykkes denne Gang, lige saa lidt som det tidligere havde været muligt at komme til en fornuftig Ordning. De havde imidlertid ikke regnet med Levy. »Der var det at mærke ved ham«, siger en af hans Biografer, »at i Stedet for at udstykke sin Virkelyst over en Uendelighed af Objekter spillede han aldrig paa mere end een Streng ad Gangen; men den trakterede han da ogsaa med en saadan Virtuositet og en saadan Utrættelighed i Gentagelsen, at han ligefrem tvang sine Medmennesker til at gaa ind paa den Idé, som til enhver Tid udelukkende beherskede ham.« Og saaledes gik det ogsaa denne Gang.

Samtidig med at Rigmønten blev paabudt, tillod man Cirkulationen af den hidtil benyttede Mønt i Hertugdømmerne indtil Udgangen af 1854. Man var nødt til at have et Pusterum for at faa fremstillet nok af den nye Mønt til at kunne træde i Stedet for den gamle. I den Anledning blev Levy sendt til Altona i 1854, hvor han fungerede som konstitueret Møntkontrollør, enten det nu var, for at han skulde følge Forholdene paa nært Hold, eller man i Ministeriet gerne vilde have denne Mand, der saa haardnakket holdt fast ved sin umulige Idé, lidt paa Afstand. Der skete i alt Fald ikke noget fra Ministeriets Side til Nytaar, og det havde meget uheldige Følger. Til at begynde med var det gaaet rigtig godt med Rigmønten, navnlig i den nordlige Del af Hertugdømmerne, dels af nationale Grunde og dels fordi man maatte regne med, at til Nytaar var den gamle Mønts Saga ude. Men da der saa ingen Ting skete, begyndte den gamle Mønt, der havde tiltraadt Tilbageset sydpaa, paa ny at strømme imod Nord og som tidligere standsede den ikke ved Grænsen, men gik med Studehandelen langt op i Jylland og var i almindeligt Omløb i den sydligste kongeriske Del af Halvøen. I Kolding maatte man tage imod preussiske Talere til fuld Værdi. Og hen paa Foraaret 1855 gjorde man sig direkte til Grin flere Steder i Nord-slesvig ved at tale om Rigmønt, og bedre blev det ikke, da der blev udstedt en Anordning om, at de mecklenburgske Skillinger kun maatte modtages til $2\frac{1}{2}$ Sk. mod 3 tidligere, og det samme gjaldt om slidte hamburgske og lybske. Det sidste var umuligt at gennemføre i Praksis, da Slidet ikke let kunde fastsættes per Øjemaal, og der var ingen, der følte Trang til at aflevere Mønter til Underkurs, naar de overalt blev modtaget i Handel og Vandel til den gængse Kurs, ja, de gik endog i Hamburg op i $3\frac{1}{6}$.

Paa dette Tidspunkt tegnede alt til, at Slaget var tabt og at Embedsmændene i Ministeriet ogsaa denne Gang skulde faa Ret. Der var maaske ogsaa i nogen Grad blevet handlet derefter. Hvad gjorde imidlertid Levy? Han sørgede først og fremmest for, at der blev udmøntet tilstrækkeligt af Rigsmønt, saa Dagbladet ved en Omtale deraf bemærker: »Det synes, at der i det hele er kommet en ny Aand ind i vor Møntadministration.« Og det har man ogsaa efterhaanden

Moritz Levy.

faaet en Forstaaelse af paa højere Sted. Levy blev i 1855 Møntagent og fik Ledelsen af »de med Udmøntningerne for Statens Regning forbundne Operationer og Forretninger«. Det var imidlertid ikke nok at have den nødvendige Mønt til Disposition, naar man endelig vilde gaa til at forbyde Cirkulationen af den Mønt, der var i Omløb. Man maatte ogsaa være sikker paa, at ikke Hansastæderne kom til at staa bag ved den gamle Mønt, saa den derfra ustandselig strømmede ind over Hertugdømmerne og kunde holde sig der, fordi den var gangbar i Betalinger med Hansastæderne og tilgrænsende tyske Omraader. Det har Levy sikkert haft en klar Forstaaelse af, og man

kan derfor heller ikke tænke sig andet, end at det er Resultatet af hans Underhaandsforhandlinger, der meddeles, naar det hen paa Sommeren hedder, at man finder det ganske naturligt i Hamburg, at den slesvig-holstenske Kurant forbydes og er parat til at følge Danmark i saa Henseende.

Saa kunde man skride til Handling. Og den 8. August kom endelig Forbudet mod den gamle Mønt til Ikrafttrædelse til 1. Oktober, »efter at de til Befolkningens Forsyning med Landets eneste lovlige gangbare Mønt, Rigmønten, fornødne Foranstaltninger er truffene.« Og allerede 1. September lukker Hamburg og Lübeck deres Kasser for fremmed Skillemønt for ikke at komme til at bære Omkostningerne ved Sagens Gennemførelse; thi fra den Dag, Forbudet blev effektivt, var denne Skillemønt reduceret til en Handelsvare efter Værdien, og laa man da med store Mængder af den, kunde det give et artigt Tab. Det betones udtrykkeligt, at disse Byers Opræden ikke er Følgen af nogen Overenskomst eller Aftale med den danske Regering, som man nu komplimenterer for den kloge Maade, hvorpaa den gradvis har forberedt Reformen, en Kompliment, Levy alene havde Adkomst til at indkassere. Hans var i Virkeligheden Æren for, at man endelig fik fjernet den Anstødsten for Rigets Enhed, som Møntforskellen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne hidtil havde været, og var den ulyksalige Krig i 1864 ikke kommet imellem, vilde det sikkert have vist sig at have været et af de største Skridt til Rigsdelenes Sammensvejsning.

Naar Møntreformen i 1854—55 gjorde saa store Fremskridt under Levys Ledelse, var det dog ikke udelukkende hans Fortjeneste. Han havde Kursen med sig. Pari var 200 Rdr. for 300 M. Banco; i de Aar var Kursen som Regel under 200, undertiden helt nede i 194. I et saadant Tilfælde kunde man altsaa faa det Sølv, der var nødvendigt til Fremstilling af 200 Rdr., for 194 Rdr. Og Møntreformen kunde under saadanne Forhold ikke blot gennemføres uden Bekostning for Staten; der kunde endogsaa tjenes paa den, i alt Fald, naar den var i Hænderne paa en Mand som Levy. Ved som Møntagent at lede Handelen med Mønt og Barrer kom han som ingen anden ind i Pengeomsætningens Teknik og opdagede efterhaanden, at der var et Misforhold ved det danske Pengevæsen, der burde rettes og som ogsaa gjorde det vanskeligt for ham at trænge de preussiske Talere ud af Cirkulationen i Hertugdømmerne; thi der kunde komme Perio-

der, hvor det kunde betale sig at indsmelte hans gode Rigsdalere og lade anden Mønt cirkulere.

Udligningen af vort Betalingsmellemværende foregik dengang stadig saa godt som udelukkende over Hamburg. Havde vi et Tilgodehavende at tage hjem, faldt Bancoen i Kurs, indtil det som ovenfor paavist kunde betale sig at købe Sølv i Hamburg og lade dette udmønte; men Udmøntningen kostede Penge, der kunde have været sparet, hvis man kunde have taget Sølvet hjem i Barrer, og kunde man endelig for disse Barrer have faaet Sedler i Nationalbanken, vilde man derigennem kunne have modvirket Kursfaldet. Omvendt laa det, naar det var os, der havde et Underskud paa Betalingsbalancen at dække. Saa steg Bancoen i Kurs, til det kunde betale sig at remittere i Sølv; dermed gik Sølvpengene ud af Landet; men i Udlandet tog man naturligvis kun imod dem til den Sølvværdi, man kunde opnaa ved at lade dem indsmelte, og Kursen i Hamburg kunde derved gaa flere Procent over pari, før Sølveksporten begyndte at virke. Udligningen i møntet Sølv var i begge Tilfælde for dyr, og for en Møntagent kom dertil Ærgrelsen over, at hans Bestræbelser for at faa sat den nødvendige Mængde Rigsmønt i Cirkulation kuldastedes ved, at den gik til Udlandet til Indsmeltning.

Hvor dygtigt og godt Levy end ledede Gennemførelsen af Møntreformen, levnede dette Arbejde ham dog megen Fritid, som han benyttede til indgaaende nationaløkonomiske Studier. Han satte sig godt ind i den engelske økonomiske Litteratur og dyrkede særlig Penge- og Bankvæsen, som han fra sin daglige Virksomhed havde de bedste Forudsætninger for at tilegne sig saaledes, at han her var i Stand til at tage et selvstændigt Standpunkt. Sit Syn paa og Kendskab til disse Forhold følte han Trang til at meddele andre, og da hans Bror skal have været stærkt økonomisk interesseret i Dagbladet, kom han let i Forbindelse med den københavnske Avis, der skænkede det økonomiske Liv mest Opmærksomhed. Hans Artikler fremkom anonymt; kun en enkelt er signeret M. L. Men da vi ved, hvad de handlede om, kan vi regne ud, at det maa være ham, der har skrevet de Artikler, der er signeret S. T., rimeligvis Forbogstaverne i *salvo titulo*, der betyder »med Udeladelse af Titulaturen« og derfor kan bruges til at antyde Anonymiteten. Men det fremgaar ogsaa af Artiklerne selv. Hvor det nedenfor omtalte Forslag af ham omtales, sker det altid med Nævnelse af hans Navn undtagen

netop i Artiklerne af S. T., hvor det varmeste Indlæg derfor findes, men uden at Levys Navn nævnes, saadan som det netop ogsaa sker i den Artikel, der er signeret med hans Forbogstaver.

Disse Artikler vakte megen Opmærksomhed om hans Navn, der naturligtvis var kendt i de liberale Kredse, der stod Bladet nær, og i videre Kredse blev det kendt, da han ved Aarsskiftet 1855—56 udgav sit »Forslag til en Forandring i det danske Pengevæsen«. Dette gik ud paa, at Nationalbanken ud over den lovlige Seddelmasse paa 24 Mill. Rdr. skulde have Lov til mod Sølvbarrer at udstede Sedler, der skulde lyde baade paa Rigsmønt og Banco. Derved vilde han for det første opnaa en Indskrænkning af Kurssvingningerne, idet man straks, naar Kurserne begyndte at svinge til den ene eller anden Side, vilde give sig til at remittere i disse Sedler eller Sølvbarrer og derved forhindre yderligere Udsving. For det andet mente han dermed at have fundet et Middel til at forøge Nationalbankens Seddelmængde uden at forøge dens Seddeludstedelsesret, hvad mange var betænkelige ved, da det sandsynligtvis vilde ske uden Krav om fuldstændig Sølvdækning, og det ansaas for mindre forsvarligt; desuden risikerede man ogsaa derved til Tider at faa en for stor cirkulerende Seddelmasse. Efter hans Forslag kunde Seddelmængden udvides og indskrænkes, eftersom man tog imod eller skilte sig af med Sølvbarrer. Forøgede man den, fik man derved Midler i Hænde til at imødekomme de Krav, der blev stillet til Banken fra Handelsstandens Side om øget Diskontering, og derved hjælpe denne over den Pengetrang, den havde lidt under i Terminerne i de sidste Par Aar.

Tanken laa for saa vidt lige for, som Bancoen var funderet paa Sølvbarrer og en tilsvarende Ordning for Guldets Vedkommende var kendt fra Bank of England. Siden L. N. Hvidt havde fremsat en lignende Tanke, da man i 1838 havde diskuteret, hvordan Nationalbankens Sølvdækning skulde ordnes, var Ideen stadig levende herhjemme og rimeligvis nu og da blevet drøftet. Holder det Stik, at det er Levy, der har skrevet Artiklerne, der er signeret S. T., har han allerede i Foraaret 1855 oftere hørt den omtale og gaar den kritisk efter i Sømmene: »Nu kunde man spørge, om der ikke gives et Middel til at undgaa de med den prægede Sølvudførsel forbundne Prægningsomkostninger og de Bekostninger, der i det modsatte Tilfælde opstaar ved at lade vore Mønter indsmelte i Udlandet til Barrer for dermed at betale vor Gæld til samme og saaledes forebygge hyp-

pige og stærke Kursfluktuationer. Dette vilde ikke være vanskeligt at ordne. Var Nationalbanken til enhver Tid forpligtet til at modtage og udlevere Sølvbarrer til en bestemt Pris, og kunde den forøge og formindske Seddelmassen i Forhold til sin større eller ringere Sølvbarrebeholdning, vilde aabenbart Fluktuationerne formindskes, men dog ikke aldeles ophøre, idet der jo altid vilde opstaa en Kurs-difference paa Grund af de med Forsendelsen til og fra Hamburg forbundne Omkostninger, saasom Porto, Provision, Kurtage osv. Vi skal ikke her udførligt drøfte dette Spørgsmaal; vi har blot villet antyde dets Berettigelse, da vi oftere har hørt det fremsat; men vi maa dog tilføje, at et slikt Arrangement næppe vilde tiltale Pluraliteten af Nationen. Den Tillid, som enhver har til Nationalbankens Sedler, er begrundet deri, at man til enhver Tid kan faa dens Sedler indløste mod Landets lovlig gangbare Møntsorter, der kan anvendes under alle Forhold imellem Mand og Mand i selve Landet; det er derimod meget tvivlsomt, om man med samme Tillid vilde betragte Sedler, hvorfor Banken havde Ret til at tilbyde Sølvbarrer, der aldrig vilde kunne faa samme Betydning for den store Masse af Samfundet som den legale Mønt, og uden en saadan Ret vilde Banken aldrig kunne paatage sig den Forpligtelse at modtage Barrer af enhver, medmindre den kunde beregne sig et Afdrag for Sølvbarren, der vilde være lige saa stort som Møntprægningsomkostningerne; men derved vilde den tilsigtede Forbedring blive en Illusion.«

Paa dette Tidspunkt har han staaet køligt afvejende overfor Tanken, der, efterhaanden som han har gjort sine Erfaringer, har faaet Magt over hans Sind, og var han først gaaet ind for den, var han ikke den Mand, der lod den sejle sin egen Sø. Dagbladet anbefaler i en ledende Artikel Forslaget stærkt. Bladet forlanger dog, at baade de gamle og nye Sedler skal være ens, og det fremhæver, at Altona maa blive det Sted, hvor Barrerne modtages og udleveres. Levy havde nemlig stillet Forslag om Oprettelse af et særligt Kontor dertil i Altona, som han naturligvis har tænkt sig han selv skulde lede, enten han saa har ment dermed at kunne underbygge sin Stilling som Møntagent eller har tænkt derved at bane sig en Vej til Nationalbanken. Hen paa Sommeren faar han selv Lejlighed til at slaa lidt til Lyd for Sagen (se S. 218), og da Nationalbanken i Begyndelsen af Efteraaret ved Udsigten til at faa en Konkurrent i Privatbanken »ikke synes utilbøjelig til at give noget efter for Tidens Fordrin-

ger«, faar den en Henstilling om, der ikke nu, da Høstens Omsætning med den deraf følgende aarlig tilbagevendende Pengetrang staar for Døren, var Grund til at gøre et Forsøg med Levys Forslag. Og endelig munder en Artikelserie om vort Bankvæsen af Levy ud i et udmærket Indlæg for Forslaget. Det hjalp alt sammen lige lidt. Sagen var blevet drøftet i Bladene, der alle havde givet den deres Tilslutning uden dog at blødgøre Nationalbanken.

I det nye Aar begynder man derfor at gaa mere aggressiv til Værks. Det fremhæves stærkt, at Forslaget vil hjælpe til at fortrænge de preussiske Talere i Hertugdømmerne, og der rettes en kraftig Appel til Handelsstanden om at føre Sagen frem. Grosserer-Societetets Komité kunde passende foretage de indledende Skridt og »ved en Henvendelse til Nationalbanken eller Regeringen søge at bringe Sagen paa Gled«. Og da det alt sammen ikke synes at virke, begynder man saa smaat at true. Paa det Tidspunkt stod Banco højere i Kurs end Rigsmønt; men saasart det omvendte blev Tilfældet, vilde Danmark blive oversvømmet af Vereinsbanks Cirkulærnoter, der er udstedte i M. Banco, og for at lette Cirkulationen af dem har Vereinsbank truffet Overenskomst med ansete Handlende i alle Byer, der indløser dem for Bankens Regning. Hidtil havde man dog kun haft de preussiske Talere, der stadig holdt sig i Hertugdømmerne, at slaas med; til dem skulde der altsaa være Fare for at der kunde slutte sig et Banco-Seddelsystem. Nogen større Tro derpaa har der vist ikke været.

Jævnside med den offentlige Agitation for Forslaget er der sikkert gaet en stille Bearbejdelse af indflydelsesrige Mænd, og at dette ikke har været forgæves, kan ses deraf, at der midt under Tegningen af Aktier til Privatbanken fremkom Meddelelse om, at Forslaget »har været gjort til Genstand for en alsidig Prøvelse i et af flere ansete og sagkyndige Mænd for nogen Tid siden afholdt Møde, som bl. a. bivaanedes af den forenede Bankbestyrelse [for Nationalbanken] og Forslagsstilleren«, og dermed »er denne for vort Pengevæsen saa vigtige Sag skredet saa vidt frem, at Grosserer-Societetets Komité har besluttet at ansøge Nationalbanken om Gennemførelsen af Møntagent Levys Forslag.« Det sidste er noget forhastet. Nogen Beslutning derom foreligger ikke fra Komiteens Side; det er derimod rimeligt, at Broberg og andre af dens Medlemmer har givet Sagen deres Tilslutning og har fundet almindelig Stemning for den inden for

Komiteen, hvis Skrivelse til Nationalbanken derom først afgik 4. Maj. Det var en meget indgaaende og varm anbefaling af Sagen, hvis Afslutning er omtalt foran.

Naar Meddelelsen om Mødet og Tilslutningen til Forslaget inden for Komiteen fremkom paa dette Tidspunkt, stod det sikkert i Forbindelse med Forsøget paa at faa Levy gjort til Direktør for Privatbanken. Al Sandsynlighed taler for, at han har skrevet Artiklen »Til Eftertanke« og dermed indledet Privatbankdiskussionen allerede i Foraaret 1855; derefter er han helt og holdent blevet optaget af sit Forslag til Pengevæsenets Forbedring, og det er da ogsaa det, der igen bringer ham ind i Drøftelsen af denne Sag Sommeren 1856, som vi tidligere har set. Han kunde kun have et Jern i Ilden ad Gangen, og naar han ikke blev Direktør for Privatbanken, skyldes det maaske, at han paa dette Tidspunkt havde to og derfor ikke fik det ene passet paa rette Vis. Ved sit Indlæg Sommeren 1856 gik han som tidligere omtalt bestemt imod den Tanke, at Privatbanken skulde startes af en lille Kreds af Pengemænd, og da det omkring Juletid saa ud til, at det blev til Alvor med Banken, indtog Dagbladet, som der foran er gjort Rede for, det Standpunkt, at skulde Banken trives, maatte dens Ledelse lægges i een dygtig Mands Haand; et kollegialt Styre af Stifterne vilde blive til dens Fordærv. Det har sikkert været Levys Syn, Bladet her har gjort sig til Talsmand for, og der kan ingen Tvivl være om, at han var dets Kandidat til Posten.

Man kan ikke vægre sig mod den Tanke, at Levy paa dette Tidspunkt uhyre gerne vilde over i Bankvirksomhed. Ved sit Forslag har han haabet at komme i Forbindelse med Nationalbanken; men maaske har han trods sit store Arbejde derfor begyndt at forstaa, at Nationalbanken ikke accepterede det, og han har da med Begærlighed grebet efter denne nye og større Mulighed for at blive Bankmand. Han synes ogsaa direkte at have ansøgt om Stillingen, som han i enhver Henseende maatte være kvalificeret til at overtage. Hans Virksomhed som Møntagent havde vundet almindelig Anerkendelse; han var endogsaa derfor blevet Ridder i en Alder af kun 32 Aar, hvad der var noget ganske usædvanligt, tilmed for en Ikke-Akademiker. Hans Skribentvirksomhed havde vist, at han havde en usædvanlig Indsigt i Penge- og Bankforhold. Dertil havde han de Meninger om Nationalbanken, der passede i Stifternes Kreds. Endelig kunde han antyde, at han havde Grosserer-Societetets Komités Tilslutning til

sit Forslag. Desuden havde han et af de betydende Dagblade i Ryggen, og Folk — og det ikke de ringeste — inden for Stifternes Kreds holdt stærkt paa ham. Hvorfor blev han da ikke Direktør for Privatbanken?

Der er dem, der har ment, at han ikke var fin nok. Han havde handlet med Mælk i Vestindien. Det er sikkert helt forkert; thi blandt de Mænd, der var med til at stifte Privatbanken, var der flere som Melchior og Suhr, der var stærkt interesserede i at faa oversøisk Virksomhed i Gang; for dem har det snarere været en anbefaling, hvis man overhovedet har vidst noget om, hvad han havde lavet i Vestindien. Det har heller næppe gjort noget Indtryk paa dem, om han ogsaa fra anden Side er blevet betegnet som Projektmager. Man ønskede netop Folk med Ideer; man har heller ikke Indtryk af, at der var nogen, der tog Afstand fra hans Forslag. Skal man komme til et Resultat, maa man undersøge hans Forhold til Stifterne noget nærmere. Han var først og fremmest Brobergs Mand; det var han alene i Kraft af, at han var Dagbladets Mand; det var nemlig ogsaa Brobergs Blad; her littede han sit Hjerte, naar Militæret med sine Artillerivogne spærrede Vejen paa Langelinie for hans Equipage. Men i hvor høj Grad Broberg end var den, der ved sit Initiativ fik Privatbanken i Gang, var han paa dette Punkt ikke i Stand til at sætte sin Vilje igennem.

Der var blandt Stifterne en Kreds af Mænd, blandt hvilke vel nok D. B. Adler var den ledende, der ønskede, at Privatbanken skulde være deres Bank. Oprindeligt har de ønsket den som en intim Bank, hvis grundlæggende Kapital var paa ganske faa Hænder; her var Levy kommet dem paa tværs; men skulde det være en Aktiebank, og det indsaa de vel efterhaanden var den eneste Maade, de kunde skaffe Kapitalen paa, maatte Ledelsen ikke glide ud af deres Hænder, og denne Stifterledelse var det netop, Dagbladet var gaaet imod; kunde den nu heller ikke gennemføres, skulde man i alle Tilfælde ikke have Levy, som man var klar over vilde repræsentere den faste Haand, der ikke vilde finde sig i en daglig Indblanding fra Stifternes eller Bankraadets Side. Tilmed kunde de saa sige Projektmager om ham og slaa paa, at hvis hans Plan blev ført ud i Livet, vilde Nationalbanken faa de nødvendige Midler til selv at besørge hele Diskonteringen og dermed blive en Konkurrent, Privatbanken ikke kunde klare sig overfor. Det var nemlig antydnet (se S. 220), at blev Privat-

banken til Virkelighed, var der den Mulighed, at Nationalbanken kunde gøre de samme Forretninger som den og dermed optage en effektiv Konkurrence, og den var der mange, der troede, Privatbanken ikke kunde staa for. Saaledes er der efterhaanden blevet skabt en Opinion imod ham, saa Broberg ikke har kunnet sætte hans Valg igennem, et Nederlag, der efterlod nogen Bitterhed i hans Sind, som vi har set. Levy fik et lille Plaster paa Saaret ved den stærke Anbefaling, Grosserer-Societetets Komité gav hans Forslag i sin Henstilling til Nationalbanken om at gennemføre det.

BANKDIREKTØR

Med Hensyn til Direktørposten var man derefter saa nogenlunde paa bar Bund, og man havde i nogen Grad Kniven paa Struben, da man allerede var i Gang med Aktietegningen uden at have Direktørspørgsmaalet afgjort. Og som vi har set, pressede man stærkt paa udefra; thi det kunde ikke undgaas, at der sivede Rygter ud om, at man ikke kunde blive enig. Da dukkede pludselig Tietgen op som Direktøremne. Selv siger han, at han hverken havde Lod eller Del i de Forhandlinger, der gik forud for Privatbankens Oprettelse, ja, han hævder endogsaa, at han ikke vidste noget om dem; dermed maa han mene Forhandlingerne inden for Stifternes Kreds; for han kan ikke have været uvidende om, at man arbejdede for at faa oprettet en Privatbank; det havde der været for mange Notitser i Aviserne til. Han tilføjer: »Det laa fuldstændigt uden for min Tanke, at et Menneske paa 28 Aar kunde blive Bankdirektør. Denne Stilling maatte efter min daværende Mening snarere betragtes som en Retrætepost for Folk paa henved de tre Snese Aar.«

Vekselmægler Edvard Lorentzen, der havde været med i den første grønlandske Ekspedition og besørgede Forretninger for ham og som han synes at have sat Pris paa, har øjensynlig til Stadighed fortalt ham Nyt om Privatbanksagen. Paa sine Besøg hos Kunderne Dagen igennem opsamlede han alt, hvad man sagde Mand og Mand imellem, og en Aften kom han saa og fortalte Tietgen, at Etatsraad Broberg havde sagt, at de havde Vanskelighed ved at finde en Direktør. Han skulde snarere have sagt, at de havde Vanskelighed ved at blive enige om en Direktør. Tietgen bemærkede dertil, at havde han været dobbelt saa gammel, kunde han have ønsket Stillingen. Og det blev rapporteret videre af Lorentzen. Det var ikke noget tilfældigt Navn, der dermed blev kastet ind i Kredsen. De havde vel næsten allesammen gjort Forretninger med ham. Melchior kendte indgaaende hans Arbejdsevne fra det Salomonsenske Bo og Suhr hans utrættelige Energi fra Kryolitforretningen, som han netop paa dette Tidspunkt er ved at bringe til en foreløbig Afslutning. Men kendte han noget til Bankvæsen?

I sine Erindringer fortæller han, at der lige ved Siden af Kontoret i Manchester laa en stor Privatbank, hvor han ofte havde Ærinde, og han benyttede Lejligheden til at se sig godt for og sætte sig ind i, hvad der foregik i Banken, og det, han saa, gjorde et mægtigt Indtryk paa ham. Senere gjorde han Bekendtskab med Bankierens Søn og lærte ikke saa lidt af at omgaas ham. Han fik Lyst til at sætte sig nærmere ind i Bankvæsen og blev straks Abonnent paa Bankers' Magazine, det kendte engelske Banktidsskrift, og vi ved, at han har været Abonnent paa det. Da Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse i Begyndelsen af 1880'erne fik oprettet en Handelsaftenskole, vilde den gerne have et Bibliotek i Tilknytning til Skolen, og da det blev bekendt i Forretningskredse, blev der skænket en Del Bøger dertil, bl. a. af Tietgen. Han gav mange Aargange af Bankers' Magazine helt tilbage til 1854 og har selv udtalt, at det var af dem, han havde lært Bankvæsen.

Fra anden Side er der blevet ironiseret over hans Kendskab til engelsk Bankvæsen, uden at der dog er blevet ført andre Beviser derfor end, at en af hans gamle Chefer i Manchester, det vil vel sige Rahr, skal have moret sig over Tietgens Udtalelser om det Indblik, han havde faaet i Bankvæsenet ved at komme i Banken i Manchester. Han mente ikke, det kunde have betydet noget for ham; men det er kun en Undervurdering af Tietgens Opfattelsesevne, og det gør man derfor bedst i at se helt bort fra. At Tietgen var fuldt fortrolig med danske Bankforhold, er der ingen Grund til at tvivle om. Vi har set, at han allerede i Odense havde et godt Indblik deri. I København havde Afviklingen af det Salomonsenske Bo været ham en udmærket Skole i Vekselomsætninger og Pengetransaktioner ud over, hvad hans Forretningsvirksomhed havde lært ham. Lige saa sikkert er det, at han under sit Ophold i England og senere hyppige Rejser dertil havde faaet et godt Kendskab til engelske Bankforhold, og denne praktiske Indsigt har han gennem Bankers' Magazine underbygget teoretisk, og efter sine Erindringer skal han endog være optraadt som Bankskribent. Han siger, at han allerede i 1851 skrev flere Artikler hjem til Fædrelandet om det engelske Bankvæsen, særlig om Checksystemet. Artiklerne synes dog ikke at være fremkomne. Alligevel viser Udtalelsen, at han har beskæftiget sig indgaaende med Sagen; ellers havde han ikke sat sig hen at skrive derom eller tænkt paa at gøre det.

Overfor Lorentzen har han udtalt, at han i England havde beskæftiget sig meget med Bankvæsen og var fuldstændig fortrolig med det engelske. Det har sikkert i høj Grad været medvirkende til, at Broberg til hans store Forbavselse sendte Bud efter ham, og overfor ham fik han Lejlighed til at ytre sig vidt og bredt om Bankforhold i Almindelighed og sit Kendskab til de engelske Forhold i Særdeleshed. Af Samtalen har Broberg faaet det Indtryk, at han var en Mulighed som Direktør, og har derfor givet ham videre til Undersøgelse hos andre af Stifterne som D. B. Adler, M. E. Hannover og A. N. Hansen, som Tietgen derefter havde adskillige Samtaler med. Hans praktiske Indsigt i engelske Bankforhold og hans Interesse for at faa f. Eks. Checksystemet indført herhjemme er faldet godt sammen med de Herrers Syn paa Bankvæsen og Ønsker med Hensyn til de Opgaver, Privatbanken skulde tage op. Det var en Mand, der tog praktisk paa Tingene, man vilde have, og ikke en Bankteoretiker som Levy. Til sidst blev han indbudt til »et Møde med Stifterne af Privatbanken, som endte med, at jeg efter at have været underkastet et Krydsforhør, der varede adskillige Timer, blev anmodet om at overtage Bankens Ledelse«. Man kunde af de mange Samtaler og Krydsforhør faa det Indtryk, at man har været umaadelig betænkelig ved at antage Tietgen som Direktør. Selvfølgelig maatte de forskellige Stiftere, der ikke havde indgaaende Kendskab til ham — og om hans Kendskab til Bankforhold kunde vel ingen paa Forhaand have noget større Begreb — danne sig et Indtryk af ham og af, hvordan han tænkte sig en Bank ledet; men maaske blev der ogsaa gjort mere ud deraf end nødvendigt, fordi Stifterne ikke var enige, saa der skulde et Arbejde til for at faa dem samlet om den ny Kandidat til Direktørposten. Som allerede fremhævet er han fra den 16. April langt mere aktiv i sit Arbejde for at faa tegnet Aktier. Mon han ikke den 15. skulde være blevet kaldt op til Broberg? I saa Fald har Undersøgelsen af hans Kvalifikationer ikke staaet saa forfærdelig længe paa og kan maaske paa Grund af de bevægede Dage, det har været for ham, være kommet til at staa i hans Erindring i et stærkere Skær, end der egentlig tilkom den.

Den 20. efter Aktietegningens Slutning holdt Stifterne et afgørende Møde. De vedtog her at faa Banken i Gang trods Udfaldet af Tegningen og har med det samme foreløbig afgjort Direktørspørgsmaalet. Levy skal endnu have staaet øverst paa Brobergs Liste; men

Tietgen stod der ogsaa med et NB. ved. Og ham blev det. Allerede Dagen efter skriver han til Delcomyn i Kerteminde og anstiller nogle Betragtninger over Aktietegningen, der slutter med: »Skriveren heraf vil ventelig blive Forretningsfører for samme og udtaler derfor ikke gerne alt for bestemte Meninger i nogen Retning derom«. Da der lige foran i Kopibogen sidder et andet Brev, hvor han væsentlig anstiller de samme Betragtninger over Aktietegningen uden denne Tilføjelse, ser det ud, som han har faaet Meddelelsen om Mødets Udfald, mens han var i Færd med at besørge sin Korrespondance. Den 23. skriver han til en Forbindelse i Odense og anmoder om Afregning i Løbet af næste Maaned, »da Skriveren i Løbet af kort Tid udtræder af Forretningen«. Saaledes vilde han dog kun skrive, naar Sagen var afgjort.

Naturligvis har dermed alle Formaliteter ikke været i Orden, og den almindelige Opfattelse har været, at Stifterne endnu ikke havde taget deres endelige Standpunkt; ellers vilde Dagbladet ikke have skrevet den Artikel om Torsdagen, hvori det slog et sidste Slag for Levy og maaske regnede Tietgen blandt dem, der efter Bladets Mening ikke vilde være Opgaven voksen. Paa den anden Side lader Broberg tydeligt skinne igennem, at man nu har Manden, og det kan kun være Tietgen. Først paa et Møde den 1. Maj blev Banken endelig konstitueret; samtidig besluttedes det at udvide det foreløbige Bankraad med et Par Medlemmer blandt Aktionærerne, og Bankraadet konstituerede sig derefter endeligt den 7. Maj stadig med Broberg som Formand, og først saa var det i Stand til at godkende det Direktørvalg, der var foretaget den 1. Maj. I Løbet af Maaneden blev Kontrakten ordnet, og Tietgen udnævnt til Direktør af Privatbanken fra 1. Juli, skønt Banken først aabnede den 2. November.

Det fremhæves altid som noget ganske usædvanligt, at Tietgen blev Bankdirektør i en Alder af 28 Aar; men som der med Rette er blevet gjort opmærksom paa, var der i Samtiden ingen Grund til at gøre særlige Ophævelser derover. Konkurrenten til Direktørposten, Levy, var kun 32, og et Par af Stifterne var endda et Aar yngre. Der var altsaa ikke nogen Aldersforskel af nogen Betydning mellem ham og de andre. Det var maaske snarere i deres Øjne en Fordel, at han ikke var ældre. Det var en ny Generation, der rykkede frem for endelig at tiltræde Arven efter den gamle, hvis store Høvding L. N. Hvidt var død et Aar i Forvejen, en Generation, der utaalmodig be-

gynder at lade sin Utilfredshed høre. Det er almindeligt, at de yngre Købmænd, af hvilke en Del kendte Livet paa større Handelspladser, fører Klager over de mange Mangler, det hjemlige kommercielle Liv frembød. De trænger paa for at gøre sig gældende; »Vi trænger til at faa nye Elementer ind i vor Grosserer-Komité, der ganske vist besidder Handelsstandens dygtigste Kræfter, men mangler Energi og Initiativ.« Og den Generation, der nu belavede sig paa at tage Styret inden for Forretningslivet, ønskede at have Ungdommen paa sin Side; jo længere var der Chance for, at den kunde blive ved Magten, og den blev det da næsten ogsaa Aarhundredet ud. Ogsaa i en anden Henseende var Tietgens Ungdom en Fordel i en vis Gruppe af Stifternes Øjne, nemlig den, der nødtigt vilde give Ledelsen af Banken fra sig. Den har sikkert regnet med det bløde Ler, der kunde formes af de Hænder, det kom i. Og dens Mænd har næppe taget det alt for alvorligt med Tietgens Indsigt i Bankvæsen; de skulde nok selv lære ham op. Det var deres Fejl, at de forregnede sig; men det blev ikke til nogen Skade for Banken — eller for Landet.

Som det allerede er antydnet i det foregaaende, er det en meget almindelig Opfattelse, at Tietgen saa godt som ingen Forudsætninger havde for at blive Bankdirektør, og fra en enkelt Side er det blevet fremhævet meget stærkt, at det var hans frejdige Optræden, der indtog Folk for ham, saa han ikke var til at komme udenom, naar først hans Navn var dukket op blandt Direktøremnerne; for i Virkeligheden var han paa dette Tidspunkt forretningsmæssigt set nærmest en forfejlet Købmand, der maaske kunde bruges som Handelsrejsende og Agent for et udenlandsk Firma, men ikke var i Stand til at oparbejde en egen Virksomhed; alt, hvad han havde taget fat paa som Grosserer, var mislykket for ham. Der er dem her i Landet eller maaske rettere var, for Arten er vist ved at uddø, der tror, at man kun bliver en stor Mand, ved at Appelsinen falder i ens Turban; gør den ikke det af sig selv, saa er dygtigt og solidt Arbejde spildt. Men dette er Digt og har intet med Virkeligheden at gøre, og da navnlig ikke i dette Tilfælde.

Da Tietgen blev Bankdirektør, havde han været Grosserer i knap to Aar. I den Tid havde han oparbejdet en betydelig Kornforretning og vundet nyt Land for direkte Eksport af dansk Korn til de vestlige Egne af Storbritannien. Som Importør var Manufakturva-

rerne, han var begyndt med, nær ved at glide i Baggrunden for Jern- og Metalvarer, og der bliver i denne Forbindelse næsten noget symbolsk i, at han er med til at likvidere Landets største Tekstilfabrik. Fremstillingen af Manufakturvarer havde hidtil været vor væsentligste industrielle Virksomhed. Nu er en ny Tid inden for Industrien, hvor Metallerne fører an og hvor mangel på en teknisk og kemisk Nyproduktion sættes i Gang, ved at naa vort Land i Følge med Udviklingen af Samfærdselsmidlerne. Det første Fremstød bliver Telegrafen, og her er Tietgen i den Grad med, at han ikke blot bliver Hovedleverandøren af Traad, men kommer saadan ind med den, at han bliver vor første Telegrafekspert, som Regeringen bruger til at holde de udenlandske Koncessionshavere i Ave med og henviser Verdensprojekterne til. Og til Industrien leverer han ikke blot Raamaterialer fra Jern til Glas; men han tager et Arbejde op for at bringe et nyt Raastof paa Markedet i Kryolitten. Han er i Pagt med den nye Tid, Privatbanken skal staa Fadde til.

Men selv om han er den nye Tids Mand, har han i sin Rejsetid lært at omgaa og behandle Mennesker og arbejder derfor udmærket sammen med den lidt ældre Generation, som nu bereder sig til at tage Føringen i dansk Erhvervsliv. Hans Planer er ikke dristigere, end han kan skaffe den Tiltro til deres Gennemførlighed, der er nødvendig for, at han kan opnaa tilstrækkelig Kapital til at føre dem ud i Livet for, enten han nu søger den i England som ved Vesterhavskablet eller han faar den der og herhjemme som ved Kryolitten. Han kan samle Folk om en saadan Plan og bliver derved den skabende Mellemand, der paa den ene Side fører Kapital og Produktion sammen og paa den anden Side faar bygget en Bro fra Videnskabsmændenes Laboratorier til den praktiske Omsætning af Teorierne i Fabrikkerne. Han saa den Fremtid, der laa i Industrien, og fik i sin korte Grosserertid en forbavsende Føling med den. Allerede nu ser vi Konturerne af det Dobbeltprincip, han senere i Livet tumlede saa mesterligt, idet han arbejdede til to Sider paa een Gang, saaledes at den ene afbalancerede den anden. Han er Eksportør og Importør, driver Handel og interesserer sig for Industri.

En saadan Mand maatte trods sin Ungdom vække Opmærksomhed hos dem, han kom i Samarbejde med, og han havde Evne til at komme i Forbindelse med de Mænd, der førte an, og det var netop Stifterne af Privatbanken. Saa snart de hørte, at denne Mand kunde

tænke sig at blive Direktør og tilmed havde Kendskab til Bankvæsen, var han et Direktøremne, man ikke let kom udenom. Det var det Arbejde, han havde præsteret i sin Grosserertid, der bar ham op i Direktørstolen, og hvad mere er, havde givet ham en saadan Modenhed, at han magtede Stillingen og magtede den saadan, at de Mænd inden for Bankraadet, der gerne vilde have en Finger med i Spillet, blev nødt til at tage Fingrene til sig. Tietgen kunde ordne det hele selv, saa det snarere blev ham, der formede Bankraadet, end omvendt.

Saa snart der var Tale om, at han skulde være Bankdirektør, var han klar over, at han maatte opgive sin Forretning. Som vi har set, begyndte han straks at tænke paa Afvikling. En af de første Dage i Juni skriver han til en engelsk Forbindelse: »Paa Grund af en i Løbet af Sommeren forestaaende Forandring i vor Forretning, vil vi næppe finde Anledning til at fortsætte vor Forbindelse.« Og et Par Dage senere skriver han til Bang i Rouen, at da han har antaget en Direktørplads ved Privatbanken, som antages at komme i Gang henad Sommeren, maa han opgive at gøre Forretninger i eget Navn. Det gik forholdsvis let for Kryolittens Vedkommende. Arbejdet med den var gaaet over paa andre Hænder, og de Interesser, han endnu havde i den, kunde han altid pleje uden selv at drive Forretning. Kornhandelen afviklede han, og Repræsentationen for Manchesterfirmaet gik over til J. P. Nørgaard, Faren til Bankdirektør, Etatsraad F. Nørgaard. Han havde tidligere drevet en betydelig Manufakturforretning i Aarhus og hørte til dem, der søgte at gaa uden om Hamburg ved at komme i saa direkte Forbindelse som muligt med Produktionsomraaderne. Han var derfor Kunde hos E. Hald & Rahr i Manchester og altsaa baade Firmaet og Tietgen bekendt i Forvejen. Naar han nu opgav sin egen Forretning i Aarhus for at overtage Repræsentationen efter Tietgen, er det det bedste Bevis for, at her var lagt Grunden til en Virksomhed, der var Fremtid i, ikke mindst, fordi den i de Aar, Tietgen havde oparbejdet den, i nogen Grad havde skiftet Karakter. Da han begyndte som Rejsende, laa Hovedomsætningen paa Manufakturvarerne. Da han holdt op som Grosserer, havde han ved Siden af en meget betydelig Omsætning i Jernvarer, og det ikke blot i Telegraftraad. Denne Forskydning laa ikke blot i Udviklingen, men ogsaa i Tietgens Forstaaelse af, i hvilken Retning den bar, og igennem denne Følgen med den nye Tid fik han en Anelse om,

hvilke Kræfter til Tidens Omformning der laa i Samfærdselsmidlernes og Industriens stadig voksende Fremskridt.

Nørgaard traadte til i Sommeren 1857, og Skiftet blev paa en Maade yderligere understreget ved, at Hald omtrent samtidig døde og Raundrup i hans Sted traadte ind i Firmaet, saa det nu var Rahr & Raundrup, der gjorde Forretninger med J. P. Nørgaard i Stedet for C. F. Tietgen & Co. med E. Hald & Rahr. I Løbet af 1857 og Begyndelsen af 1858 fik Tietgen sine Forretninger helt afviklede, saa han den 17. Marts det sidstnævnte Aar kunde deponere sit Borgerskab som Gros-serer. Dermed var et Tidsafsnit af hans Liv forbi. Hidtil havde han været Privatmand og arbejdet for at oparbejde sin egen Virksomhed. Som Bankdirektør blev han en offentlig Personlighed, hvis Hovedopgave det i Fremtiden blev ved sit Arbejde for at skabe sunde og gode Pengeforhold at tjene Almenvellet, som det hed i Datidens nationalliberale Stil.

Bankdirektør C. F. Tietgen

KILDER

HOVEDKILDEN til vort Kendskab om C. F. Tietgen var hidtil hans »Erindringer og Optegnelser«, udgivne af O. C. Molbech. Træk til Supplering af denne kan findes i Jacob Marstrand: C. F. Tietgen, der er kommet i to Udgaver, hvoraf den sidste er noget forkortet. Ved Udarbejdelsen af dette Arbejde er disse Bøger benyttet i saa stor Udstrækning, at Henviisning til dem for hver Enkelthed, der er hentet fra dem, vilde blive for vidtløftig. De er heller ikke mine Hovedkilder, idet der her for første Gang er gjort et Forsøg paa at gaa bag om disse Kilder direkte til Tietgens skriftlige Efterladenskaber, som jeg ved Godsejer Axel Jarls store Imødekommenhed har faaet Adgang til. De findes dels i Rigsarkivet, dels paa Frederiksborg Slot og udgør tilsammen et særligt C. F. Tietgen-Arkiv. Desuden foreligger hans Dagbog for Aarene 1849—52, der ogsaa er blevet stillet til min Raadighed af Godsejer Axel Jarl. Hele Arkivets Indhold af Breve, Kopibøger, Regnskabsbøger, Forarbejder til »Erindringer og Optegnelser« etc. har jeg gennemgaaet for det her behandlede Tidsrum, og til Supplering heraf har jeg søgt Oplysninger hos Familien og andre, der har kendt ham, og undersøgt, hvad andre Arkiver indeholder vedrørende hans Liv og Virksomhed, indtil han blev Bankdirektør. Oplysninger om Familieforhold o. l. er hentet fra Folketællingen i 1801 og Odense Bys Skattelister i Rigsarkivet, men navnlig fra Landsarkivet i Odense. Det Salomonsenske Bo findes i Landsarkivet for Sjælland. Kapitlerne om Telegraftraad og Vesterhavskablet bygger væsentlig paa de Papirer derom, jeg har haft Adgang til i Rigsarkivet og Telegrafvæsenets Arkiv. Om Kryolit ligger der en Del Oplysninger i Rigsarkivet, der ogsaa indeholder mange vigtige Skrivelser og Dokumenter vedrørende de forskellige Bankprojekter og Privatbankens Oprettelse. Da Skrivelser derom som Regel gik gennem Magistraten, opbevares der et og andet af Vigtighed i Raadstuearkivet, og Børsens Arkiv rummer selvfølgelig ogsaa Skrivelser og Erklæringer af Betydning for disse Spørgsmaal. Enkelte Oplysninger er hentet fra Privatbankens Arkiv. Disse Arkiver er der hermed henvist til een Gang for alle, da det vil være umuligt at citere i Enkeltheder ud over, hvad der er anført i Teksten af Datoer og Navne paa Brevskrivere og Adressater.

Ved Siden af er naturligvis benyttet den foreliggende Literatur om de behandlede Spørgsmaal, og der er henvist dertil nedenfor under de enkelte Kapitler. De derved benyttede Forkortelser findes anført i venstre Margin i følgende Literaturfortegnelse:

- Bankpolitik I... Axel Nielsen, Bankpolitik, I. Del, 1923.
Bergsøe A. F. Bergsøe, Den danske Stats Statistik I—IV, 1844—53.
Berl. T..... Berlingske Tidende.
Dagbl. Dagbladet.

- D. St. V. Falbe-Hansen og Will. Scharling, Danmarks Statistik.
 Engelstoft Odense Byes Historie, 2. Udg. 1880.
 Erindringer C. F. Tietgen, Erindringer og Optegnelser,
 udgivne af O. C. Molbech, 1904.
 F. D. Jul. Schovelin, Fyens Disconto Kasse 1846—1921.
 Fr. VI. Marcus Rubin, Frederik VI's Tid, Kbhvn. 1895.
 F. S. Fyens Stiftstidende.
 Fædrel. Fædrelandet.
 Holbeck H. St. Holbeck, Odense Bys Historie, 1926.
 Marstrand Jacob Marstrand, C. F. Tietgen, 1. og 2. Udg.
 Privatbanken... Jul. Schovelin, Privatbanken i Kjøbenhavn 1857—1907.
 Rubow Axel Rubow, Nationalbankens Historie, 1918—1920.
 St. Stændertidende; f. Ø., for Østifterne.
 St. T. Statistisk Tabelværk.

I. Odense Tradition, Personalhist. Tidskr. 1925, 1 ff.

II. Landbrug, Chr. Christensen, Gødningslæren og Sædskiftet, 8. Udg.;
 Moltke og hans Gaarde, Hans Jensen i Hist. Aarb. for Sorø Amt 1917, Axel
 Linvald, Antvorskov og Vordingborg Krongodser 1768—74 i Fra Arkiv og Mu-
 seum III, Begtrup, Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark;
 Titgen, Tiedgen, F. S. 1847; Titchen, Holbeck, 706 f.; Hermann Christopher Tit-
 gen, Kbhvn.s Diplomatarium VIII, 265; Tittgen, Carl C. Christensen, Fra Vol-
 denes København, 38.

III. Pogestræde, Engelstoft, 150; Klubben, J. Lauritzen, Tilbageblik paa Odense
 Klubs første Aarhundrede 1780—1880; en oplyst Mand, F. S. ²⁸/₈ 1868; Statistik over
 næringsdrivende, Dansk Folkekalender 1841, 24; Møbelmagasin, F. S. ²⁸/₈ 1868;
 Landmanden og Købstadsmanden, s. S. ²⁶/₀ 1846; Skræppenborg, Johs. M. Møller,
 Historiske Oplysninger om Brylle Sogn, Odense 1919, 51 f; første Industri-
 udstilling, F. S. ²⁸/₈ 1868, Holbeck, 413; Teknisk Lærestanstalt, M. Rasmussen og
 O. Windinge, Odense tekniske Skole gennem 75 Aar; Farens Hverv, F. S. 1846—
 47; Medlem af Borgerrepræsentationen, Holbeck, 403; Revisorat i Sparekassen,
 H. Maaløe, Fyns Stifts Sparekasse, 155.

IV. En anden Biograf, J. Schovelin i Salmonsens Konversationsleksikon;
 Realskoler, F. Rønning, Realskolen i Danmark; Odense Realskole, Udsigt over
 Planen for Undervisningen i Odense Realskole, Odense 1837, Fortegnelse over
 forhenværende Elever i Odense Realskole 1837—47, Beretning om Odense Real-
 skole 1848, H. P. Mumme, Bidrag til Odense Bys Historie, Odense 1857.

V. Odense 1813, Engelstoft, 453; Byens Udvikling efter Engelstoft og Hol-
 beck; 10,000 i 1845, F. S. ⁴/₃ 1847; 200 Familier, s. S. ¹⁰/₄ 1846; Situationen i Slut-
 ningen af 1847, s. S. ²⁴/₁₁ 1847; Omnibusbefordring, s. S. ²³/₀ 1847; ét københavnsk
 Blad, s. S. ¹²/₂ 1847; Fortovsfliser etc., s. S. ²⁵/₈ 1847; Landbrugets Udvikling efter
 D. St. II og Fr. VI; Omsætningen af Landmandens Produkter, Om Landbo-
 handel af Prokurator N. A. Holm, Odense, F. S. ⁹/₀ 1846; Kystbyerne, Holbeck,
 405, Bergsøe II, 520; Elias B. Muus, Danmarks Søfart, Handel og Industri II,
 Øerne under Kerteminde, Holbeck, 405; Kornhandelens Forskydning fra Kyst-
 byerne til Odense, Engelstoft, 471, F. D., 31; Ploug & Richardt, F. S. ⁷/₇ 1846; Køb

efter Vægt, Bergsøe II, 507, Københavns Bedømmelsesudvalg og Voldgiftsudvalg for Kornhandelen 1883—1908; Kornudførslen fra Odense, Bergsøe II, 546; Statistik fra 1843, Bergsøe II, 523; tre Aar frem i Tiden, F. S. I. Kvartal 1846, Fortegnelse over ind- og udklarerede Skibe.

VI. Champagne, F. S. ²⁰/₇ 1847; Statslaanet af 1825, s. S. ¹¹/₈ 1847; Opkøbet, Dagbl. ¹¹/₂ 1856, St. f. Ø. 1844 I, 139; Den merkantile Forening, F. S. ⁸/₁₀ 1846; Middelfart, s. S. ⁸/₁₀ 1846; Kommissionærer for Hamburg, s. S. ⁸/₆ 1846, ¹⁰/₆ 1847; Dyrtiden efter F. S.

VII. Kredit, Erindringer, 14; Elias B. Muus, Holbeck, 406; de fynske Privatdiskontører, Ny Collegial-Tidende ²³/₁₀ 1847; 10 %, Bankpolitik I, 305; Veksler paa Provinsen, Bankpolitik I, 307, Rubow I, 243; Mellemænd, F. D., 41; Filial i Odense, F. D., 52 f; Bierfreunds Far, Fra Holbæk Amt 1908, 76 f; Bierfreunds Akkord, F. D., 68; Hammonia, F. S. ⁶/₆ og ⁶/₇ 1846; Lacoppidan, Stamtavle over Familien Lacoppidan, Nakskov 1914; J. Olsen, Svendborg Bys Historie, Svendborg 1919; Angreb paa Lacoppidan, F. S. ⁴/₄ 1846; Indsenderen, s. S. ¹¹/₄ 1846; Bierfreunds Indbydelse til Møde i Odense, s. S. ¹⁰/₄ 1846; Borgerrepræsentantmøderne, s. S. ¹⁰/₄, ¹⁵/₁₀ og ¹⁶/₁₀ 1846; Nationalbankens Afslag 19. Juni 1846, F. D., 55; Forslaget om Kommunernes Deltagelse, F. S. ²⁵/₄ 1846 efter Svendborg Avis; Andragendet til Borgerrepræsentanterne i Nyborg, s. S. ²⁸/₄ 1846; Fyns Stifts Sparekasse, F. D., 58; Aktietegning, F. S. ²²/₄ 1846; Mødet om Kassens Oprettelse, s. S. ²/₅ 1846; Lacoppidan sælger, s. S. ¹¹/₆ og ²⁴/₁₀ 1846; en Landmands Indlæg, s. S. ²/₆ og ⁸/₆ 1846; en Interessents Indlæg, s. S. ³⁹/₆ 1846; Agitation for Tilslutning til Tegningen, s. S. ¹⁵/₈, ⁷/₁₁, ¹⁸/₁₁ 1846; Resultat af Tegningen, F. D., 60.

VIII. Hamburg, Bergsøe II, 506; tysk Mønt, F. S. ¹¹/₆ sml. ²¹/₈ 1846; Handelslav, Otto Müller, Om Laugsvæsenet, 41; Odense Lavsartikler, Laugs-Articler for Kræmmerne udi Ottense i Fyn, 5. August Anno 1724; Effergivelse af et Læreaar, Erindringer, 11; Manufakturarlære, Marstrand¹, 18; Løveapoteket—Klubbygningen, Holbeck, 466; Byens største Manufakturhandler, Erindringer, 8; Raadmand, Holbeck, 288; Senator og Smugleri, Erindringer, 12; Boesen, Holbeck, 405; Cigarer, F. S. ¹/₈ 1846; Forretningens Overdragelse, s. S. ²³/₁₁, ³/₁₂ og ¹/₁₂ 1847; Arbejdet i Butikken, Erindringer, 11; Digtet, Marstrand², 8 f; hjælpe Principalen af Tøjet, Erindringer, 11; Colding, Erindringer, 13 f.

IX. Orden, Marstrand², 10; Knapper, s. S.; Korrespondance, Erindringer, 11; Colding, s. S., 13; Toldforhold, s. S., 11 f; Kreditforhold, s. S., 14; udenlandske Blade, Marstrand², 9; Engelsk, Erindringer, 10 f; fransktalende Officerer, Marstrand², 9; Hazard i Klubben, Marstrand¹, 22; Erhard Hald i Odense, Erindringer, 15; Grunden til at rejse straks, Erindringer, 30; Værnepligtsloven, D. St. V, 171.

X. Ud- og Indførselsstatistik, D. St. III, 468; de øvrige Tal i dette Kapitel, hvis intet andet anføres, efter St. T.; Korntolden, W. Scharling, Handels- og Toldpolitik, Kbhvn. 1905, 229 ff; Hungersnøden i Irland, Handwörterbuch der Staatswissenschaften⁴ IV, 963; Eksport og Import til England og Hamburg, D. St. III, 479; Importen af Luksusvarer, St. T. 18. H. II; Dampskibsforbindelse med England i 1848, D. St. III, 472; første Udskibning over Hjørtning, Jul. Schovelin, Det forenede Dampskibsselskab 1866—1891, 62; Forbindelsen over Hjørtning 1851, Fædrel. April s. A.; Landingsbroen i Hjørtning, S. Alkjærsgig, Esbjerg I, Havnen, Esbjerg 1909.

XI. Kontoret, Erindringer, 31; Halds Død, Hundrup, Familien Hald i Indbydelsesskrift for Viborg Katedralskole 1875, 11; tysk Kollega, Erindringer, 30.

XIII. Toldbodsforretninger, Erindringer, 11; Toldgrænsen mellem Kongeriget og Slesvig, D. St. III, 431; Accisen, s. S. IV, 336; Kattun, Rigsdagstidende 1853—54 og Lov af 15. April 1854.

XV. København, Villads Christensen, København 1840—57; Dyrtiden, s. S.; Sammenligning med 1847, Dagbl. ²⁸/₁₁ 1855; Vinterrejsen 1854—55, Erindringer, 47 f.

XVI. Den Salomonsenske Fabriksvirksomhed, J. J. Møller, Dansk Tekstilarbejderforbunds Historie, Kbhvn. 1924, 42; Tietgens Omtale af Boet, Erindringer, 46; Melchior, Moritz G. Melchior 1816—84, Kbhvn. 1885.

XVII. Øresundslinien, Statstelegrafen 1854—1904; *charcoal wire*, s. S., 123; Traadsendingen til Tønning, Erindringer, 36 f.; Fabers Ven, s. S., 37.

XIX. Opgave som Rejsende, Erindringer, 34 f; Kryolit, s. S., 41 f, C. F. Jarl, Fabrikken Øresund 1859—1909, S. M. Jørgensen, Kryolitindustriens Historie i Nyt Tidsskrift for Fysik og Kemi III (1898), 161 ff; Kronik, Fædrel. ¹¹/₁₂-¹⁵/₁₂ 1856; Aalborg Blad, Dagbl. ⁵/₆ og ⁷/₆ 1856; den danske og engelske Presse, Dagbl. ²⁵/₉ og ²⁰/₁₀ 1856; en af hans Biografer, Privatbanken, 29.

XX. Tietgens Foredrag, Erindringer, 181 f; Kornmaaling, Københavns Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg for Kornhandelen 1883—1908, 3 f; Hamburg som Forbillede, Ernst Baasch, Die Handelskammer zu Hamburg, 1665—1915, Hamburg 1915, II, 1, 770.

XXI. Beretning fra Begyndelsen af 1855, Dagbl. ¹⁰/₂ 1855; Konjunkturerne imod sig, Erindringer, 45; Kornhandelen i 1855, Dagbl. ⁴/₂ 1856; Prisbevægelser og Markedsforhold efter Avisernes, navnlig Dagbladets Handelsmeddelelser; Kornkøbmand, Erindringer, 45 f.

XXII. Tietgens Karakteristik, Erindringer, 52 f; Nationalbankens Forhold, Rubow I; Bancokursens Fastsættelse, Departementstidende ²³/₁₀ 1858; de nye 4 Mill. Sedler, Dagbl. ¹⁰/₁ 1855; 16 Mill. Rdr. Sølv, Bankpolitik I, 308; Berlingske Tidendes Forsvar ⁵/₂ 1855; Levy, Forslag til en Forandring i det danske Pengevæsen 1856; Bancoveksler, Dagbl. ¹⁰/₁ 1855. Centralkassen, Rubow I, 269, Dagbl. ⁴/₄ 1855; Sparekassen, Villads Christensen, København 1840—57, 596 f, Dagbl. ²⁴/₂ 1855; Laan i Ejendomme, Dorrit Ree, Vore første Provinsbanker i Socialøkonomisk Samfunds Festskrift, Kbhvn. 1925, 181; Industriforeningens Kreditkasse, København 1840—57, 358; Københavns private Laanebank, Jul. Schovelin, Aktieselskabet Københavns private Laanebank 1854—1914.

XXIII. Crédit mobilier, Dagbl. ³¹/₃ 1856, Bankpolitik I, 112 f; Dagbladets Angreb paa Reiersen, Dagbl. ³¹/₃ 1856; Levnedsløb, Erslevs Forfatterleksikon. Polemikken om Gedalias Plan, Dagbl. ²²/₅, ²⁸/₅ og ³¹/₅ 1856, Berl. T. ²⁴/₅, ²⁹/₅ og ⁵/₆ 1856; Kammerraad Jonas, Dagbl. ¹⁵/₇ 1856; Billes Studierejse, s. S. ¹⁴/₆ 1856; Angrebet paa Malling & Lund, Fædrel. ¹⁴/₈ 1856, Dagbl. ¹⁰/₈ og ¹⁰/₉ 1856.

XXIV. Dagbl. om vore Købmænd ¹⁸/₁ 1855; Jobberi, s. S. ⁴/₄ 1856; »Til Eftertanke«, s. S. ¹¹/₅ 1855; Sparekasser etc., Dagbl. 1856 forsk. S.; M. L., Dagbl. ⁵/₇ 1856; Nationalbanken kan optage en Konkurrence, Fædrel. ¹⁴/₈ 1856.

XXV. Hamburgske Banker, Berl. Tid. og Dagbl. først i August; Avertissementets Fremkomst, Dagbl. ¹²/₈ 1856, Berl. T. ²⁷/₄ 1857; Opinion mod Privatbanken, Dagbl. ⁴/₆ og ⁹/₆ 1856.

XXVI. Checks, Dagbl. ¹⁸/₁₁ 1856.

XXVII. Københavns private Laanbank, det tidligere anførte Skrift om denne Bank og Dagbl. ³⁰/₁, ¹/₃ og ³/₈ 1857; Centralkassen, Dagbl. ⁴/₄ 1857; Forhandlingerne med Ministeriet, sml. Privatbanken, 24; den endelige Præcisering af de indskrænkende Bestemmelser, Dagbl. ²³/₃ 1857; Reiersens Forfatterskab til Pjecen, Erslevs Forfatterleksikon, Supplementbind; Imødegaaelse af Pjecen, Dagbl. ¹¹/₄ 1857; Reiersens Svar har jeg ikke kunnet finde noget Steds; Opfordringer til at realisere Planen, Dagbl. ⁷/₂, ²³/₂ og ²⁸/₂ 1857; Regeringens Skyld, s. S. ²/₃ 1857; Dagbladets Kritik, ²³/₄ 1857; Brobergs Imødegaaelse, s. S. ²⁷/₄ 1857; Berl. T.'s Indlæg mod Dagbl., ²³/₄ 1857.

XXVIII. Kollegial Organisation, Dagbl. ²⁴/₁₂ 1856; foreløbigt Bankraad, Privatbanken, 25; den nedsatte Komité, Dagbl. ²⁸/₂ 1857; A, s. S. ⁸/₄ 1857; sandsynligvis D. B. Adler, Erslevs Forfatterleksikon, Supplement II, 783; en tilkommende Aktionær, Dagbl. ¹¹/₄ 1857; A i Berl. T. ²³/₄ 1857; A i Dagbl. ²⁸/₄ 1857.

XXIX. Moritz Levy, V. Falbe Hansen i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1892, 377 ff og 591 ff, Godske Nielsen, Udvalgte Bladartikler, Kbhvn. 1899, Jul. Schovelin, Fra den danske Handels Renaissance II, 204 ff; ikke gangbar i Hjemlandet, Dagbl. ¹²/₆ 1855; Rigsmøntens Indførelse, s. S. ¹⁸/₄, ²⁶/₄, ⁷/₆, ¹⁵/₅ og ⁴/₇ 1855; Forholdet til Hansastæderne, s. S. ¹¹/₇ og ¹/₉ 1855; Hvidts Tanke, Rubow I, 277, Dagbl. ⁴/₄ 1855; Dagbladets ledende Artikel om Levys Plan, ¹/₂ 1856; Henstilling til Nationalbanken, Dagbl. ¹¹/₉ 1856; Artikelserie om Bankvæsen, s. S. Nov. 1856; Agitation for Levys Plan, s. S. ²/₁, ³⁰/₁ og ¹¹/₄ 1857; Levys Ansøgning, Privatbanken, 34; Levy ikke fin nok, s. S., 35; Projektmager, Schovelin a. S., 208; Broberg og Militæret, Dagbl. ²⁹/₉ 1856.

XXX. Tietgens egne Udtalelser om Direktørstillingen, Erindringer, 49; Kendskab til engelsk Bankvæsen, s. S., 32; Bankers' Magazine, Beretning om Virksomheden i den af Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse oprettede Aftenskole i Tidsrummet fra 1. Sept. 1882 til 1. Maj 1883, 15 og 1884—85, 25; Ironisering over Kendskab til engelsk Bankvæsen, Privatbanken, 36; Checks, Erindringer, 32; Brobergs Liste, Privatbanken, 34; den nye Generation, Dagbl. ²⁰/₁₀ 1855; forfejlet Købmand osv., Privatbanken, 29 f.